

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriju bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-95-16-T
Datum: 14. januara 2000.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM

U sastavu: sudija Antonio Cassese, predsjedavajući
sudija Richard May
sudija Florence Ndepele Mwachande Mumba

Sekretar: gđa Dorothee de Sampayo Garrido-Nijgh

Nalog od: 14. januara 2000.

TUŽILAC

protiv

**Zorana KUPREŠKIĆA, Mirjana KUPREŠKIĆA, Vlatka KUPREŠKIĆA,
Draga JOSIPOVIĆA, Dragana PAPIĆA,
Vladimira ŠANTIĆA zvanog VLADO**

PRESUDA

Tužilaštvo:

**g. Franck Terrier
g. Michael Blaxill**

Odbrana:

**g. Ranko Radović, g. Tomislav Pasarić za Zorana Kupreškića
gđa Jadranka Sloković-Glumac, gđa Desanka Vranjican za Mirjana Kupreškića
g. Borislav Krajina, g. Želimir Par za Vlatka Kupreškića
g. Luko Šušak, gđa Goranka Herljević za Dragu Josipovića
g. Petar Pulišelić, gđa Nika Pinter za Dragana Papića
g. Petar Pavković, g. Mirko Vrdoljak za Vladimira Šantića**

SADRŽAJ

I	UVOD.....	1
A.	Međunarodni sud	1
B.	Historija postupka.....	1
II	OPTUŽBE PROTIV OPTUŽENIKA.....	9
III	OPŠTI KONTEKST.....	12
A.	Izvori muslimansko-hrvatskog sukoba (oktobar 1992. - mart 1994.)	12
1.	Teze optužbe.....	12
(a)	Općenito.....	12
(b)	Vance-Owenov plan.....	13
(c)	Hrvatski nacionalizam, militantnost i propaganda.....	14
2.	Teze odbrane.....	15
3.	Nalazi Pretresnog vijeća	16
B.	Faze muslimansko-hrvatskog sukoba	17
1.	Pad Jajca u srpske ruke i priliv muslimanskih i hrvatskih izbjeglica	17
(a)	Teze optužbe	17
(b)	Teze odbrane.....	17
(c)	Nalazi Pretresnog vijeća.....	18
2.	Napadi na bosanske Hrvate u Lašvanskoj dolini.....	18
(a)	Teze optužbe	18
(b)	Teze odbrane.....	18
(i)	Dusina	18
(ii)	Busovača	19
(iii)	Otmica Živka Totića i ubistvo njegovih tjelohranitelja	19
(iv)	Napadi na Hrvate u Starom Vitezu (Mahala).....	20
(v)	Napadi na Hrvate u Zenici	20
(vi)	Hrvatska propaganda i pripreme za napad snaga bosanskih Muslimana.....	21
(c)	Nalazi Pretresnog vijeća.....	21
C.	Muslimansko-hrvatski odnosi u središnjoj Bosni.....	22
1.	Teze optužbe.....	22
(a)	Dobri odnosi Muslimana i Hrvata prije oktobra 1992.	22
(b)	Pogoršanje odnosa nakon oktobra 1992. i razdvajanje seoskih straža.....	23
2.	Teze odbrane.....	24
3.	Nalazi Pretresnog vijeća	25
D.	Progoni - činjenične tvrdnje.....	25
1.	Teze optužbe.....	25
(a)	Općenito.....	25
(b)	Diskriminatorna djela od oktobra 1992. do aprila 1993.	26
2.	Teze odbrane.....	31
(a)	Općenito	31
(b)	Hrvatski nacionalizam.....	31
(c)	Muslimanski nacionalizam i progoni Hrvata	33
(d)	Nepostojanje zvaničnog plana ili politike političkih i vojnih institucija bosanskih Hrvata da se progone Muslimani	33

(e)	Da li je Hrvatska zajednica Herceg-Bosna imala separatističke planove	34
(f)	Da li su vlasti bosanskih Hrvata prešutno podržavale progone Muslimana od strane privatnih pojedinaca	35
(g)	Da li su državna preduzeća diskriminirala Muslimane	37
(h)	Da li je humanitarna pomoć bila u jednakoj mjeri dijeljena i Muslimanima.	37
(i)	Činjenica da su hrvatski civili takođe bili žrtve napada bosanskih Muslimana	38
3.	Nalazi Pretresnog vijeća	39
E.	Vladine i druge oružane snage u Bosni i Hercegovini 1992-1993.	40
1.	Općenito.....	40
2.	Snage bosanskih Hrvata.....	41
(a)	Vodstvo bosanskih Hrvata u Vitezu	41
(b)	HVO i Viteška brigada.....	41
(c)	Hrvatske paravojne formacije	42
(d)	Vojna policija i “Džokeri”	43
3.	Snage bosanskih Muslimana.....	45
(a)	Armija Bosne i Hercegovine (Armija BiH)	45
(b)	Muslimanske paravojne formacije	45
(c)	Mobilizacija Muslimana	46
(d)	Teritorijalna odbrana.....	46
(e)	Barikade i kontrolni punktovi bosanskih Muslimana	46
(f)	HOS.....	46
4.	Komparativna snaga muslimanskih i hrvatskih snaga.....	47
(a)	Teze optužbe	47
(b)	Teze odbrane	47
5.	Nalazi Pretresnog vijeća	48
F.	Događaji 19-20. oktobra 1992., sa posebnim osvrtom na Ahmiće.....	48
1.	Teze optužbe.....	49
2.	Teze odbrane.....	51
(a)	Muslimani iz Ahmića prouzročili su sukob od 20. oktobra 1992.....	51
(b)	Sukob od 20. oktobra 1992.	52
(c)	Hrvatski susjedi pomogli su Muslimanima da se vrate u Ahmiće nakon 20. oktobra 1992.	53
(d)	Muslimansko-hrvatski odnosi od oktobra 1992. do aprila 1993.....	54
(e)	Nalazi Pretresnog vijeća.....	54
G.	Događaji od 16. aprila 1993. u Ahmićima.....	55
1.	Teze optužbe.....	55
(a)	Hrvatske pripreme za napad od 16. aprila 1993.....	55
(i)	Vojne pripreme Hrvata.....	55
(ii)	Znakovi nadolazeće opasnosti	57
(b)	Napad na Ahmiće 16. aprila 1993.....	58
(i)	Međunarodni promatrači.....	58
(ii)	Očevici bosanski Muslimani.....	67
(c)	Pokop žrtava napada na Ahmiće od 16. aprila 1993.....	93
(d)	Zatočenje bosanskih Muslimana nakon napada od 16. aprila 1993.....	94
(i)	Kino u Vitezu.....	94
(ii)	Škola u Dubravici.....	94

2.	Teze odbrane.....	95
(a)	Hrvatska nepripremljenost za ofenzivu 16. aprila 1993.	95
(b)	Ofenziva bosanske armije na Kuber otprilike 16. aprila 1993.....	97
(c)	Napadi bosanske armije na sela u okolici Ahmića 16. travnja 1993.	99
(d)	Napad na Ahmiće.....	101
(i)	Večer prije napada – 15. april 1993.....	101
a.	Otmica Živka Totića i ubistvo njegove pratnje	101
b.	15. april 1993. u Ahmićima	102
(ii)	Napad na Ahmiće HVO nije isplanirao unaprijed	103
(iii)	Napad kao vojna operacija.....	103
(iv)	Bosanski Hrvati očevici događaja u Ahmićima 16. aprila 1993.....	103
(e)	Žrtve na obje strane u Vitezu i Ahmićima 16. aprila 1993.....	107
(f)	Džokeri i/ili jedna specijalna jedinica izveli su napad na Ahmiće	107
3.	Nalazi Pretresnog vijeća	110
IV	ULOGA OPTUŽENIH.....	113
A.	Dragan Papić.....	114
1.	Uvod	114
2.	Opći kontekst	114
3.	Njegovo ponašanje za vrijeme oružanog sukoba 20. oktobra 1992.	115
(a)	Dokazi optužbe	115
(b)	Dokazi odbrane	116
4.	Njegovo ponašanje u periodu između oružanih sukoba	118
5.	Njegovo ponašanje za vrijeme napada od 16. aprila 1993.	120
(a)	Dokazi optužbe	120
(b)	Dokazi odbrane	121
6.	Vojna služba Dragana Papića: evidencija.....	122
7.	Nalazi Pretresnog vijeća	123
B.	Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić	125
1.	Uvod	125
2.	Opšti kontekst.....	126
(a)	Uvod.....	126
3.	Učestvovanje optuženih u HVO-u prije 15. aprila 1993.	128
(a)	Dokazi optužbe	128
4.	Njihova uloga u događajima od 16. aprila 1993.....	132
(a)	Dokazi optužbe	132
(i)	Terete se za učestvovanje u ubistvu i podmetnju požara u kući svjedoka KL	132
(ii)	Terete se za učestvovanje u ubistvu i podmetanju požara u kući Šuhreta Ahmića.....	135
(iii)	Drugi dokazi koji se odnose na njihovo prisustvo u Ahmićima 16. aprila 1993.....	137
(b)	Dokazi odbrane	137
5.	Nalazi Pretresnog vijeća	147
C.	Vlatko Kupreškić	150
1.	Uvod	150
2.	Opći kontekst	150

3.	Događaji prije aprila 1993.	150
(a)	Dokazi optužbe	150
(b)	Dokazi odbrane	151
4.	Njegova uloga 15. aprila 1993.	152
(a)	Dokazi optužbe	152
(b)	Dokazi odbrane	153
5.	Njegova uloga 16. aprila 1993.	154
(a)	Dokazi optužbe	154
(b)	Dokazi odbrane	158
6.	Nalazi Pretresnog vijeća	165
D.	Drago Josipović i Vladimir Šantić.....	168
1.	Uvod	168
2.	Opći kontekst	168
(a)	Drago Josipović.....	168
(b)	Vladimir Šantić	170
3.	Terete se za učestvovanje u ubistvu MUSAFERA PUŠĆULA I SPALJIVANJU KUĆE PUŠĆULOVIH.....	171
(a)	Dokazi optužbe	171
4.	Terete se za učestvovanje u drugim incidentima 16. aprila 1993.	175
(a)	Drago Josipović.....	175
(i)	Dokazi optužbe	175
(b)	Vladimir Šantić	177
(i)	Dokazi optužbe	177
5.	Dokazi odbrane o događajima 16. aprila 1993.	178
(a)	Drago Josipović.....	178
(b)	Vladimir Šantić	181
6.	Nalazi Pretresnog vijeća	182
V	MJERODAVNO PRAVO	185
A.	Preliminarna pitanja.....	185
1.	Općenito.....	185
2.	Princip <i>Tu Quoque</i> je pogrešan i ne može se primijeniti: apsolutni karakter obaveza nametnutih temeljnim pravilima međunarodnog humanitarnog prava.....	186
3.	Zabrana napada na civilno stanovništvo.....	189
4.	Važnost koju Međunarodni sud može pridati sudskoj praksi u svojim nalazima o pravnim pitanjima.....	198
B.	Zločini protiv čovječnosti	201
1.	Objektivni i subjektivni elementi krivičnih djela iz člana 5	201
2.	Uslov oružanog sukoba.....	202
3.	“Usmjeren protiv civilnog stanovništva”.....	203
4.	Mogu li se zločini protiv čovječnosti sastojati od izoliranih djela?.....	204
5.	Smišljena politika kao element.....	204
6.	Svijest o kontekstu unutar kojeg djeluje počinitelj: uslov <i>mens rea</i>	207
7.	Konstitutivna krivična djela.....	208
(a)	Član 5(a): ubistvo.....	208
(b)	Član 5(i): druga nečovječna djela	209
C.	Progon kao zločin protiv čovječnosti	212

1.	Navodna potreba za postojanje veze između progona i drugih međunarodnih zločina.....	214
2.	Actus Reus progona.....	217
(a)	Argumenti strana.....	217
(b)	Diskusija	219
(c)	Mogu li djela pokrivena drugim podstavovima člana 5 potpasti pod koncept progona?.....	222
(d)	Može li progon obuhvatiti djela koja nisu predviđena u jednom od drugih podstavova člana 5?	228
3.	Definicija progona	232
4.	Primjena gornje definicije na ovaj predmet.....	236
5.	<i>Mens Rea</i> progona	237
D.	Pitanje sticaja krivičnih djela (<i>Concursus Delictorum</i>).....	238
1.	Sporno pitanje.....	238
(a)	Argumenti tužioca.....	238
(i)	Općenito	238
(ii)	Ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i progon kao zločin protiv čovječnosti (član 5(h) Statuta).....	241
(iii)	Ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i ubistvo kao ratni zločin (član 3 Statuta, koji preuzima zabranu ubistva sadržanu u zajedničkom članu 3).....	242
(iv)	Nečovječna djela kao zločin protiv čovječnosti (član 5(i) Statuta) i okrutno postupanje kao ratni zločin (član 3 Statuta)	243
(b)	Argumenti odbrane	243
2.	Diskusija	248
(a)	Općenito	248
(b)	Pitanja materijalnog krivičnog prava	250
(i)	Principi koji se odnose na višestruka krivična djela u međunarodnom krivičnom pravu	250
(ii)	Odnos između raznih krivičnih djela koja se terete u optužnici	258
a.	Odnos između “ubistva” po članu 3 (ratni zločini) i “ubistva” po članu 5(a) (zločini protiv čovječnosti).....	259
b.	Odnos između “progona” po članu 5(h) (zločini protiv čovječnosti) i “ubistva” po članu 5(a) (zločini protiv čovječnosti).....	261
c.	Odnos između “nečovječnih djela” po članu 5(i) (zločini protiv čovječnosti) i “okrutnog postupanja” po članu 3 (ratni zločini)	262
d.	Odnos između optužbi za nečovječna djela (ili okrutno postupanje) i optužbi za ubistvo	263
(iii)	Kazna koju treba izreći u slučaju da optuženi za jednu radnju bude višestruko osuđen	263
(c)	Pitanja krivično-procesnog prava.....	265
(i)	Pravo tužioca da se odluči za kumulativne ili alternativne optužbe	265
(ii)	Obaveze tužioca kad odluči da izmijeni pravnu kvalifikaciju djela u toku suđenja i ovlašćenja Pretresnog vijeća u slučaju neslaganja sa tužiocčevom pravnom kvalifikacijom činjenica.....	268
VI	PRAVNI NALAZI	278

A.	Općenito.....	278
B.	Postojanje oružanog sukoba	280
C.	Persekutorni karakter hrvatskog napada na Ahmiće 16. aprila 1993. i da li su Ahmići bili “nebranjeno selo”	281
D.	Irelevantnost sličnog ponašanja Muslimana prema Hrvatima u drugim selima.....	282
E.	Optuženi.....	282
1.	Dragan Papić.....	282
2.	Zoran Kupreškić	283
(a)	Tačka 1	283
(b)	Tačke 2 – 11.....	286
3.	Mirjan Kupreškić	287
(a)	Tačka 1	287
(b)	Tačke 2 – 11.....	287
4.	Vlatko Kupreškić	288
(a)	Tačka 1	288
(b)	Tačke 12 – 15.....	290
5.	Drago Josipović	290
(a)	Tačka 1	290
(b)	Tačke 16 – 19.....	292
6.	Vladimir Šantić.....	293
(a)	Tačke 16 – 19.....	294
VII	ODMJERAVANJE KAZNE.....	295
A.	Uvod	295
B.	Odredbe o odmjeravanju kazne	295
C.	Faktori koji se imaju uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne	296
1.	Odredbe Krivičnog zakona SFRJ	296
2.	Opšta politika odmjeravanja kazni Međunarodnog suda.....	299
3.	Faktori relevantni za odmjeravanje kazne svakom od optuženih.....	300
(a)	Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić	300
(b)	Vlatko Kupreškić	300
(c)	Drago Josipović.....	301
(d)	Vladimir Šantić	302
D.	Kazna koju treba izreći prilikom višestrukog proglašavanja krivim	302
VIII	DISPOZITIV	304
A.	Kazne	304
1.	Dragan Papić.....	304
2.	Zoran Kupreškić	304
3.	Mirjan Kupreškić	305
4.	Vlatko Kupreškić	305
5.	Drago Josipović	306
6.	Vladimir Šantić.....	306
B.	Istovremenost kazni	307
C.	Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru.....	307
1.	Zoran Kupreškić	307
2.	Mirjan Kupreškić	308

3.	Vlatko Kupreškić	308
4.	Drago Josipović	308
5.	Vladimir Šantić	308
D.	Izdržavanje kazni	308
E.	Puštanje na slobodu Dragana Papića	309

I UVOD

A. Međunarodni sud

1. Međunarodni sud se rukovodi svojim Statutom koji je usvojio Savjet bezbjednosti Ujedinjenih nacija 25. maja 1993. (u daljem tekstu: Statut)¹ i Pravilnikom o postupku i dokazima Međunarodnog suda (u daljem tekstu: Pravilnik) koji su 11. februara 1994. usvojili sudije Međunarodnog suda, s izmjenama i dopunama.² Prema Statutu, Međunarodni sud ima nadležnost da krivično goni osobe odgovorne za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine.³ Odredbe Statuta od člana 2 do člana 5 Međunarodnom sudu stavljaju u nadležnost teške povrede Ženevskih konvencija od 12. augusta 1949. (član 2), kršenja ratnog prava i običaja (član 3), genocid (član 4) i zločine protiv čovječnosti (član 5).

B. Historija postupka⁴

2. Tužilac Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju (u daljem tekstu: Međunarodni sud) podigao je 2. novembra 1995. godine optužnicu protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Vladimira Šantića, Dragana Papića, Drage Josipovića, Stipe Alilovića i Marinka Katave, stavljajući im na teret teške povrede prema članu 2(a), (c), (d) i (g), kao i kršenja ratnog prava i običaja prema članu 3 Statuta Međunarodnog suda. Osnov ove optužnice je činilo navodno učešće optuženih u dva sukoba u selu Ahmići u Lašvanskoj dolini u Bosni i Hercegovini, 20. oktobra 1992. i 16. aprila 1993. godine. Tokom tih sukoba, veliki broj stanovnika tog sela muslimanske nacionalnosti ubijen je i istjeran iz svojih kuća u sklopu kampanje "etničkog čišćenja" od strane hrvatskih vojnih snaga.

3. Optužnicu je 10. novembra 1995. godine sudija Gabrielle Kirk McDonald pregledala i potvrdila protiv svih optuženih. Tog istog dana, sudija je takode izdala nalog o neobjelodanjivanju optužnice. Taj je nalog 8. decembra 1995. djelomično poništio

¹ S/RES/827 (1993).

² IT/32/Rev. 17.

³ Član 1 Statuta.

⁴ Kada Pretresno vijeće u ovoj presudi govori o hrvatskim snagama, to se odnosi na snage bosanskih Hrvata, a ne na snage Republike Hrvatske.

sudija Lal Chand Vohrah kako bi se omogućilo uručenje Republici Bosni i Hercegovini naloga za hapšenje i predaju optuženih, koje je sudija Vohrah potpisao istoga dana. Nalog o neobjelodanjivanju je 3. aprila 1996. dalje poništen od strane sudije McDonald da bi se organima krivično-pravnog gonjenja koje je odredilo Tužilaštvo mogla objelodaniti imena svjedoka radi njihove zaštite. Nalog o neobjelodanjivanju je u potpunosti poništen od strane sudije McDonald 26. juna 1996. godine.

4. Uslijed problema u vezi s uručenjem optužnice optuženima, sudija McDonald je 20. novembra 1996. izdala nalog prema pravilu 61 Pravnika o postupku i dokazima, tražeći od tužioca da podnese pismeni izvještaj o mjerama koje su preduzete do 4. decembra 1996. da bi se optuženima lično uručile optužnice. Vremenski rok je nalogom od 4. decembra 1996. produžen do 13. decembra 1996.

5. Sekretar Suda je 11. decembra 1996. prema pravilu 60 Pravnika o postupku i dokazima objavio optužnicu. Tužilaštvo je 13. decembra 1996. podnijelo izvještaj o preduzetim mjerama. Sudija McDonald je 6. januara 1997. naložila tužiocu da optužnicu podnese Pretresnom vijeću II na javni pregled optužnice.

6. Optuženi Marinko Katava (14. maja 1997.), optuženi Mirjan i Zoran Kupreškić i saoptuženi Drago Josipović (15. maja 1997.), te optuženi Dragan Papić (28. maja 1997.), zatražili su preko svojih advokata od Međunarodnog suda da ukine naloge za hapšenje i izjavili svoju spremnost da dodu u Den Haag. Međutim, plašili su se da će morati provesti dugo vremena u pritvoru prije nego njihov slučaj dođe u fazu pretresa. Zbog toga su izrazili svoju spremnost da budu ispitani u Vitezu. Ove molbe su odbijene nalogom sudije McDonald od 16. juna 1997. godine.

7. Tužilac je 3. oktobra 1997. podnio molbu Sudu za izdavanje naloga za pritvor optuženih. Nalog je sudija Saad Saood Jan 3. oktobra 1997. odobrio za sve optužene. Tužilac je 4. oktobra 1997. podnio molbu za izdavanje naloga prema pravilu 59 *bis* Pravnika o postupku i dokazima da se njegovim predstavnicima dozvoli privođenje i transport u sjedište Međunarodnog suda svakog od optuženih. Sudija Jan je istog dana odobrio molbu. Svi optuženi osim Vlatka Kupreškića predali su se 6. oktobra 1997. godine.

8. Optuženi su se, ponovo s izuzetkom Vlatka Kupreškića, 8. oktobra 1997. pojavili pred Pretresnim vijećem I, u skladu sa pravilom 62 Pravilnika o postupku i dokazima. Optuženi su se negativno izjasnili o krivici po svim tačkama optužnice. Vlatko Kupreškić je uhapšen 18. decembra 1997., a njegovo prvo pojavljivanje pred Pretresnim vijećem II održano je 16. januara 1998. Negativno se izjasnio o krivici po svim tačkama optužnice.

9. Tužilaštvo je podnijelo zahtjev za povlačenje optužnice protiv Marinka Katave, a dozvola za povlačenje data je 19. decembra 1997. odlukom Pretresnog vijeća II donijetom istog dana, na osnovu toga što nije bilo dovoljno dokaza protiv optuženog da bi se opravdao nastavak krivičnog gonjenja. Pretresno vijeće je 23. decembra 1997. izdalo nalog da se svi pretpretresni podnesci stave *in suspensio*, na osnovu želje tužioca da izmijeni i dopuni optužnicu. Tog istog datuma, Pretresno vijeće je odobrilo Tužilaštvu da povuče optužnicu protiv Stipe Alilovića, budući da je optuženi u međuvremenu preminuo.

10. Pred Pretresnim vijećem II održana je 16. januara 1998. statusna konferencija, koja je imala za posljedicu izdavanje naloga o rasporedu od 21. januara 1998. u vezi sa rokovima za podnošenje pretpretresnog podneska i drugih dokumenata Tužilaštva, kao i odgovora odbrane na iste. Pretresno vijeće je 22. januara 1998. izdalo nalog za zaštitu pet svjedoka optužbe prema pravilu 75 Pravilnika o postupku i dokazima.

11. Tužilac je 9. februara 1998. podnio zahtjev da se dozvoli unošenje izmjena i dopuna u optužnicu, kojima je tačke optužnice prema članu 2 Statuta Suda zamijenio tačkama optužnice prema članu 5(a), (h) i (i) Statuta (ubistvo, progon i druga nečovječna djela) i izmijenio tačke optužnice prema članu 3 Statuta pozvavši se na zajednički član 3(1)(a) Ženevskih konvencija (ubistvo i okrutno postupanje).

12. Prigovor na formu optužnice zbog nedovoljne preciznosti i kumulativnog terećenja podnijeli su advokati odbrane, i to: u ime Dragana Papića 25. marta 1998., u ime Vlatka Kupreškića 29. marta 1998., u ime Vladimira Šantića 30. marta 1998., u ime Zorana Kupreškića 31. marta 1998., u ime Drage Josipovića 2. aprila 1998., te u ime Mirjana Kupreškića 16. aprila 1998. Tužilac je na ove prigovore odgovorio 21. aprila 1998. Optuženi Vlatko Kupreškić je 29. marta 1998. podnio zahtjev za privremeno

puštanje na slobodu, a 15. aprila 1998. zatražio je razdvajanje potupka protiv njega. Odbrana Mirjana i Zorana Kupreškića je 17. aprila 1998. takode podnijela zahtjev za razdvajanje postupka. Tužilac je odgovorio na ove zahtjeve 28. aprila 1998. godine. Odlukom od 15. maja 1998., Pretresno vijeće je odbacilo prigovore optuženih na nedostatke u formi optužnice. Istog dana su odbačeni i zahtjevi za razdvajanje postupka, a odbijen je i zahtjev optuženog Vlatka Kupreškića.

13. Tužilac je 6. aprila 1998. podnio zahtjev za odgodu objelodanjivanja izjava i identiteta svjedoka zasnovan na tome da su se neki njegovi svjedoci žalili da su im se obraćale osobe u ime optuženih i tražile od njih da za novac daju izjave koje bi optužene oslobodile optužbi. Neki od svjedoka su se takode plašili odmazde. Pretresno vijeće je 28. aprila 1998. izdalo nalog o rasporedu kojim je odredilo da će se 15. maja 1998. na zatvorenoj sjednici prezentirati usmeni argumenti o zahtjevu tužioca od 6. aprila 1998. u vezi s objelodanjivanjem izjava i identiteta svjedoka. Zahtjev Tužilaštva da se odloži objelodanjivanje izjava i identiteta svjedoka odbijen je 21. maja 1998., ali su uspostavljene neke mjere predostrožnosti u vezi sa svjedocima, kao i procedura za kontakte odbrane sa njima, uključujući i zahtjeve za pomoć koji su upućeni Međunarodnoj policiji (IPTF), SFOR-u i Bosni i Hercegovini 12. juna 1998. da bi se obezbijedilo poštovanje gorepomenute odluke.

14. Nalogom o rasporedu od 20. maja 1998. Pretresno vijeće je odredilo 17. august 1998. kao datum za početak suđenja i zatražilo od stranaka da završe svoje pretpretresne pripreme.

15. Tužilaštvo je 13. jula 1998. predalo svoj pretpretresni podnesak u kome je ukratko izložilo činjenične navode protiv optuženih i njihovu pravnu ocjenu.

16. Optuženi Vlatko Kupreškić je 15. jula 1998. tražio da se povuče optužnica protiv njega zbog nedovoljnih dokaza. Zahtjev je odbačen odlukom od 11. augusta 1998. s obrazloženjem da se pitanja koje je u njemu pokrenuo optuženi mogu rješavati samo u sklopu cjelovite rasprave o meritumu.

17. Pretres je počeo 17. augusta 1998. izvođenjem dokaza Tužilaštva pred Pretresnim vijećem II koje je zasjedalo u sastavu: sudija Cassese (predsjedavajući), sudija May i sudija Mumba. Izvođenje dokaza Tužilaštva završeno je 15. oktobra 1998.

18. Pretresno vijeće je 21. septembra 1998. donijelo odluku s uputama o načinu komunikacije između stranaka i svjedoka, postavljajući kao načelo da nakon što svjedok/-inja položi zakletvu, niti jedna od strana mu/joj se ne može obratiti bez dozvole Pretresnog vijeća.

19. Predsjednik Međunarodnog suda je odlukom od 29. septembra 1998. odobrio posjetu Pretresnog vijeća Ahmićima. Međutim, zbog bezbjednosne situacije, do posjete nije došlo.

20. Dana 7. decembra 1998. zastupnici optuženog Vlatka Kupreškića podnijeli su zahtjev za povlačenje optužnice protiv njihovog branjenika zasnovan na tvrdnji da je dokazni materijal Tužilaštva nedovoljan. Pretresno vijeće je taj prijedlog protumačilo kao zahtjev za donošenje oslobadajuće presude prema pravilu 98 *bis* Pravilnika o postupku i dokazima i odbilo ga odlukom od 18. decembra 1998. Optuženi je svoj zahtjev ponovio 21. decembra 1998., što je takode odbačeno odlukom Pretresnog vijeća od 8. januara 1999. godine.

21. Odbrana je počela s izvođenjem dokaza 11. januara 1999. i završila 23. jula 1999. godine. Tužilaštvo je izvodilo dokaze u postupku pobijanja od 27. septembra do 4. oktobra 1999., a odbrana je ispitivala svjedoke u postupku replike na pobijanje 5. i 6. oktobra 1999. godine.

22. Pretresno vijeće je 21. januara 1999. donijelo odluku o redoslijedu izvođenja dokaza, određivši proceduru za glavno ispitivanje, unakrsno ispitivanje i ponovno ispitivanje svjedoka, čime je potvrđena usmena odluka Pretresnog vijeća na raspravi od 15. januara 1999. godine.

23. Pretresno vijeće je 3. februara 1999., u odluci od istog datuma, rješavalo o pitanju koje je postavila odbrana o tome da li argument odbrane *tu quoque* postoji u međunarodnom humanitarnom pravu, odgovorivši negativno na to pitanje, budući da se

obaveze prema humanitarnom pravu primjenjuju *erga omnes*. Pretresno vijeće je ponovo potvrdilo svoj stav odlukom od 17. februara 1999. godine.

24. Uz saglasnost obje strane, Pretresno vijeće je 11. februara 1999. donijelo odluku da se saslušanje svjedoka nastavi 11. i 12. februara 1999. uzimanjem vanraspravnih iskaza, budući da je sudija Cassese iz zdravstvenih razloga bio trenutno spriječen. Kako je sudija May, takode iz zdravstvenih razloga, bio privremeno spriječen 24. februara 1999., Pretresno vijeće je 25. februara 1999., na zahtjev Tužilaštva i uprkos prigovorima advokata Dragana Papića, donijelo još jednu odluku da se saslušanje svjedoka nastavi 24., 25. i 26. februara 1999. godine uzimanjem vanraspravnih iskaza. Na ovu kasniju odluku advokat Dragana Papića podnio je žalbu i Žalbeno vijeće ju je poništilo svojom odlukom od 15. jula 1999.⁵ Međutim, zastupnik Dragana Papića se kasnije odrekao prava koje mu je dato odlukom Žalbenog vijeća da se oni svjedoci na koje se to odnosi ponovo saslušaju pred Pretresnim vijećem u punom sastavu.

25. Pretresno vijeće je 6. maja 1999. odobrilo privremeno puštanje na slobodu optuženog Drage Josipovića, da bi prisustvovao sahrani svoje majke koja je preminula 5. maja 1999. godine. Optuženi je napustio Pritvorsku jedinicu 7. maja 1999. u pratnji jednog člana osoblja Međunarodnog suda, a vratio se 10. maja 1999. Nakon toga su ostali optuženi takode podnijeli zahtjeve za privremeno puštanje na slobodu: Drago Josipović, te Mirjan i Zoran Kupreškić učinili su to usmeno za vrijeme pretresa 22. jula 1999., a Dragan Papić pismenim zahtjevom 26. jula 1999. godine. Pretresno vijeće je sve te zahtjeve odbilo svojom odlukom od 30. jula 1999., smatrajući da, iako bi većina Pretresnog vijeća (osim sudije Maya) bila spremna da uvaži izuzetne okolnosti, ono ipak insistira na tome da se bezbjednosna situacija treba na adekvatan način uzeti u obzir. U tom smislu, budući da su nadležne vlasti u Bosni i Hercegovini odbile da potpišu izjavu o garancijama za povratak braće Kupreškić u Pritvorsku jedinicu i njihovo hapšenje ukoliko bi pokušali pobjeći, Pretresno vijeće je imalo osnova da zaključi da takve obaveze neće biti preuzete ni za drugu dvojicu optuženih. Odbrana Drage Josipovića je zatražila da se odobri ulaganje žalbe na tu odluku zahtjevom od 4. augusta 1999., a odbrana optuženog Kupreškića zahtjevom od 6. augusta 1999. Putem dvije odluke od 18.

augusta 1999,⁶ Žalbeno vijeće je odbilo pravo na žalbu, zbog toga što nisu pokazane nikakve izuzetne okolnosti, ali je iznijelo mišljenje da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je iz odbijanja Bosne i Hercegovine da preuzme obaveze za optužene Kupreškiće zaključilo da se takve obaveze ne bi preuzele ni u slučaju žalioca Josipovića.

26. Optuženi Vlatko Kupreškić je 23. jula 1999. ponovo zatražio da se donese oslobađajuća presuda prema pravilu 98 *bis* Pravilnika o postupku i dokazima. Zahtjev je odbijen odlukom Pretresnog vijeća od 28. jula 1999., koje je iznijelo mišljenje da se pravilo 98 *bis* odnosi samo na slučaj ako se nakon završetka iznošenja dokaza Tužilaštva ustvrdi da nema dovoljno dokaza, ali se ne može primijeniti nakon što je odbrana već iznijela svoje dokaze pred Sudom.

27. Odlukama od 6. augusta 1999., sekretar Suda je povukao odluku o dodjeli branilaca po službenoj dužnosti svima optuženima, na osnovu informacija dobijenih putem medija o tome da je održana aukcija slika hrvatskih pritvorenika, a u organizaciji jedne hrvatske grupe za podršku i da su prihodi od te aukcije bili ukupno 4.300.000 njemačkih maraka. Na osnovu toga, sekretar Suda je zaključio da su optuženi u mogućnosti da sami plate svoje braniocce. Optuženi su uložili prigovor na povlačenje odluke o dodjeli branilaca po službenoj dužnosti, tvrdeći da nisu dobili nikakvu ozbiljnu finansijsku podršku od te hrvatske organizacije osim džeparca za pritvorsku jedinicu i potporu njihovim porodicama. Odlukom od 3. septembra 1999. Pretresno vijeće je poništilo odluke sekretara Suda. Po mišljenju Pretresnog vijeća, teret dokazivanja činjenice da optuženi više nisu slabog imovnog stanja leži na sekretaru Suda, a izvještaji iz medija ne mogu se smatrati dokaznim materijalom dovoljnim pred jednim sudom.

28. Optuženi Mirjan Kupreškić i Zoran Kupreškić su 3. septembra 1999. podnijeli još jedan zahtjev za privremeno puštanje na slobodu čemu je pridružen i zahtjev na ime Drage Josipovića s istim datumom. Pretresno vijeće je te zahtjeve odbilo odlukom od 13. septembra 1999. zbog nepostojanja izuzetnih okolnosti prema pravilu 65 Pravilnika o postupku i dokazima. Iz istih razloga, odlukama od 14. septembra 1999., Pretresno vijeće

⁵ IT-96-16-AR73.3 – Sudija David Hunt je dodao izdvojeno mišljenje, pridružujući se odluci većine, ali ne slažući se sa dijelom obrazloženja.

⁶ IT-95-16-AR65 za optuženog Dragu Josipovića; IT-95-16-AR65.2 za optuženog Mirjana i Zorana Kupreškića.

je odbilo zahtjeve za privremeno puštanje na slobodu podnijete od strane Dragana Papića 10. septembra 1999. i Vladimira Šantića 9. septembra 1999. godine.

29. Tokom 111 dana suđenja Pretresno vijeće je saslušalo ukupno 56 svjedoka optužbe u sklopu izvođenja njenih dokaza i još četiri u sklopu postupka pobijanja, 96 svjedoka odbrane i jednog svjedoka suda. Optuženi Mirjan Kupreškić, Zoran Kupreškić i Vlatko Kupreškić su od 14. do 23. jula 1999. takođe pod zakletvom svjedočili u svoju odbranu. Ostala trojica optuženih su odlučili da ne svjedoče.

30. Završni podnesci Tužilaca i svih branilaca podnijeti su 5. novembra 1999. godine. Završna izlaganja su trajala od 8. do 10. novembra 1999. godine.

II OPTUŽBE PROTIV OPTUŽENIKA

31. Tužilac je naveo sljedeće činjenice i optužene teretio po sljedećim tačkama:

32. Optuženi su pomagali u pripremi napada na civile u selu Ahmići i Šantići aprila 1993. na sljedeći način: učestvovanjem u vojnoj obuci i time što su se naoružali; evakuiranjem civila bosanskih Hrvata noć prije napada; organiziranjem vojnika, oružja i municije HVO-a u i oko sela Ahmići i Šantići; uređujući svoje domove i domove svoje rodbine kako bi poslužili kao pripremna područja i vatreni položaji za napad, te skrivajući od ostalih stanovnika činjenicu da se sprema napad.

33. Po TAČKI 1 sva šestorica optuženih terete se za ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članu 5(h) (progon) Statuta Međunarodnog suda, zato što su od oktobra 1992. do aprila 1993. proganjali bosanske Muslimane, stanovnike područja Ahmića i Šantića i okolice, na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi planirajući, organizirajući i izvodeći napad koji je imao za cilj da sve bosanske Muslimane ukloni iz tog sela i okolice. U sklopu tog progona, optuženi su učestvovali, odnosno pomagali i podržavali, u namjernom i sistematskom ubijanju civila bosanskih Muslimana, sveobuhvatnom razaranju njihovih domova i imovine, te organiziranom lišavanju slobode i protjerivanju bosanskih Muslimana iz područja Ahmića i Šantića i okolice.

34. Po TAČKAMA 2-9 optuženi Mirjan i Zoran Kupreškić terete se za ubistvo kao ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjivo po članu 5(a) (ubistvo) Statuta Međunarodnog suda, i KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBICAJA, kažnjivo po članu 3 Statuta Međunarodnog suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija. Kad je rano ujutro 16. aprila 1993. počeo napad na područje Ahmića i Šantića, svjedok KL je živio sa svojim sinom Naserom, Naserovom suprugom Zehrudinom i njihovo dvoje djece, Elvisom (4) i Seadom (3 mjeseca). Naoružani automatskim oružjem, Zoran i Mirjan Kupreškić ušli su u kuću svjedoka KL. Zoran Kupreškić je pucao u Nasera i ubio ga. Zatim je pucao u Zehrudinu, ranivši je. Mirjan Kupreškić je polio zapaljivu tečnost po namještaju u namjeri da izazove požar. Optuženi su zatim iz vatrene oružja ubili dvoje djece, Elvisa i Seada. Kad je svjedok KL pobjegao iz goruće kuće, ranjena Zehrudina je

bila još uvijek živa, ali je na kraju stradala u požaru. Naser, Zehrudina, Elvis i Sead su poginuli, a svjedok KL je zadobio opekotine po glavi, licu i rukama.

35. Po TAČKAMA 10 i 11 Zoran i Mirjan Kupreškić terete se za ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjiv po članu 5(i) (nečovječna djela) Statuta Međunarodnog suda i KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA, kažnjivo po članu 3 Statuta Međunarodnog suda i priznato članom 3(1)(a) (okrutno postupanje) Ženevskih konvencija, zato što su ubili porodicu svjedoka KL pred njegovim očima a njemu nanijeli teške opekotine time što su mu spalili kuću dok je on još bio u njoj.

36. Po TAČKAMA 12-15 optuženi Vlatko Kupreškić tereti se za ubistvo i nečovječno i okrutno postupanje kao ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjive po članu 5(a) (ubistvo) i članu 5(i) (nečovječna djela) Statuta Međunarodnog suda, kao i za KRŠENJA RATNOG PRAVA I OBIČAJA, kažnjiva po članu 3 Statuta Međunarodnog suda i priznata članom 3(1)(a) (ubistvo i okrutno postupanje) Ženevskih konvencija. Prije napada 16. aprila 1993., vojnici HVO-a naoružani automatskim puškama okupili su se u kući optuženog u Ahmićima. Kad je napad počeo, nekoliko jedinica HVO-a koristilo je njegovu kuću kao pripremno područje. Drugi vojnici HVO-a pucali su na civile bosanske Muslimane iz kuće optuženog tokom čitavog napada. Članovi porodice Pezer, koji su bili bosanski Muslimani, odlučili su pobjeći kroz šumu. Dok su trčali pored kuće optuženog prema šumi, optuženi i drugi vojnici HVO-a ispred njegove kuće, pomažući i podržavajući jedan drugog, pucali su u tu grupu i ranili Dženanu Pezer, kćer Ismaila i Fate Pezer, i još jednu ženu. Dženana Pezer je pala na zemlju, a Fata Pezer se vratila da pomogne kćeri. Optuženi i vojnici HVO-a pucali su u Fatu Pezer i ubili je.

37. Po tačkama 16-19, Drago Josipović i Vladimir Šantić terete se za ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI, kažnjive po članu 5(a) (ubistvo) i 5(i) (nečovječna djela) Statuta Međunarodnog suda, te za KRŠENJA RATNOG PRAVA I OBIČAJA, kažnjiva po članu 3 Statuta Međunarodnog suda i priznata članom 3(1)(a) (ubistvo i okrutno postupanje) Ženevskih konvencija. Dana 16. aprila 1993. brojni vojnici HVO-a, među kojima su bili i optuženi, napali su kuću Muzafera i Šuhrete Puščul, dok je porodica, uključujući i dvije male kćerke, spavala. Za vrijeme napada, optuženi i drugi vojnici HVO-a, pomažući i podržavajući jedni druge, silom su izveli porodicu iz kuće a zatim

ubili Muzafera Pušćula, dok su druge članove porodice držali u neposrednoj blizini. U sklopu napada, vojnici HVO-a, uključujući i optužene, vandalski su porazbijali sve po kući a zatim je spalili do temelja.

III OPŠTI KONTEKST

A. Izvori muslimansko-hrvatskog sukoba (oktobar 1992. - mart 1994.)

1. Teze optužbe

38. Događaji o kojima je riječ u ovoj presudi odnose se na muslimansko-hrvatski sukob 1992. i 1993. do kojeg je došlo u središnjoj Bosni tokom rata koji je izbio istovremeno sa raspadom bivše Jugoslavije. Isprva su Muslimani, odnosno Bošnjaci, i Hrvati pružali zajednički otpor napadu Srba/JNA u istočnoj i zapadnoj Bosni i Hercegovini 1992.⁷ U središnjoj Bosni držali su liniju fronte prema Srbima u Turbetu kraj Travnika. Međutim, kako se sukob sa Srbima otegao, “etničko čišćenje” koje su sprovodile srpske snage u Bosni i Hercegovini stjeralo je hrvatske i bošnjačke izbjeglice u unutrašnjost Bosne, što je dovelo do prenapučenosti i napetosti između ta dva naroda i izazvalo sukob između nekadašnjih saveznika. Muslimansko-hrvatski sukob okončan je tek potpisivanjem Vošingtonskog sporazuma 2. marta 1994., čime je stvorena muslimansko-hrvatska federacija, entitet koji postoji do dana današnjega pod nazivom Federacija Bosne i Hercegovine i jedan je od dva entiteta koji sačinjavaju Bosnu i Hercegovinu prema Dejtonskom mirovnom sporazumu.

(a) Općenito

39. Tužilaštvo tvrdi da je napad na Ahmiće 16. aprila 1993., koji je glavni predmet ove presude, izveden u sklopu kampanje “etničkog čišćenja” koju su sprovodili bosanski Hrvati za vrijeme muslimansko-hrvatskog sukoba kako bi stvorili etnički homogena područja koja bi se mogla objediniti u jednu nezavisnu hrvatsku državu u Bosni. Ta bi se autonomna pokrajina, pod kontrolom vlasti bosanskih Hrvata i nezavisna od centralne kontrole vlade Republike Bosne i Hercegovine u Sarajevu, mogla na kraju pripojiti Republici Hrvatskoj i postati dio “Velike Hrvatske”, kao zrcalni odraz “Velike Srbije”.

⁷ Svjedok T, stranica transkripta (u daljem tekstu označena kraticom T) 2978.

40. Čini se da pretenzije Hrvatske i Srbije na teritoriju Bosne nisu od jučer.⁸ Kad je Republika Bosna i Hercegovina postigla nezavisnost u aprilu 1992.,⁹ čini se da su Srbija, a zatim i Hrvatska, pristupile ostvarenju tih planova, koristeći se svojim agentima iz redova bosanskih Srba odnosno bosanskih Hrvata.

41. Tužilaštvo je u ovom predmetu zastupalo tezu da su bosanski Hrvati nastojali ostvariti svoje separatističke zamisli putem svojih političkih i vojnih vlasti.¹⁰ Što se tiče dokaza o državotvornim težnjama bosanskih Hrvata koji su izvedeni u ovom predmetu, **svjedok** optužbe **Q** pomenuo je razgovor sa jednim od optuženih, Vlatkom Kupreškićem, nakon napada na Muslimane u Ahmićima u oktobru 1992., kojom prilikom je optuženi izjavio da će Hrvati sada dobiti vlastitu državu.¹¹ Slični dokazi ukazuju na to da su bosanski Hrvati nastojali ostvariti autonomiju od centralne vlade Republike Bosne i Hercegovine u Sarajevu.¹² Jedan drugi svjedok, **Vlado Alilović**, rekao je da Herceg-Bosna nije zamišljena kao država nego kao hrvatska zajednica.¹³

(b) Vance-Owenov plan

42. Optužba je sugerirala da je jedan uzrok muslimansko-hrvatskog rata Vance-Owenov sporazum, koji su pregovarači Cyrus Vance i David Owen predložili kao moguće rješenje jugoslovenske krize. Tvrdi se da je Vance-Owenov plan, kojim je predviđena podjela Bosne na kantone po etničkom osnovu, bosanskim Hrvatima pružio motiv da “etnički očiste” muslimansku manjinu iz kantona koji bi prema Vance-Owenovom planu trebali pripasti Hrvatima. Tvrdi se da su Hrvati Vance-Owenov plan doživjeli kao legitimizaciju “etničkog čišćenja” radi teritorijalnog dobitka.

⁸ “Ideja Velike Srbije veoma je stara”, odjeljak II(A)(94)(“Velika Srbija”), Tužilac protiv Tadića, (IT-94-1-T), Mišljenje i presuda, Pretresno vijeće, 7. maj 1997. (u daljem tekstu: *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997.), para. 85.

⁹ Republiku Bosnu i Hercegovinu Evropska je zajednica priznala 6. aprila 1992. (UN Doc. S/23793, Annex), a u Ujedinjene nacije je primljena 22. maja 1992. (Rezolucija Generalne skupštine 46/237).

¹⁰ Vidi npr. unakrsno ispitivanje **Zvonimira Čilića** od strane Tužilaštva, T. 5317-5319, gdje se Tužilaštvo poziva na separatističku tezu koju je iznio hrvatski autor Anto Valenta, osobito u knjizi “Podjela Bosne i njena politička budućnost”, koja je objavljena 1991. Svjedok je, međutim, ustvrdio da Valentine ideje ne predstavljaju stavove cjelokupnog hrvatskog naroda: “Drugim riječima, one odražavaju njegove vlastite stavove i ne predstavljaju stavove nijedne institucije ili organizacije hrvatskog naroda.” **Zvonimir Čilić**, *ibid.*, str. 5319.

¹¹ T. 2751.

¹² **Payam Akhavan**, T. 1341.

¹³ T. 5579-5580.

43. Selo Ahmići, u kojem su se odigrali događaji koji su predmet ove presude, nalazilo se u hrvatskom kantonu br. 10. Pojedini svjedoci u tom su vidjeli motiv snaga bosanskih Hrvata da ga napadnu i protjeraju ili poubijaju stanovnike Muslimane.¹⁴ Kao što je objasnio **potpukovnik Watters**, 16. aprila 1993. postojao je za to ne samo motiv, nego i prilika.¹⁵

44. Napad na Ahmiće, tvrdi optužba, bio je dio koordiniranog plana vlasti bosanskih Hrvata da "etnički očiste" Muslimane iz Lašvanske doline¹⁶ i obezbijede hrvatsku kontrolu nad cestom kroz Kiseljak.¹⁷

45. Aprila 1993., hrvatske vlasti u Bosni uputile su ultimatum vlastima u Sarajevu da smjesta sprovedu Vance-Owenov plan i povuku muslimanske snage iz provincija koje su prema Ženevskom planu trebale pripasti Hrvatima. Dokazni predmet P333 je izvještaj Reutersa o tom ultimatumu od 15. aprila 1993.:

"Ako Izetbegović ne potpiše sporazum do 15. aprila, HVO će jednostrano sprovesti svoju nadležnost u kantonima br. 3, 8 i 10."¹⁸

46. Dokazni predmet P339 je Zajednička izjava predstavnika Hrvata i Muslimana u opštini Vitez. U paragrafu 4 navodi se da su "obje strane suglasne da se u Vitezu i Provinciji 10 i prije potpisa srpske strane primijeni Vance-Owenov plan."

(c) Hrvatski nacionalizam, militantnost i propaganda

47. Tužilaštvo je takode pokušalo pokazati da su napadi Hrvata na Ahmiće i Lašvansku dolinu sprovedeni u kontekstu ideologije hrvatske hegemonije, te da su Hrvati od proljeća 1992. postajali sve militantniji i tvrdi nacionalisti. Hrvatski mladići počeli su se pojavljivati u maskirnim uniformama s obilježjima HVO-a i njegovih jedinica,¹⁹ a

¹⁴ **Potpukovnik Watters**, T. 202; vidi takode T. 233-234 i Payam Akhavan, T. 1340.

¹⁵ **Potpukovnik Watters**, T. 202-205. Vidi takode **Payam Akhavan**, T. 1336.

¹⁶ **Svjedok Y**, T. 3298-3299, pomenuo je sela Strane, Merdani, Lončari, Pezići, Rovna, Putiš i Jelinak u Lašvanskoj dolini u opštini Busovača, te sela Pezići, Rovna i Kovačevac uz granicu opštine Vitez, koja je napao HVO. HVO je protjerao sve Muslimane i spalio im kuće.

¹⁷ **Potpukovnik Watters**, T. 202.

¹⁸ Ahmići se nalaze na području koje bi prema Vance-Owenovom planu bilo u kantonu br. 10.

¹⁹ **Fahrudin Ahmić**, T. 1111-1112.

ponekad i s obilježjima ustaša, hrvatske fašističke vojske za vrijeme 2. svjetskog rata. Tvrdi se da su Hrvati u Ahmićima napadno isticali hrvatske zastave.

48. Sve više diskriminirajući stav bosanskih Hrvata prema bosanskim Muslimanima Tužilaštvo je objasnilo kao djelomičnu posljedicu agresivne pro-hrvatske i anti-bošnjačke propagande TV stanica i vlasti bosanskih Hrvata.²⁰ **Svjedok S** svjedočio je o pro-hrvatskoj i anti-bošnjačkoj propagandi koju je širila viteška televizija pod okriljem HVO-a, kao i o sve jačem naglašavanju podjele između Bošnjaka i Hrvata.²¹ **Svjedok DD** je svjedočio da su nakon osnivanja političke stranke bosanskih Hrvata, Bošnjaci počeli da primjećuju suptilne promjene, npr. činjenicu da su čak i mala hrvatska djeca nosila maskirne uniforme koje su im šivale majke.²² **Svjedok S**, koji je čitav život živio u Ahmićima sve do 16. aprila 1993., na sljedeći je način opisao porast hrvatskog šovinizma u tom području:

“Kad su počeli da nas zovu *balijama* ... čim su počeli da nas nazivaju drugačijim imenima nego prije, znali smo šta nam se sprema.”²³

Takav stav je opet doveo do pojave propagande na muslimanskoj strani, kako je opisao **svjedok S**.²⁴

2. Teze odbrane

49. Uz izuzetak Vlatka Kupreškića, odbrana je iznijela viđenje muslimansko-hrvatskog sukoba i njegovih uzroka koje se poprilično razlikuje od viđenja Tužilaštva. Odbrana poriče da su bosanski Hrvati imali ikakav plan da uspostave vlastitu državu i da su napadali i proganjali svoje komšije Muslimane kako bi postigli taj cilj. Svjedok **Vlado Alilović** rekao je da je golema većina Hrvata i Muslimana (99%) na referendumu u februaru 1992. glasala za cjelovitu Bosnu i Hercegovinu, dok su Srbi glasali protiv.²⁵ Osim toga, odbrana tvrdi da su upravo Muslimani nakon prvobitne agresije Srba i JNA napali Hrvate kako bi osvojili teritorij i stvorili muslimansku državu:

²⁰ **Abdulah Ahmić**, T. 269. Vidi takode **svjedoka S**, T. 2878.

²¹ T. 2878-2882.

²² T. 3895.

²³ T. 2881 (naglasak dodat).

²⁴ T. 2883.

²⁵ T. 5598.

“Željeli su osvojiti Vitez i okolna sela, odnosno središnji dio države kako bismo mi to nazvali, strateški dio teritorije. Naime, ta teritorija im je bila potrebna radi povezivanja. Ako pogledate na kartu, prije i poslije, muslimanska sela su bila svuda uokolo, muslimanski gradovi i sela, i nedostajala je jedino srednja Bosna. To je bilo jedino što im je nedostajalo, Vitez, Busovača, dio Novog Travnika. Na samom početku nije bilo nekih većih napetosti ili neprijateljstava. Konačno, živjeli smo zajedno mnogo godina. Na primjer, u mjestu gdje sam ja živio, bilo je sasvim normalno da se ljudi posjećuju. Međutim, te su napetosti porasle nakon raznih manjih incidenata, nakon pada Slimene, kad su se ljudi domogli svog onog oružja. Nakon dolaska izbjeglica iz Krajine i Jajca, Muslimani su ostali na našoj teritoriji, dok su Hrvati uglavnom nastavljali za Hercegovinu i dalje. Vjervatno su osjećali da su jači i brojniji od nas, i logično je da su mislili da tu teritoriju mogu da prisvoje za sebe.”²⁶

50. Drugi svjedoci korijen sukoba nalaze u navodnim razlikama u stavovima Hrvata i Bošnjaka prema sukobu sa Srbima, kako je objasnio svjedok **Vlado Alilović**.

“Do poremećenja odnosa između Hrvata i Muslimana došlo je [...] kad su zauzeta sasvim oprečna stajališta o agresiji na Hrvatsku. Hrvatska strana je smatrala da će nakon agresije na Hrvatsku Bosna i Hercegovina postati sljedeća meta agresije. Službene vlasti Bosne i Hercegovine, ili barem visoki funkcioneri, držali su da to nije bosanski rat i da oni tu nemaju interesa jer je to rat isključivo između Srba i Hrvata.”²⁷

3. Nalazi Pretresnog vijeća

51. Pretresno vijeće može donijeti samo ograničene zaključke o tim aspektima opšteg konteksta, budući da se na sudenju nije razmatralo pitanje da li je postojao projekat “Velike Hrvatske” niti da li se sukob između Hrvata i Muslimana može okvalificirati kao međunarodni oružani sukob.

52. S obzirom na oskudne dokaze koje je izvela optužba u ovom predmetu, Pretresno vijeće ne može donijeti zaključak da je postojao projekt “Velike Hrvatske” ili da su u predmetno vrijeme bosanski Hrvati imali pretenzije na državnost.

53. Što se tiče prirode oružanog sukoba, za potrebe ovog sudenja nije nužno utvrditi da li je oružani sukob bio međunarodni ili unutrašnji, budući da u optužnici nema tačaka

²⁶ **Dragan Stojak**, T. 6311-6312.

koje bi se odnosile na teške povrede Ženevskih konvencija za koje valja dokazati postojanje međunarodnog oružanog sukoba.

54. S druge strane, Pretresno vijeće se osvjedočilo da su pod uticajem više faktora hrvatski nacionalizam i diskriminacija protiv Muslimana bili u porastu u srednjoj Bosni u periodu između 1992. i 1993., i da je moguće da je to doprinijelo počinjenju zločina koji su predmet ove optužnice. Pitanje da li se istovremeno propovijedala i neka vrsta muslimanskog nacionalizma ne utiče na taj zaključak.

B. Faze muslimansko-hrvatskog sukoba

1. Pad Jajca u srpske ruke i priliv muslimanskih i hrvatskih izbjeglica

55. Kasno ujesen 1992. muslimansko-hrvatski grad Jajce pao je u ruke Srbima. Uslijedilo je “etničko čišćenje” Hrvata i Muslimana od strane srpskih snaga, što je dovelo do velikog priliva izbjeglica u središnju Bosnu.²⁸ Osim toga, pad Jajca dao je srpskim snagama pristup cestama za Lašvu i središnju Bosnu, gdje su se nalazili važni vojni objekti i tvornice koje su Srbi željeli da zauzmu.

(a) Teze optužbe

56. Tužilaštvo dovodi u sumnju uzročni neksus, koji je pokušala pokazati odbrana, između priliva muslimanskih izbjeglica i rađanja straha i nepovjerenja između Hrvata i Muslimana koje je prethodilo napadima u oktobru 1992. i aprilu 1993.

(b) Teze odbrane

57. Odbrana tvrdi da je raseljenje nekoliko hiljada Muslimana i Hrvata, koji su se sklonili u Vitezu i okolici, kad se pridoda već znatnom prilivu izbjeglica koji su pobjegli

²⁷ T. 5446.

²⁸ **Vlado Alilović**, T. 5539, izjavio je da je u trenutku pada Jajca “većina teritorije Bosne i Hercegovine bila očišćena od Hrvata i Muslimana od strane JNA, odnosno Srba.”

pred srpskom agresijom u istočnoj i zapadnoj Bosni, raspirilo već postojeće napetosti između dva naroda.²⁹

(c) Nalazi Pretresnog vijeća

58. Pad Jajca u srpske ruke nesumnjivo je pridonio međusobnim strahovanjima i sumnjičenjima između Muslimana i Hrvata na području Viteza. Međutim, za potrebe ove presude nije nužno podrobno razmatrati ta pitanja.

2. Napadi na bosanske Hrvate u Lašvanskoj dolini

(a) Teze optužbe

59. Dokaze koji su ovdje izvedeni podastrla je jedino odbrana. Čini se da Tužilaštvo ne osporava činjenice sadržane u tim dokazima.

(b) Teze odbrane

60. Odbrana tvrdi da se muslimansko-hrvatski rat, a naročito događaji u Lašvanskoj dolini, može istinski razumjeti samo u svjetlu određenih konkretnih napada muslimanskih snaga na bosanske Hrvate početkom 1993.,³⁰ od kojih je glavni bio napad na selo Dusinu, kako je objasnio jedan od branilaca.³¹

(i) Dusina

61. Muslimanske snage su 25. januara 1993. u Dusini masakrirale oko 14 zarobljenih hrvatskih vojnika i nekoliko civila. O napadu je svjedočila **Željka Rajić**,³² čiji je muž bio među ubijenima. U dokazni materijal uvrštena je i video-traka na kojoj se vide tijela žrtava.³³

²⁹ Zvonimir Čilić, T. 5141-5143; Ivica Kupreškić, T. 8014-8015; Vlado Alilović, T. 5460 i T. 5535; Mirko Šakić, T. 7606-7607; Gordana Cujic, rođena Vidović, T. 8181; Dragan Vidović, T. 8418; Mirko Šakić, T. 7606-7607 i T. 7683; Gordana Cujic, T. 8180-8181.

³⁰ Vidi npr. Završni podnesak odbrane Mirjana Kupreškića, str 12; Završni podnesak odbrane Dragana Papića, str. 5 – 7.

³¹ T. 6119-6121.

³² T. 6097-6134.

³³ Video-traka je dokazni predmet D62/2, transkript video-trake je D62 A/2, a spisak ubijenih u tom incidentu je D63/2.

62. Dana 25. januara 1993., Muslimani su napali selo Lašvu. Žene, djeca i starije osobe napustile su Lašvu jer su bili upozoreni na napad, no muškarci su ostali, uključujući i muža svjedokinje. Žene i starije osobe, među kojima je bila i svjedokinja, otišli su u selo Dusinu, koje je 26. januara 1993. u 05:00 sati napadnuto raketnim projektilima. Došlo je mnogo Muslimana, i to u dvije grupe. Najprije je došla grupa od pedesetak ljudi koji su govorili srpskohrvatski, a zatim grupa ljudi koji su izgledali kao mudžahedini. Svi su nosili uniforme i oznake Armije BiH. Zarobljenike su odveli u muslimanski dio sela, koristeći ih putem kao “živi štit”.³⁴ Grupa zarobljenika u kojoj je bila svjedokinja bila je zlostavljana od strane Muslimana. Stariji Hrvati izvođeni su u grupama i premlaćivani. Zatim je pet muškaraca pogubljeno.³⁵ Prema navodima svjedokinje, jedan vojnik Armije BiH prozvao je Augustina Radoša Rajića i pogubio ga, a zatim se hvalisao kako je ubio svjedokinjinog muža.³⁶ Svjedokinjin muž je zaista ubijen dok je pokušavao pregovarati o puštanju zarobljenika.³⁷ Drugi su ubijeni na isti način. Barem jedan je divljački mučen prije nego što je ubijen.³⁸ Kasnije su zapaljene hrvatske kuće u selu. Danas, tvrdi se, u Lašvi i Dusini ne živi više ni jedan jedini Hrvat. U Lašvi, gdje su živjeli Hrvati, Muslimani su se uselili u njihove kuće. Mnogi svjedoci odbrane, Hrvati, svjedočili su da su događaji u Dusini bili traumatični za hrvatsku zajednicu.³⁹

(ii) Busovača

63. Prema iskazima svjedoka odbrane, borbi između Muslimana i Hrvata bilo je i u Busovači u periodu 1992.-1993. **Zvonimir Čilić** svjedočio je da su svi Hrvati iz te opštine istjerani nakon sukoba između Armije BiH i Hrvata.⁴⁰ To je potvrdio **Ljuban Grubešić**.⁴¹

(iii) Otmica Živka Totića i ubistvo njegovih tjelohranitelja

³⁴ T. 6112-6113 i T. 6115.

³⁵ T. 6116-6118.

³⁶ T. 6122-6123.

³⁷ Vidi dokazni predmet D62/2 (video-traku na kojoj se vidi svjedokinjin muž i druga mrtva i osakaćena tijela).

³⁸ **Željka Rajić**, T. 6125.

³⁹ Npr. **Rudo Kurevija**, T. 5894.

⁴⁰ T. 5174-5175.

⁴¹ T. 6235.

64. Uz događaje u Dusini, Lašvi i Busovači koji su se desili negdje januara 1993., tvrdi se da je muslimansko-hrvatske odnose ozbiljno destabilizirala i otmica Živka Totića 15. aprila 1993. i ubistvo njegovih pratilaca. Živko Totić je bio šef vojne policije HVO-a u Zenici.⁴² Za vrijeme otmice ubijena su četvorica ili petorica Totićevih tjelohranitelja, navodno od strane muslimanskih snaga.⁴³ Sam Živko Totić, međutim, nije ubijen, i na kraju je pušten.⁴⁴

(iv) Napadi na Hrvate u Starom Vitezu (Mahala)

65. Odbrana je takode istakla navodnu militantnost Muslimana koji su živjeli u muslimanskoj četvrti Viteza (Stari Vitez) i muslimanske napade na Hrvate u Vitezu. **Zvonimir Čilić** izjavio je da su se Muslimani u Starom Vitezu doslovce ukopavali pred konfrontaciju sa Hrvatima.⁴⁵ On je tvrdio da je Vitez 16. aprila 1993. granatiran sa muslimanskih položaja.⁴⁶ On je u sklopu svog svjedočenja takode predočio nekoliko "operativnih izvještaja" (dokazni predmeti D40/2 i D41/2), u kojima je opisana situacija posvemašnje panike u Vitezu 16. aprila 1993. U idućem operativnom izvještaju od 17. aprila 1993. (dokazni predmet D42/2) navodi se da se muslimanske snage pregrupiraju i bore, između ostalog, u Šantićima.

(v) Napadi na Hrvate u Zenici

66. Naposljetku, kako bi pokazala da Muslimani nisu bili (jedine) žrtve diskriminacije i progona, odbrana je istakla da je Zenica bila bastion muslimanskog nacionalizma gdje su Hrvati bili maltretirani. **Svjedok HH**, istražitelj u timu Tadeusza Mazowieckog, specijalnog izvjestioca o stanju ljudskih prava u Bosni i Hercegovini, izjavio je da su postojali izvještaji o zlostavljanju i proizvoljnim pogubljenjima Hrvata u Zenici.⁴⁷

⁴² **Potpukovnik Watters**, T. 147.

⁴³ Video-traka na kojoj je snimljen taj incident je D34/2, hrvatski prijevod, D34A/2 i engleski prijevod D34B/2.

⁴⁴ **Jadranka Tolić**, T. 6156-6158.

⁴⁵ **Zvonimir Čilić**, T. 5425.

⁴⁶ Svjedoku je pokazan dokazni predmet (D39/2), navodno spisak vojnika HVO-a ubijenih i ranjenih u Vitezu (23 ubijena i 63 ranjena). Tokom unakrsnog ispitivanja ispostavilo se, međutim, da svi vojnici pomenuti u tom dokumentu nisu bili pripadnici Viteške brigade.

⁴⁷ *Second Periodic Report on the Situation of Human Rights in the Territory of the Former Yugoslavia*, g. Tadeusz Mazowiecki (u daljem tekstu: Izvještaj Mazowieckog), UN Doc. E/CN.4/1994/4, 19. maj 1993., Zaključci, para. 37 i 40.

Jadranka Tolić,⁴⁸ medicinska sestra u opštoj bolnici u Zenici i Hrvatica, svjedočila je o progonima Hrvata u Zenici, gdje su bili u manjini. Hrvati su stoga počeli da napuštaju Zenicu.⁴⁹ **Zvonimir Čilić** je takođe svjedočio o progonu Hrvata u Zenici 1992. i 1993.⁵⁰

(vi) Hrvatska propaganda i pripreme za napad snaga bosanskih Muslimana

67. Odbrana je izvela dokaze da su hrvatske snage 1993. strahovale od napada Muslimana.⁵¹

(c) Nalazi Pretresnog vijeća

68. Pretresno vijeće konstatira da je početkom 1992. nedvojbeno došlo do napada na hrvatske seljane od strane muslimanskih snaga, što je doprinijelo atmosferi uzajamnog straha. Pretresno vijeće, međutim, nalazi da nisu izvedeni nedvojbeni dokazi da su Armija BiH, ili Muslimani uopšte, planirali napad na Hrvate 15. i 16. aprila 1993.

69. U tom pogledu je poučan iskaz svjedoka odbrane **Zvonimira Čilića**, koji je bio dobar prijatelj Marija Čerkeza i koji se Čerkezu pridružio u opštinskom štabu kao referent za politička pitanja sa zadatkom da prikuplja informacije za trupe i članove opštinskog štaba HVO-a. Njegovo svjedočenje odaje tendenciju hrvatske strane da širi uzbunu među hrvatskim stanovništvom. Jednako je poučan i dokazni predmet D34/2, video-traka vijesti na kojima je objavljena otmica Živka Totića. Spiker nabraja sve navodne zločine koje su Muslimani počinili protiv Hrvata, što se doima kao pokušaj raspirivanja mržnje protiv Muslimana i Armije BiH. To poništava tvrdnju Zvonimira Čilića da je hrvatsko vodstvo pokušavalo da pomiri etničke grupe.

70. Osim toga, čini se da je “operativni izvještaj” od 16. aprila 1993., koji je podastro Zvonimir Čilić, jednostran utoliko što se pominju samo napadi na “hrvatske kuće u Krčevinama i Nadiocima” a ništa se ne govori o napadu na Ahmiće i masakrima civila Muslimana. U izvještaju se iznose pritužbe na napade muslimanskih snaga iz smjera

⁴⁸ T. 6142-6180.

⁴⁹ T. 6151: “... životni uslovi su bili nepodnošljivi, ali glavni razlog je bio napad na Dusinu i zločini u Dusini, i to je užasnulo građane, Hrvate u Zenici, i druge građane. Zatim napad na Busovaču. Otada su se Hrvati u Zenici osjećali veoma nesigurno. Strahovali su za vlastite živote i živote svoje djece.”

⁵⁰ T. 5191-5199.

⁵¹ **Zvonimir Čilić**, T. 5206-5207.

Preočice i navodi, između ostalog, da “napadi muslimanskih snaga postaju sve žešći i zvjerskiji”. Pretresno vijeće konstatira da taj dokaz nije neoboriv budući da se njime može dokazati bilo da Muslimani *jesu* pripremali napad bilo da su hrvatske snage širile dezinformacije i propagandu kako bi vlastito stanovništvo pripremile za napad na Muslimane. Ispravno tumačenje zavisi od stvarne situacije: jesu li se Muslimani *zaista* pripremali za napad ili nisu.

C. Muslimansko-hrvatski odnosi u središnjoj Bosni

1. Teze optužbe

(a) Dobri odnosi Muslimana i Hrvata prije oktobra 1992.

71. Svi dokazi pokazuju da su se prije muslimansko-hrvatskog sukoba 1992. i 1993. Muslimani i Hrvati u Ahmićima i okolici dobro slagali. Muslimani i Hrvati su se međusobno posjećivali, išli jedni drugima na svadbe i pomagali se kao dobri komšije. **Svjedok KL** svjedočio je u tom smislu o svojim komšijama Hrvatima Zoranu Kupreškiću, Mirjanu Kupreškiću i Vlatku Kupreškiću.⁵² Svjedoci optužbe **Mehmed Ahmić**,⁵³ **Fahrudin Ahmić**,⁵⁴ **D**,⁵⁵ **L**,⁵⁶ **N**,⁵⁷ **S**,⁵⁸ **V**,⁵⁹ **W**⁶⁰ i **FF**⁶¹ dali su slične iskaze.

72. Vještakinja koja je svjedočila na zahtjev Pretresnog vijeća, norveška antropologinja dr. **Tone Bringa**, istakla je da su prije 1992. odnosi između Hrvata i Muslimana bili dobri. Osim vjerskih obreda, gdje su naravno imali različite običaje i rituale, oni jesu dijelili aspekte svakodnevnog života. Sarađivali su u upravljanju selima, posjećivali jedni druge prilikom važnih životnih događaja (vjenčanja, pogreba itd.) i zanimali se za živote jedni drugih. Komšije su se u pravilu dobro slagali, bez obzira na to

⁵² T. 1893-1894.

⁵³ T. 640-641.

⁵⁴ T. 1150-1151.

⁵⁵ T. 1015.

⁵⁶ T. 2340.

⁵⁷ T. 2538.

⁵⁸ T. 2877-2878.

⁵⁹ T. 3180-3181 i T. 3202.

⁶⁰ T. 3164.

⁶¹ T. 4311.

da li su bili Hrvati ili Muslimani. Naravno da je dolazilo do nesporazuma i svađa, ali to nije imalo veze s etničkom zajednicom kojoj su komšije pripadali.⁶²

73. Prema navodima iste vještakinje, ipak je postojao potencijal za sukob. Nije bilo mješovitih brakova između Muslimana i Hrvata. Stoga je postojao potencijal za stvaranje dvije suprotstavljene grupe, zasnovane na rodbinskim vezama koje su koincidirale s etničkim vezama odnosno identifikacijom. Kao što se izrazila svjedokinja:

“... kad bi došlo do sukoba, koji je mogao biti bilo šta, od svađe oko ovce koja je zašla na nečije imanje, taj tip sukoba, rodaci bi često osjećali snažne veze lojalnosti jedni sa drugima i branili bi jedni druge. I tu imate sukobe gdje ljudi koji su u rodbinskoj vezi staju na istu stranu protiv osobe s kojom su u sukobu (sic).”⁶³

(b) Pogoršanje odnosa nakon oktobra 1992. i razdvajanje seoskih straža

74. Prema iskazima svjedoka optužbe, za raskid između Muslimana i Hrvata 1992. valja okriviti prvenstveno Hrvate. **Fahrudin Ahmić** rekao je da su upravo Hrvati počeli da se naoružavaju i izgledali su prijeteći. **Svjedok F** izjavio je da su mu Hrvati rekli da će Ahmići biti “drugi Vukovar”, tj. da će biti uništen a stanovnici pobijeni.⁶⁴

75. Dr. Bringa, vještakinja koju je pozvalo Pretresno vijeće, svjedočila je o svojim iskustvima i zaključcima do kojih je došla prilikom boravka sa jednom muslimanskom porodicom u jednom selu u središnjoj Bosni. Dr. Bringa je posjetila bivšu Jugoslaviju u više navrata između 1987. i 1997. u ukupnom trajanju od 15 mjeseci. Ona je zapazila postepen prenos lojalnosti sa susjedskih odnosa između Muslimana i Hrvata na više etnički orijentiran osjećaj pripadnosti i auto-identifikacije dijelova bosanskog stanovništva.⁶⁵

76. Na pitanje da li je i u kom obliku zapazila početak etničkih podjela, svjedokinja je izjavila da na početku nije bila riječ toliko o međuetničkoj mržnji koliko o rastućem strahu od događaja koji su dolazili izvan njihove tijesno povezane zajednice i

⁶² T. 10921-10924.

⁶³ T. 10923.

⁶⁴ **Fahrudin Ahmić**, T. 1128-1129; **svjedok F**, T. 1373.

⁶⁵ T. 10923-10925.

predstavljali prijetnju seljanima.⁶⁶ Sa raspadom Jugoslavije, nacionalističke ideologije postepeno su dovele do promjene u stavu svake od grupa. Nacionalistička propaganda potpirivala je promjenu u percepciji i auto-identifikaciji pripadnika pojedinih etničkih grupa. “Drugi”, tj. pripadnici drugih etničkih grupa, koji su ranije bili percipirani naprosto kao “različiti”, postepeno su bivali videni kao “stranci” a zatim “neprijatelji”. Konkretnije, percipirani su kao potencijalni neprijatelji koji predstavljaju prijetnju identitetu ili budućoj dobrobiti vlastite grupe.⁶⁷ Svjedokinji se takode činilo da opresivne taktike poput kontrolnih punktova i ispitivanja primjenjuju prije svega Hrvati a manje Muslimani.⁶⁸

77. Drugi svjedoci optužbe izjavili su da su vlasti bosanskih Hrvata postavljale kontrolne punktove, npr. u Dubravici, gdje su hapsili Bošnjake i na drugi ih način provocirale, da su otimala humanitarnu pomoć namijenjenu Tuzli i činili sve što su mogli da naškode Bošnjacima. Vlasti nisu htjele istraživati ubistva Bošnjaka, čime se stvarala kultura nekažnjivosti i bezakonja.⁶⁹ To pogoršanje odnosa bilo je povezano sa razdvajanjem zajedničkih seoskih straža na hrvatske i muslimanske u proljeće 1992.

2. Teze odbrane⁷⁰

78. Svjedoci odbrane složili su se sa svjedocima optužbe da su Muslimani i Hrvati u Ahmićima imali odlične dobrosusjedske odnose prije događaja koji su predmet optužnice.⁷¹

⁶⁶ T. 10937.

⁶⁷ T. 10938-10940 i T. 10957-10961.

⁶⁸ T. 10963-10964.

⁶⁹ **Svjedok B**, T. 737-741; **svjedok AA** (T. 3735-3738) vidio je Miroslava Bralu kad su obojica bili u zatvoru. Bralo je bio u zatvoru zbog ubistva Salkića u Nadiocima. Ispričao je kako je Bralo uživao znatan stepen slobode i bilo mu je dozvoljeno da napada neke Arape koji su bili ondje u zatvoru. Ubrzo pošto je pušten, svjedok je poslan natrag u zatvor Kaonik zbog djelomično izmišljenih optužbi. I taj drugi put je bio u zatvoru sa Miroslavom Bralom, koji je još bio tamo. Svjedok i Bralo bili su zajedno u ekipi za kopanje rovova ali nisu zaista kopali rovove – to su radili Muslimani – dok su svjedok i Bralo sjedili po strani, pili i šalili se. Svjedok je provocirao Muslimane i svašta im govorio. Bralo ih je tukao šakama i lopatom. Bralo nije nikako mogao razumjeti zašto je u zatvoru “samo zbog jednog balije”. Bralo je bio u zatvoru nekih dva mjeseca, ali mu je dozvoljeno da posjećuje ženu, pije itd. Celija nikad nije bila zaključana.”

⁷⁰ Vidi npr. Završnu riječ odbrane optuženog Zorana Kupreškića, 5. nov. 1999., str. 43.

⁷¹ **Niko Šakić**, T. 8224; **Jozo Alilović**, T. 8332; **Vlado Alilović**, T. 5442.

79. Svjedoci optužbe i obrane ne slažu se oko toga ko snosi odgovornost za razdor između dva naroda. Većina svjedoka odbrane (većinom Hrvati) tvrdili su da su Muslimani bili ti koji su željeli da se odvoje od Hrvata.⁷²

3. Nalazi Pretresnog vijeća

80. Pretresno vijeće konstatira da je između Hrvata i Muslimana 1992. *postojao* razdor, nesumnjivo iz kombinacije razloga koje su naveli svjedoci optužbe i odbrane, a čiji tačan uzrok nije nužno utvrditi za potrebe ove presude.

D. Progoni - činjenične tvrdnje

1. Teze optužbe

(a) Općenito

81. Optužba tvrdi da su napadi na Ahmiće u oktobru 1992. i aprilu 1993. bili dio sistematskog napada na civilno stanovništvo u Lašvanskoj dolini čija je namjera bila da se to područje "očisti" od Muslimana.

82. **Svjedok AA**, muslimanski pripadnik Džokera, to jest hrvatske Vojne policije, dao je ključne dokaze za ovu tvrdnju:

P. Šta je bila svrha kampanje u Busovači po vašem shvatanju?

O. Moj zaključak je da ju je trebalo očistiti, i u to vrijeme i ja sam u to vjerovao. Kasnije smo moji kolege i ja rekli da vazduh treba očistiti od Balijsa, znate, da to treba etnički očistiti, pa smo razgovarali o tome, i o tome kako ćemo sljedeći put ići u Vitez.

P. Vitez je trebao biti sljedeći cilj, da li to kažete? To se podrazumijevalo?

O. Da. O tome smo razgovarali mi u Vojnoj policiji.

P. Kad ste razgovarali o tome kako će Vitez biti sljedeće mjesto koje treba etnički očistiti, da li je to uključivalo i Ahmiće? Da li se i to podrazumijevalo?

⁷² **Dragan Stojak**, T. 6322; **Vlado Alilović**, T. 5551.

- O. Da, naravno.
- P. Zašto kažete “naravno”?
- O. Zato jer su Ahmići bili praktički na cesti između Busovače i Viteza, Muslimani su bili i tamo, Muslimani su bili većina, to je trebalo očistiti ili ukloniti. Njih je od tamo jednostavno trebalo ukloniti. Nešto je trebalo uraditi jer su oni tamo predstavljali smetnju.
- P. Da li je u Ahmićima bilo Armije BiH?
- O. Ja nikada nisam u Ahmićima vidio niti jednog pripadnika Armije BiH, nikada. Kažem to jer samo tamo prošao mnogo puta. Nikada. Ali znam da je većina njih otišla da se bori protiv Srba na Vlašiću, u Visokom, negdje drugdje, ali ne – nisu bili stacionirani u Ahmićima.
- P. Koliko je vama poznato, šta su vojnici Armije BiH činili sa svojim oružjem kad bi došli kući na odsustvo?
- O. Većina bi ga ostavila na frontu, ostavili bi oružje na frontu. Znam to jer sam razgovarao sa nekim pripadnicima koje poznajem, i oni su se uvijek žalili da nemaju dovoljno oružja. Čak su išli u civilnoj odjeći.
- P. Dobro, vi kažete da ste znali da u Ahmićima nema Armije BiH. Da li mislite da je to bilo opšte poznato u vašoj grupi, u Vojnoj policiji, da u Ahmićima nije bilo opasnosti od Armije BiH?
- O. Da. Da. Da je u Ahmićima bilo bosanske vojske, mi bismo to znali, ili bismo barem vidjeli nekoga u uniformi ili drugu stranu, pripadnika druge strane, ali ih ja nikada nisam vidio i svi su to znali. To je bilo opšte poznato.
- P. Koja je vojska bila oko Ahmića u to doba?
- O. HVO, manje više sa svih strana ...⁷³

(b) Diskriminatorna djela od oktobra 1992. do aprila 1993.

83. Pretresno vijeće razmotrilo je dokazni materijal optužbe koji ide za tim da pokaže razne činjenične elemente za koje se može smatrati da predstavljaju progon Muslimana. Osim tih elemenata treba uzeti u obzir i sljedeći materijal.

84. Nakon napada u oktobru 1992, HVO je dozvolio Bošnjacima da se vrate u Ahmiće ali je situacija očito bila veoma napeta. Čini se da su domaći Hrvati provocirali i diskriminirali domaće muslimansko stanovništvo. Hrvati su kontrolirali Ahmiće nakon napada u oktobru 1992.⁷⁴ i “sve je postalo hrvatsko”. Kao što je **svjedok G** rekao u svjedočenju: “... kad su nam dozvolili da se vratimo kućama, sve je bilo kako su Hrvati htjeli. Na primjer, u školi sam morao učiti hrvatski jezik, historija se zvala povijest, to je hrvatska riječ za historiju, a umjesto muzičke kulture, taj predmet je dobio drugo ime. Novac koji je korišten bio je dinar, hrvatska valuta, umjesto dotadašnje valute”.⁷⁵ HVO je zahtijevao potpunu predaju muslimanskih snaga i pravo da ih relocira, razoruža i nad njima uvede policijski sat.⁷⁶ Džokeri, specijalna jedinica HVO-a koja se gore pominje, bila je poznata po progonima lokalnog civilnog muslimanskog stanovništva.⁷⁷

85. Prema tvrdnjama optužbe, progoni bosansko-muslimanskog stanovništva od strane bosanskih Hrvata imali su za cilj da dehumaniziraju Muslimane kako bi bilo lakše počinuti nasilna djela nad njima. Hrvati su Muslimane počeli zvati pogrdnim imenom “balije”, istjerivati ih iz njihovih domova, prijetiti im i uopšte zlostavljati ih samo na osnovu njihove nacionalne pripadnosti.⁷⁸

86. Po mišljenju optužbe, ilustrativni su sljedeći primjeri progona Muslimana u to vrijeme.

87. **Fahrudin Ahmić** rekao je u svjedočenju da su mu Dragan Papić i Vinko Vidović rekli da mu je potrebna dozvola kad se pokušao vratiti svojoj kući nakon napada u oktobru 1992. Sljedećeg dana Papić i Vidović prijetili su Fahrudinu

⁷³ T. 3717-3719.

⁷⁴ **Abdulah Ahmić**, T. 270.

⁷⁵ **Svjedok G**, T. 1544.

⁷⁶ **Svjedokinja FF**, T. 4329-4330, posvjedočila je da je njezin muž morao svoje oružje predati Nenadu Šantiću, lokalnom zapovjedniku HVO-a i šuraku Drage Josipovića. Ona je posvjedočila i da je Nenad Šantić uzeo oružje i od drugih. Svjedokinja CA, T. 4577-4579, posvjedočila je da je njezinom sinu rečeno da svoje oružje – jedno od spaljenih oružja iz Slimena – dade Nenadu Šantiću, i da drugima kaže da predaju svoje oružje u Pirićima.

⁷⁷ **Lee Whitworth**, T. 4271-4274.

⁷⁸ **Svjedok D**, T. 1013-1019; **svjedok I**, T. 1778 (uopšteno), T. 1783 (ograničena je sloboda kretanja), T. 1799 (svjedoku je zaprijetio jedan hrvatski vojnik koji mu je stavio nož pod vrat i rekao “Ovo će se dogoditi tvojim komšijama [...]”); **Fahrudin Ahmić**, T. 1113: Muslimani su bili zastrašivani i vrijedani kako bi ih se prisililo da napuste Ahmiće.

Ahmiću. Dragan Papić približio se Ahmiću držeći upaljač bombe i obratio mu se riječima “Zašto se vi majmuni ne predate?” misleći pri tome na Muslimane. Kao rezultat tog zastrašivanja, Fahrudin Ahmić je sutradan napustio svoj dom bojeći se da bi tamo mogao biti podmetnut eksploziv ako ostane.⁷⁹

88. Druge primjere progona i provokacije naveo je **svjedok A** koji je prepričao razgovor koji je vodio u kući Ive i Dragana Papića, a u kojem su Papići za probleme rata optužili Muslimane.⁸⁰ **Abdulah Ahmić** pomenuo je razgovor sa Draganom Papićem u kojem je ovaj izrazio divljenje prema Adolfu Hitleru i rekao da bi Hitlerove metode trebalo primijeniti u Bosni.⁸¹ **Svjedok G** govorio je o tome kako su se na kući Ive i Dragana Papića pojavile hrvatske zastave, kao da se time htjelo sugerirati da su Ahmići sada dio teritorije Hrvatske.⁸² Nasuprot tome, zastava Republike Bosne i Hercegovine vučena je cestom iza motocikla na kojem su bila dva vojnika HVO-a, rekao je u svom svjedočenju **Fahrudin Ahmić** čija je nevjesta bila svjedokom tog incidenta.⁸³

89. **Svjedok I**, Musliman koji je živio u dijelu Ahmića zvanom Šantići, gdje su Hrvati bili vlasnici oko 80% kuća, pomenuo je činjenicu da su Muslimani bili diskriminirani prilikom raspodjele benzina. Svjedok je morao odlaziti u Hotel Vitez kako bi od HVO-a dobio potvrdu za benzin. Drugi Muslimani nisu išli u Hotel Vitez po takvu potvrdu jer su se bojali.⁸⁴

90. **Svjedok U**, bošnjački izbjeglica koji je napustio Karaulu zbog srpske agresije, došao je u jedno selo pokraj Ahmića oko februara 1993. U tom selu bili su gotovo isključivo hrvatski stanovnici i on je bio prisiljen napustiti ga nakon samo 45 dana zbog šikaniranja od strane Hrvata. On je opisao pritiske kojima su bosanski Muslimani u tom selu bili izloženi od strane bosanskih Hrvata koji su

⁷⁹ T. 1113.

⁸⁰ T. 542-545.

⁸¹ T. 262.

⁸² T. 1544-1545.

⁸³ T. 1212.

krali od Muslimana, plijenili njihovu imovinu, pretraživali njihove kuće kako bi pronašli oružje i uopšte ih zlostavljali na takav način da im je bilo nemoguće ostati da žive u tom selu.⁸⁵ Njegovu kuću je Vojna policija HVO-a pretražila tri puta. Taj svjedok je takođe opisao ubistvo Esada Salkića, Bošnjaka, koje se odigralo u tom selu, što ga je konačno nagnalo na bijeg u Ahmiće u februaru 1993. Otišao je u Ahmiće upravo zato jer je to bilo muslimansko selo. U Ahmićima je bilo otprilike 150 drugih izbjeglica, sve bosanskih Muslimana. Tokom tog perioda u Ahmićima, bosanski Hrvati govorili su da ne mogu garantirati bezbjednost Muslimana zbog “ekstremnih” Hrvata koji su nosili oznake HVO-a.

91. **Svjedok V** govorio je o redovitim pucnjavama iz automobila u pokretu koje su bosanski Hrvati izvodili u Ahmićima prije sukoba u aprilu 1993.⁸⁶ **Svjedok Y** potvrdio je taj obrazac zlostavljanja Bošnjaka u periodu od oktobra 1992. do aprila 1993. u Ahmićima i okolnim selima – paljene su kuće, Bošnjaci protjerivani a u Ahmićima se pucalo iz automobila praktički svake večeri. Muslimani su takođe bili protjerivani iz susjednih sela kao što su Strane, Merdani, Pezići, Kovačevac, Rovna i Lončari.⁸⁷ Svjedok je objasnio da Armija BiH nije branila ta sela jer su “svi oni koji su bili naoružani i u uniformama i pripadnici Armije bili na linijama fronta prema Srbima”.⁸⁸

92. **Svjedok AA**, Musliman koji je bio u HVO-u, imao je 23 godine 1993. Poznao je Vladu Šantića od djetinjstva. Vlado Šantić je sve donedavno bio njegov pretpostavljeni u policiji. Svjedok je odrastao u opštini Vitez, u pretežno hrvatskom selu, sa prijateljima koji su uglavnom bili Hrvati, uprkos činjenici da je on Musliman. Neobično za Muslimana, iz muslimanske porodice, svjedok AA ušao je u HVO u proljeće 1992. Pridružio se Četvrtoj bojni Vojne policije čiji je zadatak bilo obezbjeđenje Hotela Vitez koji je korišten za zapovjedništvo HVO-a

⁸⁴ T. 1790-1791.

⁸⁵ T. 2990-2991.

⁸⁶ T. 3209.

⁸⁷ T. 3291-3292.

za središnju Bosnu i u kojem je Vlado Šantić imao svoju kancelariju. Šantić je nosio uniformu a bio je zadužen za istragu o zločinima koje su počinili vojnici HVO-a. HVO je krao od Srba, Muslimana i Armije BiH. Vlado Šantić je znao da se čine ta krivična djela ali nije sprovodio istrage.

93. Od kraja 1992. do početka 1993, kada je Vlado Šantić poslao svjedoka AA u Busovaču, on je u Kaoniku, dva do tri kilometra od Busovače, vidio spaljene muslimanske kuće, kao i to da se muslimanski civili šalju na kopanje rovova. Prilikom tog istog puta svjedok je vidio da je selo Strane “etnički očišćeno” od Muslimana: “niti jedan Musliman, muškarac, žena ili dijete, nije ostao tamo. Sve ih je protjerao” HVO.⁸⁹ Isto je vrijedilo i za Busovaču⁹⁰ i Merdane.⁹¹ Taj svjedok, koji je učestvovao u toj kampanji, izjavio je da je cilj busovačke kampanje bilo “etničko čišćenje” – “da se [to mjesto] očisti od Balija”.⁹²

94. **Kapetan Stevens** posvjedočio je o atmosferi progona u području Viteza u aprilu 1993. Zenicu, pretežno muslimanski grad, HVO je granatirao nakon Uskrsa 1993. Takođe polovicom aprila 1993. jedna cisterna sa benzinom eksplodirala je u muslimanskom dijelu Viteza. Kapetan Stevens prispio je na lice mjesta sutradan i čuo da je cisterna bila postavljena blizu mjesta za koje se smatralo da je skladište municije. Lokalne paravojne snage rekle su mu da su dva Muslimana bila vezana u kabini cisterne i da je HVO ispalio 7 projektila iz ručnog bacača kako bi izazvao eksploziju. Kapetan Stevens vidio je rezultate eksplozije, to jest veliko razaranje muslimanskog dijela grada (zapadni dio Viteza). To se može vidjeti na dokaznom predmetu P160. Ovaj incident, o kome se govori i u svjedočenju pukovnika Watersa, neposredno je izazvao masovni egzodus otprilike 400 Muslimana iz Starog Viteza. Kapetan Stevens je potkraj svog službovanja takođe vidio rezultate “etničkog čišćenja” koje su sprovele lokalne snage HVO-a u Novoj Bili.

⁸⁸ T. 3292-3293.

⁸⁹ T. 3712-3713.

⁹⁰ T. 3713-3714.

⁹¹ T. 3715-3716.

⁹² T. 3717-3718.

2. Teze odbrane(a) Općenito

95. Odbrana i svjedoci odbrane često su isticali, baš kao i optužba, da su prije oktobra 1992. odnosi između Muslimana i Hrvata u Lašvanskoj dolini bili jako dobri.

(b) Hrvatski nacionalizam

96. Svjedoci odbrane umanjivali su važnost hrvatskog nacionalizma, na primjer vješanja hrvatske zastave sa šahovnicom na hrvatskim kućama u Ahmićima, među ostalim i na kuću Papićevih. **Ivo Vidović** rekao je da su zastave vješane jednostavno da bi se proslavili vjerski praznici, te da su i Muslimani vješali zastave.⁹³ Ovu izjavu podržavaju i drugi svjedoci. Nekoliko Hrvata je izvjesilo hrvatsku zastavu u Ahmićima, kao što je posvjedočila **Ljubica Miličević**⁹⁴, uključujući Ivu Papića, Slavka Miličevića i Dragana Papića. Ona je takođe objasnila da, iako je Ivo Papić vješao hrvatsku zastavu, a ne muslimansku, porodica Papić bila je naklonjena objema zajednicama.

97. Na isti način, svjedoci odbrane pridali su manju važnost tome što su bosanski Hrvati nosili uniforme. **Goran Papić**, mlađi brat optuženog Dragana Papića, posvjedočio je da je Dragan Papić nosio crnu uniformu – koju je dobio kao poklon – jednostavno zato da bi lakše prolazio kroz kontrolne punktove crnokošuljaša HOS-a u Zenici.⁹⁵

98. **Zvonimir Čilić** posvjedočio je da je Press služba muslimansko-hrvatskog Kriznog štaba,⁹⁶ gdje je on radio nakon raspada SFRJ 1991., bila sastavljena od tri Hrvata i dva Muslimana. Svrha Kriznog štaba bila je da se bavi krizom koja je nastala kao rezultat napada na bosanske Hrvate i Muslimane u 1991. i 1992. od strane JNA kojom su

⁹³ T. 6977.

⁹⁴ T. 7325 i 7351.

⁹⁵ T. 7056-7057: “P. Da li vam je poznato da je on posjedovao i ponekad nosio crnu uniformu? O. Da, posjedovao je crnu uniformu. Dobio je to na poklon od nekoga čije je vozilo sredio, jer mu je bila korisna kad bi išao u Zenicu i drugdje, ne bi ga zaustavljali na kontrolnim punktovima, i zato ju je ponekad nosio iako mu je bila premala. Zato sam ga veoma rijetko vidao kako je nosi. P. Znači, ako bi išli u Zenicu bilo je dobro nositi crnu uniformu? O. Da, jer je HOS bio jedina organizirana snaga u Zenici u to vrijeme, a svi oni nosili su crne uniforme. P. A zašto je nosio maskirnu uniformu? O. Nosio ju je zato jer su je svi nosili. Svi mladići su nosili uniforme. To je bila moda neposredno pred rat. P. Znači, mladići koji nisu bili pripadnici nekih konkretnih jedinica – O. Da, dobili bi je od prijatelja i nosili”.

⁹⁶ T. 5076-5077.

dominirali Srbi. U Kriznom štabu radilo je osoblje proporcionalno broju naroda prisutnih u opštini Vitez, to jest Muslimana, Hrvata, Srba, Jugoslovena i drugih.

99. **Gordana Cuić** izjavila je da u svakodnevnom životu nikada nije primijetila nikakvu netrpeljivost prema Muslimanima, kao ni želju da se Ahmići “očiste” od Muslimana ili da se spale njihove kuće.⁹⁷

100. Odbrana **Zorana i Mirjana Kupreškića** takode je naglasila da oba ova optužena ne samo da su imali opšte uzevši dobre odnose sa Muslimanima, nego i da su prijateljevali sa više Muslimana koji su, kao i optuženi, bili članovi folklornog društva. Oba optužena posvjedočili su da im je to folklorno društvo i druženje sa drugima mnogo značilo. **Zoran Kupreškić** opširno je opisao kako se zanimao i bavio folklorom od srednje škole do 15. aprila 1993.⁹⁸ Ta folklorna grupa nastupala je prilikom muslimanskih i hrvatskih blagdana (Bajram i Uskrs) sve do marta i aprila 1993.⁹⁹ Braniooci optuženih predložili su četiri fotografije¹⁰⁰ na kojima se vide oba optužena u društvu sa drugim članovima folklornog društva kao i na izvedbama.

101. Optuženi **Mirjan Kupreškić** rekao je Pretresnom vijeću da je čak bilo i miješanih brakova koji su potekli iz tog folklornog društva.¹⁰¹ On je sam imao veoma bliske lične kontakte sa članovima folklornog društva koji su bili različitih nacionalnosti, konkretno sa Fahrudinom Ahmićem, Muslimanom, koji mu je bio najbolji prijatelj, i sa dvojicom

⁹⁷ T. 8171.

⁹⁸ T. 11179. i T. 11182-11183: “P. Jeste li se nastavili baviti folklorom i kad ste bili u JNA? O. Da. Bio sam plesač, plesač folkloru, i bio sam na čelu folklorne sekcije u JNA, a takode sam svirao u orkestru.”

⁹⁹ T. 11192-11193: “P. Možete li nam reći kada je vaša folklorna grupa zadnji puta nastupala na muslimanskoj proslavi? Kad je to bilo zadnji puta na čisto muslimanskoj proslavi? O. Pa, sjećam se da smo imali jedan nastup na proslavi muslimanskog blagdana Bajrama, to je bilo u martu 1993. u vatrogasnom domu u Mahali u Vitezu. Sjećam se toga. P. Kad je bio Bajram? O. Bio je u martu 1993., negdje pri kraju marta. P. Nakon toga, jeste li imali nastup bilo koje vrste zajedno sa vašim muslimanskim članovima na nekoj čisto hrvatskoj proslavi? O. Nije prošlo puno vremena nakon toga. Sjećam se, nekoliko dana prije sukoba, imali smo nastup iste te grupe u Mošunju, na proslavi katoličkog blagdana Uskrsa. To je bilo u aprilu, desetog ili jedanaestog aprila, otprilike tada.”

¹⁰⁰ Dokazni predmeti D16/1 do 19/1.

¹⁰¹ T. 11564: “P. Kad ste se vi ženili, i kad su se drugi ženili, jeste li bili kumovi jedni drugima? O. Da, naravno, pogotovo mi koji smo bili u tom folklornom društvu, mi smo bili zajedno. Da, naravno, bili smo si kumovi, i naravno, međusobno smo se ženili. Mogu navesti tri ili četiri braka koji su proistekli iz prijateljstva u tom folklornom društvu. P. Mislite na brakove između Hrvata i Muslimana, zar ne? O. Između Hrvata i Hrvata, i Hrvata i Muslimana, i Hrvata i Srba. Svi su se međusobno ženili, sve varijante.”

Srba koji su mu bili kumovi na vjenčanju.¹⁰² Po njegovom mišljenju, prvi sukob u oktobru 1992. još je više zbližio članove folklornog društva.¹⁰³

(c) Muslimanski nacionalizam i progoni Hrvata

102. Nasuprot argumentaciji optužbe, odbrana je predstavila sliku muslimanskog nacionalizma i ratobornosti.

103. **Svjedok DB/1,2**, koji je živio u Kruščici kraj Viteza, je rekao:

“Još otkako je stranka SDA nastala i kad sam prestao raditi, oni bi okretali glave od nas i mahali svojim zastavama i vikali “Alija, SDA, ovo će da bude muslimanska država”. Počeli su sa tim stvarima od maja 1992, i tada sam se ja počeo plašiti.”

104. **Jadranka Tolić** opširno je svjedočila¹⁰⁴ o progonima Hrvata od strane Muslimana u Zenici.¹⁰⁵

(d) Nepostojanje zvaničnog plana ili politike političkih i vojnih institucija bosanskih Hrvata da se progone Muslimani¹⁰⁶

105. Svjedoci odbrane posvjedočili su da zvanični organi Hrvatske zajednice Herceg-Bosna nisu sistematski ili u okviru sustavne politike diskriminirali bosanske Muslimane.

106. **Vlado Alilović** posvjedočio je da nije bila namjera da Hrvatska zajednica Herceg-Bosna bude odvojena država, niti je ona težila tome da bude država. Alilović je priznao

¹⁰² T. 11565-11566: “P. Tko su bili ti najbliži prijatelji? O. Fahrudin Ahmić, pokojni Fahrudin Ahmić. Mislim da na to ne trebam trošiti riječi. On je bio ne samo prijatelj iz folklornog društva, nego je bio i zajedno sa mnom u sastavu, odnosno, bilo je raznih stvari koje smo radili zajedno, što nas je zbližilo ... Tu su bili i Ibrahim Salkić, još jedan plesač, Veljko Cato, koji mi je bio kum, on je Srbin. Miro Vujinović, takode Srbin, i on mi je bio kum.”

¹⁰³ T. 11566: “P. Da li je došlo do bilo kakve promjene u vašim odnosima nakon prvih sukoba 1992. godine? O. Mogu reći da, nakon prvog sukoba, da oni – da nas je možda još i više zbližio. Zbog svih tih događaja, mi jednostavno nismo željeli da bilo šta takvo utiče na nas na bilo koji način, i svi smo se zbog toga željeli još više zbližiti.”

¹⁰⁴ T. 6135-6228.

¹⁰⁵ T. 6194: “P. Rekli ste da su u hrvatskim područjima kuće obično bile spaljene nakon što su Hrvati protjerani. Da li sam vas dobro shvatio? O. Da. Kuće su spaljene nakon što su Hrvati protjerani, ali to se dogodilo 18. aprila. P. Dobro. Sada vidimo da ne znate ništa o šesnaestom. Sada ćemo govoriti o postupanju muslimanskih snaga nakon što su zauzeli hrvatska sela. Šta se dogodilo sa hrvatskim crkvama nakon što su Muslimani zauzeli hrvatsko selo? O. Pa, oni bi pucali na crkve. Crkva u Čajdrašu je puna rupa od metaka. Svećenik i dvije opatice zlostavljani su u Čahrčićima.”

da je Hrvatska zajednica Herceg-Bosna bila u najmanju ruku hrvatski autonomni region, ali je pomenuo referendum o cjelovitosti Bosne i Hercegovine na kojem je 99% Muslimana i Hrvata glasalo za cjelovitost Bosne i Hercegovine, a Srbi su glasali protiv. To, po njegovom mišljenju, ide za time da pokaže da Hrvati u Bosni i Hercegovini nisu bili protiv postojanja Bosne i Hercegovine kao države i nisu imali pretenzija na dijelove Bosne i Hercegovine kao budućih hrvatskih autonomnih regiona.

107. **Zvonimir Čilić** izjavio je da je Ivan Šantić, vođa HVO-a u Vitezu i zapovjednik Kriznog štaba viteške opštine¹⁰⁷ radio na postizanju miroljubive koegzistencije sa Muslimanima. Odbrana je Zvonimiru Čiliću predočila razne dokazne predmete kojima se željelo pokazati da su neprestano pravljene pokušaji da se razvija međunacionalni sklad.¹⁰⁸

108. **Rudo Vidović** posvjedočio je da nije bilo diskriminacije prema Muslimanima u pošti, javnoj službi u Vitezu gdje je on bio šef. Nakon incidenta od 20. oktobra 1992. – koji je po njegovim riječima rezultat “nesporazuma” između Muslimana i Hrvata – Muslimani se nisu pojavljivali na poslu sedam dana, jer su se bojali, ali protiv njih nisu preduzete disciplinske mjere zbog izostanka sa posla, iako se prema zakonu zaposleni može otpustiti ako je odsutan bez dozvole pet dana. Osim toga, Vidovićev zamjenik je bio Musliman koji je ostao na poslu tokom 1992-1993. U pošti nije bilo pokušaja da se zaposlenima nametne zakletva lojalnosti HVO-u.¹⁰⁹

(e) Da li je Hrvatska zajednica Herceg-Bosna imala separatističke planove

109. Prilikom unakrsnog ispitivanja, **Zvonimiru Čiliću** postavljena su pitanja o separatističkim ambicijama Herceg-Bosne. Svjedok je priznao da su mu poznate tvrdnje iz knjige Ante Valente pod naslovom *PODJELA BOSNE I BORBA ZA NJEZINU CJELOVITOST*, u

¹⁰⁶ Vidi npr. Završni podnesak odbrane Dragana Papića, odjeljak D.

¹⁰⁷ Dokazni predmet D17/2.

¹⁰⁸ T. 5132-5133 i T. 5135; dokazni predmet D25/2 (zapisnik sa sastanka koji je potpisao Blaškić); dokazni predmet D26/2 (dokument sa sastanka predstavnika UNHCR-a, UNPROFOR-a, SDA, Armije BiH, vlade HVO-a, zapovjedništva HVO-a i Stanice javne bezbjednosti u Vitezu. “Iz ovog dokumenta možemo vidjeti da su stalno ulagani napor da se ponovo uspostavi zajednička policijska stanica i zajednička vlada. Da. To je jedan od tih pokušaja i takvi pokušaji su stalno rađeni ... opštinska ratna vlada koja se spominje pod 3, ona se nije zvala hrvatska ili HVO? O. Ne, zvala se doslovno opština Vitez – opštinska ratna vlada Viteza, pa je nacionalno bila neutralna.”

¹⁰⁹ T. 6640-6641 i T. 6656-6657.

kojoj se zagovara stvaranje etnički čistih i homogenih regiona u Bosni putem preseljenja kako bi se spriječio građanski rat. Čilić je rekao da je Vance-Owenov plan predložio isti aranžman, ali je ustvrdio da to nikada nije bila politika HVO-a, i da to nije bila zvanična politika. Iako su novac, jezik i drugo u Herceg-Bosni trebali biti hrvatski, to je bilo tek kao protivteža ćirilici i srpskim simbolima koje ljudi nisu željeli da im Srbi nametnu. Cilj hrvatskih vlasti, rekao je on, nije bilo otcjepljenje, iako su Vance-Owenovim planom, koji su bosanski Hrvati prihvatili a bosanska vlada odbacila, stvorene podjele između Hrvata i Muslimana.¹¹⁰ Svjedok je dodao da su “oni [bosanski Muslimani] smatrali, a to je moje lično mišljenje, naravno, smatrali su da mogu dobiti od Hrvata ono što su izgubili od Srba”, i zbog toga su odbili da potpišu Vance-Owenov plan.¹¹¹

(f) Da li su vlasti bosanskih Hrvata prešutno podržavale progone Muslimana od strane privatnih pojedinaca

110. Odbrana je izvela dokaze kojima se pobija tvrdnja optužbe da su vlasti bosanskih Hrvata prešutno podržavale zvjerstva počinjena nad civilima bosanskim Muslimanima. Dokazni predmet D51/2 – pokazan Vladi Aliloviću¹¹² - pokazuje kako vlasti HVO-a pokušavaju sprovesti istragu o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava 24. aprila 1993. Pod tačkom 2, navodi se da vlada HVO-a u Vitezu jednoglasno osuđuje sve zabilježene zločine počinjene tokom sukoba između Armije BiH i HVO-a koje je počinila bilo koja od strana.

111. **Zvonimir Čilić** rekao je da u to vrijeme civilna policija nije funkcionirala jer nije imala potrebnu moć. No bez obzira na to, ona je pokušavala da održi red i zakon i zaštiti i Muslimane i Hrvate. S tim u vezi, odbrana je predočila dokazni predmet D29/2, javno saopštenje da je u Novom Travniku ubijen jedan Hrvat dok se opirao hapšenju od strane novotravničkog HVO-a zbog toga što je teško ranio jednog muslimanskog građanina.

112. Slični dokazi izvedeni su i u vezi revnosti civilne policije HVO-a prilikom istrage o krivičnim djelima počinjenim nad Muslimanima u vezi s ubistvom Salkića.

¹¹⁰ T. 5328-5329.

113. **Zoran Strukar**, civilni policajac u Vitezu u relevantno vrijeme, opširno je svjedočio o tome. On je rekao da je u Vitezu vladala atmosfera opšteg bezakonja i da su se eksplozije i druge slične pojave dešavale skoro svake večeri, te da su hrvatske kuće letjele u zrak baš kao i muslimanske kuće.¹¹³

114. Kao što je gore navedeno, policijske snage u Vitezu bile su prije oktobra 1992. zajedničke, muslimanske i hrvatske, ali su se nakon toga razdvojile u muslimanske i hrvatske policijske snage. Strukar je rekao da su “Vitezovi”, jedinica specijalne namjene, preuzeli policijsku stanicu u Vitezu.¹¹⁴ Zatim je bilo planirano da se dvije policije ponovo ujedine. U okviru pregovora Muslimani su zahtijevali da Pero Skopljak podnese ostavku. Hrvati su zauzvrat zahtijevali da ostavku podnese muslimanski šef policije. Skopljak je podnio ostavku jer nije želio da bude prepreka pomirenju. Međutim, prema ovom svjedoku, Muslimani nisu otpustili svog šefa, kao što je bilo obećano, i tako je to zbližavanje završilo. Muslimanske i hrvatske policijske snage bile su razdvojene i svjedok je počeo da prima plaću iz Mostara umjesto Sarajeva. Shodno tome, bile su razdvojene i istrage – hrvatska policija bavila se hrvatskim područjima, a muslimanska policija muslimanskim područjima. No, Hrvati i Muslimani su ipak nastavili sprovoditi neke istrage zajedno.

115. Svjedok je rekao da je situacija bila van kontrole. Svi su bili u opasnosti i svi su se bojali. U selima su i Muslimani i Hrvati, kao i neki Srbi, uspostavili seoske straže po noći, kako bi obezbijedili sigurnost, jer su ljudi shvatili da policija ne može mnogo učiniti. Kad je riječ o ubistvima Muslimana, Strukar je naveo da je bilo Hrvata koji su ubijali Muslimane, ali su i Muslimani ubijali Muslimane i Hrvati Hrvate. U slučajevima gdje su Hrvati ubili Muslimane istrage *jesu* bile sprovedene. Primjer za to je ubistvo Salkića. Počinilac je bio Hrvat – Miroslav Bralo zvan Cicko – koji je uhapšen i zatvoren

¹¹¹ T. 5330.

¹¹² Rasprava od 20. januara 1999.

¹¹³ Vidi dokazne predmete D31/2, D78/2, T. 6795: “P. Takode, ovdje se pominje ono što ste i vi pomenuli, da je bilo oružane pljačke, ranjavanja ljudi, zatim sabotaže u gradu, u kafićima, i do sada su izvedene oružane pljačke u šest kuća (dvije hrvatske, jedna srpska i tri muslimanske). Da li je Vojna policija napravila bilo kakav pokušaj da nešto učini u vezi sa bezbjednosnom situacijom? Da li ste sa njima postigli neki sporazum? O. Bilo je nekih razgovora u smislu da bi trebalo zabraniti nošenje oružja u gradu. Znam da su šefovi razgovarali o tome, ali o tom pitanju nikada nije postignut sporazum. Možda je i bilo nešto na papiru, ali to nikada nije sprovedeno u djelo.”

¹¹⁴ T. 6783-6785.

u Kaoniku. Međutim, tom prilikom, prema njemu se blago postupalo tokom izdržavanja zatvorske kazne, kao što su posvjedočili drugi svjedoci.¹¹⁵ Ukratko, Strukar je posvjedočio da u svom radu kao civilni policajac nije imao drugačiji pristup situaciji kada je žrtva bila Hrvat, od situacija kada je žrtva bila Musliman.¹¹⁶

(g) Da li su državna preduzeća diskriminirala Muslimane

116. U geografskom području Viteza i Ahmića veliki dio stanovništva bio je u vrijeme relevantno za ovu optužnicu zaposlen u velikim državnim tvornicama i preduzećima, kao što su tvornica Princip u Vitezu, Vitezit, i Impregnacija. Dokazi kazuju da ove tvornice, iako su navodno bile pod kontrolom bosanskih Hrvata, nisu diskriminirale bosanske Muslimane, nego su, upravo suprotno, tokom cijelog rata održale proporcionalno iste brojeve muslimanskih i hrvatskih radnika među svojim zaposlenima.

117. Svjedok odbrane **Vlado Divković** bio je generalni direktor tvornice Vitezit u relevantno vrijeme. On je posvjedočio da prilikom otpuštanja iz tvornice Vitezit nije bilo nikakve diskriminacije prema Muslimanima, niti na bilo kojoj drugoj etničkoj ili nacionalnoj osnovi. Otpuštanja su bila prouzrokovana srpskom agresijom, budući da su Srbi bombardovali tvorničke komplekse i presjekli snabdijevanje sirovinama iz istočne Bosne (npr. Goražda), što je smanjilo proizvodnju. Nacionalni sastav tvornice odražavao je postotak nacionalnog sastava Muslimana, Hrvata i Srba sve do 15. aprila 1993.¹¹⁷ Divković je dodao da muslimanski radnici nisu morali potpisati izjavu lojalnosti HVO-u.¹¹⁸

(h) Da li je humanitarna pomoć bila u jednakoj mjeri dijeljena i Muslimanima

118. **Vlado Alilović** naveo je da su Muslimani i Hrvati jednako mogli nabavljati robu u Vitezu 1992.-1993.¹¹⁹ Svjedoci odbrane takođe su istakli da je Caritas, katolička dobrotvorna organizacija, tretirala muslimane i katolike, to jest Hrvate, sasvim jednako.

¹¹⁵ Vidi svjedočenje **svjedoka AA**, na T. 3735-3738, koji je bio zatvoren sa Bralom, i vidio kako se Bralo smio kretati okolo i zlostavljati muslimanske zatvorenike dok je bio u zatvoru.

¹¹⁶ T. 6874.

¹¹⁷ T. 5784-5785.

¹¹⁸ T. 5789-5790.

¹¹⁹ T. 5457.

Željko Blaž,¹²⁰ na primjer, stanovnik Viteza koji je radio za Caritas od 1991. nakon što je izgubio posao u tvornici Princip u Vitezu, posvjedočio je da je Caritas pomagao svima u nevolji – izbjeglicama, starim ljudima – bez obzira na njihovu nacionalu pripadnost ili vjeru. Merhamet je, s druge strane, bio vjerska organizacija koja je najčešće pomagala samo Muslimane. Blaž je posvjedočio da je Caritas nastavio da pomaže i Muslimanima i Hrvatima i nakon što je osnovan Merhamet. Nakon početka muslimansko-hrvatskog sukoba, Caritas je još uvijek pomagao nekih 50 muslimanskih porodica u Vitezu. Osim toga, niti jedno političko ili vojno tijelo nije pokušalo da utiče na Caritas da odbije pomagati muslimanske porodice. **Vlado Alilović** je svjedočio isto – da je Caritas pomagao svima, i Muslimanima i Hrvatima, ali da je Merhamet pomagao samo Muslimanima – dodavši da je Ivan Šantić, predsjednik HVO-a u Vitezu, tražio pomoć za sela, na primjer Preočicu, koja su bila isključivo muslimanska.¹²¹

(i) Činjenica da su hrvatski civili takođe bili žrtve napada bosanskih Muslimana

119. Zastupnici odbrane naglasili su da su zvjerstva bila činjena i nad hrvatskim civilima od strane muslimanskih snaga. Oni su posebno skrenuli pažnju na jednu osobito strašnu epizodu koja se odigrala u Miletićima, zabitom hrvatskom zaseoku u brdima središnje Bosne, u aprilu 1993. O tome su svjedočili **svjedok HH**¹²² i **g. Kujawinski**.

120. **Svjedok HH** posjetio je Miletiće tokom svoje misije utvrđivanja činjenica za specijalnog izvjestioca Ujedinjenih nacija Tadeusza Mazowieckog. U Miletićima je ušao u sobu koja je bila jako oštećena, a pod i zidovi su bili poprskani krvlju. Mještani su mu rekli da su tamo odsjela petorica mudžahedina. Ti mudžahedini mučili su i ubili petoricu mladih Hrvata. Kao rezultat toga, većina hrvatskih stanovnika sela je pobjegla.¹²³

121. **Svjedok HH** takođe je posvjedočio da je bilo izvještaja o šikaniranju i nasumičnom pogubljenju Hrvata u Zenici.¹²⁴

¹²⁰ T. 6895-6896.

¹²¹ T. 5458 i T. 5556-5557.

¹²² S tim u vezi vidi odjeljak 2, para. 37 Izvještaja Mazowieckog.

¹²³ T. 4531-4536; vidi takođe *ibid.* para. 37, 40 i Zaključci i dokazni predmet P. 82;

¹²⁴ T. 4539.

122. **G. Kujawinski**, podoficir u britanskoj vojsci, posjetio je Miletiće 27. aprila 1993. Tamo je poslan sa dva vozila Warrior i jednim Land Roverom UNHCR-a. To je bilo visoko u brdima, "jedno jako, jako malo selo". Kod ulaza u jednu ružičastu kuću u selu vidio je sasušenu krv. Seljani su bili šutljivi, ali su na kraju rekli da su u selo došli vojnici, sakupili sve ljude i izdvojili nekoliko muškaraca u dobi za vojsku koji su onda odvedeni u ružičastu kuću. Kujawinski je na kraju uspio ući u tu kuću i ustanovio da se tamo posvuda nalazi zgrušana krv, jastuci za koje misli da su upotrebljeni da se priguše pucnjevi, te čuperci kose i komadići kostiju po zidovima. Rečeno mu je da su tamo mučena odnosno ubijena petorica muškaraca.

123. Kujawinski se sljedećeg dana vratio u zaseok sa kombijem, lijesovima i krstovima. Uspio je da iznese tijela koja su tamo bila nekoliko dana pa su stoga bila u stanju raspadanja. Pribilježio je njihova imena i prevezao tijela do katoličke crkve u Gučkoj Gori gdje ih je predao jednom redovniku da ih sahrani. Tijela su bila u "groznom stanju" – jednom je vrat bio prerezan uokolo do kraja tupim instrumentom. Na drugom su prsti bili savijeni sasvim natrag. Sljedećeg dana svjedoku je rečeno da su u to područje dolazili mudžahedini – ljudi koje nikada prije nisu vidjeli. Miletići su 15 do 20 kilometara od Ahmića.

124. Čini se da bi događaji u Miletićima mogli biti odmazda za događaje u Ahmićima.

3. Nalazi Pretresnog vijeća

125. Pretresno vijeće smatra da postoje uvjerljivi dokazi da su napetosti i netrpeljivost između Hrvata i Muslimana rapidno eskalirali od sredine 1992. na dalje. Ta međusobna netrpeljivost kulminirala je u oktobru 1992. kad su se odigrale ranije pomenute epizode. Odnosi između dviju grupa pogoršali su se između oktobra 1992. i aprila 1993. i svaka grupa sve više i više počela je da sprovodi politiku diskriminacije prema onoj drugoj. Da li su Hrvati tu politiku provodili na žešći i nemilosrdniji način, te u većim razmjerima, pitanje je koje može ostati neriješeno za potrebe ovog predmeta: kao što Pretresno vijeće navodi niže dolje u odjeljku o mjerodavnom pravu, činjenica da protivnik postupa protivpravno i progoni i ubija civile ne može biti opravdanje za slično i recipročno ponašanje. Budući da se ovaj sudski postupak bavi Hrvatima koji su optuženi za

učestvovanje u toj politici, pitanje razmjera u kojima su Muslimani takođe progonili Hrvate nije bitno.

E. Vladine i druge oružane snage u Bosni i Hercegovini 1992-1993.

1. Općenito

126. U Bosni i Hercegovini postojala su 1992-1993. tri entiteta s obilježjima vlade i kvazi-vlade: vlada Republike Bosne i Hercegovine sa sjedištem u Sarajevu, Hrvatska zajednica Herceg-Bosna sa sjedištem u Mostaru i Republika Srpska sa sjedištem na Palama. Iako je vlada u Sarajevu bila legitimna vlada Bosne i Hercegovine, mnogi Hrvati doživljavali su je kao pretežno muslimansku.¹²⁵ Uporedo sa podjelama na te vlade odnosno kvazi-vlade, postojale su razne oružane snage, vojna policija, civilna policija, paravojne formacije i seoske straže koje su djelovale u središnjoj Bosni 1992.-1993., koje su ponekad bile zajedničke a ponekad formirane po nacionalnim linijama. Postojala je, prije svega, Armija Republike Bosne i Hercegovine, ili Armija BiH, za koju su izvjesni Hrvati i Srbi smatrali da njome dominiraju Muslimani. Na hrvatskoj strani postojao je HVO i njegove oružane snage. Srbi su se u Bosni borili putem JNA a kasnije putem vlastite vojske bosanskih Srba. Postojala je i teritorijalna odbrana Bosne i Hercegovine koja je bila u suštini muslimanska snaga a kasnije je, barem na papiru, inkorporirana u Armiju BiH. Muslimani su imali neke neregularne formacije kao što su mudžahedini. Postojale su i “jedinice za posebne namjene” Hrvata kao što su Vitezovi. Postojala je i hrvatska Vojna policija (u kojoj su bile specijalne jedinice poput Džokera), muslimanska Vojna policija, hrvatska civilna policija i muslimanska civilna policija. Pored raznih vojski, postojale su i seoske straže ili patrole, koje su na početku bile muslimansko-

¹²⁵ Svjedok odbrane **Vlado Divković**, T. 5791-5794, smatrao je da je bilo problema sa vladom Bosne i Hercegovine u 1992. budući da ona nije stvarno djelovala jer je bilo nemoguće doći do Sarajeva a takođe i zato jer su je srpski predstavnici bojkotirali. Tako je direktiva vlade Bosne i Hercegovine poslana tom svjedoku kao direktoru tvornice Vitezit, kojom se nalagalo da se svi oni koji su se svrstali na stranu agresora protiv Bosne i Hercegovine, to jest nacionalistički nastrojeni Srbi, otpuste sa posla, bila ignorirana. Svjedok je smatrao da vlada nije imala pravo da izda takvu direktivu jer je Vitezit bio u društvenom vlasništvu, a nije bio javno preduzeće, pa je samo radnički savjet preduzeća mogao da donese takvu odluku. **Vlado Divković**, T. 5794: “P. Rekli ste da ste zato zanemarili taj dokument. O. Da, naravno. U svjetlu sastava vlade u to vrijeme, to nije moglo biti ispoštovano na cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine. Taj dokument je ionako donesen bez pravne osnove. Vitezit nikada nije proglašen javnim preduzećem. To nije bilo preduzeće kojem je vlada mogla imenovati direktore.”

hrvatske operacije, ali su se nedugo prije sukoba u oktobru 1992. razdvojile u zasebne patrole.

2. Snage bosanskih Hrvata

(a) Vodstvo bosanskih Hrvata u Vitezu

127. Dva najvažnija položaja u političkom rukovodstvu Viteza bila su podijeljena između Hrvata i Muslimana. Ivan Šantić, predsjednik HVO-a u Vitezu, Hrvat, bio je predsjednik opštine i Kriznog štaba kao predstavnik HDZ-a, a Fuad Kaknjo, Musliman, je bio predsjednik izvršnog organa. Ostali položaji podijeljeni su tako da odgovaraju rezultatima izbora. Zamjenik Ivana Šantića bio je Pero Skopljak, Hrvat, potpredsjednik HVO-a u viteškoj opštini.¹²⁶ Prema tvrdnjama **Alilovića**, Hrvati i Muslimani održavali su skladne odnose između oktobra 1992. i aprila 1993.¹²⁷ Međutim, Muslimani i Hrvati su se na kraju razišli i formirali paralelne vlasti. Hrvatska je imala sjedište u Vitezu, a muslimanska u Mahali (Starom Vitezu).

(b) HVO i Viteška brigada

128. HVO (Hrvatsko vijeće obrane) formirano je 10. jula 1992. u Vitezu kao civilna vlast čiji je zadatak bio da na najefikasniji način organizira odbranu od moguće agresije. To je bila izvršna vlast.¹²⁸ Dok je optužba prikazala HVO kao instrument opresije nad Muslimanima, odbrana je tvrdila da je to primarno bilo vijeće odbrane, formirano zbog nesigurnosti u tom području i prijetnji od Srba. Odbrana je takođe ustvrdila da su vojnici HVO-a dobili upute o ratnom pravu.¹²⁹ HVO je u središnjoj Bosni imao razne brigade,

¹²⁶ **Vlado Alilović**, T. 5451.

¹²⁷ T. 5488-5489.

¹²⁸ **Vlado Alilović**, T. 5450-5451.

¹²⁹ **Zvonimir Čilić**, T. 5152-5153: "O. Petnaest dana nakon što sam počeo raditi u zapovjedništvu kao referent za politička pitanja, po narednju pukovnika Tihomira Blaškića koje je išlo kroz opštinski štab i druge štabove, te Marija Čerkeza, načelnika štaba, poslan sam toga dana, 19. oktobra, na seminar u Busovaču koji su organizirali predstavnici Crvenog krsta iz Ženeve. P. Šta je bila tema tog seminara? O. Taj seminar održan je za predstavnike HVO-a i, kao što sam saznao – to je bio cjelodnevni seminar, sličan seminar održan je i za predstavnike Armije BiH, a tema seminara bile su međunarodne konvencije o ratnom pravu. Dobili smo mnogo propagandnog materijala na engleskom i hrvatskom. Vidjeli smo i filmove o aktivnostima Crvenog krsta, a mnogi od nas su po prvi puta saznali nešto o historiji Crvenog krsta, o njegovim ciljevima i ... P. Da li se na seminaru razgovaralo i o Ženevskim konvencijama? O. Da. Govorilo se o pravima zatvorenika, o pravima ratnih zarobljenika, i moram reći da je taj seminar na mene ostavio duboki utisak. Pitao sam se zašto nam to pokazuju. Naime, pokazali su nam više filmova iz Afrike, Južne

uključujući Vitešku brigadu kojom je zapovijedio Mario Čerkez, a Tihomir Blaškić bio je zapovjednik Operativne zone HVO-a za središnju Bosnu.

129. Odbrana je pozvala više svjedoka kako bi pokazala da je Viteška brigada, u koju je nekoliko optuženih po svemu sudeći regrutirano 16. aprila 1993. ili kasnije, jedva funkcionirala i da je 16. aprila 1993. još uvijek tekao proces njezinog formiranja. Odbrana stoga tvrdi da ova brigada nije niti je mogla imati bilo kakvu ulogu u zvjerstvima počinjenim u Ahmićima, nego da je to počinila Vojna policija, odnosno konkretno specijalna antiteroristička jedinica Vojne policije poznata pod nazivom Džokeri.¹³⁰

(c) Hrvatske paravojne formacije

130. Osim redovnih jedinica HVO-a, kao što je Viteška brigada, postojale su i paravojne formacije bosanskih Hrvata i jedinice specijalnih namjena (PPN) kao što su Vitezovi.¹³¹ Džokeri – specijalna antiteroristička jedinica hrvatske Vojne policije stacionirana u Bungalovu u Nadiocima – su takođe bili elitna jedinica koja je funkcionirala van tradicionalne strukture HVO-a, u ovom slučaju pod zapovjedništvom Vojne policije a ne HVO-a. Odbrana tvrdi da su te privatne vojske i paravojne grupe odgovorne za veliki dio bezakonja koje je u to vrijeme vladalo u Vitezu i okolici.¹³²

Amerike, i to su bile jako uznemiravajuće slike. P. I vi ste mislili da se to ne može desiti kod vas? O. Da. Mislio sam da je to sve jako daleko i mislio sam da se to nikada ne može dogoditi u našoj zemlji.”

¹³⁰ **Svjedok DA/5**, T. 5639; **Dragan Stojak**, T. 6277-6278; **Mario Rajić**, T. 6374 i T. 6384; **Vlado Alilović**, T. 5542. Nekoliko svjedoka odbrane imalo je poteškoća da objasne zašto se njihova imena pojavljuju na spiskovima pripadnika HVO-a (dokazni predmet P353) a oni sebe nisu smatrali pripadnicima HVO-a. Izgleda da su oni potpisali te spiskove samo zato da bi dobili dionice. Kao što je **Zdenko Rajić** rekao prilikom svjedočenja, T. 7431: “O. Ne radi se tu o poštenju. Radi se o tome da se dostigne broj dionica koje su dobili pripadnici Armije BiH. (...) Stavljanje imena staraca i žena na tu listu, kao da su oni bili mobilizirani, značilo je povećanje broja ljudi koji dobivaju dionice. (...) P. A u kakvoj je to vezi sa kompenzacijom koju je dobila Armija Bosne i Hercegovine? O. Zbog činjenice da su (...) oni dobili mnogo više dionica. Mi smo pokušali da se približimo tom broju, da povećamo broj, kako bismo dostigli njihove brojeve, tako da kad se budu dijelile dionice mi dobijemo isto koliko i oni.”

¹³¹ **Mario Rajić**, T. 6385; **Zoran Strukar**, T. 6762.

¹³² **Zoran Strukar**, T. 6761-6765, T. 6851-6852 i T. 6855-6858, naglasio je da je policija u Vitezu bila višenacionalna: zapovjednik policije bio je Musliman, a šef policije Hrvat (Pero Skopljak). Nacionalni sastav policije je manje-više odražavao nacionalni sastav stanovništva, otprilike 50-50. Vidi dokazni predmet D75/2: “Ovo što je urađeno [...] negativnog odraza ima među hrvatskim pučanstvom, a ogleda se u shvatanju nemoći legalnih organa i institucija HVO da se suprotstavi kriminalu i kriminalcima. U redovima A BiH se ovo jedva dočekalo a komentariše se kao otvoreni sukob između podijeljenih snaga HVO i sa zadovoljstvom prate dalji razvoj i očekuju nove sukobe na ovom planu što kod njih znatno utječe

131. Odbrana je ustvrdila da čak niti Tihomir Blaškić, oblasni zapovjednik HVO-a, nije mogao da izdaje naredenja snagama kao što su Vitezovi. Odbrana tvrdi da je opšta situacija bila anarhična, da su i Muslimani i Hrvati činili zločine, ali opšte uzevši iz razloga sitnog kriminala, a ne iz razloga povezanih sa borbom za etničku hegemoniju.

(d) Vojna policija i “Džokeri”

132. Izgleda da su Džokeri bili specijalna antiteroristička jedinica hrvatske Vojne policije stacionirana u Bungalovu u Nadiocima. I pripadnici Džokera i pripadnici HOS-a nosili su crne košulje i čini se da su usvojili izgled za “specijalne operacije”, što uključuje namazana lica, sofisticirano oružje itd.

133. I svjedoci optužbe i svjedoci odbrane svjedočili su o prisutnosti pripadnika Džokera u Ahmićima 16. aprila 1993., a svjedoci optužbe vidjeli su pojedine Džokere kako ubijaju nenaoružane civile. Svjedok optužbe **g. Kujawinski**, podoficir u britanskoj vojsci, vidio je veliki broj vojnika kako slave kod Bungalova 16. aprila 1993. i zaključio da su oni odgovorni za ono što se tamo dogodilo tog dana. Pripadnici Džokera takođe su potvrdili **kapetanu Leeju Whitworthu** da su sudjelovali u napadu na Ahmiće.¹³³

134. **Svjedok AA**, pripadnik Džokera, posvjedočio je da ga je u januaru 1993. optuženi Vladimir Šantić pozvao da se pridruži Džokerima. Vladimir Šantić bio je zapovjednik satnije kojoj je ta jedinica pripadala – 1. satnije 4. bojne HVO-a. Šantić mu je rekao da će ta jedinica biti bolje naoružana, opremljena, plaćena i istrenirana od redovnih snaga HVO-a i da će biti stacionirana u Bungalovu u Nadiocima. Svjedok se tamo javio nakon busovačke kampanje, gdje je vidio kako se muslimanska sela razaraju.¹³⁴ Šantića je u Bungalovu vidao gotovo svaki dan. Pripadnici Džokera opremili su Bungalov po Šantićevim uputama pljačkajući muslimanske kuće u Busovači. Šantić im je takođe rekao da smisle ime za tu jedinicu i oni su predložili ime Džokeri koje je on odobrio. Džokeri nisu mogli da urade ništa značajno bez naredenja Vladimira Šantića.¹³⁵ Džokeri su bili iz

na držanje morala te nude svoju “pomoć”. Potpisao Paško Ljubičić, zapovjednik 4. bojne Vojne policije, Vitez. Izvještaj nosi pečat “Republika Bosna i Hercegovina/Hrvatska zajednica Herceg-Bosna”. Vidi i dokazne predmete D30/2 i D31/2 koji su izvještaji o tim zločinima.

¹³³ **Lee Whitworth**, T. 4271-4273.

¹³⁴ T. 3810-3811.

¹³⁵ T. 3724-3728.

Viteza, Busovače, Nadioka itd. Koliko je **svjedoku AA** poznato, niko iz Džokera nije bio iz Ahmića. Bungalov je bio na 5 do 10 minuta hoda od Ahmića.

135. **Lee Whitworth**, koji je sa britanskom vojskom bio u Bosni od maja do novembra 1993. takode je opisao Džokere kao elitnu jedinicu stacioniranu u Bungalovu. Taj svjedok bio je oficir za vezu čiji je zadatak bio da razvije odnose sa lokalnim političkim, vojnim i civilnim vođama u armiji bosanske vlade i HVO-u. U tom svojstvu svjedok je susreo Vladimira Šantića kao višeg vojnog policajca u Vitezu, u zapovjedništvu 4. bojne Vojne policije HVO-a u Hotelu Vitez.¹³⁶ Svjedok je takode imao prilike proći kraj Bungalova – kojeg je on zvao “švicarska kuća” – i razgovarati s osam do deset vojnika. Oni su sebe opisali kao elitnu policijsku jedinicu koja je bila aktivna u svim vojnim uspjesima HVO-a u Lašvanskoj dolini. Bili su uglavnom obučeni u crno. Sebe su zvali Džokerima i u početku su bili vrlo agresivni i uplašili su muslimanskog prevodioca ovog svjedoka. Lee Whitworth se želio sastati sa zapovjednikom Džokera pa je otišao u Hotel Vitez. Na Whitworthovo traženje da vidi višeg načelnika policije izašao je Vladimir Šantić. On mu je predstavljen kao viši policijski zapovjednik u tom području. Kasnije je taj svjedok shvatio tokom svog službovanja da je u svakoj od opština – Vareš, Žepče, Busovača, Travnik, Novi Travnik i Vitez – postojala po jedna satnija iz 4. bojne. Izgleda da je Hotel Vitez bio i zapovjedništvo bojne i zapovjedništvo satnije. Vladimir Šantić bio je na čelu zapovjedništva satnije, Džokeri su bili dio te satnije, dok je Paško Ljubičić bio na čelu zapovjedništva bojne. Džokeri su osnovani kao antiteroristička jedinica i bili su dio Vojne policije.¹³⁷

¹³⁶ T. 4269. **Kapetan Stevens**, T. 2143, je kao i mnogi drugi posvjedočio da su zapovjednici HVO-a bili stacionirani u Hotelu Vitez i čini se da to nije sporno. **Svjedok B**, T. 740-742, tridesetsedmogodišnji bivši kapetan 1. klase u JNA takode je svjedočio, među ostalim, da je izgledalo da direktive i naredjenja za HVO dolaze iz Hotela Vitez i od zapovjednika Marija Čerkeza.

¹³⁷ **Zvonimir Čilić**, T. 5143-5144: “... postojala je i civilna policija, kao i opštinske vlasti koje su nastojale na svaki način da održe red i mir, jer je ta situacija dovela građane u jako teški položaj i mnogi od njih nastojali su da napuste to područje. Mislim da je u januaru opštinska vlada, hrvatska vlada u Vitezu, donijela odluku da osnuje jedan interventni vod. Taj interventni vod bio je sastavljen od odabranih mladića koji su bili provjereni u smislu morala a i fizički, bili su dobrog duševnog zdravlja, nisu bili kažnjavani, i bili su spremni da interveniraju fizički i snagom oružja kako bi održali red i mir. Donesena je čak i odluka da im se daje i izvjesna naknada. U to vrijeme je to bilo prilično, jer su plate bile jako male, dok su pripadnici voda dobivali, mislim, i do 400-500 njemačkih maraka, a to je bila jako visoka mjesečna plata. Za usporedbu, redovne plate u preduzećima bile su oko 50 maraka.”

3. Snage bosanskih Muslimana

(a) Armija Bosne i Hercegovine (Armija BiH)

136. Republika Bosna i Hercegovina imala je svoju vlastitu vojsku, to jest Armiju Bosne i Hercegovine, odnosno vladine snage. Tokom relevantnog perioda, bosanska vojska bila je najvećim dijelom razmještena na linijama fronta prema Srbima. HVO se u manjoj mjeri angažovao prema Srbima, nego je umjesto toga bio razmješten u Lašvanskoj dolini.¹³⁸ U Ahmićima nije bilo bataljona Armije BiH prije aprila 1993.

137. Ovakvu karakterizaciju razmještaja Armije BiH i HVO-a odbrana je osporila.¹³⁹

(b) Muslimanske paravojne formacije

138. Svjedoci odbrane opisali su nekoliko muslimanskih odbrambenih snaga: Patriotsku ligu, Zelenu ligu, 7. muslimansku brigadu i MOS (Muslimanske odbrambene snage) koje su formirali mudžahedini.¹⁴⁰ Geneza tih organizacija podudarala se s onim što ta svjedokinja smatra da je bilo formiranje Armije BiH od strane Muslimana.¹⁴¹ Svjedoci odbrane takode su ustvrdili da su te strukture djelovale koordinirano¹⁴² i da su potpadale pod mandat Armije BiH.¹⁴³

¹³⁸ **Svjedok Y**, T. 3321: "P. Znači, prema ovoj karti, neke snage HVO-a bile su na liniji fronta prema četnicima? O. Da, kao što možete vidjeti, ali vrlo malo. P. Da li karta pokazuje gdje je bio veći dio snaga HVO-a tokom tog perioda koji je označen na karti decembar '92 i januar '93? O. Da. P. Šta pokazuje ova karta, gdje je bila većina snaga HVO-a? O. (Pokazuje) U Lašvanskoj dolini." Vidi i dokazni predmet P227, na kom se vidi razmještaj Armije BiH, HVO-a i srpskih snaga.

¹³⁹ **Vlado Alilović**, T. 5476-5478, rekao je u svom svjedočenju da je 16. aprila 1993. Armija BiH pokušala da zauzme Vitez, Lašvansku dolinu i središnju Bosnu, kao što su to uradili u Bugojnu, Gornjem Vakufu i drugim mjestima. Muslimanske snage htjele su da podijele Busovaču.

¹⁴⁰ **Jadranka Tolić**, T. 6148.

¹⁴¹ **Jadranka Tolić**, T. 6148.

¹⁴² **Jadranka Tolić**, T. 6149, posvjedočila je da su "sve te jedinice u formiranju, ja bi ih nazvala sve zajedno jednim imenom - muslimanske snage, koje su uključivale Armiju BiH, Zelenu ligu, Patriotsku ligu i MOS, mudžahedinsku organizaciju. To su sve bile muslimanske snage. One su djelovale zajedno i koordinirano i tako su izvršavale svoje zadatke."

¹⁴³ **Jadranka Tolić**, T. 6154: "P. Znači Armija BiH je sprovela pregovore i razmijenila Živka Totića za mudžahedine. Šta vam to kaže? O. Pa, već sam ranije rekla da su to bile muslimanske snage i one su sve radile koordinirano. I mudžahedini i Armija BiH. To nisu bile odvojene strukture. Mudžahedini su bili dio Armije BiH."

(c) Mobilizacija Muslimana

139. Nakon događaja od oktobra 1992. koji će biti kasnije opisani, Hrvati su vidjeli znakove onoga što su doživljavali kao muslimansku militantnost.^{144,145}

(d) Teritorijalna odbrana

140. Bošnjačka Teritorijalna odbrana inkorporirana je u Armiju BiH u decembru 1992., ali to nije dovelo ni do kakve stvarne promjene u načinu na koji su izvođene patrole u Ahmićima.¹⁴⁶ U Armiji BiH održavala se nekakva obuka, no to nije bila sofisticirana vojna operacija i nedostajalo joj je opreme, sredstava i ljudstva.¹⁴⁷

(e) Barikade i kontrolni punktovi bosanskih Muslimana

141. Optužba je tvrdila da su hrvatske snage postavile barikade na putevima na kojima su Muslimani sistematski maltretirani.¹⁴⁸ Odbrana je, međutim, nastojala ustanoviti da je praksa postavljanja barikada na putevima¹⁴⁹ na kojima su zlostavljani civili bila praksa kako bosanskomuslimanskih tako i bosanskohrvatskih snaga. Optužba to nije osporila.

(f) HOS

142. **Zvonimir Čilić** naveo je da je barem do 15. aprila 1993. HOS bio zajednička snaga Muslimana i Hrvata. Pripadnici HOS-a su, kao i Džokeri, nosili crne uniforme. Međutim, nakon što su se Muslimani i Hrvati razišli u oktobru 1992, muslimanski dio

¹⁴⁴ **Gordana Cuić**, T. 8144-8147.

¹⁴⁵ **Jozo Alilović**, T. 8335-8336, posvjedočio je da je situacija bila veoma opasna. Mladići bi pucali na bilo što. Svjedok je morao da obavijesti svoje pretpostavljene da se ne osjeća sigurnim kao lugar zbog mogućnosti da ga ti mladići ustrijele. Prilikom unkarasnog ispitivanja, one je naveo da bi mladići sa sobom uzimali automatske puške kad bi išli čuvati ovce i onda bi pucali na ptice.

¹⁴⁶ **Abdulah Ahmić**, T. 341-342; **Fahrudin Ahmić**, T. 1099-1102.

¹⁴⁷ To je potvrdilo nekoliko svjedoka. Vidi na primjer **Abdulah Ahmić**, T. 341. **Svjedok V**, T. 3050-3051, koji je u vrijeme događaja iz ove optužnice bio na odsustvu sa fronta prema četnicima iznad Turbeta, rekao je da je bošnjačka Teritorijalna odbrana bila jednostavno patrola. Bošnjački vojnici koji bi dolazili kući na odsustvo sa fronta na početku su sa sobom kući uzimali oružje, ali su to prestali da rade jer su odnosi sa Hrvatima postali napeti, jer je oružje bilo potrebno na liniji fronta za sljedeću smjenu i jer bi HVO na kontrolnim punktovima konfiscirao oružje od Bošnjaka. **Zvonimir Čilić**, T. 5202, posvjedočio je da je zbog nestašice uniformi na bošnjačkoj strani bilo normalno vidjeti ljude koji su bili naoružani ali bez uniforme ili samo djelomično odjeveni u uniformu. **Svjedok V**, T. 3085-3086, takode je potvrdio da je malo Bošnjaka imalo uniformu i da su neki na front išli u civilnoj odjeći.

¹⁴⁸ Vidi na primjer Pretpretresni podnesak Tužilaštva od 13. jula 1998, para. 18.

HOS-a ostao je HOS, a hrvatski dio HOS-a postao je Vitezovi, koji su se razlikovali od redovne Viteške brigade HVO-a.¹⁵⁰

4. Komparativna snaga muslimanskih i hrvatskih snaga

(a) Teze optužbe

143. **Major Richard Dooley**, zapovjednik jednog voda UNPROFOR-a u Bosni od oktobra 1992. do 1993., primijetio je da je Armija BiH bila veoma slabo opremljena u usporedbi sa HVO-om.¹⁵¹ U području Ahmića nije bilo vojnika Armije BiH, a u Vitezu ih je bilo malo. Većina vojnika Armije BiH bila je u pravcu Travnika na srpskom frontu.¹⁵²

(b) Teze odbrane

144. Odbrana pak tvrdi da je Armija BiH bila bolje opremljena od HVO-a i da je sigurno imala više ljudstva zato jer je koncentracija Muslimana u središnjoj Bosni veća od koncentracije Hrvata.^{153,154}

145. Svjedoci odbrane takode su tvrdili da je Vitezit, tvornica oružja u Vitezu, nastavio snabdijevati *i* HVO *i* Armiju BiH tokom sukoba.¹⁵⁵ Svjedok odbrane **Anto Rajić** ustvrdio je da je muslimanski kontingent, koji se nakon raspada protivzračne odbrane (PZO) izgleda ponovo našao u sastavu Teritorijalne odbrane, nabavio dva protivavionska topa iz tvornice Impregnacija u Vitezu i da je dobio polovinu topova.¹⁵⁶ No, svjedok odbrane **Divković** je priznao da je Vitezit nakon 16. aprila 1993. bio pod isključivom kontrolom HVO-a i da su njegova proizvodnja i snabdijevanje imali odlučnog uticaja na ratne

¹⁴⁹ Vidi na primjer uvodne riječi branioca Radovića, T. 5031, branioca Šuška, T. 5051, i branioca Pulišelića, T. 5061.

¹⁵⁰ **Zvonimir Čilić**, T. 5429: "P. Da li su pripadnici HOS-a ikada postali pripadnici Viteške brigade? O. Ne, nikada. P. Čiji su članovi onda postali, koje jedinice za specijalne namjene? O. Oni su svi postali pripadnici jedinice za specijalne namjene Vitezovi."

¹⁵¹ T. 2468.

¹⁵² **Payam Akhavan**, T. 1336.

¹⁵³ **Vlado Alilović**, T 5550-5551.

¹⁵⁴ **Svjedok DA/5**, T. 5648-5649.

¹⁵⁵ Vidi dokazni predmet D55/2 – fakture za isporučenu robu. Svjedok odbrane **Ivan Taraba**, T. 8734-8735, radnik u tvornici SPS u Vitezu, takode je posvjedočio da je nacionalni sastav u tvornicama u Vitezu bio uravnotežen kako bi odražavao nacionalni sastav stanovništva – otprilike 50% Hrvata, 50 Muslimana i nekoliko Srba – i da je takav ostao tokom sukoba.

¹⁵⁶ T. 8681.

napore HVO-a protiv Armije BiH.¹⁵⁷ Svjedoci odbrane nisu osporili da je bosanskim Hrvatima bilo lako da se naoružaju.¹⁵⁸

5. Nalazi Pretresnog vijeća

146. Pretresno vijeće nalazi da je u Lašvanskoj dolini HVO bio uglavnom bolje naoružan i opremljen, te da je mogao postaviti više kontrolnih punktova od bosanske Teritorijalne odbrane. Tvrdnji odbrane da je Armija BiH bila bolje opremljena od HVO-a protivurječe svi posmatrači UN-a koji su svjedočili i Vijeće ne smatra da je to vjerodostojna tvrdnja.

F. Događaji 19-20. oktobra 1992., sa posebnim osvrtom na Ahmiće

147. Ahmići se nalaze u središnjoj Bosni, u dolini rijeke Lašve između Viteza i Zenice. Područje Ahmića površine je oko 6 km² i pripada opštini Vitez. Graniči sa sljedećim selima: Nadiocima na jugoistoku, Šantićima na jugozapadu i Pirićima na sjeverozapadu. Grad Vitez nalazi se u središtu Lašvanske doline. Od centra Viteza do područja Ahmića ima otprilike 4 km.

148. Pojedini dijelovi sela imaju tradicionalna imena. Donji dio Ahmića zove se Donji Ahmići, a važniji objekti koji se najčešće pominju jesu katoličko groblje uz glavnu cestu Busovača-Vitez, osnovna škola i donja džamija na sporednoj cesti koja vodi u Ahmiće. Ta cesta ide do Gornjih Ahmića, a između Donjih i Gornjih Ahmića nalazi se predio koji se zove "Šutra" ili Grabovi, gdje se nalaze kuće Kupreškića i "Šutrino" skladište. Gornja džamija, koja nije imala minaret, važan je objekat u Gornjim Ahmićima. Na području Žume oko Šantića glavninu stanovništva su činili Hrvati, a najčešće pominjani objekt je Picanov kafe. Glavni objekat u Nadiocima jeste Bungalov.

¹⁵⁷ T. 5806-5807: "P. Da li ste ikada primili naredenje da prestanete s isporukom materijala muslimanskoj strani, to jest oružanim snagama Bosne i Hercegovine? O. Nikada nisam primio takvo naredenje. Ne znam da li je iko među mojim kolegama primio takvo naredenje. P. I, prema vašim saznanjima, isporuka se nastavila do početka rata? O. Da, isporuka se nastavila do aprila '94 – oprostite, aprila '93." T. 5836-5837: "P. [...] šta je glavni razlog da Lašvansku dolinu, odnosno njezin dio pod kontrolom HVO-a, Armija BiH nije zauzela tokom sukoba? O. Vjerovatno je glavni razlog koji je doprinio odbrani tog kraja bila ta tvornica i ogromna količina eksploziva u njoj, tako da smo mogli da nastavimo sa proizvodnjom municije tokom rata, i to je bio glavni razlog koji je ljudima omogućio da se brane. P. Iako je Armija BiH imala brojčanu nadmoć u ljudstvu? O. Da, imali su pet, šest ili sedam puta veću nadmoć."

¹⁵⁸ **Dragan Vidović**, T. 8412-8413.

149. Prema popisu iz 1991., stanovništvo Ahmića, Šantića, Pirića i Nadioca iznosilo je 2.173. U ta četiri sela, Muslimani su sačinjavali 32% stanovništva, Hrvati 62% a manjinske grupe 5%. 1992. godine su u selo pristigli brojni izbjeglice Muslimani. Ukupno muslimansko stanovništvo područja Ahmića tada je iznosilo oko 600. Ahmići su malo ruralno selo kao mnoga druga u Lašvanskoj dolini. U tom selu čitave porodice žive pod jednim krovom. Djeca u selu pohađaju osnovnu školu, ali zbog njegovog ruralnog karaktera, većina stanovnika u vrijeme događaja o kojima je riječ radili su u većim gradovima poput Zenice i Viteza. Mnogi od njih radili su u fabrici “Slobodan Princip Seljo” (SPS) u Vitezu, koja je zapošljavala 2.400 osoba, što je sačinjavalo 50% radno aktivnog stanovništva u Vitezu, pri čemu se procjenjuje da je tamo radilo 70% stanovništva Ahmića. Po selu se sav posao uglavnom sastojao od fizičkog rada i male poljoprivrede, uglavnom za popunu porodičnog budžeta. Mnoge porodice su imale po kravu ili dvije za mlijeko, nekoliko kokoši za jaja i druge životinje.

1. Teze optužbe

150. Dana 19. oktobra 1992. Bošnjaci su u Ahmićima blokirali cestu po naredenjima iz štaba Teritorijalne odbrane u Vitezu kako bi se spriječio odlazak HVO-a u Novi Travnik.¹⁵⁹ Kao što je naveo **svjedok Z**, “barikadu smo postavili uveče, odnosno u sumrak, kako bismo spriječili veliko koncentriranje snaga Hrvatskog vijeća odbrane koje su krenule iz Počulice, Kiseljaka i Busovače za Novi Travnik.”¹⁶⁰ Na barikadi nije bila postavljena jaka straža. Ipak, taj čin je izazvao gnjev HVO-a i doveo do napada.¹⁶¹

151. Oko 4:30 sati 20. oktobra 1992. iz pravca Žume je ispaljena granata koja je pogodila vrh minareta. Zatim je počela žestoka pucnjava. To je trajalo do 24:00 sata. Vatra je zahvatila kuće, šupe i staje. Bošnjaci su uzvratili vatru.¹⁶²

152. Za vrijeme napada granatirani su Gornji Ahmići. Između ostalog, pogoden je i minaret.¹⁶³ Ubijen je jedan dječak Musliman, po svoj prilici snajperskim metkom. Napad je bio uglavnom jednostran: riječ je bila uglavnom o hrvatskom napadu, iako je prema

¹⁵⁹ **Svjedok B**, T. 816 i T. 827-828. Vidi takode **svjedok V**, T. 3196-3198.

¹⁶⁰ T. 3643.

¹⁶¹ **Abdulah Ahmić**, T. 327-331.

¹⁶² **Svjedok Z**, T. 3646-3647 i T. 3680.

¹⁶³ **Svjedok B**, T. 918; **Mehmed Ahmić**, T. 642.

iskazu Abdulaha Ahmića otpor pružalo nekih 30-40 naoružanih Bošnjaka uz nekoliko nenaoružanih Bošnjaka i izvjesnu podršku Armije BiH. Zbog protivrječnih izvještaja, teško je ocijeniti koliko je tačno Bošnjaka tog dana branilo barikadu. Takođe se pričalo da su ubijeni i neki Hrvati.¹⁶⁴

153. Za vrijeme napada razorena je kuća **Mehmeda Ahmića**. Mehmeda Ahmića to je jutro probudio prasak eksplozije. Njegova kuća se nalazila preko puta Papićeve kuće na glavnoj cesti u Ahmićima. Zauzećem kuće, snage bosanskih Hrvata bi s obje strane imale kontrolu nad cestom.¹⁶⁵ Na kuću Mehmeda Ahmića upravljen je rafal, po svoj prilici iz pravca kuće Ive i Dragana Papića. Kuća je direktno pogodena i zapaljena zapaljivim mecima. On je sa porodicom ispuzao iz kuće, a za to vrijeme je na njega pucalo nekoliko vojnika iz pravca Papićeve kuće i šume, pri čemu se tvrdilo da je i sam Dragan Papić pucao s obje lokacije, i to između ostalog iz protivavionskog topa.¹⁶⁶ Svjedok i njegova porodica uspjeli su spasiti živu glavu.

154. **Svjedokinja D** je takođe bila žrtva tog napada. Snage bosanskih hrvata spalile su joj kuću i surovo premlatile muža zato što je pokušao da spasi krave. Svjedokinja D i njen muž napustili su selo nakon što im je kuća spaljena.¹⁶⁷

155. Fahrudin Ahmić je čuo detonaciju i eksploziju i vidio da je zapaljen štagalj jednog drugog Muslimana. Primijetio je da se puca iz pravca šume i Papićeve kuće.¹⁶⁸ Sam svjedok teško je ranjen metkom u ruku za vrijeme napada.

156. Bosanski Hrvati su u tom napadu očito koristili protivavionske topove, iz kojih se pucalo iz neposredne blizine Papićeve kuće. Prema iskazu **svjedoka Y**, HVO je

¹⁶⁴ **Abdulah Ahmić**, T. 336-339. **Mehmed Ahmić**, T. 643-645.

¹⁶⁵ T. 646.

¹⁶⁶ T. 646-650.

¹⁶⁷ T. 1018.

¹⁶⁸ T. 1103-1104 i T. 1133-1134.

protivavionske topove oteo iz tvornice “Princip”.¹⁶⁹ Svjedok Z potvrdio je da se pucalo iz protivavionskog topa montiranog na otvorenom kamionu.¹⁷⁰

157. Više od polovine muslimanskog stanovništva Ahmića napustilo je selo nakon napada.¹⁷¹ **Svjedok B** je izjavio da se istjerano bošnjačko stanovništvo vratilo u periodu između napada i aprila 1993.,¹⁷² shodno sporazumu koji je postignut sa vlastima bosanskih Hrvata. Uprkos tome, muslimansko-hrvatski odnosi znatno su se pogoršali nakon napada.¹⁷³

2. Teze odbrane

(a) Muslimani iz Ahmića prouzročili su sukob od 20. oktobra 1992.

158. Odbrana je naprotiv tvrdila da su za sukob od 20. oktobra 1992. krivi Muslimani,¹⁷⁴ zato što su postavili barikadu kako bi spriječili snage bosanskih Hrvata da putuju cestom Vitez-Busovača kako bi se borili sa Srbima u Jajcu, što je završilo tako da je Jajce palo u srpske ruke.¹⁷⁵ Drugi razlog za sukob pomenuo je svjedok odbrane **Pero**

¹⁶⁹ Na fotografiji koja je zavedena kao dokazni predmet P228 vide se oštećenja na zgradi od paljbe iz protivavionskog topa, konkretno velike rupe u zidovima zgrade. **Svjedok Y** (T. 3317-3318) izjavio je da su oštećenja na njegovoj vlastitoj kući i na Kerminoj kući izazvana istom vrstom oružja.

¹⁷⁰ T. 3680.

¹⁷¹ **Fahrudin Ahmić**, T. 1107-1108.

¹⁷² T. 775.

¹⁷³ **Svjedok G**, T. 1557-1558; **svjedokinja D**, T. 1013-1020, koja je opisala kako su se odnosi pogoršali između oktobra 1992. i aprila 1993.: “[...] Naročito smo mi u Donjim Ahmićima bili u silnoj opasnosti. [...] gotovo svakog dana je dolazilo do incidenata. Kad bi sreli ženu u dimijama, vrijedali bi nas, govorili bi: “Ti balijko.” [...] On bi prošao u automobilu i dovikivao: “Nećemo da nam ovuda šeću dimije.” Dovikivali bi nam: “Balije!” Uvečer, kad bi zajedno sjedili, bacali bi granate na naše livade [...] Ljudima koji su živjeli uz cestu bili su razbijeni prozori. Bili smo tužni, nismo znali šta se događa. I tako dalje, to je tako dalje išlo. Vidjeli smo da odnosi nisu kao prije. Prije smo se posjećivali a onda su se oni odjednom nekako odvojili. Radili su nešto u potaji. Nismo znali šta to rade. Ali smo vidjeli da stvari nisu više kao prije.” (T. 1014).

¹⁷⁴ **Goran Papić**, T. 7074, mladi brat optuženog Dragana Papića, direktno je za sukob okrivio Muslimane: “Muslimani su tog dana izazvali sukob i taj sukob je njihova krivica”.

¹⁷⁵ To gledište iznijeli su svjedoci odbrane **Ivo Vidović**, T. 6945; **Ivica Kupreškić**, T. 7944; **Zdenko Rajić**, T. 7440; **Anto Rajić**, T. 8681-8682 i **Zdravko Vrebac**, T. 7763 (koji je izjavio da domaći Hrvati iz Ahmića i Šantića nisu bili umiješani u sukob). Goran Maleš prošao je dotičnu barikadu 19. oktobra 1992., kad je putovao iz Podjele za Rijeku, iako su ga neki Hrvati upozorili neka ne ide preko Ahmića jer je cesta blokirana. Na barikadi je vidio oko stotinjak muškaraca, od kojih su većina nosili maskirne uniforme. Identificirao ih je kao naoružane pripadnike Armije BiH, uz koje je bilo nekoliko civila. Muškarci na barikadama vrijedali su ga i prijetili mu, govoreći: “Ubijmo ga. (...) Iskopajmo mu oči” dok neko nije otišao po komandanta, kojeg je identificirao kao Fikreta Ahmića. Svjedok je odgovorio kad su ga pitali za ime i prezime i bio je propušten. Barikada se sastojala od ograde i sagrađena je da spriječi promet iz Busovače za Jajce. On je te događaje povjerio prijatelju koji je potvrdio izjavu. Iako je Goran Males, T. 7261-7267, priznao da ne zna zašto je postavljena barikada, izjavio je da misli da je njena svrha bila da spriječi ljude iz Busovače da idu u Jajce.

Papić. Njemu je Muris Ahmić navodno rekao da su mu naredili da istjera Hrvate i da ima dozvolu da uzme sve što hoće i da zapali hrvatske kuće tako da Hrvati ne mogu da se vrate.¹⁷⁶ Stoga se čini da Hrvati iz Ahmića tvrde da je napad od 20. oktobra 1992. bio preventivni udar protiv njihovih komšija Muslimana, koji su pak sa svoje strane pripremali napad na komšije Hrvate. Prema iskazu **Gorana Maleša**,¹⁷⁷ još jedno moguće objašnjenje za postavljanje barikade bilo je to što cesta Vitez-Busovača na kojoj je postavljena barikada predstavlja glavni komunikacijski pravac i “kod raskrsnice kod Kaonika priključuje se magistrali Sarajevo-Zenica”.

(b) Sukob od 20. oktobra 1992.

159. Svjedoci Hrvati dali su uglavnom ujednačen opis napada od 20. oktobra 1992. Oni tvrde da je napad bio rezultat postavljanja barikade od strane Muslimana i da se on smatra prvim ozbiljnim sukobom između HVO-a i Armije BiH.¹⁷⁸ Oni tvrde da je napad iznenadio domaće Hrvate. Pred zoru se začula gromoglasna paljba koja ih je probudila i koja je potrajala desetak minuta, dok su meci zviždali svuda uokolo. Činilo se da pucnjava dolazi sa položaja HVO-a u Hrasnom, koje se nalazi u opštini Busovača na drugoj obali rijeke Lašve.¹⁷⁹ Takođe su čuli eksplozije.¹⁸⁰ Brojni svjedoci Hrvati tvrde da su oko 5 sati ujutro čuli muziku iz džamije, nakon čega je uslijedio proglas: “Hrvati predajte se – ovo je sveti rat, džihad – opkoljeni ste i nemate šanse.”¹⁸¹ Taj se proglas mogao čuti nekih 5-10 kilometara uokolo, što je značilo da je sigurno korišćen nekakav razglas.¹⁸² Eksplozije su trajale do 9:30, a pucnjava je prestala tokom popodneva.¹⁸³ Pogoden je minaret džamije. Oko 19:30 sati, kad je pucnjava utihnula, domaći Hrvati

¹⁷⁶ T. 7202.

¹⁷⁷ **Goran Males**, T. 7296-7297.

¹⁷⁸ **Zvonimir Čilić**, T. 5158-5160.

¹⁷⁹ **Anto Rajić**, T. 8678-8679.

¹⁸⁰ **Dragan Vidović**, T. 8403; **Ivica Kurpeškić**, T. 7930; **Pero Papić**, T. 7195.

¹⁸¹ **Milutin Vidović**, T. 7491; **Ivica Kupreškić**, T. 7929-7930; **Ljubica Miličević**, T. 7301; **Pero Papić**, T. 7195; **Zdenko Rajić**, T. 7386.

¹⁸² **Zdenko Rajić**, T. 7386-7387. Svjedok je izjavio da je oko 5 sati dobio telefonsko naređenje iz Grabovca da ode u Ahmiće i spriječi snage Armije BiH ako pokušaju da se pokrenu iz pravca Gornje Rovne, Kovačevca i Pezića prema barikadi koju su postavili Muslimani. On je zapovijedao odredom od desetak ljudi koji je bio stacioniran u šumi pokraj groblja Topola, ali nije učestvovao u sukobu. On nije lično vidio barikadu. (T. 7382-7388).

¹⁸³ **Dragan Vidović**, T. 8407; **Milutin Vidović**, T. 7495; **Ivica Kupreškić**, T. 7940.

imali su priliku da se presele u sklonište u podrumu Mirka Šakića¹⁸⁴ i sklonište Ante Brale.¹⁸⁵ Vojna policija HVO-a je uklanjala barikadu, a pomagali su im pripadnici jedinice koja je krenula za Jajce iz Busovače i Kiseljaka. Barikadu je branilo petnaestak vojnika, kojima je pomagalo oko 50 vojnika koji su predstavljali “pomoć izvana”.¹⁸⁶ Hrvati iz Ahmića, Šantića i Pirića nisu učestvovali u sukobu.¹⁸⁷ Oštećene su neke kuće, uključujući kuću Pere Papića i Mehmeda Ahmića,¹⁸⁸ a neki štagljevi su zapaljeni. Nekoliko Hrvata pobjeglo je u pravcu Donje Rovne. Vidjeli su Muslimane kako bježe prema Gornjim Ahmićima.¹⁸⁹ U tom sukobu nije bilo previše nastradalih, iako su čuli da je poginuo jedan Musliman i jedan Hrvat.¹⁹⁰

(c) Hrvatski susjedi pomogli su Muslimanima da se vrate u Ahmiće nakon 20. oktobra 1992.

160. Ahmićki Muslimani pobjegli su nakon napada, budući da su neke od njihovih kuća i staja bile su oštećene ili uništene. No počeli su da se vraćaju već četiri dana nakon napada.¹⁹¹ Prema navodima odbrane, Hrvati su učinili sve što su mogli da pomognu svojim bivšim komšijama Muslimanima da se vrate u miru. **Ivica Kupreškić** je izjavio da su Hrvati štitili muslimanske kuće dok su Muslimani bili odsutni, te da su uhapsili i prijavili kradljivca koji je pokušao da krade u jednoj od privremeno napuštenih muslimanskih kuća.¹⁹² **Ljubica Miličević** je izjavila da je gradonačelnik Viteza insistirao da se Muslimani vrate. Ona nikad nije čula da bi se Muslimani žalili da im je opljačkana imovina.¹⁹³ Oformljena je koordinaciona komisija za zaštitu interesa građana, koja je pomagala u obnovi uništenih kuća.¹⁹⁴ U selu su održavani sastanci za uspostavu mira

¹⁸⁴ **Mirko Šakić**, T. 7600-7601: otac ga je probudio oko 4:30 sati, a kasnije su ljudi došli u njegovo sklonište koje je prethodno korišćeno za vrijeme zračnih napada.

¹⁸⁵ **Ljubica Miličević**, T. 7303.

¹⁸⁶ **Zvonimir Čilić**, T. 5158-5159.

¹⁸⁷ **Anto Rajić**, T. 8682.

¹⁸⁸ **Milutin Vidović**, T. 7521 i T. 7546. On je vidio kako suklja dim iz kuće Mehmeda Ahmića koja je gorjela.

¹⁸⁹ **Mirko Šakić**, T. 7603-7604; **Milutin Vidović**, T. 7496.

¹⁹⁰ **Milutin Vidović**, T. 7495; **Anto Rajić**, T. 8682.

¹⁹¹ **Mirko Šakić**, T. 7406; **Zdravko Vrebac**, T. 7759.

¹⁹² **Ivica Kupreškić**, T. 7915 i T. 7942-7943.

¹⁹³ **Ljubica Miličević**, T. 7304.

¹⁹⁴ **Zvonimir Čilić**, T. 5167-5168: “O. Rekao sam da je sukob bio žestok, oštećene su brojne kuće, uglavnom bošnjačke jer su većina kuća tamo bile bošnjačke, a prvi zadatak tog koordinacionog tijela za zaštitu građana bio je da objavi apel javnosti i institucijama civilne vlasti u Vitezu, i ljudima koji su bili u

između Muslimana i Hrvata. Pokušano je sve da se iznade rješenje i stvari vrate u stanje od prije prvog sukoba.¹⁹⁵

(d) Muslimansko-hrvatski odnosi od oktobra 1992. do aprila 1993.

161. Uprkos tim naporima, iz cjeline svjedočenja proizilazi da su se hrvatsko-muslimanski odnosi znatno pogoršali nakon prvog sukoba.¹⁹⁶ Nestalo je uzajamnog povjerenja između dvije zajednice i napetost je ostala velika.¹⁹⁷

(e) Nalazi Pretresnog vijeća

162. Po mišljenju Pretresnog vijeća, iz dokaza je očito da je postavljanje barikade 19. oktobra od strane Muslimana kako bi se spriječio prolaz snaga HVO-a prema Novom Travniku bio čin koji je bio povod oružanom sukobu od 20. oktobra. S tim u vezi, tvrdnja odbrane da su sukob izazvali Muslimani čini se uvjerljivom. Čini se takođe da je utvrđeno da se oružani sukob dogodio između oružanih snaga HVO-a koje nisu bile iz Ahmića i muslimanskih vojnika pripadnika Armije BiH. Ipak, neki domaći Muslimani i Hrvati su ili učestvovali u sukobu ili pomagali onima koji su se borili.

163. Iz dokaza se vidi da su glavne žrtve oružanog sukoba od 20. oktobra bili Muslimani. Većina njihovih kuća i štagljeva uništeni su, zapaljeni ili oštećeni, dok je oštećeno manje hrvatskih kuća. Da su lokalni Muslimani bili najviše pogođeni granatiranjem potvrđuje između ostalog i činjenica, koju priznaju obje strane, da je nakon oružanog sukoba većina muslimanskog stanovništva Ahmića pobjegla iz sela, dok Hrvati nisu bježali.

moćnosti da prikupe sredstva i materijalnu pomoć za popravak štete izazvane sukobom, a to se odnosi na kuće i poslovne prostore, i odgovor je bio van svakog očekivanja. Velik broj ljudi, i moram to gda naglasim, riječ je o oštećenim muslimanskim kućama, ali velik broj Hrvata su od srca doprinijeli toj akciji za popravak tih kuća, i određen broj kuća i jeste popravljen.”

¹⁹⁵ **Zdravko Vrebac**, T. 7759-7761; **Mirko Šakić**, T. 7604-7605; **Ivica Kupreškić**, T. 7941-7942.

¹⁹⁶ **Milutin Vidović**, T. 7502: “Nakon prvog sukoba, hrvatsko-muslimanski odnosi postali su napetiji i postojala je određena količina nepovjerenja jednih prema drugima. Seoske straže su razdvojene. Postojale su zasebne hrvatsko-muslimanske straže i muslimanske seoske straže, a svaka grupa bi odvojeno stražarila pred vlastitim kućama. Osjećao sam određeno nepovjerenje u kontaktima sa ljudima koji su sa mnom radili na tržnici. Nisi bilo moguće ništa zajedno raditi (sic) kao što je to bilo moguće prije sukoba.”

¹⁹⁷ **Zdravko Vrebac**, T. 7760.

164. Pretresno vijeće takode konstatira da je nakon završetka sukoba hrvatsko stanovništvo sela pokušalo ohrabriti Muslimane Ahmića da se vrate i konkretno im u tome pomoglo.

G. Događaji od 16. aprila 1993. u Ahmićima

1. Teze optužbe

(a) Hrvatske pripreme za napad od 16. aprila 1993.

165. Optužba tvrdi da je napad na Ahmiće bio pažljivo planiran i da su lokalni Hrvati znali da će se on dogoditi pa su evakuirani prije nego što je započela ofenziva. Mnogi muslimanski svjedoci posvjedočili su da su 15. aprila 1993. vidjeli mnogo znakova mogućeg napada i nagovještaja prisilnog protjerivanja iz sela. Međutim, gotovo nitko od Muslimana nije preduzeo nikakve mjere predostrožnosti, niti je stanovništvo evakuirano, jer, kako je to rekao **svjedok B**, nitko nije očekivao da će Hrvati napasti Bošnjake na tako brutalan način.¹⁹⁸

(i) Vojne pripreme Hrvata

166. **Major Wooley**, britanski oficir u UNPROFOR-u, rekao je da je 15. aprila 1993. “bilo opipljivih dokaza da je očito započinjala hrvatska agresija”¹⁹⁹ – opšta ofenziva koja je prethodila napadu na Ahmiće – kad su vojnici HVO-a u Putišu, selu oko 7 km istočno od Viteza i daleko od linije fronta prema Srbima, pucali iznad glava njegovih vojnika.

167. **Esad Rizvanović** posvjedočio je da je rano ujutro 15. aprila 1993. vidio mnogo vozila kako se kreću cestom od Viteza prema Busovači. Vidio je muškarce u uniformi, ali ne i žene i djecu.²⁰⁰ **Svjedok B** rekao je da je u Bungalovu 15. aprila 1993. primijetio mnogo aktivnosti. Čuo je da je Zoran Šantić, bivši mladi vojnik HVO-a, rekao da je Vladimir Šantić prije napada od 16. aprila 1993. rekao da za vrijeme napada ne smije ostati živ ni jedan muškarac između 12 i 70 godina.²⁰¹

¹⁹⁸ **Svjedok B**, T. 786.

¹⁹⁹ **Major Woolley**, T. 3476.

²⁰⁰ **Esad Rizvanović**, T. 465.

²⁰¹ T. 791.

168. **Svjedok I** primijetio je znakove predstojećeg napada 13-15. aprila 1993. Dana 13. aprila 1993. zaustavili su ga i provocirali uniformirani ljudi koji mu nisu dozvolili da ide kući. Nikica Plavčić ga je pozvao u kafić, zaprijetio mu nožem a zatim ga pokušao ustrijeliti automatskom puškom.²⁰²

169. **Svjedok L** opisao je kako je 15. aprila 1993. radio u Žumama, prema Šantićima. Prošao je pokraj prodavnice Šutra Vlatka Kupreškića između 16:00 i 19:00 sati te večeri i vidio Ivicu Kupreškića, Vlatka Kupreškića i još dvojicu muškaraca koje nije poznao kako stoje ispred prodavnice. Dok je prolazio pokraj kuće Vlatka Kupreškića te večeri, svjedok je vidio 20 do 30 uniformiranih vojnika na donjem balkonu.

170. **Svjedokinja M** pomenula je činjenicu da je 15. aprila 1993. vidjela 5-6 vojnika kako ulaze u podrum kuće Vlatka Kupreškića.²⁰³

171. Dana 15. aprila 1993. **svjedok O** otišao je u Žume gdje je vidio protivavionski top prekriven ceradom. Takođe je vidio 5-6 vojnika ispred kuće Vlatka Kupreškića.

172. **Svjedokinja T** ispričala je kako je 15. aprila 1993. njezin muž bio u Starom Vitezu. Te večeri on je nazvao telefonom svoju tetku da se raspita o situaciji u Ahmićima, jer su u Vitezu Hrvati hapsili i odvodili Muslimane. Svojoj porodici uputio je poruku da ne idu nikamo iz kuće i da se paze. Takođe je pitao da li su oni nešto primijetili. Svjedokinja T rekla je da je to bila jedina noć koja je bila tako tiha da se ništa nije moglo čuti. Nasuprot tome, svake druge noći mogla se čuti pucnjava, ali ne i te noći.²⁰⁴

173. **Svjedok V** opisao je kako su mu se 15. aprila 1993. pobudile sumnje kad je oko 17:00 sati vidio grupu od otprilike deset vojnika u maskirnim uniformama s oružjem,

²⁰² **Svjedok I**, T. 1799. "Kad sam se okrenuo, izvukao je nož, veliki nož, i stavio mi ga na lijevu stranu vrata. Udario sam ga po ruci i rekao mu "Šta radiš s tim?" A on mi je rekao, "To je ono što će se dogoditi tvojim susjedima, a budući da ti radiš kod mog brata, tebe i tvoju djecu neće taknuti." Ustao sam. Vidio sam kakva je to situacija. Nikada prije nisam ništa takvo iskusio i pošao sam prema izlaznim vratima. On je u mene uperio automatsku pušku i ja sam pomislio, "Ovo je kraj." Povukao je obarač, ali, na moju sreću, nije bilo metka, i ja sam izašao".

²⁰³ **Svjedok M**, T. 2440-2441.

²⁰⁴ **Svjedok T**, T. 2958.

zajedno sa još dva civila, između kuća Zorana Kupreškića i Ivice Kupreškića. Taj svjedok međutim nije vidio Zorana ni Mirjana Kupreškića.²⁰⁵

174. **Svjedokinja X** jednom je prilikom vidjela hrvatske vojnike u Ahmićima. Kad ih je pitala kuda idu odgovorili su: “Idemo u Busovaču da tamo sredimo Balije.”²⁰⁶ Dana 15. aprila 1993. jedan Hrvat se pomokrio na njezinu ogradu i smijao se njezinoj porodici.²⁰⁷

175. **Svjedok Y** nije zamijetio ništa 15. aprila 1993, ali Nermin Kermo i Suad Ahmić došli su kod njega i rekli da su zapazili veliki broj vojnika HVO-a u uniformi oko Kupreškića kuća i da su zbog toga odlučili podvostručiti noćne patrole na četiri čovjeka.²⁰⁸

176. **Svjedokinja CA** posvjedočila je da je 15. aprila 1993. pila kavu sa svojim mužem oko 15:30 sati i gledala televizijsku emisiju u kojoj su Dario Kordić i Tihomir Blaškić rekli da su njihovi borci bili napadnuti u Bungalovu, da više neće biti pregovora i da moraju “samo čekati na naredbu”. Njezin sin došao je kući u 21:00 sat i rekao da viteška televizija pokazuje isti provokativni materijal.²⁰⁹

(ii) Znakovi nadolazeće opasnosti

177. **Svjedok F** zamijetio je neke neobične i uznemirujuće događaje 15. aprila 1993. Njegovi prijatelji Hrvati nisu došli igrati fudbal te večeri. Vidio je takode Ivu Papića kako odlazi iz Ahmića s nekim ženama u crvenoj Ladi i Ivicu Kupreškića kako odlazi iz Ahmića sa ženom i djecom oko 16:00 ili 17:00 sati 15. aprila 1993.²¹⁰ **Svjedok G** rekao je da mnogo učenika, uglavnom Hrvata, nije bilo u školi 15. aprila 1993. Tog dana je takode čuo svoje roditelje kako govore da vozila stalno dolaze i odlaze iz kuće Papićevih.²¹¹ Neki Hrvati su u razgovoru sa svojim susjedima Muslimanima aludirali na ono što će se dogoditi. **Svjedokinja EE** je, na primjer, ispričala kako je prije 16. aprila

²⁰⁵ T. 3041-3042.

²⁰⁶ T. 3238-3239.

²⁰⁷ T. 3240.

²⁰⁸ T. 3303.

²⁰⁹ T. 4555-4556.

²¹⁰ T. 1373-1377.

²¹¹ T. 1445-1448.

1993. Drago Josipović rekao Fahrudinu Ahmiću: “Šteta za one dvije kuće tamo dolje”, pokazujući pri tom kuću svjedokinje i dajući time do znanja da je unaprijed znao za napad i da je znao da će napad uključiti nepotrebno razaranje civilnih nastambi.²¹²

178. **Svjedok Z** opisao je zlokobnu atmosferu 15. aprila 1993:

“Petnaestog aprila 1993. [...] tišina je bila nepodnošljiva. To se ne može opisati, ta atmosfera, kako je to bilo, kao da nije bilo ptica. Mogao se samo čuti pokoji auto u prolazu. [...] Svi smo bili napeti. Svi smo bili nervozni. Svi smo se bojali šta će se dogoditi, šta se neće dogoditi, da li će biti rata, da li neće biti rata. Nitko više nikome nije vjerovao.”²¹³

Svjedok je otišao spavati u uniformi oko 02:00 sata.

179. **Svjedokinja FF** primijetila je navečer 15. aprila 1993. da hrvatske kuće nisu osvijetljene, što je bilo neobično. Muslimanske kuće su bile osvijetljene kao i obično.²¹⁴

(b) Napad na Ahmiće 16. aprila 1993.²¹⁵

(i) Međunarodni promatrači

180. **Potpukovnik Bryan Watters** izjavio je da izgleda da je napad na Ahmiće bio dio preventivnog napada hrvatskih snaga duž cijele Lašvanske doline protiv muslimanskih civila i muslimanskih snaga koji je bio vrlo uspješan budući da je sasvim iznenadio Bošnjake.²¹⁶ Svjedok je bio u Ahmićima 16. aprila 1993. i svojim očima vidio potpuno uništenje sela i masakr civila. Konkretno, vidio je leševe oko 20 do 30 muškaraca, žena i djece na putevima, na poljima i pred kućama, uključujući i u području koje je britanski bataljon (BRITBAT) nazvao “polje smrti” zbog broja leševa koji su ondje pronađeni. Vidio je takode 4-5 leševa koji su bili poslagani jedan do drugog uz cestu dok se vozio prema raskršću za Busovaču.²¹⁷ Potpukovnik Watters je primijetio da su hrvatske kuće ostale netaknute, uprkos gotovo potpunom uništenju Ahmića. Nasuprot tome,

²¹² T. 4094.

²¹³ T. 3602-3603.

²¹⁴ T. 4314.

²¹⁵ Činjenični opisi koji slijede su prepričano svjedočenje svjedoka. Iako su neki od njih možda u indikativu, samo nalazi Pretresnog vijeća su relevantni za činjenice u osnovu presude.

²¹⁶ T. 160. Vidi takode **Payam Akhavan**, T. 1313 (koji je rekao da se nije radilo o maloj operaciji nego usredsređenoj i organiziranoj vojnoj operaciji).

²¹⁷ T. 160-162.

muslimanske kuće bile su “sistematski razorene”, stanovnici ubijeni a kuće zatim spaljene. Nisu uništeni samo ljudi i kuće, nego i usjevi, životinje itd. Svjedok je zaključio bez ikakve sumnje da se radilo o sistematskom i organiziranom pokušaju da se selo “etnički očisti”.²¹⁸ Potpukovnik Watters takode je primijetio da su uništene dvije džamije u donjem i gornjem dijelu sela.²¹⁹ Potpukovnik Watters potvrdio je da Ahmići nisu bili vojni cilj.²²⁰ U selu nije bilo kasarni niti vojnih objekata. Uprkos tome, selo je napadnuto cijelim arsenalom teškog naoružanja, uključujući i barem jedan protuavionski top.²²¹ Potpukovnik Watters zaključio je da je značenje Ahmića bilo više simboličko nego stvarno, i da proizlazi iz tradicije da iz Ahmića dolazi veliki broj muslimanskih vođa ili imama i učitelja u Bosni.²²²

181. **Payam Akhavan**, pravnik - stručnjak za međunarodna ljudska prava koji je u to vrijeme radio za Centar Ujedinjenih nacija za ljudska prava a sada je pravni savjetnik u Tužilaštvu ovog suda, bio je u Ahmićima 1, 2. i 6. maja 1993. kao član istražnog tima, zajedno sa svjedokom HH, kako bi sastavio izvještaj za specijalnog izvjestioca o ljudskim pravima Tadeusza Mazowieckog. Akhavan je rekao da je razaranje u Ahmićima bilo “potpuno i sveobuhvatno”:

“Mislim da je od otprilike 150 do 200 kuća u selu ostalo manje od 20 koje nisu bile uništene. Razmjeri razaranja bili su veliki, bilo je kuća sa čijih se zgarišta još dimilo dvije sedmice nakon napada. A bio je tu i stvarni – opisao bih to zaista kao miris smrti u selu. Moglo se osjetiti da je pod ruševinama još bilo mnogo leševa koji nisu bili pokupljeni. U selu skoro da nije bilo žive duše. Čak su i psi i mačke bili ubijeni i ležali su posvuda po putevima. Tako da općenito uzevši mislim, znate, ono što mi se urezalo u pamćenje je potpuno i sveobuhvatno uništenje sela i njegovih stanovnika.”²²³

182. Payam Akhavan takode je posjetio “polje smrti” koje je opisao potpukovnik Watters, preko puta katoličkog groblja, gdje su pronađeni leševi otprilike 20 civila koji su po svemu sudeći bili ubijeni na tom mjestu. Takode je uočio nešto što je izgledalo kao

²¹⁸ T. 199-202.

²¹⁹ T. 186-188.

²²⁰ T. 216-217.

²²¹ T. 229-230 i T. 238-239.

²²² T. 200-201. Međutim, neki su svjedoci zaniijekali da su Ahmići na bilo koji način bili više islamski od drugih sela. Vidi na primjer **svjedokinja EE**, T. 4240-4241.

²²³ **Payam Akhavan**, T. 1227-1228.

snajpersko gnijezdo, sa potrošenim čauhrama razbacanim uokolo. Akhavan je pregledao razne kuće u Ahmićima. U prosjeku je pronašao 30-50 čahura u blizini svake od razorenih kuća, kao i prazne čahure protivavionskog topa i bacača granata. Pronašao je i razbijene boce koje su izgleda korišćene za prenošenje benzina ili druge zapaljive tečnosti za podmetanje požara. Na osnovu velike štete od vatre zaključio je da su kuće namjerno zapaljene, budući da su se na njima vidjeli tragovi lakog oružja (a ne teške artiljerije) koje ne bi samo moglo izazvati požar. Akhavan i njegov kolega svjedok HH razgovarali su o napadu na Ahmiće sa raznim preživjelima u Zenici i čuli njihove priče o "etničkom čišćenju". Preživjeli su rekli da su napadači bili vojnici u uniformama HVO-a. Međutim, kad su pokušali razgovarati sa hrvatskim stanovnicima Ahmića, Akhavan i njegova grupa našli su se na udaru snajperske vatre. Akhavan se nakon toga, da bi čuo objašnjenje vlasti bosanskih Hrvata, sastao s vojnim i političkim vodama bosanskohercegovačke zajednice – Tihomirom Blaškićem, Marijem Čerkezom i Darijem Kordićem – koji su priznali da je to područje pod njihovom kontrolom, ali su zaniijekali odgovornost za napad na Ahmiće rekavši da su napad izveli Srbi ili sami Muslimani kako bi privukli međunarodnu naklonost. Budući da su Ahmići samo 4 kilometra od vojnog zapovjedništva HVO-a u Vitezu, Akhavan je zaključio da napad nisu izveli niti Srbi niti Muslimani, nego da je to bio HVO.

183. Akhavan se slaže sa pogledom potpukovnika Wattersa da Ahmići nisu bili vojni cilj nego nebranjeno selo, i da civilni stanovnici koji su bili žrtve napada nisu pružili nikakav vojni otpor. Napad na Ahmiće trajao je samo jedan dan; zauzimanje i uništenje izvedeni su i dovršeni 16. aprila 1993. Bilo je nemoguće precizno utvrditi tačan broj žrtava jer se mnogi leševi nisu mogli izvući ispod ruševina zbog neeksplozivnih granata i mina iznenađenja. Tri stotine muslimanskih stanovnika koji su ranije živjeli u selu nestalo je, a osim tih domaćih ljudi, u Ahmićima je na dan napada bilo mnogo izbjeglica čiji je broj tek trebalo utvrditi. Akhavan je prilikom unakrsnog ispitivanja rekao da, iako je bilo zvjerstava i nad Hrvatima (na primjer jedan odmetnuti mudžahedin po svemu sudeći odrubio je glavu jednom Hrvatu u Miletićima kao odmazdu za Ahmiće), ako se gleda središnja Bosna u cjelini, Muslimani su tamo bili neproporcionalno u ulozi žrtve. U tom području vladala je atmosfera straha i terora koju je svatko osjetio, međutim navodi o zvjerstvima velikih razmjera počinjenim nad Hrvatima, na primjer u Zenici, u to vrijeme

nisu bili vjerodostojni.²²⁴ Prema Akhavanu, napad na Ahmiće bio je dio obrasca uspostavljanja kontrole putem “etničkog čišćenja”, pa su tako na Ahmiće i susjedna sela izvedeni simultani i usklađeni napadi.

184. **Svjedok HH**, koji dobro govori bosanski/hrvatski/srpski, u to je vrijeme radio za Centar Ujedinjenih nacija za ljudska prava u Ženevi. Taj svjedok je posjetio Ahmiće 2. maja 1993. sa BRITBAT-om. Vidio je da je većina kuća u Ahmićima razorena, osim onih za koje mu je rečeno da su hrvatske kuće. On i Akhavan pokušali su razgovarati sa jednom ženom sa dvoje djece, ali na njih je pucano i oni su pobjegli. U tom incidentu ranjen je jedan vojnik. Svjedok HH posebno je istražio jedan incident, napad na kuću svjedoka KL. Svjedoku HH je rečeno da će u kući KL-a koju je posjetio sa BRITBAT-om pronaći leševe.²²⁵ Kuća je bila potpuno spaljena i tamo je bilo ljudskih ostataka – jedna pougljenisana kičma i drugi fragmenti koji su izgledali kao ljudski ostaci.²²⁶

185. **Kapetan Charles Stevens** koji je bio u središnjoj Bosni od novembra 1992. do maja 1993. pružao je lično obezbjeđenje pukovniku Bobu Stewartu, zapovjedniku BRITBAT-a. Kapetan Stevens pratio je pukovnika Stewarta u Ahmiće u tri navrata krajem aprila i početkom maja 1993. Prvi puta su otišli u Ahmiće otprilike 17. aprila 1993. Kad je BRITBAT došao u Ahmiće mjesto je bilo potpuno uništeno, gore nego bilo što drugo što je svjedok vidio do tada u središnjoj Bosni. Minaret džamije razoren je eksplozivom koji je postavljen u podnožju kako bi minaret pao na džamiju i ošteti je. U Ahmićima nije bilo nikakvog znaka života. Kapetan Stevens krenuo je prema Gornjim Ahmićima gdje su neke vatre još gorjele a ponegdje se dimilo. Oko kuća je općenito bio veliki broj potrošenih čahura od AK-47. Na ulazu u jednu kuću pronašao je dva spaljena tijela, jedno od muškarca i jedno koje je izgledalo kao dječje.²²⁷ Nakon daljeg ispitivanja, pronašao je leševe još barem dvije odrasle osobe i jednog broja djece u podrumu kuće.

186. Tokom ovog posjeta kapetan Stevens je naišao na čovjeka po imenu “Dragan” koji je bio naoružan s AK-47 i koji je, pomažući se znakovima i crtežima štapom u

²²⁴ **Payam Akhavan**, T. 1330-1331 i T. 1241-1242.

²²⁵ **Svjedok HH**, T. 4477-4479.

²²⁶ Vidi video traku dokazni predmet P83, na kojem se vide svjedok HH i Akhavan u posjetu toj kući sa pukovnikom Bobom Stewartom.

²²⁷ T. 2148-2149.

pijesku, ponosno dao do znanja da je on, ili on i njegovi prijatelji, ubio 32 Muslimana. "Dragan" je nosio maskirnu jaknu i tamne civilne hlače; nije imao brade ni brkova. Svjedok nije mogao zaključiti da li je "Dragan" tvrdio da je ubio 32 Muslimana u Ahmićima ili negdje drugdje, na primjer na frontu.

187. Sljedećeg dana svjedok je ponovo otišao u Ahmiće zbog izvještaja koje je BRITBAT primio od ljudi koji su od tamo pobjegli. Kapetan Stevens otišao je u kuću svjedoka KL. Kuća je iznutra potpuno izgorjela a požar je uništio i krov. Na podu su bile crvene pločice, drvene grede su bile pougljenisane a svjedok je vidio spaljeni gornji dio tijela odrasle osobe. Dublje u sobi, na drugoj strani, bilo je nešto što je izgledalo kao tijelo manje osobe, možda djeteta.²²⁸ Opšte uzevši, kapetan Stevens stekao je utisak da je u Ahmićima 16. aprila 1993. došlo do čiste operacije "etničkog čišćenja".²²⁹

188. **Vodnik Skillen**, pripadnik britanske vojske stacioniran u Vitezu u sklopu mirovnih snaga Ujedinjenih nacija od novembra 1992. do maja 1993, otišao je u Ahmiće dva puta oko 22. aprila 1993. kad je čuo glasine o ubistvima. Svjedok je zapazio srušeni minaret na jednoj od džamija u Ahmićima. Vidio je da je najvećio dio kuća u Ahmićima bio potpuno uništen ili oštećen tako da se ne mogu popraviti. Vodnik Skillen posjetio je jednu kuću, malo iznad džamije, u kojoj su bili spaljeni leševi. Ispred kuće bila su dva muška leša, jedan manji²³⁰ i jedan veći.²³¹ Dolje niz stepenice bili su spaljeni leševi po svemu sudeći jedne odrasle osobe i dvoje djece čiji se pol nije mogao ustanoviti zbog karbonizacije tijela.²³² Cijeli podrum kuće bio je spaljen a prozori razbijeni. Na osnovu svog stručnog iskustva, svjedok misli da je šteta izazvana eksplozijom. Jedini živi ljudi koje je vodnik Skillen toga dana vidio u Ahmićima bili su jedna žena s malim djetetom koja je sjedila na balkonu kuće koja se isticala time što uopšte nije bila oštećena, iako je sama bila okružena razorenim kućama. Žena i dijete ponašali su se kao da je sve normalno i nisu obraćali pažnju na UNPROFOR. Nisu zatražili nikakvu pomoć. Svjedok

²²⁸ T. 2160-2161.

²²⁹ T. 2154-2155.

²³⁰ Dokazni predmet P22 (fotografija spaljenog leša (dijete) kraj stepenica kuće).

²³¹ Dokazni predmet P17 (fotografija spaljenog leša (odrasla osoba) kraj stepenica kuće).

²³² Dokazni predmeti P18-21 (fotografije spaljenih tijela koja se odnose iz podruma). Vodnik Skillen nije bio prisutan prilikom operacije čišćenja koja se vidi na tim fotografijama i koja se odigrala kasnije.

je na fotografijama identifikirao tu kuću kao kuću Vlatka Kupreškića.²³³ Prolazeći pokraj iste kuće nešto kasnije, vodnik Skillen zapazio je dva muškarca stara oko 25 godina, u istim uniformama, kako opušteno provode vrijeme. Vodnik Skillen smatra da je operacija u Ahmićima 16. aprila 1993. prekršila sve principe i pravila ratovanja.²³⁴

189. **G. Kujawinski**, podoficir u britanskoj vojsci, bio je stacioniran u Vitezu od novembra 1992. do aprila/maja 1993. kao narednik na čelu voda opremljenog sa četiri oklopna borbena vozila Warrior. Poslan je u Ahmiće popodne 16. aprila 1993. oko 14:40 sati. Njegov je zadatak bio da natrag doveze "Scimitar" (lako vozilo za izvidanje) koji se pokvario. Sa skretanja za brdsku cestu prema Zenici vidjeli su se stupovi dima i mnoge kuće koje su bile razorene ili u plamenu. Vani na otvorenom ležali su žene i djeca koji su izgledali mrtvi. Vidio je oko 13 leševa. A onda, dok je prolazio pokraj groblja, jedna žena, koju je kasnije evakuirao, iskočila preklinjući ga rukama. Kujawinski je zatim otišao dalje i prošao kraj Bungalova gdje je vidio mnogo vojnika, više nego što ih je ikada do tada tokom svog službovanja u Bosni vidio na jednom mjestu. Procijenio je da se radilo o četi, znači 100 vojnika. Svi su bili obučeni u veoma tamne uniforme. Nosili su oznake koje nije mogao identificirati – crveni, bijeli i plavi grb i iznad toga luk – koje nije prepoznao kao oznaku HVO-a. Sjeća se jedino da je toga dana vidio tu jednu oznaku koju nije mogao identificirati. Vojnici su imali mnogo oružja i bili su u jako dobrom raspoloženju, pili su pivo i mahali svojim oružjem kao da nazdravljaju ili proslavljaju ono što se dogodilo. Svjedok je "zbrojio dva i dva" i zaključio da su ti vojnici, koji su se nalazili 400-500 metara od mjesta nedavnih ubistava žena i djece i razaranja kuća koje je upravo vidio, počinili ta djela.

190. Svjedok je svuda sa sobom nosio fotoaparat i fotografirao.²³⁵ Od Bungalova se provezao kroz Ahmiće, vidjevši mrtvu stoku putem, i na kraju pronašao pokvareni Scimitar. Tada je iza svojih vojnika čuo pucjavu i vidio kako se u poljima stoka ubija na okrutan način. Svjedok je odvuкао Scimitar natrag u garažu i zatim se vratio u selo kako bi spasio četiri žene i dijete, a na kraju je pokupio 13 žena i dvoje djece. Drugo vozilo koje ga je pratilo takođe je pokupilo više ljudi sa stvarima, uključujući i jednog muškarca

²³³ Vidi dokazni predmet P32.

²³⁴ T. 2655-2656.

²³⁵ Vidi dokazni predmet P53.

u civilnoj odjeći koji je ispuzao ispod ograde vezane lancima i ušao u vozilo. Svjedok tada nije čuo pucnjavu. Izbjeglice je odveo u travničku bolnicu. Svjedok je zaključio da u Ahmićima toga dana nisu postojale dvije strane u sukobu – nego tek jedna grupa vojnika kod Bungalova i nikakve odbrane u selu. Svjedok toga dana u Ahmićima nije vidio nikoga u uniformi i nikoga s oružjem, što se odnosi i na HVO i na Armiju BiH.

191. **Major Michael Dooley**, zapovjednik jednogvoda UNPROFOR-a u Bosni, posvjedočio je da je 16. aprila 1993. oko podneva otišao u Ahmiće kako bi istražio tamošnju situaciju. U selo je odveo četiri oklopna vozila. Pokraj ceste je vidio mnogo mrtvih ljudi i nikakvog znaka života, a pogotovo ne otpora. Povremeno su se mogli čuti pucnjevi za koje je major Dooley, prilikom ponovnih prolazaka kroz selo, utvrdio da predstavljaju jednostrano pucanje na selo a ne borbu između dviju strana. Major Dooley je takođe ustanovio da se, uprkos odsustvu bilo kakvog oružanog otpora, činilo da je u napadu upotrijebljen protivavionski top: vidio je velike rupe na kućama od 12,7 mm metaka kao i 12,7 mm čahure, a to je kalibar koji se koristi u lakom protivavionskom topu ili najjačem automatskom oružju.

192. Dok su se major Dooley i njegova oklopna vozila dalje kretali kroz selo, pucnjava oko njih se pojačala. Major Dooley i njegovi vojnici i sami su se našli na udaru vatre. Vidio je i deset vojnika HVO-a kako leže u jednoj udolini koji su izgledali kao “odsječena” grupa.²³⁶ Major Dooley i njegovi vojnici sakupili su oko dvadeset leševa u tri prolaska, ali vidjeli su mnogo više mrtvih, možda i pedeset, koji su bili civili, žene i muškarci, a bilo je i staraca, i izgledalo je da su ubijeni iz neposredne blizine.²³⁷ On je zaključio da je početni napad završio dok je on stigao oko podneva. Po njegovom

²³⁶ **Major Dooley**, T. 2480 i T. 2509, utvrdio je da su vojnici pripadali HVO-u na osnovi njihovih uniformi. Oni su nosili maskirne uniforme američkog stila kakve je nosio HVO. Maskirne uniforme HVO-a američkog stila razlikovale su se od uniformi Armije BiH koje su više nalikovale maskirnim uniformama malezijskog stila. Svjedok je rekao da su ti vojnici bez sumnje pripadali hrvatskoj vojsci.

²³⁷ T. 2481-2482: “O. Oni koje smo mi sakupili su bili muškarci i žene. Svi su bili u civilnoj odjeći ... Nisam vidio ubijenu djecu, ali to su sigurno bili muškarci i žene, i dosta staraca. P. Jeste li kraj tijela vidjeli neko oružje? O. To su sve bili civili. A možda je važno ovdje spomenuti da je broj rana od metaka na svakoj žrtvi bio velik, što mi sugerira da je pucano iz neposredne blizine.” Kad je prilikom unakrsnog ispitivanja zapitan o tome, T. 2500, svjedok je objasnio: “O. ... Naravno, veliki dio naše obuke sastoji se od pucanja na drvene mete, tako da se može steći osjećaj za grupiranje pogodaka. Te žrtve imale su možda pola tuceta metaka u sebi, a rane su bile razmahnute možda dva do tri inča duž tijela. E, da bi ste postigli takvo grupiranje pogodaka u liniji, morate biti jako blizu, kad to kažem mislim na manje od deset stopa od njih. Znači, bili biste jako blizu, možda onoliko blizu koliko smo vi i ja sada, da biste to mogli uraditi.”

mišljenju, napad na Ahmiće je bio veoma dobro koordinirani napad od strane Hrvata, izveden od strane nekoga tko je dobro vladao vojnom taktikom.

193. Svjedok je zanijekao da su Muslimani u Ahmićima pružili bilo kakav otpor. On u Ahmićima nije vidio nikakve vojnike Armije BiH, nego samo hrvatske vojnike, a sve žrtve koje je vidio bili su civili, kraj čijih leševa nije bilo nikakvog oružja. Svjedok je priznao da mu je iz Sjeverne Irske poznato da teroristi mogu nositi civilnu odjeću, ali u tim okolnostima on smatra da žrtve nisu bili vojnici u civilnoj odjeći jer mnogi nisu imali cipela, a nitko od njih kraj sebe nije imao oružje.

194. Svjedok je prilikom unakrsnog ispitivanja priznao da je kontrola nad cestom za Travnik koja prolazi kroz Ahmiće bila od strateškog interesa. Mudžahedini su pokušavali doći do Travnika i zato je Hrvatima bilo važno da im presijeku put. Nacionalni sastav tog kraja je “poput leopardove kože – enklava do enklave”. Svjedok je priznao da je presijecanje neprijateljskih linija komunikacije kako bi se spriječilo dovodenje pojačanja legitimna vojna akcija. Složio se takođe da se iznenađenje dopušta u ratu: “pa o iznenađenju se i radi”.

195. **Major Wooley** poslan je u Bosnu u novembru 1992. kao kapetan u britanskoj vojsci u sklopu UNPROFOR-a. Tokom svog boravka u Bosni major Wooley je uglavnom bio stacioniran u Vitezu. Ujutro 16. aprila 1993. jedan kolega ga je obavijestio da je Vitez zona borbi i da na ulicama ima mrtvih civila i vojnika. Sve do tada nije bilo ničega što bi nagovijestilo muslimansko-hrvatski sukob. Poslan je u Ahmiće sa dva Scimitara i jednim Warriorom. Došao je u selo oko 11:30 sati i vidio oblake i stupove dima.²³⁸ Nije stekao utisak o onome što se dogodilo sve dok nije razgovarao s jednom preživjelom Muslimankom u jednoj muslimanskoj kući kod donje džamije.²³⁹ Iz onoga što mu je ona rekla i iz onoga što je vidio, shvatio je da se ondje odigrala hrvatska ofenziva, koja je započela oko 06:00 sati. Major Wooley vidio je jednog ranjenog muškarca koji je zadobio prostrijelnu ranu u leđa i lakat i koji je izgubio dosta krvi. Razgovarao je sa preživjelima u jednoj kući. To su sve bile starice i djeca u stanju šoka, panike i straha.

²³⁸ Vidi dokazni predmet P229, na kojem se vidi šest tačaka u Ahmićima koje je spomenuo major Wooley: dvije spaljene kuće (tačke a i b), mjesto gdje je spasio pet žrtava (na IV) i mjesto gdje je pokupio pet leševa (na VI).

²³⁹ Tačka I – kuća 14 – na dokaznom predmetu P229.

Major Wooley pružio im je prvu pomoć i zatim otišao dalje cestom. Vidio je da otprilike 20% kuća gori, a cesta i cijelo to područje izgledali su napušteni. Nije vidio nikakvu vojnu aktivnost sve dok nije došao do lokacije II na dokaznom predmetu P229, gdje je vidio vojnike obučene u zeleno, sa kalašnjikovima, za koje je pretpostavio da pripadaju HVO-u zbog toga što su bili pozicionirani izvan sela.

196. Major Wooley je zatim otišao u kuću br. 2 na dokaznom predmetu P229 gdje je zatekao jednu ženu na improviziranim nosilima. Na glavi je imala ranu, očito nanesenu vatrenim oružjem. On je previo ranu, ali žena je umrla. Drugi ljudi u toj kući bili su jako uzrujani. Svjedok je zatim otišao u kuću Nermina Kerme gdje se okupilo tridesetak ljudi:

“Podrum je bio veoma mračan, nije bilo osvjetljenja. Osjećao se, općenito, smrad od, mislim, rana, i dim od cigareta. Neki ljudi su plakali, jedna žena je došla, bilo je staraca, žena i djece; u podrumu je bilo otprilike 30 ljudi, od kojih je pet bilo teško ozlijeđeno.”²⁴⁰

197. Ranjena je bila jedna dvanaestogodišnja ili trinaestogodišnja djevojčica, dvojica staraca i još neki, svi u civilnoj odjeći. Svi su bili jako uplašeni i u šoku. Niti jedan od muškaraca u podrumu nije imao oružje. Oni najteže ranjeni evakuirani su u Warrioru, a drugi su ostali u kući.²⁴¹ Na jednom mjestu major Wooley vidio je drveni štagalj kako gori i procijenio da je zapaljen oko 15:00 sati. Fotografija²⁴² koju je svjedok snimio pokazuje da je minaret džamije još bio netaknut u 15:00 sati 16. aprila 1993, što podržava zaključak da je minaret namjerno razoren eksplozivom nakon a ne za vrijeme jutarnje ofenzive.

198. Na osnovu vlastitih zapažanja, na osnovu izvještaja jedne žene u selu i na osnovu činjenice da se “većina smišljeno izvedenih vojnih ofenziva izvodi u zoru, zato jer je to vrijeme kad su ljudi najmanje na oprezu, najvjerojatnije u krevetu”, major Wooley

²⁴⁰ T. 3507-3508.

²⁴¹ Major Wooley, T. 3507-3508, identificirao je dokazni predmet P193 (na kojem se vidi ulaz u podrum, sa stražnje strane, i Warrior dok se spremaju evakuirati ranjene), dokazni predmet P74 (na kojem se takode vidi scena sa ranjenima u podrumu), dokazni predmet P194 (na kojem se svjedok vidi kraj podruma) i dokazni predmet P195 (na kojem se vidi evakuacija ranjene djevojčice Dženane Pezer). Sve fotografije pokazane svjedoku kao dokazni predmeti optužbe snimio je ili on sam ili vojni fotograf koristeći njegov fotoaparatus, kako bi se sačuvao zapis o onome što se dešavalo. Vidi takode dokazne predmete P134, P137, P155, P235, P236, P237, P238 i P239 (na kojima se vide dvojica muslimanskih muškaraca u dobi za vojsku sa puškama koji nisu bili pravi vojnici. Oko te kuće bilo je otprilike pet žrtava.)

²⁴² Dokazni predmet P235.

smatra da je napad na Ahmiće bio iznenadni napad u zoru. Takođe je potvrdio da su svi leševi koje je pronašao bili leševi civila. Na primjer, na lokaciji VI na njegovoj karti, pronašao je pet leševa civila, među kojima su bili i starci, koji su poginuli od višestrukih rana.²⁴³ Ti leševi nisu bili u uniformama, niti su bili “miješano odjeveni”, to jest sa jednim ili dva dijela uniforme, što je svjedok obično vidao na bosanskim vojnicima. Niti je igdje u blizini žrtava bilo bilo ikakvih pušaka. Osim toga, izgledalo je da je svaka žrtva zadobila više od jedne rane iz vatrenog oružja, a jedna žrtva izgledala je kao da je na nju pucano iz automatskog oružja. Osim tih evakuacija, major Wooley potvrdio je da je pokupio još mnoga druga tijela. Zaključak majora Wooleya bio je da ono što se dogodilo u Ahmićima nije bila vojna operacija nego “klanje”.²⁴⁴

(ii) Očevici bosanski Muslimani

199. Pretresno vijeće saslušalo je svjedočenja više od 35 bosanskih Muslimana, nekadašnjih stanovnika Ahmića, koji su bili žrtve napada 16. aprila 1993. Njihova svjedočenja, koja sva opisuju odvojene tragedije i gubitke, poklapaju se u glavnim tačkama ofenzive i kazuju jednu koherentnu priču. Općenito govoreći, svjedoke je otprilike u zoru, između 05:00 i 05:30 sati 16. aprila 1993, probudio zvuk eksplozija nakon kojeg je uslijedila pucnjava, često u neposrednoj blizini kuće svjedoka. Svjedok bi najčešće pogledao kroz prozor i vidio kuće kako gore – pogotovo kuću svjedoka KL koja je, izgleda, zapaljena među prvima – i vojnike HVO-a kako trče uokolo u maskirnim uniformama i sa teškim oružjem. Zajedničko svim opisima je da su posvuda letjeli meci a mnogi svjedoci rekli su da je u napadu korišten protivavionski top. Žrtve su ili uspjele pobjeći ili su ih iz kuća istjerali dobro naoružani vojnici HVO-a, često uz upotrebu psovki i prijetnji, koji bi onda nastavili sistematski spaljivati kuće, štale i sve druge gospodarske zgrade, pri tom ubijajući stoku. Tada su mnogi svjedoci izgubili članove svoje porodice koje su vojnici ubili iz neposredne blizine u ili oko njihove kuće, ili su bili pokošeni dok su trčali između kuća. Preživjeli su ili pobjegli u gornji dio sela a odatle u Vrhovine i onda u Travnik i Zenicu, ili ih je pokupio UNPROFOR, ili su ih sakupili

²⁴³ Vidi dokazne predmete P56 i P57.

²⁴⁴ Major Wooley, T. 3554: “... da li je u selu uopšte bilo nekih vojnika, [...] na kraju krajeva te kuće, te civilne kuće su spaljene, gorjele su – to nisu bile kuće sa bilo kakvim znakovima da su ih vojnici branili niti su imale ikakva utvrđenja – mislim da kad vidite dvanaestogodišnjakinje sa ranama od metaka ili čak

lokalni Hrvati i deportirali u školu u Dubravici gdje su bosanski Hrvati imali logor za bošnjačke izbjeglice. U školi u Dubravici ljudi su bili zlostavljani, a ima iskaza i o silovanjima i tome da su izbjeglice bili korišteni za kopanje rovova na linijama fronta.

200. Iskazi svjedoka slažu se i u ovome: sukob 16. aprila 1993. bio je jednostrana ofenziva dobro naoružanih vojnika HVO-a i paravojnih snaga protiv najčešće nenaoružanih civila muškaraca, žena i djece. Svjedoci se svi slažu da u Ahmićima nije bilo bosankse vojske 16. aprila 1993, da je selo bilo nebranjeno i da se jedina odbrana toga dana sastojala u nekoliko pucnjeva koje su ispalila dva ili tri Bošnjaka u okolici kuće Nermina Kerme kako bi obranili kuću i, što je još važnije, mnoge izbjeglice u podrumu od masakra.

201. **Abdulaha Ahmića** prije zore probudile su glasne detonacije koje su se nastavile tokom otprilike 15 minuta.²⁴⁵ Čuo je jednu veoma glasnu eksploziju od koje je možda poginuo njegov brat Muris ispred kuće. Zatim su bosanskohrvatski vojnici izveli njega i njegovog oca i na njih pucali iz neposredne blizine, nakon što je jedan vojnik drugome ponovio zapovijed da izvrši naredenje. Svjedokov otac je poginuo – svjedok je svojim očim vidio kako mu je prosut mozak – ali sam svjedok je čudom preživio iako mu je metak ušao na jedan obraz i izašao s druge strane.

202. Svjedok je izjavio da su i on i njegov otac u tom trenutku nosili civilnu odjeću i očito nisu bili vojnici. Bosanskohrvatski vojnici koji su pucali na njih bili su dobro naoružani i imali su automatske puške i pancirne prsluke. Svjedok i njegov otac nisu pružili nikakav otpor.

203. Nakon što je u njega pucano, Abdulah Ahmić pravio se da je mrtav, a onda je otrčao i sakrio se u rijeci ispod mosta, napola uronjen u vodu. S tog položaja je vidio kako se snage HVO-a razmještaju, činilo se u skladu s nekim planom. Otprilike 80-100 vojnika došlo je sa sjeverne strane, a 50-60 sa južne strane. Svjedok je među njima vidio vojnike i HV-a (vojska Republike Hrvatske) i HVO-a.

muškarce sposobne za borbu sa ranama od metaka u ledima ili žene sa ranama od metaka na glavi, meni to govori da se radilo o klanju civila.”

²⁴⁵ T. 279-290.

204. Nakon toga je Abdulah Ahmić napustio svoj položaj ispod mosta i sakrio se u jednoj kući, gdje je napadnut bombom koju je jedan vojnik ubacio u kuću. Svjedoka je na kraju spasio Ivo Papić i odveo u školu u Dubravici. Dok je držan u školi u Dubravici neki muškarci Bošnjaci su ubijeni a čuo je i glasine o tome da se Bošnjakinje siluju.

205. Svjedok je izgubio oca, majku i tri sestre od 24, 23 i 16 godina.

206. **Svjedok A** bio je izbjeglica u Ahmićima kojeg su Srbi protjerali iz Foče²⁴⁶ u istočnoj Bosni. Čuo je eksplozije, bombe i metke kako lete uokolo. Zatim je čuo glasno lupanje na vratima svoje kuće. Ušli su dobro naoružani vojnici u maskirnim uniformama, s obojanim licima i trakama na rukavu. Jedan vojnik upitao je svjedokovog zeta koliko mu je godina i ostavio ga na miru kad je čuo da mu je samo 14 godina. Vojnici su, međutim, svjedoka, koji je bio stariji, odveli sa sobom.

207. Dok je svjedok A napuštao kuću, vidio je kako druge kuće gore i čuo kako ne-Muslimani podbadaju istjerane Bošnjake govoreći da Balijske “spaljuju svoje vlastite kuće”. Svjedok je bio prisiljen da obuče uniformu i da hoda ispred vojnika koji je nosio oznaku Džokera. Dok je hodao vidio je pet leševa kako leže kraj jedne ograde: svog oca, porodicu Paca – otac i dva sina – i jednog izbjeglicu iz Zenice.²⁴⁷ Svjedoka A su, međutim, poštediti. Rečeno mu je da identificira hrvatske i muslimanske kuće kako bi one selektivno mogle biti razorene.²⁴⁸

208. **Svjedok B** posvjedočio je da je čuo glasnu eksploziju i granate koje su padale od 06:00 sati nadalje. Vidio je jedinice HVO-a kako pucaju, ubijaju i pale kuće. Svjedok je vidio slogan “48 sati pepela” koji su Hrvati napisali kao grafit na srušenom minaretu koji se vidi na dokaznom predmetu P66 i drugdje.²⁴⁹ On je posvjedočio da Armije BiH uopšte nije bilo u Lašvanskoj dolini 16. aprila 1993. Nije bilo nikakvih bošnjačkih vojnih jedinica, jer su se one sve drugdje borile sa Srbima, niti je bilo bošnjačke civilne policije.

209. **Svjedok C** imao je 13 godina u aprila 1993. i živio je u donjem dijelu Ahmića sa svojom porodicom, u kojoj su bila dva sina, dvije kćeri, otac i majka. Svjedoka i

²⁴⁶ T. 524.

²⁴⁷ Ta tijela vide se na fotografijama, dokazni predmeti P53-56.

²⁴⁸ T. 566.

njegovog brata probudio je zvuk pucnjeva. Meci su razbili staklo na prozoru njihove sobe i po njima je pala žbuka. Porodica se sakrila u smočnici. Vojnici su onda ušli u prednje dvorište i sve zapalili, uključujući štalu u kojoj su bile krave i ovce koje su pripadale porodici. Zatim je jedan vojnik ušao u kuću. Imao je oznaku Džokera i simbol HVO-a sa šahovnicom i slovom U koje znači ustaša. Taj vojnik odveo je svjedokovog brata do balkona. Svjedok je zatim čuo 3 ili 4 pucnja. Nakon toga svjedok je sa svojom majkom izveden vani na balkon gdje mu je rečeno da skoči, a na zemlji ispod balkona vidio je mrtvo tijelo svog brata. Svjedok je skočio blizu mrtvog brata i otrčao. Dok je trčao vidio je jednog vojnika kako pokušava prisiliti njegovu majku da skoči time što joj prijete nožem. Drugi vojnici u maskirnim uniformama stajali su ispod balkona, naoružanih noževima i pištoljima, i vikali i smijali se svjedokovoj majci, “Skoči, skoči”.²⁵⁰ Dok je svjedok trčao prema cesti prema njemu su ispaljeni hici, ali je on preživio tako što je trčao u cik-cak i došao do ceste gdje ga je spasio jedan čovjek u Ladi, a nakon toga mu je Hrvat po imenu Jozo pomogao da pobjegne.

210. **Svjedokinja D**, majka svjedoka C, rekla je da je prvo čula metke kako pogađaju njezinu kuću. Pobjegla je u smočnicu. Zatim je čula nekoga u dvorištu kako kaže: “Spali sve ovo ovdje”. Štala je zapaljena i životinje su žive izgorjele. Zatim su vojnici ušli u kuću i prisilili njezinog starijeg sina da skoči s balkona i pri tom ga ustrijelili. Vojnici su zatim pokušali prisiliti svjedokinju da skoči, koristeći pogrđni naziv “balija” i vičući, “Skoči, balijo, skoči!” Stavili su joj pištolj na sljepoočnicu kako bi je prisilili da skoči na ubijenog sina a pri tom su se “smijali kao da se zabavljaju”.²⁵¹ Rekla je vojnicima da je odmah ubiju na licu mjesta ako je namjeravaju ubiti, budući da ona ne može skočiti. Međutim, vojnici je nisu ustrijelili.

211. Od njezine porodice, muž joj je pogoden u rame, a jedan sin ubijen. Kćerku su joj udarili Kuranom i kasnije je bila u šoku, tresla se i orosila znojem. Vojnici su opljačkali kuću svjedokinje i vikali na njezinu porodicu: “Dajte novac!” i “Ako pronađem još novca, isjeći ću te na komadiće!”²⁵² Kasnije je svjedokinja uspjela pobjeći u Gornje

²⁴⁹ T. 802.

²⁵⁰ T. 964.

²⁵¹ T. 1030.

²⁵² T. 1041.

Ahmiće zajedno sa svojom kćerkom. Svjedokinja D u Ahmićima 16. aprila 1993. nije vidjela niti jednog naoružanog Muslimana.

212. **Fahrudin Ahmić** posvjedočio je da ga je probudila pucnjava. Padale su granate i pucalo se iz svih vrsta oružja. Pogoden je dok je trčao iz kuće. U trenutku kad je pogoden, sa njim su bili žena i djeca, što znači da su takode bili izloženi vatri. Svjedok je otišao u jednu kuću gdje mu je UNPROFOR pružio prvu pomoć ali nije odveden u bolnicu jer je UNPROFOR rekao da je hrvatska vojska naredila da se nikome ne smije pomoći.²⁵³ Nedugo nakon što je UNPROFOR otišao, kuća je skoro zapaljena zapaljivim mecima. Ozljede koje je zadobio bile su teške: ruka mu je skoro raznesena i još mjesecima je osjećao intenzivnu bol. Još uvijek ima ozbiljne probleme s rukom.

213. Fahrudin Ahmić je, kao i sve žrtve napada koje su svjedočile pred Pretresnim vijećem, izjavio u svjedočenju da nije bio u uniformi i da nije sa sobom imao nikakvo oružje. On nikada nije posjedovao oružje. Svjedok nije čuo da je 16. aprila 1993. ubijen ijedan hrvatski vojnik. Potvrdio da 16. aprila 1993. u Ahmićima nije bilo Armije BiH, niti bošnjačkih borbenih linija. Hrvati su, s druge strane, bili dobro organizirani.

214. **Svjedok E** je 1993. imao 15 godina i bio je izbjeglica iz Travnika. Probudila ga je pucnjava u 05:50 sati. Vojnici su bacili bombu u njihovu kuću. Nakon toga je on zajedno sa majkom, ocem i sestrom izašao iz kuće i vidio dva mrtva tijela. Vojnici su njemu i njegovoj porodici rekli da dignu ruke u vis i drže glave prema dolje. Svjedok je zatim vidio još dva mrtva tijela. Vojnici koje je ovaj svjedok vidio imali su maskirne uniforme, automatske puške i protivtenkovske bacače. Svjedokov otac, stariji čovjek, prozvan je iz kolone dok su hodali i svjedok ga više nikada nije vidio. Svjedok je zatim vidio još dva vojnika od kojih je jedan nosio navlaku preko lica a drugome je lice bilo obojano u crno. Obojica su imali maskirne uniforme i oznake Vojne policije. Svjedok je veoma sporo hodao sa majkom i sestrom usred jake pucnjave s obje strane, i iz hrvatskih kuća, prema Gornjim Ahmićima, odakle su kasnije evakuirani u Zenicu zajedno sa ženama i djecom.

215. **Svjedok F** imao je 14 godina 1993. i živio u Ahmićima sa četverogodišnjom sestrom, osmogodišnjim bratom i majkom. Svjedok F je izgubio majku i brata. Toga jutra

²⁵³ T. 1135.

probudila ga je jaka pucnjava. U kuću im je ubačena ručna bomba. Majka je pokušala bombu baciti natrag ali joj je ona eksplodirala u ruci, raznijela ruku i ubila svjedokovog brata. Zatim je ubačena još jedna bomba koja je eksplodirala i ranila svjedoka u donji dio tijela, a onda je uslijedila još jedna bomba. Zatim je ušao jedan vojnik obučen u maskirnu uniformu i zacrnjenog lica, s automatskom puškom i bacačem raketa na ramenu. Vojnik je nosio narandžastu traku oko rukava koja je putem dokaznog predmeta P103 identificirana kao oznaka HVO-a.²⁵⁴ Taj vojnik je zapitao svjedoka F gdje mu je otac. Gore su se začule eksplozije i svjedok i njegova porodica sakrili su se u smočnici. Tada je svjedokova majka pogodena metkom u stomak. Porodica je pobjegla u štagalj, zajedno sa svjedokom koji je nosio mrtvog brata i sestru. Majka im se pridružila u štaglju i umrla nakon petnaestak minuta. Svjedok je u štaglju pao u nesvijest, nakon čega su vojnici zapalili štagalj.

216. Dok je svjedok bio u štaglju, čuo je nekog vojnika vani kako kaže da su ubili sve u Donjim Ahmićima (oko donje džamije) i da se trebaju pomaknuti prema gornjoj džamiji. Vojnici su vidjeli svjedoka i njegovu sestru u štaglju, pokraj mrtvih tijela njegovog brata i majke. Vojnici su ubacili bombu kako bi ubili stoku. Bacili su bombu pod kravu a onda je ubili iz puške. Vojnici su ubili i jedno jagnje. Svjedok je posvjedočio da su vojnici koristili radio ili mobitel kako bi ostali u međusobnom kontaktu.

217. Svjedok je zadobio 18 ozljeda od tri ručne bombe, kao i rane od gelera po cijelom tijelu.

218. Kasnije se svjedok vratio u svoju kuću i uzeo nešto hrane i odjeće. Kad je odlazio vidio je Melisu Zec, malo dijete, kako leži kraj svoj mrtve majke. Ona se nije željela od nje rasti. Svjedok F je takođe vidio mrtvo tijelo Huseina Ahmića u njegovom stražnjem dvorištu. Svjedok F je pokušao otići u Gornje Ahmiće, ali ga je vratila velika grupa vojnika s oznakama Džokera, u maskirnim uniformama i s automatskim puškama, koji su mu rekli, "Ne možeš ići gore. Gore je HVO. Oni ne prave razliku između muškaraca, žena i djece. Oni sve ubijaju." Kasnije je idući kroz šumu vidio mrtvo tijelo Fate Pezer.

²⁵⁴ **Svjedok F**, T. 1388-1389. To je identificirano putem dokaznog predmeta P103 (oznaka HV-a), dokaznog predmeta P104 (oznaka HVO-a) i dokaznog predmeta P118 (oznaka Vitezova). Svjedok se sjećao oznaka Džokera na vojnicima u Ahmićima 16. aprila 1993. iako one nisu nužno bile u obliku kakav je na dokaznom predmetu P45.

Svjedok je odveden u školu u Dubravici sa svojom sestrom i Melisom Zec. Tamo je vidio vojnike HOS-a i HVO-a. U školi je vidio Džemilu Ahmić koja je bila izvedena a vratila se sat vremena kasnije plačujući, rekavši da je silovana. Kao i drugi svjedoci, svjedok F nije vidio ni čuo za neku bošnjačku liniju odbrane. Ako je tako nešto i postojalo, rekao je svjedok, to je bila spontana odbrana – ljudi koji su stali pred svoje kuće kako bi odbranili svoje porodice.

219. **Svjedok G** imao je 13 godina u aprilu 1993. i živio je u Donjim Ahmićima s ocem, majkom i dvije sestre. Svjedok i njegova porodica su spavali kad ih je probudio zvuk pucnjave, eksplozija i metaka koji su dolazili kroz prozore njihovih soba i kroz crijepove na krovu. Svjedok je čuo roditelje kako trče kroz hodnik i viču, “Djeco, ustajte i obucite se!” Cijela porodica užurbano je sišla dolje kako bi se uklonili mecima koji su dolazili kroz strop. Otišli su u jednu malu sobu u prizemlju. Onda je kuća pogodena zapaljivim metkom, ali je njegova majka uspjela ugasiti vatru. Otac je zatim rekao da bi trebali otići u kuću prvog susjeda. Otac mu je bio nenaoružan i cijela obitelj bila je u civilnoj odjeći.

220. Porodica svjedoka G napustila je kuću jedan po jedan. Svjedok je išao prvi. On je otrčao prema njihovom štaglju i nekim drugim kućama. Dok je trčao čuo je veoma glasni rafal. Vidio je svog susjeda Zahira kako leži mrtav u svom dvorištu u civilnoj odjeći - možda u pidžami – a iznad njega je sa puškom u ruci stajao vojnik u maskirnoj uniformi s oznakama i sa licem obojanim u crno.

221. Svjedok je zatim vidio tri vojnika u maskirnim uniformama i sa ruksacima kako pucaju na gornje selo. Ti vojnici imali su oznake, možda HV-a. Svjedok je takode vidio Dragana Papića kako stoji s puškom. Vojnici su svjedoku rekli da trči natrag, i dok se okrenuo da potrči pucali su mu u stražnju stranu nogu pa je pao. Mogao je vidjeti roditelje i sestre kako trče iz kuće.²⁵⁵ Njegov otac, majka i starija sestra su ubijeni.

²⁵⁵ T. 1469-1470. “Kad sam pao, moji roditelji su manje-više bili došli do mjesta označenih sa X. Moj otac je vidio vojnika koji je stajao kraj Zahirove kuće, koji je došao iza ugla Zahirove kuće. Vidio je njega i te druge vojnike i rekao: “Ljudi, šta radite? Pustite me da prodem. Pustite žene i djecu da produ a mene ubijte.” Medutim, jedan od onih koji su pucali na mene, koji su stajali iza mojih leđa, naredio je tri puta toj osobi, tom vojniku koji je stajao tamo, da puca na njih, i rekao je: “Ubij ih. Ubij ih. Ubij ih.” Onda ga je opsovao, kao da kaže: “Šta čekaš?” Onda je ispalio dva kratka rafala i moji roditelji su pali. Uspio sam se

222. Svjedok je cijeli dan ležao tamo i pravio se da je mrtav. Tokom tog vremena čuo je nekoliko eksplozija i zvukove napada i vidio vojnike u maskirnim uniformama, sa puškama i ruksacima, kako prolaze, među njima i Dragana Papića. Primijetio je oznake Vitezova, Džokera, HVO-a i HV-a. Neki vojnici su bili u crnim uniformama. Niti jedan od vojnika nije pokušao pomoći svjedoku, njegovim roditeljima niti sestrama. Dok je ležao, svjedok je, između ostaloga, vidio kako dva vojnika pale kuću i čuo ženske krikove i druge zvukove ubijanja ljudi, od koji su neki, kako je kasnije saznao, bili njegovi rodaci. Vidio je kako je jedan čovjek hladnokrvno ubijen iz neposredne blizine nakon što je njegovoj ženi, sinu i kćeri rečeno da odu. To se dogodilo ravno ispred svjedoka. Svjedok je vidio kako je kuća Hidajeta, Bošnjaka, gađana zapaljivim mecima koji su prouzročili požar. Te noći svjedok G je vidio oko 30 vojnika. Vojnici su zapalili Elvirovu kuću. Čuo je kako vojnici preko radija govore: “Kako ide u Pirićima? Treba li vam pomoć? Ima nas ovdje dosta”, i zatim: “Pošaljite nam eksploziva za donju džamiju u Ahmićima.”²⁵⁶

223. Kad su vojnici otišli, svjedok je oteturao do jednog štaglja gdje je izgubio svijest. Probudila ga je snažna eksplozija za koju misli da je bila eksplozija kojom je džamija dignuta u zrak. Svjedok je onda otišao u drugu kuću koja se još dimila, Elvirovu, i tamo kolabirao. Prema njegovom satu, on je dva dana i dvije noći proveo na stepeništu kuće u nesvijesti, a u toj kući je ostao ukupno sedam dana i napustio je osmog dana. Dok je bio u kući živio je na vodi iz slavine i nešto marmelade. Iz kuće je mogao vidjeti nekoliko leševa, uključujući leševe svog oca, majke i starije sestre (svjedokova mlada sestra bila je nestala, ali nije bila ubijena kao što je to mislio svjedok), i leševe još dvije osobe za koje misli da su bili izbjeglice. Sa povoljne pozicije u Elvirovoj kući svjedok je takođe vidio hrvatske porodice kako se vraćaju u Ahmiće nakon napada sa svojom stokom i stvarima i nastavljaju normalno živjeti na poprištu pokolja kao da se ništa nije dogodilo. Svjedok je mogao vidjeti da su muslimanske kuće bile razorene, a hrvatske kuće ostale su netaknute. Svjedoka je konačno spasio UNPROFOR osmoga dana nakon napada na Ahmiće, a kasnije se sastao sa jedinim preživjelim članom porodice, svojom mladom sestrom.

samo pridignuti na lakat, nakon čega sam pao na zemlju i ostao tamo nepokretan. Bio sam pri svijesti ali nisam bio baš priseban. P. Jeste li vidjeli što se dogodilo sa vašim sestrama? O. Da, mogao sam vidjeti da su pale zajedno s mojim roditeljima, i svi su bili na zemlji. Svi su ležali.”

²⁵⁶ T. 1481.

224. **Svjedokinja H** imala je 13 godina u aprilu 1993. i živjela je sa porodicom od pet članova u kojoj su osim nje bili otac, majka i dvije sestre blizankinje od pet godina. Svjedokinja je bila prva susjeda Zorana, Mirjana i Vlatka Kupreškića.

225. Svjedokinju je između 05:15 i 05:30 sati probudio rafal kojim je razbijeno staklo dječje sobe. Roditelji su joj rekli da ide u podrum gdje je bilo sklonište u kojem su se ranije krili za vrijeme vazdušnih napada Srba 1992. Iz skloništa je svjedokinja čula kako ljudi trče po njihovoj kući. Eksplodirale su dvije ručne bombe, jedna u kuhinji i jedna u dnevnoj sobi. Svjedokinja je čula glasove ispred garaže koji njezinom ocu kažu da otvori vrata. Svjedokinja je mislila da glasovi pripadaju prijateljima koji čekaju da uđu u sklonište, jer su imali dobre odnose sa susjedima, pa je rekla ocu da otvori vrata. Njezin otac je otišao da otvori vrata od garaže. Dok je to činio, u hodniku se začuo rafal i krik. Glasovi su vani rekli: "Balije, izađite" i njezin je otac počeo plakati govoreći: "Molim vas nemojte me ubiti". Zatim je čula rafal. Poklopac na podrumu se otvorio i jedan glas je upitao: "Ima li koga dolje?" Svjedokinja je odgovorila: "Da, ja i moje sestre."

226. Osim braće Kupreškića, tamo su bila još tri druga vojnika od kojih je jedan započeo podmetati požar u kući svjedokinje time što je polio benzin i šibicom ga zapalio, a drugi vojnik im je pregledavao ormare. Svjedokinja je pala na koljena preklinjući Zorana Kupreškića za milost. Pokušala je ugaziti vatru ali joj je prijeko naređeno da prestane i poslana je van. Dok je izlazila iz kuće, morala je prekoračiti leš komšije Mehe Hrustanovića koji je bio ubijen. Na grudima mu je vidjela krv i shvatila da je ubijen iz vatrenog oružja. Svjedokinja je takode vidjela leš Zafre, žene Mehe Hrustanovića, kako leži ispred svoje kuće, gdje je i ubijena. Zatim je vidjela leš vlastitog oca. Svjedokinja je sa majkom i sestrama, koje su bile bose, pobjegla u Gornje Ahmiće, zatim, usred pucnjave i granatiranja, u Vrhovine i konačno pješke u Zenicu.

227. **Svjedoka I** probudila je 16. aprila 1993. u njegovoj kući u Žumama, dijelu Ahmića, snažna eksplozija. Vidio je da sve muslimanske kuće u Ahmićima gore. Takode je primijetio da se njegovi hrvatski susjedi kriju u skloništu Joze Vrebca. Jedan vojnik HVO-a naredio mu je da izađe iz kuće. Taj vojnik imao je automatsku pušku i "Škorpion" i nosio je bijeli pojas. Svjedok je vojniku predao dvije ručne bombe. Vojnik je rekao: "Vidiš ovu kuću? ... To više nije tvoje i da se nisi usudio ovamo vratiti."

Svjedok je zaključao kuću, dao ključeve vojniku i otišao napustio Žume. Sada u njegovoj kući živi jedan Hrvat iz Busovače.

228. **Svjedokinja J** izjavila je u svjedočenju da se probudila u 05:15 sati. U 05:25 započelo je granatiranje i gađana je džamija. Oko 05:30 vidjela je da kuća svjedoka KL gori, kao i susjedne kuće, uključujući i kuću Fahrudina Ahmića. Čula je mnogo pucnjave i sakrila se u smočnici. Vojnici su provalili njezina vrata i počeli sve razbijati. Bilo je pet vojnika, među njima i Nenad Šantić, njezin komšija, čije je lice bilo obojano u crno. Ostali vojnici nisu imali obojana lica. Nosili su maskirne uniforme s oznakama HVO-a i imali puške. Ubili su joj muža i otišli. Svjedokinja je onda vidjela da kuća gori, kao i okolne muslimanske kuće, ali izgleda da nije izgorjela. Predveče je izašla iz kuće da nahrani kravu i vidjela mrtvo tijelo svog muža. Tamo je provela noć. Sljedećeg dana bosanski Hrvati odveli su je u Dubavicu, gdje je bilo silovanja i “mnogih ružnih stvari”.²⁵⁷

229. **Hendrikus Prudon**, kriminalistički tehničar, potkrijepio je iskaz svjedoka KL o onome što se odigralo u njegovoj kući ujutro 16. aprila 1993. Prudona je Tužilaštvo angažiralo da sačini balističko-pirotehnički izvještaj o kući svjedoka KL i nekim drugim kućama, i on je u ruševini istražio znakove štete od požara, pucnjeva i eksploziva. Tokom te istrage Prudon je u raznim dijelovima kuće našao metke i čahure, kao i protivavionske projekte (dokazni predmet P170). Našao je takođe nešto tekstila i fragmente kostiju. U Prudonovom izvještaju zaključuje se da se radi o kostima djeteta (od deset ili jedanaest godina) koje su pougljenjene temperaturom od 1.000° C – 1.600° C. Na tri mjesta u kući na podu su bile rupe, i čini se da one potječu od kaučeva i stola koji su izgorjeli i pali kroz pod.²⁵⁸

230. **Svjedokinja K** izgubila je 16. aprila 1993. muža i sina. Porodica joj se sastojala od muža i troje djece: sina od deset godina i dviju kćeri od šest i četiri godine. Ujutro ju je probudila pucnjava. U sobu u kojoj su spavali ona, muž i djeca ulijetali su meci. Vani je čula pucnjavu, kao i šapat i uopšte buku. Netko je zalupao na vrata. U tom trenutku su meci letjeli posvuda unutar kuće. Svjedokinja je sa mužem desetak minuta pokušavala

²⁵⁷ T. 1866-1872.

²⁵⁸ **Hendrikus Prudon**, T. 2246-2254.

spriječiti vojnike da otvore vrata. Vikala je: “Tu smo samo ja i djeca! Nema nikog drugog! Prestanite pucati! Ne pucajte! Ne pucajte u moju djecu!” Njezin sin je onda rekao da je ranjen i tada je prvi puta povikao i njezin muž. Kroz prozor je uperena puška i pojavio se plavokosi vojnik koje je povikao “Van, van, van!” Njezin muž je stavio sina na rame, otišao u hodnik i izašao na prednja vrata. Začuo se rafal, i muž i sin su pali. Njezin sin je bio mrtav, mecima su ga pogodili u trbuh, dok joj je muž bio sav u krvi, u bolovima ali živ. Pokušala ga je umiti i podići ga, ali je on umro. Svjedokinja se zatim vratila natrag u kuću sa svoje dvije kćeri i tamo ostala. Odatle je vidjela kako gore kuća svjedoka KL i druge kuće, a vidjela je i leš Muniba Ahmića i druge leševe. Shvatila je da vojnici sve ubijaju i pale sve kuće. Ona i njezine kćeri na kraju su otpuzale iz kuće na sigurno.

231. Svjedokinja je procijenila da su pucnjevi ispaljeni na njezinu kuću došli iz smjera hrvatskih kuća u Donjim Ahmićima, Kupreškića kuća. Pretpostavila je da ih napadaju hrvatske komšije, budući da je razorena muslimanska imovina, a Muslimani ubijeni, dok su hrvatske kuće ostale netaknute a njihovoj djeci nije naneseno zlo.

232. **Svjedok L** ranjen je u napadu u lijevu ruku dok je trčao od svoje kuće prema Gornjim Ahmićima. Ipak je uspio doći do Vrhovina gdje je našao ostatak svoje porodice. Hrvati su toga dana spalili njegovu kuću. Svjedoku je ukazana pomoć u Zenici.

233. **Svjedok N**, rođen 1957. u Prijedoru, ranije je bio zatočenik logora Keraterm. Bio je izbjeglica kojeg su Srbi protjerali iz Prijedora. Došao je u Ahmiće 20. avgusta 1992. i smjestio se u Gornjim Ahmićima, do džamije. Njegova porodica otišla je u Austriju a on je sam ostao u Ahmićima. Svjedok N učestvovao je u seoskoj straži u Ahmićima. Njegova dužnost bila je da čuva ljude za vrijeme jutarnje i večernje molitve u džamiji. Posjedovao je oružje kratke cijevi koje je nosio sa sobom. Svjedok se sjeća da je napad 16. aprila 1993. počeo direktnim pogotkom u minaret u 06:15 sati. Bila je zora, već je bilo svjetlo, ali je u zraku bila izmaglica. Pucnjava je dolazila sa svih strana. Zatim je uslijedio pješadijski napad iz smjera katoličkog groblja. Dok je napad trajao, svjedok je pomagao u evakuaciji ranjenih. Primijetio je da se puca iz prodavnice Vlatka Kupreškića. Sam svjedok našao se oko 10:00 sati na udaru vatre iz bunkera koji se sastojao od vreća

pijeska naslaganih jedna na drugu, iz smjera kuće Vlatka Kupreškića.²⁵⁹ Mislio je da se to na njega puca iz malog protivavionskog topa. Svjedok je uspio otići iz Ahmića oko 14:00 sati. Pobjegao je u Zenicu uz pomoć UNPROFOR-a.

234. **Svjedok O** bio je izbjeglica koji je u Ahmiće došao u novembru 1992. Njegova porodica sastojala se od žene, tri sina i dvije kćeri. Svjedok se 16. aprila 1993. ustao oko 03:45 sati. U 04:00 sati vidio je svjetlo u kući Vlatka Kupreškića. Ponovo se ustao oko 05:00 sati. U 05:30 začula se jaka pucnjava. Zatim je vidio šest vojnika u "šarenim" uniformama kako idu od kuće do kuće. Misli da su oni ubili domaće mještane Muslimane Kuriju, Šukriju, Nasera i Husu jer ih je vidio kako ulaze u njihove kuće.²⁶⁰ Dok je bježao sa porodicom prema Vrhovinama vidio je selo u plamenu i muslimanske kuće kako gore.

235. **Svjedokinja P** imala je u aprilu 1993. 19 godina i živjela je od rođenja u Donjim Ahmićima. Porodica joj se sastojala od majke, oca (svjedok Q), mlađe sestre (svjedokinja R) kojoj je bilo 16 godina, starije sestre i brata (koji je u vrijeme ovih događaja bio u Starom Vitezu). Njezin drugi brat živio je sa svojom porodicom - ženom (svjedokinja T) i troje male djece (stare 1½, 2½ i 4½ godina) – u prizemlju iste kuće. Dana 16. aprila 1993. u kući je bio i jedan prijatelj, zatim njezin amidža (svjedok S) i njegova žena, te dvoje izbjeglica iz Prijedora – u kući je dakle bilo ukupno 14 osoba. Njezini najbliži komšije Hrvati bili su Vlatko Kupreškić i Dragan, Gordana i Mirko Vidović.

236. Iskaz svjedokinje P o onome što se dogodilo 16. aprila 1993. potkrepljuju iskazi članova njezine porodice koji su takođe svjedočili – svjedoka Q, R, S i T i njihova svjedočenja će stoga biti izložena zajedno.

237. Prema svjedocima **P, Q, R, S i T**, između 05:00 i 05:30 sati začula se snažna detonacija ili eksplozija i započela je pucnjava. Otac svjedoka Q i majka porodice rekli su djeci da ustanu iz kreveta. Porodica se spustila u podrum kuće. Njima se u podrumu pridružio svjedok S koji je živio u susjednoj kući i koga su takođe probudili zvuci pucnjave iz teškog oružja. Svjedok S je vidio kako gore kuće blizu kuće Vlatka Kupreškića i primijetio da se puca iz kuće Dragana Vidovića, te da prolaze ranjeni.

²⁵⁹ Ta lokacija zaokružena je na dokaznom predmetu P182.

²⁶⁰ **Svjedok O**, T. 2617-2626, vidio je ubistvo Mehe Hrustanovića, na T. 2629.

Porodica je nastavila da čeka u podrumu i u bratovoj garaži. Pucnjava se pojačala i vidjeli su kuće kako gore i jednog ranjenog čovjeka. Svjedokinja T je takode vidjela kako se iz teškog oružja puca iz kuće Ivice Kupreškića, a glasne detonacije mogle su se čuti iz donjeg dijela Ahmića. Svjedok Q primijetio je kretanje vojnika u šumi podno škole, kao i druge vojnike HVO-a u maskirnim uniformama kako napreduju prema njegovoj kući. Grupa u podrumu tada je shvatila da nema druge opcije osim da pobjegnu u gornje selo, što su i učinili oko 08:00 – 08:30 sati. Zajedno su napustili kuću i popeli se na jednu uzvisinu gdje su se krili u skloništu oko deset minuta razmatrajući kojim bi se putem trebali kretati.²⁶¹ To sklonište je, međutim, bilo premalo da se svi sakriju, pa su krenuli prema kući Nermina Kerme, jer je ranije bilo dogovoreno da to učine u slučaju vazdušnog napada. Išli su jednim jako uskim putem koji je svjedokinji R poznat još iz djetinjstva.

238. Na putu su naišli na jednu veliku čistinu na jednom platou. Kad su ovi ljudi u bijegu prešli to područje i došli do ruba brda, čuli su kako ih neki ljudi psuju. Svjedok Q tada se okrenuo i vidio tri vojnika i Vlatka Kupreškića ispred njegove kuće. Svi su držali automatsko oružje. Vojnici su psovali tu grupu ljudi govoreći im da su balije i pitajući ih zašto nisu ubijeni i gdje su se krili, kazujući im da se predaju. Prema iskazu svjedoka Q vojnici su rekli: “Jebem vam majku balijsku. Gdje ste bili. Gdje ste bili do sada?”²⁶² Svjedokinja R, koja nije vidjela vojnike niti prepoznala glasove, posvjedočila je da su vojnici rekli: “Jebem vam majku balijsku, kako to da ste još živi?” Svjedok S čuo je kako jedna grupa vojnika psuje iz smjera kuće Vlatka Kupreškića, 50 do 70 metara daleko, i na kratko ih je pogledao. Tamo je vidio grupu vojnika i jednog čovjeka koji nije nosio uniformu, ali svjedok S nije siguran da je među njima bio Vlatko Kupreškić. Prema svjedoku S, vojnici su vikali: “Majku vam balijsku, gdje ste se krili? Kako to da još niste ubijeni?”

239. Vojnici su onda počeli pucati na ovu porodicu i druge izbjeglice. Na osnovu štete nanijete okolnom drveću, čini se da su koristili rasprskavajuće metke. Svjedokinja T

²⁶¹ Tu lokaciju označila je svjedokinja R na dokaznom predmetu P203, fotografiji snimljenoj iz zraka, na onoj strani brda koja se nalazi nasuprot kuće Vlatka Kupreškića. Svjedokinja R takode je strelicom na dokaznom predmetu P205 označila put kojim se kretala grupa osoba sa kojom je ona pobjegla. Taj se put nalazi lijevo od hrpta brda, to jest na strani brda koja gleda na kuću Vlatka Kupreškića.

²⁶² Svjedok Q, T. 2763.

opisala je kako su je meci spriječili da pomogne svojoj dvoipogodišnjoj kćeri Maidi koja je bila pogodena i po svemu sudeći ranjena jer joj je krv curila niz lice: "... nisam joj mogla pomoći zbog pucnjave, jer su meci padali posvuda oko nje, i meci su – zemlja bi se – podigla u vazduh kad bi je metak pogodio. Posvuda su letjeli meci i pogađali debla drveća."²⁶³ Kad je započela pucnjava svi su potrčali. Svjedokinja T pala je na zemlju kako bi zaštitila svoje dijete.

240. Kad su vojnici počeli pucati iz kuće Vlatka Kupreškića svjedokinja R je legla i u tom trenutku metak ju je pogodio u nogu kod koljena. Svjedok Q, otac svjedokinje R, čuo je kako njegova kćerka zapomaže i vidio da joj noga krvari. Ostali članovi grupe potrčali su "na sve strane" da bi spasili život i pobjegli pucnjavi. Dok je njegova kći vikala: "Majko mila, ranjena sam. Umrijeću. Izgubićete me", njezina majka se vratila da joj pomogne, ali kad je došla na tri ili četiri metra od mjesta gdje joj se nalazila kćerka, i sama je pogodena metkom. U trenutku dok je pogodena, kaže svjedok Q, nalazila se licem okrenuta prema kući Vlatka Kupreškića odakle je dolazila pucnjava. Svjedok Q je tada morao spasiti svoju kći time što ju je povukao s druge strane brda gdje je nisu mogli pogoditi meci iz kuće Vlatka Kupreškića. Nakon što je pužući na zaravni izvukao svjedokinju R, vratio se do svoje žene i izvukao je potežući je za noge. Podigao joj je glavu i pogledao daje li ikakve znakove života, ali ona nije davala nikakve znakove života. Usta su joj bila puna zemlje i bila je mrtva. Onda se jedan komšija približio sa druge strane brda i svjedok R viknuo mu je da mu pomogne. Uzeli su svjedokinju R i odnijeli je do kuće Nermina Kerme. Sve to vrijeme iz kuće Vlatka Kupreškića dolazila je pucnjava.

241. U donjem dijelu kuće Nermina Kerme nalazio se podrum u kojem su se već okupili i plakali mnogi ljudi iz donjeg dijela sela.²⁶⁴ Tamo je svjedokinja R dobila prvu pomoć. Za previjanje njezinih rana iskorištene su bluze. Nakon sat vremena došao je UNPROFOR, takođe ukazao prvu pomoć svjedokinji R, a zatim je zajedno sa drugim teškim ranjenicima odvezao u oklopnom vozilu.²⁶⁵ Svjedokinja T primijetila je da je

²⁶³ Svjedokinja T, T. 2961.

²⁶⁴ Svjedokinja T, T. 2963.

²⁶⁵ Vidi dokazne predmete P195 i P196. Svjedokinja Q pokazala je jaknu koju je nosila 16. aprila 1993. na kojoj je geler napravio rupu. Ta jakna može se vidjeti i na fotografiji 196.

pucnjava prestala kad je došao UNPROFOR, ali kad je UPROFOR otišao, došlo je do intenzivnog granatiranja kuće Nermina Kerme.

242. Svjedokinja P ostala je u kući Nermina Kerme sve do ponoći zbog stalne pucnjave. Onda su ona i drugi u malim grupama pobjegli u Vrhovine i Zenicu, preko Dobrila. Svjedok S rekao je sudu kako njegov otac nije želio otići misleći da mu se ništa neće dogoditi jer je imao 83 godina, ali kasnije je ubijen zajedno sa njegovom majkom kojoj je bilo 70 godina.²⁶⁶

243. **Svjedok U** sjeća se da je u vrijeme jutarnjeg poziva na molitvu 16. aprila 1993. začuo snažnu eksploziju. Čuo je pucjavu i vidio četiri mlada vojnika u uniformama s oznakama HVO-a kako trče kraj njega. Ljudi su bježali – muškarci, žene i djeca – i svi oni koji nisu pobjegli su ubijeni. Svjedok je pobjegao sa svojom porodicom, u kojoj je bila i njegova sestra invalid, u grupi od oko 15-20 civila, uglavnom žena i djece. Zaustavili su se između dva brda gdje su ostali blokirani. Jedna žena, Nadira, pred njegovim je očima pogodena u glavu i umrla od te rane.²⁶⁷ Sam svjedok je ranjen u lijevu ruku i ta mu je ruka nepokretna do dana današnjeg. Njegova sestra, kojoj je tada bilo 37 godina i koja je bila prikovana za krevet, a koju je nosio u rukama takode je ranjena. Jedna druga žena, Hajra, je u isto vrijeme pogodena u grudi i umrla je na licu mjesta. Njezina sestra Zela je takode ranjena. Pucnjava je dolazila iz smjera prodavnice Šutra, vlasnika Vlatka Kupreškića. Svjedok U sjeća se kako im je jedna izbjeglica čiji su muž i sin ubijeni rekla da se sakriju “jer oni ubijaju sve muškarce, sve muškarce bez razlike”. Rekla je: “Sakrij se makar i u mišju rupu, ali sakrij se.”²⁶⁸

244. Svjedok se neko vrijeme krio u jednoj rupi sve dok nisu došli vojnici HVO-a i naredili njegovoj porodici da izade. Svjedokova porodica je odvedena, ali je svjedok uspio ostati sakriven i, kad su vojnici počeli paliti garažu u kojoj je bila rupa, on i ostali uspjeli su istrčati i vratiti se do njegove kuće gdje su se četiri ili pet dana krili ispod

²⁶⁶ Vidi dokazni predmet P187, predložen svjedoku S, na kojem se vidi spaljena kuća i leševi. To je bila kuća Džemala Ahmića (kuća #205) i tamo je ubijena njegova majka. Leševi u kući bili su izgorjeli i raspadnuti tako da se nisu mogli identificirati, ali je svjedok S bio u stanju identificirati svoju majku po komadiću tkanine koji se sačuvao. Kasnije su iz kuće preneseni i pokopani iveri koljena, kičme i rebra koji najbolje podnose vatru.

²⁶⁷ Vidi dokazne predmete fotografije P212-216; vidi takode **svjedok U**, T. 3003-3012.

²⁶⁸ T. 3008.

betonskog stepeništa koje nije izgorjelo. Svjedok i drugi predali su se četvorici vojnika. Jedan je vojnik nosio oznake HVO-a, a drugi su bili u plavim uniformama što ga je nagnalo na zaključak da su oni bili vojnici UNPROFOR-a. Vojnici su svjedoka odveli do sabirnog centra blizu fudbalskog stadiona. Na putu do sabirnog centra, svjedok U je vidio da je većina kuća u muslimanskom dijelu grada oštećena ili zapaljena, a u hrvatskom dijelu nije bila oštećena niti jedna kuća.

245. **Svjedok V** živio je u aprilu 1993. u Gornjim Ahmićima sa ženom i dva sina. Naveče 15. aprila 1993. bio je u patroli. Otišao je u krevet oko 04:30 sati, ali ga je probudila pucnjava.²⁶⁹ Otišao je iz kuće sa puškom kako bi utvrdio šta se dešava i uputio se prema glavnoj cesti. Iz smjera kuće Vlatka Kupreškića dolazila je jaka pucnjava. Svjedok je vidio kako gore kuće, osobito u smjeru kuće Šukrije ili svjedoka KL. Svjedok, njegov brat i još neki drugi okupili su se u štali. Zatim se povukao prema svojoj kući. Vidio je Šukrijinu ženu “kako trči sa djecom i plače. Bila je jako uznemirena. Povikala je prema nama: ‘Bježite i spašavajte si život. Ubili su Šukriju i zapalili mi kuću.’ Izgledala je tako strašno da se to ne može opisati.”²⁷⁰ Svjedok je rekao kako je imao utisak da su “htjeli pobiti sve živo”.²⁷¹

246. Podrum **Svjedoka V** bio je pretrpan civilima.²⁷² Svjedok i Mirhad Berbić zauzeli su položaj kako bi odbranili civile i zato jer se nisu imali kamo povući. Svjedok je razmijenio vatru sa vojnicima HVO-a koji su trčali prema njegovoj kući. Jedan od njih bio je naoružan bacačem raketa. Budući da su oni bili nadmoćniji, svjedok je zatim otišao na položaj između svoje kuće i gornje džamije, iza nekog građevinskog materijala gdje je ostao dok nije došao UNPROFOR. Čim je stigao UNPROFOR, pucnjava je prestala. Kad je UNPROFOR otišao, pucnjava se nastavila, dapače pojačala, osobito osvetničkim rafalom prema svjedokovoj kući koja je služila kao zaklon za ranjene.²⁷³ Svjedok je ostao na tom položaju između džamije i svoje kuće sve do noći, a onda su se on i civili u njegovom podrumu odlučili povući prema Vrhovinama i Zenici. Oni koji su ostali bili su ubijeni i spaljeni.

²⁶⁹ T. 3052.

²⁷⁰ T. 3052-3057.

²⁷¹ T. 3058.

²⁷² T. 3061-3062.

²⁷³ T. 3067-3078.

247. Majka, žena i sestra **svjedoka W** ubijeni su 16. aprila 1993. Toga dana ga je oko 05:30 – 05:40 sati probudila eksplozija. Svjedok je vidio vojnike kako trče kraj njega i čuo jaku pucjavu. Vojnici su psovali “majku balijsku” Šefiku Pezeru, Bošnjaku, i prijetili da će mu zapaliti kuću što su na kraju i uradili. Svjedok i njegova cijela porodica napustili su kuću zbog minobacačkih projektila koji su padali, i otišli prema Gornjim Ahmićima. Svjedok je dostigao svoju porodicu blizu kuće Vlatka Kupreškića. Njegova žena bila je teško ranjena u glavu. Drugi Bošnjaci bili su takode ranjeni, a njegova kći i njegov prijatelj Esad su poginuli.²⁷⁴

248. Svjedok je sa svojom ženom čekao kraj kuće Vlatka Kupreškića, usred jake pucjave, oko tri ili četiri sata. Grupa od pet vojnika HVO-a, obučenih u maskirne uniforme sa hrvatskom šahovnicom, zatim je došla iz smjera kuće Vlatka Kupreškića i vidjela svjedoka i njegovu ranjenu ženu. Vojnici su pretražili svjedoka i njegovu porodicu i stali ih zlostavljati. Na kraju su, rekao je svjedok, “došli do nekog kompromisa, da nas neće likvidirati”.²⁷⁵ Iz onoga što je rekao ovaj svjedok, jasno proizlazi da je postojalo naređenje da su istrijebe Muslimani:

“Neki od njih su bili za to da nas se likvidira a drugi nisu bili za to, i onda je čovjek koji je vjerovatno bio vođa te grupe rekao: “Posao je završen. Slobodni ste. Bježte. Što prije. Treba doći zapovjednik. Ako vidi da sam vas pustio, i ja ću biti likvidiran jer na ovu zemlju ne smije da kroči ni jedna muslimanska noga.”²⁷⁶

249. Jedan drugi vojnik, koji je rekao da je iz Nezirovića, rekao je da svjedoka i njegovu porodicu “sve treba poklati”.²⁷⁷ Svjedok je uspio napraviti improvizirana nosila na kojima je svoju ženu odnio u Ahmiće. UNPROFOR ju je evakuirao u Travnik gdje je umrla.

250. **Svjedokinja X** toga dana je izgubila muža i jednu kćer. Svjedokinja je čula snažnu detonaciju iz smjera Kupreškića kuća. Onda je počela pucjava sa svih strana. Njena porodica sišla je u podrum. Vidjela je kako ljudi pucaju na kuću Pezerovih iz smjera kuća Jevče Vidovića, Ivice Vidovića, Nike Vidovića i Slavka Papića. Svjedokinja

²⁷⁴ T. 3149-3154.

²⁷⁵ T. 3154-3158.

²⁷⁶ T. 3158.

je vidjela kako gori ukupno osam bošnjačkih kuća.²⁷⁸ Jedan komšija joj je rekao: “Bježi, jer sve zarobljavaju i ubijaju ljude.” Poslala je djecu sa komšijama i zatim ih čula kako plaču iz smjera kuće Vlatka Kupreškića, a onda se začuo rafal.

251. Nakon toga su četvorica vojnika HVO-a koji su upravo zapalili kuću Čazima Ahmića zaustavili nju i njenog muža. Jedan od tih vojnika ubio joj je muža pred njezinim očima metkom u čelo. Svjedokinja je vidjela kako mu se prosuo mozak. Njezin muž nosio je civilnu odjeću i nije bio naoružan. Taj vojnik je zatim rekao svjedokinji X: “Zapaliću ti kuću i štagalj, zato bježi.”

252. Svjedokinja je pobjegla i došla do mjesta podno kuće Vlatka Kupreškića gdje je pronašla svoju djecu. Jedna od kćeri joj je poginula u pucnjava, druga kćer ranjena je od šrapnela minobacačkog projektila, a jedna druga žena je poginula. Rečeno joj je “da se makne sa tog otvorenog prostora jer od Vlatkove kuće [Vlatka Kupreškića] puca snajper i ubit će je”.²⁷⁹ Na kraju se svjedokinja nakon otprilike tri i po sata predala vojnicima HVO-a. Vidjevši Franju Kupreškića, oca Vlatka Kupreškića, zatražila je pomoć.²⁸⁰

253. Franjo Kupreškić i još dva ili tri vojnika stali su nad svjedokinjom i rekli “Ubit ćemo i svoje ranjene, a kako ne bismo tvoje”, i: “Ovo vam je sve za Neziroviće. Ubićemo te ili zaklati, ali prvo bismo te trebali silovati, a ti nam kaži da sa tobom možemo raditi šta nas je volja.”²⁸¹ Muslimani su svi morali potvrditi da su sada u milosti tih vojnika.²⁸² Vojnici HVO-a rekli su im da idu u Gornje Ahmiće u gornju džamiju.²⁸³ Svjedokinja je pješke otišla u Gornje Ahmiće i izašla kod Vrhovina sa djecom. Provela je noć u Vrhovinama a sljedećeg jutra je prebačena u Zenicu.

²⁷⁷ T. 3167.

²⁷⁸ T. 3242.

²⁷⁹ T. 3244.

²⁸⁰ T. 3245: “Kad su došli do nas bila je to zapravo HVO vojska. Tamo su se zaustavili, opsovali nam ‘majku balijsku’ i rekli: ‘Kako to da ste živi?’ Obratila sam se Franji, ocu Vlatka Kupreškića, i rekla: ‘Franjo, šta se to ovdje dešava? Šta sam ti ja učinila?’ Rekla sam da su ubili [...] mog muža i ubili jednu od mojih kćeri, i da su mi ranili drugu. Rekla sam: ‘Šta smo uradili da to zaslužimo?’ A on se samo nasmijao.”

²⁸¹ T. 3246.

²⁸² T. 3246. Prilikom dodatnog ispitivanja, T. 3263, **svjedokinja X** ponovila je da su vojnici rekli: “‘Ako te hoćemo silovati, možemo te silovati, ako te hoćemo zaklati, možemo te zaklati. Možeš birati.’ Mi smo rekli: ‘Možete sa nama raditi šta hoćete.’”

²⁸³ T. 3266-3268.

254. Prilikom dodatnog ispitivanja, svjedokinja X spomenula je činjenicu da je čula kako vojnici traže rakiju i slave činjenicu da su “tamo dolje svi pobijeni” (u Donjim Ahmićima), govoreći “obavili smo dobar posao”.²⁸⁴ Glasovi su dolazili iz dvorišta i kuće Vlatka Kupreškića. Kad je svjedokinja prošla pokraj kuće Vlatka Kupreškića “u dvorištu je bilo sve puno vojnika”. Dodala je i da je toga dana vidjela leševe Šukrije, Mehe i Mehine žene. Svi su bili ubijeni u civilnoj odjeći.

255. **Svjedok Y** ustao je u 05:00 sati kako bi otišao na posao u tvornicu Princip. Pio je kafu kad je čuo dva rafala iz smjera Kupreškića kuća. Rekao je ženi da se sakrije ispod stepenica. Vidio je kuću Šukrije Ahmića kako gori i pet do deset uniformiranih vojnika ispred kuće, naoružanih raketnim bacačima i sa šljemovima na glavi. Otrčao je natrag do svoje kuće, obukao uniformu i uzeo pušku. Otrčao je u Gornje Ahmiće kako bi obavijestio komandu u Preočici. Nazvao je komandu telefonom i rekao im da je selo napadnuto i da gori i zatražio pomoć. Dok su razgovarali veza se prekinula. Kad se svjedok vratio iz Gornjih Ahmića vidio je da gore skoro sve kuće osim njegove kuće i kuća Nasida Ahmića i Nermina Kerme.

256. Svjedok se zatim pridružio Nerminu Kermi i njegovom bratu i sklonio se u guštiku blizu gornje džamije i započeo uzvraćati vatru. Svjedok Y rekao je da je pet do sedam bosanskih Muslimana – on, Nermin Kermo i još nekoliko drugih – branilo Bošnjake od hrvatskog napada u gornjem selu, a da je otprilike isti broj branio donje selo. Nisu dobili nikakvu pomoć. Oružje koje su Bošnjaci imali bile su uglavnom spaljene puške iz Slimena, jako loše kvalitete i prilično neprecizne.²⁸⁵ Pucali su na vojnike da ih spriječe da ne zapale njegovu kuću jer bi time ubili njegovu ženu, kao i da zaštite civile koji su bili u podrumu Nermina Kerme. Svjedok je toga dana svojom automatskom puškom ispucao oko tri okvira, znači oko 90 metaka. UNPROFOR je došao oko podneva sa tri do četiri vozila. Svjedok je otišao razgovarati sa njima. Vidio je Nadiru Ahmić kako leži mrtva. UNPROFOR je uzeo neke ranjenike u svoja vozila. U tom času je svjedokova žena izašla iz zaklona i potrčala prema Kerminom podrumu. Pucnjava je prestala kada je došao UNPROFOR. Međutim, kada je UNPROFOR otišao “započela je kanonada.

²⁸⁴ T. 3263-3264.

²⁸⁵ T. 3316-3317.

Pucalo se iz svih vrsta oružja, minobacača, ručnih bacača, protivavionskih mitraljeza i topova, svih vrsta oružja i oruda. Pucali su po Ahmićima iz svega što su imali.”²⁸⁶

257. Svjedok Y i Nermin Kermo ostali su na svojim položajima do sumraka. Pucalo se cijeli dan. Kad je pao sumrak pojavilo se još preživjelih iz donjeg dijela sela i oni su prebačeni do Vrhovina. Neki stari ljudi su ostali i oni su svi ubijeni.²⁸⁷

258. **Svjedoka Z** probudila je pucnjava. Njegova majka je bila u hodniku “sva van sebe”. Svjedok Z je istrčao s puškom. Vidio je kako gore Ahmića kuće, kako lete meci iz protivavionskih topova i kako se puca prema donjoj džamiji i okolnim kućama. Svjedok kaže do toga dana nije upotrijebio svoju pušku jer se plašio za bezbjednost žene i majke. Osim toga, skinuo je uniformu u kojoj je spavao i sakrio svoje oružje. Njegova kuća je pogodena mecima pa je sa ženom i majom otrčao do kuće Galiba Imsirevića, koja je već bila sasvim “izbušena” mecima. Galib je vani ležao mrtav. Zatim je svjedok otrčao sa grupom ljudi do kuće Vlade Šantića (jedan od komšija, a ne optuženi Vlado Šantić, koji je živio u Vitezu). Posvuda se pucalo i oko njih su letjeli meci. Osam njih krilo se u jednoj šupi kraj kuće Vlade Šantića od 08:30 do otprilike 16:30 sati. Kad je došao UNPROFOR, on im je mahnuo da stanu i prerušio se u ženu da bi ga primili. Dok su odlazili vidio je Dragu Josipovića u maskirnoj uniformi s automatskom puškom ali bez boje na licu, uz još četiri vojnika s puškama.

259. **Svjedokinja BB** probudila se oko 05:00-05:30 sati kad je čula detonaciju. Sakrila se u smočnici sa porodicom. Zatim je došla jedna komšinica i rekla: “Bježmo. Napadnuti smo. Sve pale. Sve ubijaju.” Svjedokinja je sa komšinicom i njenom kćerkom otišla u Ahmiće, a muža i sina je ostavila za sobom. Došli su do Kupreškića kuća gdje su morali stati jer su kuće u predjelu Grabova sve bile spaljene. Posvuda je vidjela pripadnike HVO-a kako trče i sakrila se u podnožju jedne uzvisine. Pucnjava je dolazila sa svih strana, iz smjera Kupreškića kuća, kao i od Pirića. Nakon nekog vremena Nadira Ahmić, komšinica, pogodena je u potiljak i poginula, a zatim su u pucnjavi pogodeni Zirafeta Ahmić, osamnaestogodišnja djevojka, Hajra i Kemo. Sa Kemom su otišli u jednu kuću i tamo se sakrili, njih devetero žena i djece. Hitac koji je ubio Nadiru Ahmić došao je ili od

²⁸⁶ T. 3314-3315.

²⁸⁷ T. 3315-3316.

kuće Vlatka Kupreškića ili od kuće Franje Kupreškića. Svjedokinja kaže da nije mogao doći niti iz jednog drugog smjera.²⁸⁸

260. U istoj grupi sa svjedokinjom bilo je otprilike dvanaestak osoba, uključujući tri muškarca i jednog veoma mladog dječaka. Nitko nije bio u uniformi i nitko nije bio naoružan. Vojnici HVO-a provalili su u kuću gdje su se krili i počeli ih maltretirati.²⁸⁹ Odveli su ih do jedne močvare zvane Dolina i tamo ih držali dva do tri sata. Zatim su svjedokinju odveli do glavne ceste. Pitali su je gdje su joj muž i sin. Kad je rekla da ne zna, vojnici su joj odvratili: “E, mi znamo gdje su. Ubili smo ih i poslali u božje vrtove da beru mandarine.”²⁹⁰ No, njezin je sin preživio i pronašla ga je u travničkoj bolnici.

261. Svjedokinja je evakuirana u vozilu UNPROFOR-a. Dok je čekala da dođe UNPROFOR, u skloništu je susrela veliki broj izbjeglica kojima su članovi porodice ubijeni pred njihovim očima.²⁹¹

262. **Svjedokinju CC** probudili su oko 06:00 sati zvukovi pucnjave i eksplozija. Vidjela je kuće kako gore i odlučila da ostane u kući sa porodicom. Onda su došli vojnici i počeli udarati i razbijati prozor nogama i kundacima. Tada su svjedokinja i njezina porodica napustili kuću. Vani su bila dva vojnika u crnim uniformama, sa puškama i ruksacima. Stajali su ispred kuće Huseina Ahmića. Rekli su im da dignu ruke u vis, da pognu glave i da ne gledaju okolo. Oni su tako i učinili. Svjedokinja je vidjela kako dva vojnika kod kuće Huseina Ahmića brutalno izbacuju iz kuće jednu ženu i njezinu djecu.²⁹² Vidjela je još dva vojnika s druge strane kuće. Jedan od njih na licu je imao namazane crne crte, a drugi je imao neku vrstu maske tako da su mu se mogle vidjeti samo oči. Dok je odlazila iz kuće vidjela je leševe kako leže na dva metra od ulaza.

²⁸⁸ T. 3821-3822.

²⁸⁹ T. 3821-3822.

²⁹⁰ T. 3821-3822.

²⁹¹ T. 3823-3824: “Netko je zazvao moje ime. Pogledala sam okolo i u Vladinoj šupi primijetila neke od naših ljudi. Prešla sam poljanu između Vladine i Dragine kuće. Tamo je jedna poljana. Otišla sam u šupu i vidjela moju komšinicu, njezinu snahu, sina, takođe i dvoje izbjeglica, to su bili punica i snaha sa dvoje male djece, i njoj su ubili muža i sina. Ubili su ih pred njihovim očima. Rekla sam da će doći UNPROFOR i da ćemo se svi odavde izvući. Tada smo čuli kako UNPROFOR dolazi.”

²⁹² T. 3873: “P. Šta su radila dva vojnika kraj kuće Huseina Ahmića? O. Jedan od njih stajao je ispred kuće i razgovarao sa njegovom snahom, a ona je plakala i vikala i preklinjala ih da joj dozvole da uzme odjeću za svoju djecu kako bi ih mogla presvući. On se izderao na nju i rekao: “Ni slučajno. Ostavi sve za sobom i trči.”

Ispred kuće je ostavila oca jer joj je rečeno da trči kud kod može. Tako je ona otrčala pokraj džamije prema srednjem i gornjem dijelu Ahmića.²⁹³

263. **Svjedokinja DD** je 16. aprila 1993. izgubila muža i sina. Probudili su je zvuci jake pucnjave. Vani je vidjela bljeskove i muslimanske kuće kako gore. Kad je pogledala kroz prozor vidjela je tri ili više vojnika kako pucaju prema njezinoj kući. Među njima je bio i Drago Josipović sa puškom. Vojnici su počeli lupati na vrata vičući: “Nazife izadi, Nazife jebem ti mater balijsku.” Djeca su vrištala. Meci su posvuda letjeli i bilo je puno dima. Svjedokinja je pokušala pronaći nešto odjeće da obuče djecu, a njezin muž je otišao dolje, vratio se i rekao: “Amire i Elma, i vi treba da idete. I vas zovu.” Tada su vojnici provalili u kuću. Neki od njih bili su maskirani. Odveli su porodicu dolje. Onda je izdvojen svjedokinjin sin. Svjedokinja je skočila na osobu koja nije nosila masku – vrlo mršavog čovjeka sa nešto crne boje na licu – i povikala: “Ne uzimajte mi Amira, molim vas, mog Amira”. Počela se boriti sa tim vojnikom. U tom trenutku je iza kuće došao Drago Josipović. Bio je skinuo masku kako bi obrisao znoj a onda ju je ponovo stavio. Vojnik sa kojim se svjedokinja borila postao je veoma ljutit i uperio je pušku u nju. Htio ju je ustrijeliti kad je Drago Josipović povikao: “Ostavi je na miru.”²⁹⁴

264. Nakon toga je odveden muž svjedokinje DD, Nazif. Svjedokinji je rečeno “da se gubi”. Odvedena je u štagalj gdje su bile njezina kćer i neke druge žene. Tamo su zaključane. Vojnici su zatim zapalili njezinu kuću. Grupi je zatim rečeno da ode iz štaglja u kuću Slavka Vrebca. Svjedokinja DD zapitala je jednog Hrvata da li može otići do svog sina Amira koji je možda ranjen ili ubijen a ona ne želi da pati. Ali on je nije pustio. Došli su do kuće Slavka Vrebca. Njegova žena bila je “jako vesela”.²⁹⁵ Ostali su tamo kad je pala noć. Nije im čak bilo dozvoljeno niti da odu na zahod. Da li su im da spavaju na drvenim okvirima kaučeva i sofa, bez jastuka ili drugih udobnosti. Bilo je vlažno. Kasnije su odvedeni do Sivrinog sela a odatle dalje prema Zenici.

²⁹³ T. 3869, dokazni predmeti P259 i 260 pokazuju oštećenja na kući svjedokinje CC.

²⁹⁴ T. 3897-3900.

²⁹⁵ T. 3901-3904.

265. **Svjedokinja EE** živjela je u Donjim Ahmićima do 16. aprila 1993. U porodici su joj bili muž, kćer od 12 godina i sin od 9 godina.²⁹⁶ Prva stvar koje se svjedokinja sjeća je snažna detonacija nakon koje je uslijedila pucnjava. Zgrabila je djecu i sa mužem pokušala otići u kupaonu, ali onog trenutka kad je otvorila vrata od kupaone, tamo su proletjeli meci. Vratila se u hodnik. Zatim su ih "strašni glasovi" zvali da otvore vrata. Nekoliko puta su ponovili: "Otvori, policija", ali svjedokinja i njezina porodica nisu se odazivali jer su tada već bili jako uplašeni. Tada su staklo i vrata razbijeni jednim rafalom. Svjedokinjin muž je otključao druga vrata. Vidjela je vojnike u punoj vojnoj uniformi. Prepoznala je da su vojnici optuženi Vladimir Šantić i Drago Josipović, kao i Željo Livančić, Marinko Katava i Karlo Čerkez. Vladimir Šantić i Željo Livančić bili su u maskirnim uniformama i nosili oznake HVO-a i šljemove. Odveli su joj muža a onda je začula rafal. Više nikada nije vidjela svog muža niti čula išta o njemu. Dok su joj odvodili muža on je rekao: "Nemojte mi ubiti ženu i djecu." Muž je bio u odjeći u kojoj je spavao, to jest u potkošulji, donjem vešu, majici i kratkim hlačama.

266. Jedan vojnik HVO-a, Stipo Alilović, ostavljen je da čuva nju i djecu kad su otišli da stoje u kutu. Onda su se drugi vojnici vratili i počeli buljiti u nju i djecu. Stipo Alilović je, držeći ručnu bombu, rekao: "Šta da radim s ovom ručnom bombom?" Željo Livančić je njoj i djeci rekao "da se gube". Majka svjedokinje takođe je istjerana iz svoje kuće i čučala je vani s opekotinama. Svjedokinja je zatim otišla sakriti se u jednu šupu sa majkom i dvoje djece. Okolo je vidjela razne vojnike, neki od njih skakali su sa njenog balkona. Kuća joj je gorjela. Ona i majka otrčale su natrag u kuću i uspjele vodom ugasiti vatru. Zatim je otrčala natrag u šupu gdje su joj bila djeca. Ali onda je njezina kuća ponovo zapaljena zapaljivim mecima i počela se urušavati. U tom trenutku svjedokinja je vidjela vojnike ispred kuće Ramiza Ahmića kako govore: "Izadite balije da vas koljemo. Izadite balije, zaklaćemo vas."²⁹⁷ Čula je Ramiza Ahmića kako svojoj ženi kaže da izade i vidjela kako mu kuća gori.

267. Svjedokinja i njezina djeca ostali su u šupi do mraka. Cijelog dana se pucalo. Neki vojnici došli su do šupe. Među njima bili su Drago Josipović i Anto Papić, obojica u punoj ratnoj spremi. Pozvali su je iz šupe. Drago Josipović je rekao: "Sada će tvoja šupa

²⁹⁶ Dokazni predmet P274 pokazuje stepen uništenja kuće nakon 16. aprila 1993.

biti zapaljena.” Drago Josipović im je onda rekao da odu u kuću Ante Papića, navodno zbog njihove vlastite bezbjednosti, gdje je bilo i drugih Muslimana,. Ona je rekla da se ne usuđuje i zatražila je da je tamo otprate što su oni i učinili. U kući Ante Papića svjedokinja je vidjela muškarce, žene i djecu koji su plakali i opisivali kako su im njihovi najbliži ubijeni. Drago Josipović je rekao: “Ah, i Muzafer je ubijen.” Muškarci Muslimani poslani su van da pokupe svoje mrtve.²⁹⁸

268. Nakon toga **svjedokinji EE** rečeno je da napusti kuću Ante Papića i ode u smjeru Žuma. Završila je u jednoj kući u Šantićima koja je bila neka vrsta logora. Tamo su bili preplašeni Muslimani koji su saznali da su im rođaci ubijeni. U jednom trenutku ušla su dva vojnika HVO-a i iz te grupe izdvojili muškarce. Izveli su ih i – kao što se to kasnije otkrilo – ubili ih prema naredenju.²⁹⁹ Fatima Ahmić pitala je Niku Plavčića što se dogodilo s njezinim mužem Hasimom. On joj je rekao: “Izdana su naredenja i oni su svi ubijeni.” Svjedokinja je zatim morala pješke otići do škole u Dubravici gdje je ostala do 1. maja 1993. U školi u Dubravici na zidovima je bila vidno istaknuta ustaška propaganda, uključujući i znak crne legije ustaša.³⁰⁰

269. **Svjedokinju FF** probudile su dvije glasne detonacije oko 05:20 sati. Njezin muž se ustao i probudio djecu. Svjedokinja je pogledala kroz prozor i vidjela muslimanske kuće kako gore. Kroz prozor je doletio jedan metak. Zatim su njezin punac i punica bili na ulazu u kuću. Jedan glas im je rekao: “Ako ovdje ima muškaraca, neka izađu.” Izašli su iz kuće. Vidjela je svog djevera kako stoji ispred svoje kuće. Okupila se grupa ljudi. Iz šupe je čula pet pucnjeva. Nakon toga je sve utihlo. Jedan vojnik je rekao: “To što je izbio rat greška je Alije Izetbegovića.” Svjedokinja je otišla u podrum Zdravka Vrebca.

²⁹⁷ T. 4077-4106.

²⁹⁸ T. 4109-4120.

²⁹⁹ T. 4126-4128: “Ušla su dva vojnika HVO-a. Preko glave su imali crne sokne sa prorezima za oči. Mogle su im se vidjeti samo oči. Jedan od njih bio je prilično visok, a drugi je bio nešto niži i, budući da smo ga lično poznavali, zaključili smo da je to Niko Plavčić. Zvali smo ga Nikica “Čk”, a to je bila slika, on je zapravo bio fotograf ... Za to vrijeme, Fatima je bila u kutu sa svojim mužem, Ahmić Hasimom, i on je rekao: “Ti, ti, ti, ti, ti, hajde.” Fatima je skočila, zagrlila Hasima i rekla: “Molim vas nemojte ga odvoditi. Ima bolesne bubrege i treba mu dijaliza. Molim vas nemojte ga odvesti.” “Ne brini za to”, rekli su oni, “Brzo ćemo ga izliječiti.” Ramić Zenur, njegov brat Amir i gospodin inženjer Helug Munir su izašli. Jedan mali iz Lončara, bio je dosta visok i mršav, on je uspio, jer su vrata bila ovdje, i žene su se poredale uz vrata, kad je otišao, sakrio se iza žena i čučnuo. I tako je ostao. Ostao je živ tako što je čučnuo i sakrio iza žena. ... P. Da li su se Hasim i drugi muškarci Muslimani koji su odvedeni ikada vratili? O. Ne, nikada.”

³⁰⁰ To se vidi na dokaznim predmetima P277 i 277A, T. 4129-4138.

Tamo su žene plakale govoreći da su im ubijeni muževi i sinovi. Tamo je provela noć. Kasnije je pobjegla i na kraju došla do Zenice.

270. **Svjedokinja GG** imala je 28 godina i živjela je s ocem (koji 16. aprila 1993 nije bio u Ahmićima), majkom i sestrom na gornjem katu dvokatnice u Ahmićima (Žume). Probudila ju je pucnjava. Jedan zapaljivi metak uletio je u njihovu dnevnu sobu i zapalio sofu koju je ona pokušala vodom ugасiti. Pokušala je telefonom dozvati pomoć ali telefon nije radio. Svjedokinja je sa porodicom prešla na donji kat kroz vanjsko stepenište. Tamo su ih vidjela petorica vojnika koji su ih počeli zlostavljati gurajući ih u donji stan i psujući im “majku balijsku”. Jedan od tih vojnika bio je Anto Furundžija. Nosio je masikrnu uniformu s oznakom Džokera na rukavu i imao je po jednu crnu rtu namazanu na oba obraza. Svjedokinji je rečeno da izade i pozove komšije te da vidi ima li muškaraca. Ona je protestirala jer je vani bila pucnjava, ali vojnici su njoj i njezinoj majci rekli da izadu. Kad je odlazila, čula je jednog od vojnika kako govori u voki-toki: “Sve ide prema planu.” Svjedokinjina majka se u jednom trenutku okrenula našto je jedan vojnik ispalio rafal pred njezine noge kako bi joj jasno dao do znanja da mora nastaviti hodati.

271. Svjedokinja GG otišla je pješke u smjeru Šantića. Vidjela je muslimanske kuće kako gore. Takođe je vidjela jednog vojnika kako nešto izlijeva iz kanistera i kako se plamenovi dižu u drugom dijelu kuće. Svjedokinja je ostala u Mirinoj kući. Te večeri došla je jedna komšinica, Hrvatica, i rekla da nije bezbjedno da tu ostane, i da treba da ide u kuću svoje kćeri. Te večeri su ta komšinica i njezin muž ostali cijelo vrijeme sa njima zbog njihove bezbjednosti. Sljedećeg dana svjedokinjina majka otišla je da vidi svoju kuću i kad se vratila rekla im je da je vidjela strašne stvari.³⁰¹

272. Svjedokinja je onda morala preći u drugu kuću gdje je bilo mnogo žena i djece i svega nekoliko muškaraca.³⁰² Anto Papić, Hrvat, bio je tamo kao stražar. Nosio je

³⁰¹ T. 4360: “..., i vratila se sva u suzama, izgubljena, tresla se. Onda smo je upitali šta je vidjela i šta se dogodilo. Rekla je da je kuća izgorjela, da je u dvorištu vidjela leševe, u našem dvorištu. Rekla je da je tamo vidjela leš Muhameda Neslanovića. Iza naše kuće vidjela je leš Ibrahima Pezera, a ispred naše kuće, budući da je išla ispred kuće Šefika Pezera, tamo je vidjela i njegov leš.”

³⁰² T. 4362.

uniformu i imao pušku. Dok su bili tamo, došli su vojnici i izveli muškarce da ih ubiju.³⁰³ Onda je došao Nikica Plavčić, u uniformi i sa puškom, i sve ih odveo u školu u Dubravici gdje je svjedokinja držana od 18. aprila 1993. do 1. maja 1993.

273. **Svjedokinja CA**, kojoj je tada bilo 58 godina, začula je detonaciju oko 05:20 sati i odmah pomislila da to mora da je povezano s onim što je Dario Kordić dan ranije rekao na televiziji o tome da se čeka na naredenje. Svjedokinja je pozvala svog muža da ustane. Vidjela je kako četvorica vojnika u maskirnim uniformama i s oružjem ulaze u dvorište. Zaustavili su je i pitali gdje su joj muž i sin. Jedan vojnik je onda bacio bombu u smočnicu. Svjedokinja je opazila vatru oko kuće njezinog sina. Jedan vojnik je onda provalio njezina vrata i rekao: "Jebaću ti majku." Dva druga vojnika ušli su u kuću. Jedan od njih je uzeo upaljač i zapalio zavjese. Kad se kasnije vratila, njezina je kuća izgorjela.

274. Vojnici su onda rekli njezinom mužu da izađe i da se spremi da ga ubiju. Svjedokinja je molila za milost i vojnici su ih oboje pustili da odu. Otišli su u kuću svog sina, a oboje ih je puškom gurao jedan vojnik. Tamo su našli uplakanu djecu svog sina. Njezina snaha je rekla "ubiće mi djecu". Svjedokinja ju je uvjerala da neće. Najmlađe dijete se plašilo i reklo je "ubili su tatu". Svjedokinja je izašla i vidjela svog sina Fahrana kako tamo leži mrtav. Jedan vojnik joj je rekao: "Nisam ga ja ubio, Alija ga je ubio." Taj vojnik je još rekao: "Jebite se." Svjedokinja i njezin muž otišli su prema rijeci Lašvi.

275. Svjedokinja je onda vidjela Dragu Josipovića i Antu Papića, obojicu u maskirnim uniformama i s oružjem. Drago Josipović je plakao govoreći da mu je poginuli sin svjedokinje bio kao brat. Upitala ga je tko je to učinio i Drago Josipović je rekao da to "mora da je bila neka viša sila" ili netko na višem položaju. Drago Josipović je uredio da svjedokinja, njezin muž i unuci budu odvedeni u kuću Ante Papića.³⁰⁴

276. Kasnije se svjedokinja CA vratila do kuće svog sina kako bi pokupila njegove stvari i kokoši. Na mjestu gdje je ležao njezin sin bila je lokva krvi. Pitala je Dragu Josipovića da li može živjeti u ljetnoj kuhinji. Josipović je odgovorio: "... Što se mene tiče, nemoj nikuda ići. Ali doći će ljudi i ubiti te. Ne mogu ništa učiniti, ne mogu te

³⁰³ T. 4362-4364.

³⁰⁴ T. 4557-4577 i T. 4592.

spasiti. Idi sa svojim ljudima.” Onda je vidjela neke vojnike. Jedan od njih je govorio u radio stanicu: “Da, operacija je bila uspješna, leže pred svakom kućom ko svinje.” Vojnici su onda odveli njezinog muža. Pokušala ih je spriječiti ali odveli su ga sa ostalim Muslimanima. Insistirala je da joj osoba po imenu Nikica Slikica, koga je ona znala i koji je tuda prolazio, kaže što se dogodilo sa njenim mužem. Nikica je odgovorio da je “došlo naređenje i da su svi ubijeni. Ne pitaj, svi su ubijeni.”³⁰⁵

(c) Pokop žrtava napada na Ahmiće od 16. aprila 1993.

277. Mnogo žrtava pokopano je u masovnoj grobnici u Vitezu 28. aprila 1993. **Stephen Hughes**, oficir UNPROFOR-a, učestvovao je u masovnom pogrebu. Pokopana su tri leša Hrvata i otprilike 96 leševa Muslimana. On je pretpostavio da su svi umrli nasilnom smrću, bilo od vatrenog oružja bilo od eksplozija minobacačkih projektila. Od 96 tijela, mogao je da vidi samo dva sa maskirnim jaknama. Ostalo su bili civili, žene i muškarci raznih dobi. Vidio je takode i neke male pakete koji su sadržavali ili glave dekapitiranih leševa ili djecu. Nije mogao pogledati unutar tih vreća tako da nije mogao reći što je tačno bilo unutra. Pokapanje u masovnoj grobnici trajalo je cijeli dan i navečer.³⁰⁶ Detalje masovnog pokopa potvrdio je **Nihad Rehibić**, bivši pripadnik JNA koji je organizirao pokop u Starom Vitezu 28. aprila 1993. Rehibić je posvjedočio da su leševi dobiveni od HVO-a putem UNPROFOR-a koji je djelovao kao posrednik. Leševi su bili iz područja Viteza, uglavnom iz Ahmića. Toga dana stigla su 94 leša, iako je na listi koju je sastavio HVO bilo više leševa.³⁰⁷ Na početku su leševi bili pregledavani prije pokopa i pokušao se utvrditi njihov identitet iz dokumenata, na primjer, ličnih karata pronađenih na leševima. Međutim, kako je dan prolazio i padao mrak, morali su požuriti sa pokopom i nije uvijek bilo moguće utvrditi identitet leševa pa su se morali oslanjati samo na listu HVO-a. Neki od leševa bili su nevjerovatnom stanju, sa razbijenim lobanjama i tragovima noža na vratu. Bilo je takode i spaljenih i pougljenjenih tijela. Prema ovom svjedoku:

³⁰⁵ T. 4565-4568.

³⁰⁶ Dokazni predmeti P299, P300, P301, P302 i P303 pokazuju tijela izložena za identifikaciju. Dokazni predmet P299 je opšti izgled mjesta za pokapanje. Dokazni predmeti P295, P296, P297 i P298 pokazuju kako se leševi polažu u masovnu grobnicu. Dokazni predmet P294 pokazuje masovnu grobnicu nakon što je zatrpana.

³⁰⁷ Dokazni predmeti P307 i P307a su liste pokopanih osoba.

“Među leševima je bilo mnogo žena. U starosti od – mislim, od najmladih do najstarijih, bilo je tromjesečne djece, jedno dijete od sedam godina, jedno dijete od dvanaest godina, bilo je staraca od 70 i više godina.”³⁰⁸

278. U maju 1993. UNPROFOR je dovezao još leševa koji stoje na listi mrtvih tijela. Među njima su pougljenjena tijela sedmogodišnjeg Nasera Ahmića (br. 95 na listi), Elvisa Ahmića (br. 97 na listi), Edine Ahmić (br. 96 na listi) i tromjesečnog Seje (br. 98 na listi).³⁰⁹ Nisu sva tijela pokopana toga dana bila iz Ahmića, ali najmanje 70 ih je bilo iz Ahmića. Takođe, svi ljudi poginuli u Ahmićima nisu pokopani u toj masovnoj grobnici.³¹⁰

(d) Zatočenje bosanskih Muslimana nakon napada od 16. aprila 1993.

(i) Kino u Vitezu

279. U Vitezu su nakon napada od 16. aprila 1993. Muslimani bili zatočeni u lokalnom kinu. Svjedok odbrane **Zvonimir Čilić** posvjedočio je da su uslovi zatočenja Muslimana, muškaraca sposobnih za vojsku u kinu u Vitezu bili lošiji nego uslovi smještaja koji se inače pružao, ali da nisu bili previše loši i da nije bilo zlostavljanja. Na primjer, rodbini je bilo dozvoljeno donositi hranu zatočenicima. Drugi svjedoci odbrane jednako su nevoljko priznali da su Muslimani bili protivpravno zatočeni i da su ih Hrvati zlostavljali nakon događaja u aprilu 1993.³¹¹ Oni su takođe istakli da su snage bosanskih Muslimana zatočile Hrvate sposobne za vojsku u Zenici i Mahali (Starom Vitezu).³¹²

(ii) Škola u Dubravici

³⁰⁸ T. 4737.

³⁰⁹ Dokazni predmet P309 je video traka koja pokazuje pokop. Dokazni predmet P312 pokazuje imena nekih od žrtava na spomeniku: Šukrija Ahmić, Meho Hrustanović, Aziz Pezer, Sabahudin Zec, Rasim Ahmić, Nazif Ramiza Ahmić, Ramiz Seho Ahmić, Musafer Puščul, Fahrudin Ahmić, Naser Ahmić, Elvis Ahmić, Edina Ahmić, Sejo Ahmić, Abdulah Mehmeda Brko.

³¹⁰ T. 4792: “P. Želim da razjasnimo samo još jednu stvar. Koliko je vama poznato, ova lista ne sadrži cjelokupni popis ljudi koji su poginuli u Ahmićima 16. aprila 1993, zar ne? O. Da, to je tačno. Ta lista ne sadrži sva imena.”

³¹¹ Vidi, na primjer, svjedočenje **Vlade Alilovića** prilikom unakrsnog ispitivanja od strane optužbe, T. 5586-5587: “P. Ali, znači, gospodine, priznajete da je izvjestan broj Muslimana bio držan na tim lokacijama i da im nije bilo dozvoljeno da svojom voljom odu? O. Da, složiti ću se sa tim. P. Da li ste kasnije čuli stvari kao što su to da su zatočeni bili odvođeni na linije da kopaju rovove? O. Ne, to nisam čuo. P. Niste to čuli? O. Ne. P. Da li ste čuli da su muslimanski zatočeni prebačeni u logor Kaonik gdje se nastavilo njihovo zatočenje? O. Ne, nisam čuo o tome. P. Da li ste čuli za pretrese i zapljene u civilnim stanovima u Vitezu u tom periodu? O. Ne, to nisam čuo na nekom službenom sastanku, ali to je moguće.”

³¹² **Vlado Alilović**, T. 5608-5609.

280. Oni ljudi koji su preživjeli napad na Ahmiće odvedeni su u zatvorenički logor uspostavljen u školi u Dubravici, gdje su bili zlostavljani i korišteni među ostalim za kopanje rovova što je u suprotnosti sa ratnim pravom.³¹³ **Svjedoci F**,³¹⁴ **J**³¹⁵ i **Abdulah Ahmić**³¹⁶ govorili su o tome da je u školi u Dubravici bilo silovanja. Prema riječima **svjedoka U**, za školu u Dubravici bio je nadležan HVO. Tamo je u jednoj dvorani bilo zatočeno 150-200 muškaraca, žena i djece. Svi su bili bosanski Muslimani. Nije im bilo dozvoljeno da odu. Svjedok U je u školi u Dubravici ostao šest dana dok ga zbog ozljeda nije evakuirao UNHCR.³¹⁷

281. **Svjedokinja CA** provela je u školi u Dubravici deset dana. Tamo su bile strašne slike na kojima se vidjelo ubijanje i silovanje žena.³¹⁸ Uslovi za život bili su strašni. Netko je zaprijetio da će joj urezati krst na čelo. Iako ona nije bila tučena, rekla je da je “bilo puno straha i jedva smo preživjeli”.³¹⁹

2. Teze odbrane

282. Odbrana je ustvrdila da su muslimanske snage planirale i pripremale se za napade na Hrvate – i to i u oktobru 1992. i u aprilu 1993. – stvorivši tako strah među Hrvatima. Nasuprot tome, odbrana tvrdi da hrvatske snage – ili barem HVO – nisu planirale i nisu bile spremne ni za kakvu ofenzivu 16. aprila 1993.

(a) Hrvatska nepripremljenost za ofenzivu 16. aprila 1993.

283. **Dragan Stojak** posvjedočio je da HVO nije bio svjestan neposredno predstojećeg oružanog sukoba u Vitezu 16. aprila 1993. On je 15. aprila 1993, bio u Centru za informiranje, a njegova porodica - žena, dvoje djece i majka – bili su u Mahali, u Starom Vitezu, koji se nalazio pod kontrolom Armije BiH. U Mahali je bilo samo pet hrvatskih kuća. Prema tome, da je on, koji je radio u Centru za informiranje, znao da će u Mahali biti neprijateljstava, odveo bi svoju porodicu odatle i evakuirao je u hrvatski dio Viteza.

³¹³ **Potpukovnik Watters**, T. 205-206.

³¹⁴ T. 1401.

³¹⁵ T. 1872.

³¹⁶ T. 307.

³¹⁷ T. 3029-3031.

³¹⁸ T. 4569: “Kad smo došli u tu učionicu bilo je strašno vidjeti što je bilo napisano na tim slikama. Bila je nacrtana jedna glava sa nožem kroz vrat i pisalo je ovako ćemo ubiti balije.”

Medutim, **Ivan Taraba** sjetio se da je u Mahali, na prilazu gradu, vidio bunker, koji su najvjerojatnije izgradili Muslimani, nekoliko dana prije sukoba 16. aprila 1993,³²⁰ što je Hrvate u Vitezu trebalo upozoriti na mogućnost da sukob neposredno predstoji. **Dragan Grebenar**, koji je radio pod zapovjedništvom Marija Čerkeza, zapovjednika Viteške brigade, izjavio je u svjedočenju da nije bilo nikakvog spomena mogućeg sukoba kad je sa Marijem Čerkezom razgovarao 15. aprila 1993. Rekao je da je 16. aprila 1993. bosanska vojska izvršila napad iz smjera Kubera i Zenice, ali da Hrvati nisu znali da će doći do tog napada.³²¹ **Svjedokinja DA/5** radila je u štabu Teritorijalne odbrane u Vitezu kojom su dominirali Muslimani od maja - juna 1992. Medutim, ona je primijetila da su drugi Hrvati malo po malo napuštali Teritorijalnu odbranu. Počela je osjećati da je se zaobilazi i da joj se ne daju informacije koje bi morala dobivati u okviru svog posla, i to samo zato što je Hrvatica. Jednom prilikom joj je rečeno da napusti sastanak komande Teritorijalne odbrane zato jer je tamo bila jedina Hrvatica.³²² Navela je da se Viteška brigada HVO-a još nije ni počela organizirati 16. aprila 1993. Kad je toga dana izbio sukob, poslana je kući, uprkos njezine važne organizacijske uloge u slanju oficira na liniju fronte.³²³

284. Optužba je ustvrdila da se ovakva slika nepripremljenosti HVO-a ne poklapa sa direktivama HVO-a koje su došle od Darija Kordića do Tihomira Blaškića, a koje su uvrštene u dokazni materijal kao dokazni predmeti, i u kojima se hrvatske jedinice stavljaju u “najviši stupanj bojne spremnosti”.³²⁴ Naređenje naslovljeno sa “Borbena zapovijed”, datirano 16. aprila 1993. u 01:30 sati (dokazni predmet D38/2), pokazano je

³¹⁹ T. 4570.

³²⁰ T. 8745.

³²¹ T. 6052: “P. I vi niste ništa znali o konkretnom napadu ili o namjeravanom napadu bosanske vojske prije nego što ste granatirani ujutro šesnaestoga, zar ne? O. Ne, ne, ništa nismo primijetili i nismo dobili nikakvu informaciju ni od koga da će tog jutra doći do napada. P. Bili ste sasvim iznenađeni kad je došlo do granatiranja? O. Da, tačno tako.”

³²² T. 5633-5636.

³²³ T. 5742-5743: “P. U tom slučaju, gospodo, kako da shvatimo to da ste vi 16. aprila 1993. bili kod kuće u ključnom momentu za HVO, kad se on po svemu sudeći nalazio u oružanom sukobu, na udaru veoma silovite ofenzive, a vi, vi ste bili kod kuće? O. Da, to sasvim tačno. Bila sam kod kuće. Uprkos tome što sam imala vrlo odgovornu dužnost, nisam zapravo još bila počela obavljati tu dužnost u potpunosti. Ja jednostavno – ja pretpostavljam da je ta situacija iznenadila i ljude u zapovjedništvu brigade, i u tom trenutku ja, da bih nešto uradila, netko mi je morao pomoći da to uradim. Da bi se strukturirala brigada, da bi se mobilizirala. Ja pretpostavljam da, kad je izbio sukob, da je svatko mislio da je to nešto malo i da će stati za par dana i da ćemo mi nastaviti sa radom, tako da ne znam.”

³²⁴ Dokazni predmet P343. Vidi takode **svjedok Rudo Kurevija**, T. 5890-5891.

Zvonimiru Čiliću. To naređenje, u kome se govori u opasnosti od upada i napada “neprijatelja (muslimanskih ekstremističkih snaga)” na sam Vitez, potpisao je Tihomir Blaškić, a naslovljeno je na zapovjednika brigade HVO-a u Vitezu Marija Čerkeza. U naređenju se navodi da je zadatak Čerkezovih snaga “izvršiti posjedanje rejona obrane, blokirati sela i spriječiti svaki ulaz-izlaz iz sela”. U naređenju se dalje kaže: “U slučaju otvorenog napadnog djelovanja Muslimana, preciznom vatrom iz P/N (pješađijsko oružje) neutralisati ga i spriječiti mu pokret. Vrijeme gotovosti 05:30 sati 16. aprila 1993.” Dokazni predmet P336, izvještaj koji je pripremio Zvonimir Čilić u noći 16-17. aprila 1993. spominje: “...dojave o pregrupisavanju muslimanskih snaga, iz čega bi se moglo zaključiti da će pokušati proboj iz pravca Vrhovina u pravcu Šantića-Ahmići ... Sve poduzimamo da ove namjere osujetimo.” Međutim, Zvonimir Čilić je kategorički izjavio da zločine počinjene u Ahmićima nisu počinili pripadnici Viteške brigade. Niti jedan hrvatski zvaničnik nikada nije rekao koji pojedinci ili jedinica su odgovorni za to. Postojale su različite teorije o tome tko je to učinio. Međutim, u svom izvještaju on govori o onome što se dogodilo u Ahmićima kao o “borbi”.

(b) Ofenziva bosanske armije na Kuber otprilike 16. aprila 1993.

285. Odbrana je takode ustvrdila³²⁵ da su muslimanske snage inicirale ofenzive oko Kubera – uzvišenja u blizini Viteza – dana 15. aprila 1993. Nekoliko svjedoka svjedočilo je u tom smislu: **Zvonimir Čilić, Dragan Grebenar,**³²⁶ **Rudo Kurevija,**³²⁷ **Ljuban Grubešić,**³²⁸ **Dragan Stojak**³²⁹ i **Anto Plavčić.**³³⁰

³²⁵ T. 5034.

³²⁶ T. 6080-6081.

³²⁷ T. 5890-5891: “O. 15. aprila bio sam kod kuće. Da, bio sam kod kuće. Navečer – to je već bilo u ranim jutarnjim satima 16. aprila, zapovjednik me pozvao telefonom u zapovjedništvo, pozvao me da dodem u Staru Bilu. Mislim da je to bilo između 02:30 i 03:00 sati, i svi drugi članovi zapovjedništva su takode došli tamo. Dobili smo informaciju da se očekuje napad Muslimana, a onda toga dana, uveče toga dana, došlo je do napada na Kuber na položaje HVO-a. Muslimani su izveli taj napad. Tako da je očekivan napad Muslimana, i ja sam dobio nalog da zajedno sa zapovjednikom voda u mom selu Mali Mošunj uspostavim liniju odbrane među kućama okrenutim prema Muslimanima. I tamo sam otišao, zajedno sa zapovjednikom. Angažirao sam neke ljude. Uspostavili smo tačke među našim kućama kao granicu naših i muslimanskih kuća. [...] O. Kad sam došao u zapovjedništvo, mislim da su tamo bili Slavko i još dva člana zapovjedništva. Mislim da je Marinko došao kasnije. Zapovjednik nam je usmeno rekao sve informacije, da je primio zapovijedi od zapovjedništva brigade da se uspostave linije odbrane, a takode nas je informirao da se očekuje napad Muslimana, te da su već u večernjim satima Muslimani izveli napad u regionu Kubera. Tada nam je takode rečeno da je uhapšen zapovjednik HVO-a u Zenici Živko Totić zajedno sa svojom

286. **Anto Plavčić** svjedočio je³³¹ o muslimanskom napadu na Jelinak 15. aprila 1993. Jelinak, Lončari i Putiš nalaze se na obroncima Kubera. U Jelinku je bilo otprilike 100 domaćinstava – 50 muslimanskih, 50 hrvatskih. U Putišu je bilo oko 80 domaćinstava, od toga 20%-30% hrvatskih. U Lončarima je bilo oko 70 do 80 muslimanskih domaćinstava, kao i nekoliko srpskih odnosno pravoslavnih domaćinstava. U Bakiji su bili nastanjeni samo Hrvati i tamo je bilo oko 20 domaćinstava. Ta su sela odmah do Ahmića.

287. Plavčić je svjedočio da je 1993. HVO imao kontrolu nad Kuberom, ali su u blizini bile snage BiH i pripadnici Teritorijalne odbrane. Dana 15. aprila 1993. došlo je do pucnjave u području Kubera, koja je rezultirala ranjavanjem nekih pripadnika HVO-a iz Jelinka koji su onda evakuirani. Svjedok je čuo da je Armija BiH napala HVO iz Zenice.

288. Borbe na Kuberu su se intenzivirale 16. aprila. Selo Jelinak našlo se na udaru minobacačke vatre. Selo je opkoljeno i jedini put za bijeg bio je prema Kaoniku. Ljudi su počeli bježati iz Jelinka 16-17. aprila 1993. Cijele noći vodile su se borbe. Dana 17. aprila pucnjava je dolazila iz svih smjerova i bila je jako blizu. Svi Hrvati pobjegli su prema Kaoniku, osim dva starija muškarca od kojih je jedan poginuo a drugi je od eksplozije izgubio komad noge.

289. Armija BiH je uspostavila kontrolu nad Jelinkom 18. aprila 1993. i otada je on pod muslimanskom kontrolom. Isto vrijedi i za Putiš i Lončare. Muslimani koji su pobjegli pred borbama su se vratili, ali Hrvati nisu.

290. Kad se svjedok vratio do svoje kuće u Jelinku na Dan svih svetih, vidio je da su sve hrvatske kuće spaljene, napuštene i razorene. Svjedok je takode istakao da su u Jelinku Hrvati držali svinje, a ne Muslimani koji tradicionalno ne drže svinje. Prema

pratnjom, i da su četvorica pripadnika pratnje ubijeni, mislim da je bio i jedan očevidac, Musliman, da je Živko još uvijek zatočen.”

³²⁸ T. 6243-6244.

³²⁹ T. 6307-6308: “Uzvisina Kuber nalazi se kod raskršća između Busovače, Viteza i Zenice, ona je veoma važna jer dominira čitavom dolinom i odatle je lako vršiti kontrolu nad cijelim gradom Vitezom i uzduž linija komunikacije između Viteza i Busovače, a odatle je lako doći i do Zenice. P. Da li znate za borbe na Kuberu u aprilu 1993? O. Da. Uglavnom sam čuo o tome a imam i izvještaje civilnih struktura. Na Kuberu je 15. aprila bilo sporadičnih borbi, kasnije, i naravno, to se intenziviralo tokom 16. i 17. i prema izvještajima Civilne zaštite u tom području su poginule četiri osobe. P. Jeste li poznavali neku od osoba koje su tamo poginule? O. Da, jesam. Poznavao sam g. Livančića.”

³³⁰ T. 6915.

tome, ako su u Jelinku ubijene svinje,³³² razumni zaključak je da su ih ubile muslimanske snage. Svjedok je takode čuo da su Muslimani oko 18. aprila 1993. zapalili kuće u Putišu i Bakiji. Sam svjedok nije se do dana današnjeg vratio svojoj kući. Optužba je ustvrdila da je to svjedočenje u skladu sa time da je cijelo područje Kubera bila borbena zona između Hrvata i Muslimana, a ne da je došlo do jednostranog “etničkog čišćenja”.³³³

(c) Napadi bosanske armije na sela u okolici Ahmića 16. travnja 1993.

291. Odbrana dalje tvrdi da su Bošnjaci 16. aprila 1993. napali sela Počulicu, Kruščicu, Brdo, Sivрино selo i Bukina kuća (Kuća). O tome su svjedočili sljedeći svjedoci: **Zvonimir Čilić**,³³⁴ **Vlado Alilović**,³³⁵ **Rudo Kurevija**³³⁶ i **Željko Papić**.³³⁷

292. **Dragan Grebenar** izjavio je u svjedočenju³³⁸ da su Muslimani granatirali Počulicu 16. aprila 1993. Počulica je selo koje graniči s Ahmićima. Većina stanovnika u njemu su Hrvati, a selo je okruženo muslimanskim selima. Prnjavor i Vrhovine bili su u potpunosti muslimanski, dok je gornji dio Počulice bio miješan a donji nastanjen isključivo Hrvatima. Oko 05:00 sati 16. aprila 1993. jedna Hrvatica nazvala je seljane da ih upozori da će Muslimani napasti Počulicu iz Vrhovina, Prnjavora i Veternice.³³⁹ Nakon toga, izjavio je ovaj svjedok, Počulica je granatirana. Svjedok je zatim čuo kako hodža sa džamije govori: “Hrvati, imate pet minuta da se predete ili će biti klanja.”³⁴⁰ Muslimani su ušli u selo i Hrvati su pokušali pobjeći. Svjedok je napustio svoju kuću pod jakim paljbom i pogođen je šrapnelom. Zatim je došao do Križančeva Sela. Jedan Hrvat je poginuo “u akciji”, a druge Hrvate su mudžahedini zarobili i ubili.³⁴¹ Sve 42 hrvatske

³³¹ T. 6918-6919.

³³² Za Počulicu vidi, na primjer, **Dragan Grebenar**, T. 6066.

³³³ T. 6934-6935: “P. Zapravo, zar – koliko je vama poznato, G. Plavčiću, nije li to područje postalo borbena zona u kojoj je šteta nanesena i hrvatskoj i muslimanskoj imovini? O. To je tačno, osamnaestoga su sve kuće u selima Jelinak i Putiš, u Putišu hrvatske kuće a u Jelinku sve kuće, gorjele, to sam čuo u Busovači, da sve kuće gore.”

³³⁴ T. 5380.

³³⁵ T. 5608-5609.

³³⁶ T. 5930-5931.

³³⁷ T. 6601-6602.

³³⁸ T. 6017-6020.

³³⁹ T. 5948-5961.

³⁴⁰ T. 5979.

³⁴¹ Anto Krišto je poginuo u akciji, po svemu sudeći od snajpera u selu. Komšije svjedoka, Pero Papić, Ivo Vidović i Jozo Vidović ubijeni su kao zarobljenici, T. 5994-5995. Jedan Musliman iz sela takode je poginuo 16. aprila 1993.

kuće u donjem, hrvatskom, dijelu Počulice su spaljene. Spaljene su i neke kuće u gornjem dijelu sela i na granici prema Višnjici.³⁴²

293. **Grebenar** je posvjedočio da otada nije sagrađena niti jedna hrvatska kuća u Počulici niti se bilo koji od 400 Hrvata koji su živjeli u Počulici vratio nakon što su evakuirani 16. aprila 1993.³⁴³ Međutim, on sam nije vidio nikakve muslimanske vojnike 16. aprila 1993. u donjem dijelu sela, niti je vidio otkuda su dolazile granate koje su padale na selo. On se oslonio na ono što su mu ljudi rekli kad je formirao mišljenje da je granatiranje dolazilo sa nekih muslimanskih pozicija, sa rovova koji su bili iskopani oko Tolovića.

294. Svjedok je takode priznao da je njegova kuća spaljena oko sedmicu dana nakon napada od 16. aprila 1993., pa su hrvatske kuće mogle biti spaljene kasnije kao odmazda za masakr i uništavanje imovine počinjeno nad Muslimanima u Ahmićima.

295. Svjedok je izjavio da su mudžahedini prisiljavali zarobljene Hrvate da kopaju rovove. Takode je priznao da je čuo da su Hrvati na isto prisiljavali muslimanske zarobljenike.³⁴⁴

296. **Željko Papić** takode je svjedočio o “etničkom čišćenju” Hrvata u Počulici. Svjedoka su oko 05:30 sati 16. aprila 1993. probudile velike eksplozije iz smjera Viteza. On se sa svojom porodicom sakrio u podrumu.³⁴⁵ Nije mogao identificirati tko je koga granatirao.³⁴⁶ Tokom napada svjedok je vidio kako naoružani vojnici idu okolo i “čiste” hrvatske kuće. Na osnovu njihovih oznaka vjeruje da se radilo o muslimanskim oružanim snagama.³⁴⁷

³⁴² Spaljene kuće vide se na video traci D60/2. Engleski prijevod je označen sa D60A/2, a bosansko-hrvatsko-srpska verzija (u daljem tekstu: BHS) sa D60B/2.

³⁴³ T. 6017.

³⁴⁴ T. 6066.

³⁴⁵ T. 6572-6573.

³⁴⁶ T. 6601-6602: “P. ... tokom tog perioda kad ste čuli te detonacije, vi uglavnom niste mogli identificirati tko je pucao na koga i odakle, da li je to tačno? O. Ne, nisam ih mogao identificirati. Samo sam čuo detonacije iz smjera Viteza, ali nisam znao šta se dešava.”

³⁴⁷ T. 6574: “U tom trenutku su uniformirani vojnici muslimanske nacionalnosti u grupama od njih pet-šest, bilo je dosta grupa od po pet-šest vojnika, i oni su preuzeli kontrolu i opkolili hrvatske kuće, i njihova taktika je bila da prvo bace naprave koje su dovele do snažne detonacije. Moglo se čuti kako se od tih eksplozija razbijaju stakla i uništavaju stvari u kućama.”

297. Hrvatima je naredeno da izađu iz svojih podruma uzdignutih ruku. Neki stariji ljudi ostavljeni su u podrumu gdje su bili užasni uslovi. Svjedokova baka kojoj je bilo više od 80 godina tamo je umrla. Ostali su prisiljeni da u koloni idu za Prnjavor. Svjedok je tamo zatočen u Zadružnom domu. Odatle su ga vojska i policija vodili da kopa rovove u Sivrinom Selu. Hrvati su ponekad korišteni kao živi štit protiv pucanja sa hrvatske strane.

298. Hrana i uslovi u Zadružnom domu bili su jako loši – zatočenici su morali ležati na betonskom podu i nije bilo dovoljno ćebadi za 30 ljudi koji su tamo bili zatočeni. Morali su ležati odjeveni. Vojnici su ih često provocirali. Jedan vojnik ih je tukao i tjerao da izvikuju muslimanske molitve.

299. Svjedok je 23. ili 24. aprila 1993. u Zadružnom domu ranjen iz vatrenog oružja i na kraju je odvezen u bolnicu gdje je ostao do 13. maja 1993. kada je razmijenjen.

300. Svjedok se nikada nije vratio u Počulicu jer sada tamo u hrvatskim kućama žive muslimanske izbjeglice. Katolička crkva i groblje u Zvizdi su desekrirani - kapela je spaljena a nadgrobni spomenici razbijeni.

301. Svjedok je izjavio da je 16. aprila 1993. vidio strane mudžahedine.³⁴⁸

(d) Napad na Ahmiće

(i) Večer prije napada – 15. april 1993.

a. Otmica Živka Totića i ubistvo njegove pratnje

302. Osim napada na pomenuta sela, tvrdi se da je razorni učinak na odnose između Muslimana i Hrvata imala i otmica Živka Totića i ubistvo njegovih tjelohranitelja 15. aprila 1993. Totić je bio na čelu Vojne policije HVO-a u Zenici.³⁴⁹ Četiri ili pet njegovih

³⁴⁸ T. 6592-6593: “P. A kako ste znali da su to mudžahedini? O. Pa oni to nisu skrivali. Imali su marame kakve oni nose. Nisu razumjeli srpsko-hrvatski i bili su tamnopusi u poređenju sa nama. Ali, budući da sam ja rođen tamo, ja znam sve mještane, barem iz videnja, uključujući Počulicu i Prnjavor, iz Vrhovina i Vjetrenice i dalje takode. P. Da li su oni ulijevali strah Hrvatima? O. Da. P. Na koji način su to činili? P. Pa ulijevali su nam strah jer, kad bi prolazili kraj naših kuća, oni bi veoma često izrekli njihov pozdrav, i druge oblike vjerskih izreka. Taj dio sam razumio.”

³⁴⁹ **Potpukovnik Watters**, T. 147.

tjelohranitelja ubijeno je tokom otmice, a tvrdi se da su to uradile muslimanske snage.³⁵⁰ Međutim, sam Totić je na kraju pušten.³⁵¹

b. 15. april 1993. u Ahmićima

303. Prema tvrdnjama odbrane a nasuprot tvrdnjama svjedoka optužbe, 15. aprila 1993. nije bilo nikakvih predznaka napada na Ahmiće. Svjedoci odbrane izjavili su da je toga dana sve bilo normalno. Jedna svjedokinja (**DC/1,2**) opisala je kako su njezina djeca išla u školu kao i obično, te kako je ona otišla u kuću Ankice Kupreškić da je pozdravi po povratku u selo iz Njemačke gdje je takode sve bilo normalno.³⁵² Većina svjedoka odbrane izjavila je da nisu bili svjesni predstojećeg sukoba.³⁵³

304. **Ankica Kupreškić** vratila se iz Njemačke u Ahmiće 15. aprila 1993. nakon što joj je muž javio da se situacija u Bosni normalizirala. Ona je rekla da u to vrijeme u Vitezu nije bilo stvarnog straha od muslimanske ofenzive, iako je bila čula o incidentu u vezi s otmicom Totića i vidjela mnogo muslimanskih barikada na cestama na putu do Ahmića. Te večeri ljudi su joj došli u posjetu koja je trajala do iza ponoći. Nitko je od muslimanskih komšija nije posjetio ali svjedokinja nije znala zašto. U razgovorima te večeri nitko nije spomenuo bilo kakvu moguću opasnost.³⁵⁴ **Gordana Cuić**, koja je posjetila Ivicu i Ankicu Kupreškić te večeri, takode je posvjedočila da se nije razgovaralo ni o kakvom predstojećem napadu.³⁵⁵ **Mirko Šakić** posvjedočio je da su muškarci te večeri govorili o problemima u središnjoj Bosni, uključujući i otmicu zapovjednika Totića.

305. **Ivica Kupreškić**,³⁵⁶ muž Ankice Kupreškić, pokupio je svoju ženu na aerodromu 15. aprila 1993. Prilikom prolaska kroz barikade HVO-a i Armije BiH upozoren je na

³⁵⁰ Video traka na kojoj se vidi ova epizoda nosi broj D34/2, hrvatski prijevod je D34A/2 a engleski prijevod D34B/2.

³⁵¹ **Jadranka Tolić**, T. 6156-6158.

³⁵² **Svjedokinja DC/1,2** T. 8523.

³⁵³ **Ljubica Miličević**, T. 7305; **Zdenko Rajić**, T. 7402; **Dragan Vidović**, T. 8403; **Zdravko Vrebac**, T. 7817-7818.

³⁵⁴ T. 7860-7862.

³⁵⁵ T. 8154: "P. Dakle, kad ste bili u toj sobi u kojoj su se svi nalazili, o čemu je vođen razgovor? Jesu li razgovarali o tome da će sutra biti rata, da treba očistiti Muslimane iz Ahmića, ili su razgovarali o nečem drugom? O. Pa, vodio se nevezani razgovor. Ostali smo kratko vrijeme u Ivićinoj kući."

³⁵⁶ T. 7961-7967.

napetost nastalu otmicom Totića 15. aprila 1993. Došao je kući oko 18:30 sati i nakon toga gorepomenuto društvo zadržalo se kod njega do ponoći.

306. **Niko Šakić** izjavio je u svjedočenju da nije imao pojma da će 16. aprila 1993. doći do napada, inače bi upozorio svoje komšije Muslimane.³⁵⁷

(ii) Napad na Ahmiće HVO nije isplanirao unaprijed

307. Odbrana je pozvala svjedoke da dokaže da HVO nije prethodno znao za napad izveden 16. aprila 1993.

308. **Svjedokinja DA/5** koja je u relevantno vrijeme radila na organiziranju Viteške brigade HVO-a posvjedočila je da 15. aprila 1993. nije čula da se sprema napad HVO-a.³⁵⁸

(iii) Napad kao vojna operacija

309. Nasuprot opisu masakra u Ahmićima prema kojem je to bio rezultat muslimanskog napada za koji su hrvatske snage bile nepripremljene, odbrana je istovremeno tvrdila da su Ahmići imali stratešku vrijednost i da su stoga bili legitimni vojni cilj. **Vlado Divković** rekao je da je Vitez bio od strateškog značaja za Armiju BiH, osobito zbog tvornice Vitezit, čiji je on bio direktor, a koja je 1992-1993. opskrbljivala i HVO i Armiju BiH materijalnim sredstvima kao što su čahure.³⁵⁹ Isto tako, bilo bi jako opasno da je tvornica u Vitezu bila granatirana ili da je pala u ruke neprijatelja.³⁶⁰

310. Odbrana je zanijekala da su Ahmići bili cilj napada zbog svog vjerskog značenja. **Zvonimir Čilić** naveo je da Ahmići nisu bili ni u čemu posebni što se tiče islamske vjeroispovijesti. Ako išta drugo, to je selo bilo poznato kao više urbano od drugih sela u tom području.³⁶¹

(iv) Bosanski Hrvati očevici događaja u Ahmićima 16. aprila 1993.

³⁵⁷ T. 8312-8313.

³⁵⁸ T. 5715.

³⁵⁹ T. 5795: "P. Da li smatrate da je Vitez bio od posebnog strateškog značaja za Armiju BiH zbog te strateški važne tvornice? O. To je sasvim očito. Nema sumnje da je to bio jedan izuzetno važan strateški lokalitet." Vidi takođe dokazni predmet D55/2 (fakture).

³⁶⁰ T. 5812-5813 i T. 5836-5837.

³⁶¹ T. 5252.

311. Odbrana je pozvala veliki broj svjedoka da posvjedoče o onome što se dogodilo u Ahmićima 16. aprila 1993. Međutim, dok su muslimanski stanovnici ispričali ujednačenu priču o tome kako su nasilno istjerani iz svojih domova a njihovi najbliži ubijeni, hrvatski stanovnici imaju različitu ali jednako ujednačenu priču o sukobu. Hrvatski stanovnici Ahmića općenito su upozoreni na predstojeći napad u ranim jutarnjim satima 16. aprila 1993., ako ne i ranije. **Dragan Vidović** ispričao je kako ga je oko 02:00-02:30 sati 16. aprila 1993. nazvao Nenad Šantić i rekao mu da je došlo do problema i neka ide u kuću Joze Livančića. Kad je stigao, tamo su već bili okupljeni razni ljudi. Ivica Vidović, koji je bio zadužen za civilnu zaštitu u rejonu Ahmići-Šantići-Pirići, rekao je da postoje informacije da se Muslimani spremaju napasti i da se Hrvati trebaju skloniti sa porodicama na bezbjedno mjesto.³⁶² Dragan Vidović je zatim otišao probuditi razne Hrvate i reći im da odu u sklonište. Svoju porodicu odveo je u sklonište u kući Nike Šakića.

312. **Ivicu Kupreškića** Dragan Vidović je probudio u 04:00 sata i upozorio ga na mogući muslimanski napad. Rečeno mu je da porodicu odvede u sklonište. On je probudio svoju ženu Ankicu Kupreškić. Ona je spakirala nešto hrane i odjeće i otišla u sklonište oko 04:55 sati. Otišla je u kuću Dragana i Jelene Trajanovski (tzv. sklonište u kući Vrebac). Bila je jedna od prvih koji su tamo stigli. Mirjan Kupreškić je stigao nakon pet ili deset minuta, gurajući svoju bolesnu majku u tačkama, a sa njim su išli žena i njihovo dvoje djece. Zoran Kupreškić je takođe došao u sklonište. **Ankica Kupreškić** je tamo ostala do 17. aprila 1993. kad je evakuirana u Donju Rovnu.³⁶³ Rečeno joj je da je sukob rezultat napada Muslimana na Mahalu. Prema ovoj svjedokinji, pucnjava se nastavila i 17. aprila 1993.,³⁶⁴ drugim riječima, trajala je dva dana.

313. **Ivica Kupreškić** vratio se u svoju kuću nakon što je porodicu odveo u sklonište i posvuda je vidio dim i plamen. Vidio je vojnike kako idu u smjeru kuće Vlatka

³⁶² T. 8424-8425: "P. Možete li nam reći što vam je Ivica Vidović, Jevčo, rekao da učinite? O. Objasnio je da ima nekih problema, da je moguće da će nas Muslimani napasti, i da ja moram javiti svojoj porodici i drugim komšijama i odvesti ih u skloništa. Rekao mi je, budući da mi je to bilo usput, da navratim do kuće Nike Šakića i da mu kažem da on učini isto u svom području, isto što ću i ja učiniti u svom."

³⁶³ T. 7871: "P. A kada ste onda napustili sklonište i kamo ste otišli? O. Onda su nam rekli da su Muslimani, mudžahedini upali u Krtinu Mahalu, i mnoge žene i djeca su bježali. Plakali su i vrištali, bili su bos i skoro -- skoro da nisu bili odjeveni. [... Svi] ti ljudi koji su pobjegli iz Krtine Mahale su evakuirani u Donju Rovnu."

Kupreškića. Takođe je vidio kako Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić evakuiraju svoje porodice. Sakrio se u jednoj kotlovnici blizu Kupreškića kuća. Unutra su utrčala dva vojnika, jedan u crnoj a jedan u maskirnoj uniformi.³⁶⁵ Vojnici su mu rekli da otrči do svoje kuće i donese im rakiju. Rekli su da su Džokeri.

314. **Milutina Vidovića** probudio je otac u 04:30 sati 16. aprila 1993. Mislio je da se radi o lažnoj uzbuni jer je mnogo takvih bilo prije. Svi njegovi susjedi Hrvati okupili su se ispred njegove kuće. Zoran i Mirjan Kupreškić prošli su sa svojim porodicama u smjeru Žuma a zatim se vratili. Nakon što je počela pucnjava, Zoran Kupreškić i drugi otišli su u smjeru jedne udoline ispod Kupreškića kuća koju zovu Dolina.³⁶⁶ Za nekoliko lokalnih Hrvata tvrdi se da su tamo proveli veći dio dana. Među njima su Milutin Vidović, Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić.³⁶⁷

315. Nakon otprilike 15 minuta u Dolini, ova grupa muškaraca vidjela je dim koji se dizao iz smjera Kupreškića kuća. Između 09:00 i 10:00 sati Zoran Kupreškić i svjedok otišli su da vide svoje porodice. Prvo su se zaustavili kod kuće Milutina Vidovića i otišli u podrum. Milutin Vidović je tamo vidio svoju i druge porodice. Zoran Kupreškić, Mirjan Kupreškić i Milutin Vidović onda su otišli u smjeru Žuma da obidu porodice Kupreškićevih. Po putu su susreli Antu Vidovića koji im je rekao da je Fahrhan Ahmić, jedan od njihovih prijatelja, ubijen i “Mirjan Kupreškić je doslovce počeo plakati, jer su oni zajedno svirali u grupi i bili su praktički nerazdvojni”.³⁶⁸

316. Dana 18. aprila 1993. vojni policajci odveli su grupu u Dolini na neku vrstu linije fronta u Pirićima da kopaju rovove. To je bilo prvi puta da su vidjeli da su muslimanske kuće spaljene i da je bilo mrtvih Muslimana. Enver Sahić bio je jedan od njih. Zoran Kupreškić je plakao jer mu je to bio prijatelj.³⁶⁹

³⁶⁴ T. 7875-7876.

³⁶⁵ T. 7979-7980: “Imali su automatske puške, i municiju i nekoliko ručnih bombi. Na čelu su imali crnu traku, i boju na licima. Jedan od njih imao je pušku M-48 obješenu preko ramena.”

³⁶⁶ T. 7493. **Svjedok BB**, T. 3821.

³⁶⁷ Vidi video traku koja je uvrštena u dokazni materijal putem **Dragana Vidovića** na kojoj se vidi ta udolina (dokazni predmet D105/2, D106/2).

³⁶⁸ **Mirko Šakić**, T. 7628.

³⁶⁹ **Dragan Vidović**, T. 8446: “P. Jeste li razgovarali sa Vojnom policijom koja vas je tamo dovela? O. Da. Oko 20 metara prije nego što smo došli do mjesta gdje smo se zaustavili, jedan od te dvojice rekao nam je da dobro čuvamo tu liniju. On je rekao: “Jer ako Muslimani probiju ovu liniju uradiće vam isto šta smo mi

317. Hrvatski stanovnici Ahmića koji nisu upozoreni na predstojeći sukob izjavili su da ih je oko 05:30 sati 16. aprila 1993. probudila snažna pucnjava. Prema hrvatskim svjedocima, pucnjava je po svemu sudeći dolazila iz smjera Busovače i Ahmića.³⁷⁰ **Ivo Vidović** izašao je na ulicu gdje je mogao vidjeti ljude kako bježe i pitao ih je što se dešava. Oni su odgovorili da su muslimanske jedinice napale Ahmiće i da oni bježe u sklonište. On je sakupio svoju porodicu i takođe otišao prema skloništu.³⁷¹ Ljubica Miličević takođe je uzela svoju djecu i napustila kuću. Prvo je otišla prema šumi a onda u sklonište. Gorana Maleša je probudila majka koja je čula pucnjavu. Kad je shvatio ozbiljnost situacije, Maleš je otišao u Rijeku da zaštititi svoju farmu. Otišao je na mjesto zvano Crveno Brdce, liniju odbrane na jednom brdu, gdje je ostao cijeli rat.

318. **Zdenko Rajić** dobio je telefonski poziv Karla Grabovca koji ga je obavijestio da je u Ahmićima izbio sukob. Naređeno mu je da ode na Crveno Brdce, uzvisinu na udaljenosti od 200-300 metara od njegove kuće. Zadužen je da se pobrine da Muslimani ne napreduju iz područja Vraniske. Linija odbrane uspostavljena je na Crvenom Brdci i pokrivala je otprilike četiri kilometra. Na liniji odbrane bilo je otprilike 130 ljudi, uključujući Gorana Maleša. **Zdenko Rajić** istakao je važnost toga da Hrvati drže Radakov most blizu Rijeke jer su Muslimani blokirali cestu između Busovače i Viteza kod Buhinih Kuća.³⁷² Saobraćaj je zato morao ići kroz Rijeku i preko Radakova mosta, jer je to bio jedini put kojim se moglo doći do Busovače preko Nadioka. Svjedok je izjavio da bi Hrvati u tom području bili potpuno odsječeni da se nije moglo ići preko tog mosta, tako da su tamo poslane jedinice da ga zaštite od diverzije Armije BiH.

uradili njima." P. Kad kažete "mi", što mislite? O. Ta dva pripadnika Vojne policije." - Svjedok se tamo ukopao i ostao tamo do kraja rata. Grupa naoružanih vojnika koja je prošla kraj njega imala je bijele pojaseve pa je on pretpostavio da se radi o Vojnoj policiji. Svi su imali obojana lica, osim Mirjana Šantića, mještana kojeg je prepoznao. Dana 18. aprila 1993. dobili su uputstva od Vojne policije da kopaju rove u Pirićima.

³⁷⁰ **Ivo Vidović**, T. 6949.

³⁷¹ T. 6950: "P. Kamo ste otišli sa ženom i djecom, u koje sklonište? O. Pošao sam prema Jozinoj kući gdje su svi drugi otišli jer je to ranije bilo naše sklonište. Kad su prelijetali srpski avioni, onda bi se uvijek tamo sklanjali. ... Ostao sam oko deset minuta, a onda sam izašao da vidim što se dešava pa sam sreo druge ljude koji su dolazili u sklonište. Razgovarao sam sa njima o tome što se dešava, jer nismo znali što se dešava. P. Jeste li susreli nekoga tko vam je rekao da nekamo odete? O. Susreo sam Nenada Šantića, zapovjednika moje seoske straže. P. Što vam je Nenad Šantić rekao? O. Nenad mi je rekao da odmah moram ići braniti Radakov most."

³⁷² T. 7407.

(e) Žrtve na obje strane u Vitezu i Ahmićima 16. aprila 1993.

319. **Dragan Stojak** izjavio je u svjedočenju da je tokom sukoba u Vitezu poginulo 1.300-1.400 Hrvata, a ranjeno ih je skoro 5.000.³⁷³ Međutim, ovaj broj odnosi se na cijeli period rata, tako da uključuje i one koji su poginuli u borbi sa Srbima. Prilikom unakrsnog ispitivanja optužbe ispostavilo se da je 16. aprila 1993. poginulo jako malo Hrvata,³⁷⁴ uprkos tvrdnji tog svjedoka da su se toga dana u Mahali vodile intenzivne borbe i da su tamo poginuli Hrvati, od kojih je jednome prerezan vrat.

320. **Rudo Vidović** i drugi svjedoci odbrane stalno su naglašavali da je u Ahmićima 16. aprila 1993. bilo žrtava na obje strane. Međutim, iako niti jedan svjedok odbrane nije osporio da je toga dana u Ahmićima poginulo više od 100 Muslimana, samo se jedna smrt među Hrvatima, smrt Mirjana Šantića, dosljedno spominjala.³⁷⁵ **Vlado Alilović** izjavio je u svjedočenju da je u Ahmićima 16. aprila 1993. poginulo pet Hrvata, međutim, mogao je imenovati samo Mirjana Šantića koga je poznavao. Osim toga, dok su velika većina muslimanskih žrtava bili civili, Mirjan Šantić je bio vojnik.

(f) Džokeri i/ili jedna specijalna jedinica izveli su napad na Ahmiće

321. Mnogi svjedoci odbrane izjavili su u svjedočenju da su ujutro oko 05:00 sati 16. aprila 1993. u Ahmićima vidjeli veliku grupu od oko 30 do 40 vojnika kako se kreću od Žuma u smjeru Kupreškića kuća.

322. **Milutin Vidović** opisao je kako je vidio 30 dobro naoružanih ljudi dok je 16. aprila 1993. oko 05:00 sati išao prema skloništu Nike Šakića. Ti vojnici su bili u maskirnim uniformama, lica su im bila zacrnjena i nosili su automatske puške. Svjedok je rekao da su izgledali "kao da su iz nekog nindža filma".³⁷⁶ Imali su bijele pojaseve i oznake Vojne policije.

³⁷³ T. 6319.

³⁷⁴ Dokazni predmet P337 pokazuje da su u Vitezu 16. aprila 1993. poginula samo dva vojnika HVO-a.

³⁷⁵ Vidi br. 435 na dokaznom predmetu P337.

³⁷⁶ T. 7513.

323. **Dragan Vidović** posvjedočio je da je toga jutra vidio grupu vojnika koji su izgledali kao Vojna policija.³⁷⁷

324. **Svjedok DC/1,2** vidio je jednu manju grupu vojnika: “Svi su nosili maskirne uniforme. Svi su bili crni, lica su im bila namazana. Ja sam se tako uplašio [...]”³⁷⁸

325. Među drugim svjedocima odbrane koji su izjavili u svjedočenju da su u ranim jutarnjim satima 16. aprila 1993. vidjeli tu grupu vojnika kako se kreće od Žuma prema kući Vlatka Kupreškića su i **Mirko Šakić**³⁷⁹ i **Niko Šakić**.³⁸⁰

326. **Ivica Kupreškić** vidio je dva vojnika za koje je moguće da su pripadali toj grupi dok se krio u kotlovnici kod Kupreškića kuća.³⁸¹ “Imali su automatske puške, municiju i nekoliko ručnih bombi. Na čelu su imali crnu traku, a lica su im bila obojana. Jedan od njih je preko ramena imao obješenu pušku M-48.”

³⁷⁷ Valja primijetiti da je **svjedok E** prepoznao vojnika koji je radio u prodavnici Šutra Vlatka Kupreškića. T. 1270: “[...] P. Možete li ovom Sudu reći što ste mislili, gdje ste ranije vidjeli tu osobu? U kojim okolnostima? O. Pa, ova osoba koju sam upravo opisao, išao sam dva ili tri puta u podrum prodavnice Šutra, i tamo sam susreo sličnu osobu.” **Dragan Vidović** rekao je da je Mirjan Šantić, kojeg je vidio u grupi naoružanih vojnika, nekada radio u prodavnici Vlatka Kupreškića, T. 8428-8429: “Često je bio u skladištu. Dolazio bi u skladište Vlatka Kupreškića često i poznavao je to mjesto. Puno se tuda kretao. [...] P. Možete li nam reći da li je ta prodavnica u skladištu Vlatka Kupreškića bila jedina prodavnica u ta tri sela, Šantićima, Pirićima i Ahmićima? O. Da, u to vrijeme to je bila jedina prodavnica koja je radila, tako da su skoro svi komšije dolazili u tu prodavnicu i kupovali potrebnu hranu.”

³⁷⁸ T. 8529.

³⁷⁹ **Mirko Šakić**, T. 7614-7615, rekao je da se ujutro 16. aprila 1993, nedugo nakon što je vidio Zorana i Mirjana Kupreškića kako sa svojim porodicama idu u smjeru Žuma, otprilike pet ili deset minuta nakon toga, pojavila grupa od otprilike 25 do 30 naoružanih vojnika. Neki su bili u maskirnim a neki u crnim uniformama. Bili su dobro naoružani, imali su ručne bacače a nekima su lica bila obojana u crno. Svjedok je prepoznao jednog od njih, Mirjana Šantića. Neki su imali bijele pojaseve, što upućuje na pripadnost jedinici Vojne policije. Došli su iz smjera Žuma i išli prema Kupreškića kućama.

³⁸⁰ **Niko Šakić**, T. 8263-8265, vidio je 30-35 dobro naoružanih vojnika u uniformi kako prolaze pokraj njegove kuće oko 05:30 sati 16. aprila 1993. Lica su im bila obojana a svaki je imao dva komada oružja. Išli su u smjeru skladišta Vlatka Kupreškića. Imali su bijele pojaseve i futrole za pištolje, kao i neku vrstu obojanih traka na ramenima. Šakić je takode spomenuo da su 16. aprila 1993. u skloništu Nike Vidovića bile i muslimanske i hrvatske porodice (svjedok je oko 17:00 sati 16. aprila 1993. prešao iz skloništa u kući Vrebac u sklonište u kući Vidovića jer im je rečeno da je to bezbjednije) što znači da Muslimani nisu bili diskriminirani: “P. Koga ste vidjeli u skloništu? Da li ste vidjeli i Hrvate i Muslimane i tko su oni bili? O. U podrumu su bili i Muslimani i Hrvati. Bile su tri muslimanske porodice. ... P. Da li su Muslimani koji su bili sa vama u skloništu Nike Vidovića, porodice Bilić i Strmonja, takode bili uplašeni? O. Nisu se plašili nas, komšija, ali su se plašili pucnjave, mislim da ne bi bili tamo da su se plašili nas. P. Da li su znali da je porodica -- da su porodice Ramić i Strmonja bile u tom skloništu? O. Da, jesu, a iz moje kuće, iz Mirkovog stana na prvom katu su došli Mirko i Zoran, pa su pozvali neku ženu po imenu Ranka koja je radila u UNROFORU-u zajedno sa Č, da porodice Bilić i Strmonja odu od tamo. Ne znam da li im je to pošlo za rukom. P. Tko im je rekao da zovu UNPROFOR? O. Pa mogli su ih vidjeti tamo -- ne znam tko im je to rekao. Razgovarao sam s njima i rekao sam da bi bilo dobro da se te porodice maknu od tamo.”

³⁸¹ T. 7979-7980.

327. Optuženi **Zoran Kupreškić** svjedočio je pred Pretresnim vijećem. Rekao je da u aprilu 1993. situacija više nije bila dobra: govorilo se o zločinima nad Hrvatima u Dusini i Lašvi, a čuo je i glasine da su u blizini Pirića mudžahedini. U Ahmićima je bilo mnogo izbjeglica. Vojnici su pucali u vazduh. Bilo je bojazni ali Zoran Kupreškić se nije plašio svojih komšija.³⁸²

328. On je rekao da je 15. aprila 1993. bio na poslu do 14:00 sati i da je zatim otišao u Vitez na kafu sa Senadom Topoljakom i Draganom Grebenarom. Nedugo prije sumraka njegov amidža Ivica dovezao je svoju ženu iz Splita. Optuženi i njegova žena otišli su te večeri do Ivićine kuće iza 20:00 sati i tamo ostali oko pola sata. Zoran Kupreškić je onda otišao kući i legao oko ponoći.³⁸³

329. Prilikom unakrsnog ispitivanja o svjedočenju svjedoka V, Zoran Kupreškić je rekao da nije vidio ništa od onoga što svjedok V tvrdi da je vidio ispred kuće Zorana Kupreškića, niti da je to itko drugi spomenuo. Nitko iz porodice Kupreškić te noći nije otišao.³⁸⁴

330. **Mirjan Kupreškić** je takode svjedočio. Izjavio je da je 15. aprila 1993. bio na poslu u prodavnici Šutra u Vitezu. U prodavnicu su dolazili prijatelji, poput Zdravka Vrebca i Veljka Čate. Mirjan Kupreškić završio je sa poslom oko 17:00 sati i otišao u kafić gdje su se obično okupljali muzičari. Nije primijetio ništa neobično. Zdravkov rođak odveo ga je kući otprilike sat i pol kasnije. Na cesti je bio samo redovni kontrolni punkt i ništa nije bilo neuobičajeno. Kad je stigao kući vidio je da mu je sin bolestan. Otišao je do Ivićine kuće i vratio se u 23:00 sata.³⁸⁵

331. Optuženi **Vlatko Kupreškić** posvjedočio je da je sa Ivicom u njegovom automobilu otišao u Split 14. aprila 1993.³⁸⁶ Došli su u Split oko podneva i kupili so,

³⁸² T. 11273-11275 i T. 11458-11459.

³⁸³ T. 11264-11271.

³⁸⁴ T. 11470 i T. 11472.

³⁸⁵ T. 11599-11603.

³⁸⁶ T. 11867.

traperice i patike. Sve su to stavili u prtljažnik automobila. Oko 21:00 sat dočekali su Ivičinu ženu Ankicu na aerodromu i proveli noć u Baškoj vodi.³⁸⁷

332. Dana 15. aprila 1993. Vlatko Kupreškić dospio je u Ahmiće oko 18:30 sati. Istovario je i pripremio robu koja je sljedećeg jutra trebala biti otpremljena u Travnik. Te večeri nije bilo nikakvih vojnika niti u kući niti u prodavnici Vlatka Kupreškića.³⁸⁸ On nije imao nikakve veze sa napadom i nije ni na koji način pomagao pripremu napada.³⁸⁹ Poriče je da je bio ispred Hotela Vitez 15. aprila ili da je 15. aprila³⁹⁰ bio u društvu grupe vojnika ispred svoje kuće ili na balkonu svoje kuće.³⁹¹

3. Nalazi Pretresnog vijeća

333. Pretresno vijeće smatra da je optužba iznijela uvjerljive dokaze koji pokazuju da su napad na Ahmiće 16. aprila 1993. isplanirale snage HVO-a i specijalna jedinica hrvatske Vojne Policije zvana Džokeri. Hrvatski stanovnici Ahmića, ili barem oni koji su pripadali HVO-u ili bili u kontaktu sa hrvatskim oružanim snagama, znali su da će rano ujutro 16. aprila 1993. hrvatske snage započeti masovni vojni napad. Održiva je tvrdnja da su stekli uvjerenje da će doći do napada barem prilikom sastanka koji je održan 16. aprila u 02:30 sati u kući Joze Livančića. Pretresno vijeće smatra da su vjerodostojni dokazi koje je izvela optužba a koji pokazuju da su do 15. aprila mnogi znakovi pokazivali da se sprema vojna operacija i da su mnogi Hrvati toga bili svjesni.

334. Pretresno vijeće nalazi da su napad izvele vojne jedinice HVO-a i pripadnici Džokera. Hrvatski stanovnici Ahmića sposobni za vojsku pružili su pomoć i podršku na razne načine. Neki od njih učestvovali su u vojnim operacijama protiv Muslimana. Međutim, isto tako je istina da je jedan manji broj hrvatskih stanovnika Ahmića nastojao spasiti muslimanske prijatelje ili komšije tako što ih je poticao na bijeg i pomagao u tim pokušajima, ili u svakom slučaju savjetovanjem kako da se izbjegne pogibelj.

³⁸⁷ T. 11764-11766.

³⁸⁸ T. 11767-11769.

³⁸⁹ T. 11797-11798.

³⁹⁰ T. 11810.

³⁹¹ T. 11802 i T. 11817.

335. Napadači su za metu imali muslimanske civile i njihove kuće. Pretresno vijeće smatra da je dokazano da u Ahmićima nije bilo muslimanskih vojnih snaga niti bilo kakog vojnog objekta koji je pripadao Armiji BiH. Osim muškaraca koji nisu u dobi za vojsku, staraca, žena i djece, bilo je i nešto Muslimana sposobnih za vojsku - pripadnika Armije BiH na dopustu i rezervista koji su učestvovali u seoskim stražama. Kad su hrvatske snage započele napad, najviše 10-15 Muslimana u gornjem dijelu Ahmića i najviše 10-15 Muslimana u donjem dijelu Ahmića odgovorilo je upotrebom oružja. Imajući u vidu očiglednu razliku u broju i vojnoj opremi među zaraćenim stranama, muslimanska reakcija očito je bila usmjerena na to da zaštiti nekoliko kuća u kojima su neki od preživjelih iz početnog napada potražili utočište. Moguće je i da su muslimanski borci nastojali što je moguće više ograničiti masakr civila.

336. Svrha napada bila je da se razori što je moguće više muslimanskih kuća, da se ubiju svi muškarci u dobi za vojsku i da se time svi ostali potaknu da napuste selo i presele se negdje drugdje. Spaljivanje muslimanskih kuća i ubijanje stoke očito je bilo izvedeno sa namjerom da se ljudi koji tamo žive liše njihove najdragocjenije imovine. Valja primjetiti da su, kao što je to uvjerljivo dokazano svjedočenjem stručnog svjedoka suda, norveške antropologinje dr. Bringe,³⁹² kuća i stoka za njihove vlasnike imali ne samo ekonomski značaj, nego takođe, a možda i važniji, emocionalni, psihološki i kulturni značaj. Kuća je predstavljala moralno jedinstvo domaćinstva i moralni karakter njegovih članova. Za muškarca kao oca, kuća koju je on uspio sagraditi simbolizirala je njegovu društvenu vrijednost, njegovu privrženost svojoj porodici i njihovom budućem blagostanju. A osobito za žene, zbog komunističke tradicije represije vjere u javnom životu, kuća je takođe bila mjesto gdje se mogao odvijati vjerski život i obavljati obredi. Osim toga, kuća je bila veoma važno mjesto druženja, sjedište društvenih veza sa drugim ljudima. Ukratko, napasti nečiju kuću značilo je napasti njegovo cijelo biće.³⁹³ Stoka je takođe, osim ekonomske vrijednosti, imala i simboličko značenje (na primjer, Hrvati su imali svinje a Muslimani ne).³⁹⁴

³⁹² T. 10928-10933.

³⁹³ Kao što je rekla **svjedokinja suda Bringa**, “kuća koju ste tokom života uspjeli sagraditi, kad se to razori, onda nije razorena samo jedna fizička stvar, nego vam se čini -- to je napad na cijelo vaše biće jer ste toliko mnogo u to uložili” (T. 10932).

³⁹⁴ T. 10933-10934.

337. Pretresno vijeće takode nalazi da su napadi izvršeni na muslimanske stanovnike Ahmića predstavljali jedan oblik “personaliziranog nasilja” po definiciji dr. Bringe, to jest nasilja uperenog protiv konkretnih osoba zbog njihove nacionalne pripadnosti.³⁹⁵

338. Ukratko, Pretresno vijeće nalazi da je hrvatski napad na Ahmiće 16. aprila 1993. bio uperen protiv civila u svrhu “etničkog čišćenja”. Da li je prisilno protjerivanje Muslimana iz Ahmića bilo motivirano strateškim ciljem uklanjanja muslimanskog džepa na putu između Busovače i Viteza, ili je bilo zamišljeno kao odmazda za napade muslimanskih oružanih snaga na Kuber i nekoliko pretežno ili isključivo hrvatskih sela u tom području, pitanje je koje Pretresno vijeće može ostaviti nerazriješenim za potrebe ovog predmeta.

³⁹⁵ T. Svjedokinja suda Bringa ilustrirala je ovaj tip nasilja citirajući jednu Muslimanku u jednom drugom selu koja joj je rekla da se ne boji granata i bombi “jer je to samo smrt, i to momentalna. Bojim se pješadije, običnih vojnika koji dodu u moju kuću, provale u moju kuću. Oni mogu silovati, ubiti mi djecu pred očima. [...] Granate me ne pitaju za ime.” (T. 10985-10986). “O tome se i radi” -- primijetila je svjedokinja -- “jer iz vašeg imena obično mogu saznati koje ste nacionalnosti” (*ibid.*). Prema ovoj svjedokinji, obični vojnici koje je spomenula ta Muslimanka “napadaju [...] samo njihovo biće [...] njihov osjećaj identiteta, time što ulaze i napadaju njih osobno” (T. 11016).

IV ULOGA OPTUŽENIH

339. Prilikom utvrđivanja uloge optuženih Pretresno je vijeće u svom razmatranju imalo na umu prije svega sljedeće:

(a) Pretpostavku o nevinosti sadržanu u članu 21 Statuta, kojim se određuje da je optuženi nevin sve dok mu se ne dokaže krivica. To znači da je teret dokazivanja na optužbi, a prije no što se optuženog može osuditi za bilo koje krivično djelo, optužba mora u krivicu optuženog (i to van svake razumne sumnje) uvjeriti Pretresno vijeće.

(b) Princip da se predmet protiv svakog optuženog mora razmatrati odvojeno. Činjenica da se optuženima sudi zajedno ne znači da njihove predmete ne treba odvojeno uzimati u obzir. U skladu s tim, Pretresno se vijeće pozabavilo predmetom svakog od optuženih zasebno.

(c) U slučajevima u kojima se optužba oslanja na svjedočenje o identitetu, Pretresno vijeće ima na umu da je u slučaju takvog iskaza nužno oprezno postupati, osobito u slučajevima u kojima je svjedok osumnjičenog vidio tek na trenutak. U jednom značajnom predmetu u Engleskoj, na primjer, Apelacioni sud je upozorio na opasnost koja je takvom svjedočenju inherentna, tj. da svjedok lako može pogriješiti prilikom nečije identifikacije i da iskren svjedok, koji je međutim napravio pogrešku, može biti vrlo uvjerljiv.³⁹⁶

(d) Svi optuženi dobrog su karaktera i pozvali su svjedoke koji su u tom smislu svjedočili. U svakom pojedinom slučaju tome je data primjerena važnost.

(e) Optuženi Drago Josipović, Vladimir Šantić i Dragan Papić nisu svjedočili. Njihovo je pravo da tako postupe. Kao što je već navedeno, u Statutu se u članu 21(3) iznosi pretpostavka nevinosti. U Statutu se članom 21(4)(g) takode predviđa da se optuženog neće primoravati da svjedoči protiv samoga sebe. S tim u skladu neće se izvoditi nikakav zaključak iz činjenice da ti optuženi nisu svjedočili.

340. Pretresno će se vijeće sada pozabaviti slučajem svakog pojedinog optuženog.

³⁹⁶ *R. v. Turnbull* [1977] QB 224.

A. Dragan Papić

1. Uvod

341. Iako se njegovo ime nalazi tek na petom mjestu u optužnici, prikladno je pozabaviti se slučajem ovog optuženog odmah na početku, budući da je on optužen samo po tački 1 optužnice. Optužba tvrdi da je Dragan Papić aktivno sudjelovao u oružanom sukobu u oktobru 1992. godine i nakon toga bio aktivni učesnik na hrvatskoj strani, da je provodio pripreme za sukob od 16. aprila 1993. godine, te da je sudjelovao i u tom sukobu. Prema tezama odbrane, optuženi nije bio pristaša ni jedne strane i nije igrao nikakvu aktivnu ulogu ni u jednom sukobu.

2. Opći kontekst

342. Dragan Papić star je 32 godine. Roden je 15. jula 1967. Prije rata obavljao je posao šumara i živio s porodicom (uključujući i oca Ivu) na glavnom putu u Ahmićima, nedaleko od odvojka ceste prema Donjim Ahmićima. Njegovo je ime navedeno u Popisu Viteške brigade HVO-a u svojstvu pripadnika rezervnog sastava u razdoblju između 8. aprila 1992. i 15. januara 1996. godine.³⁹⁷ **Svjedok D** opisao ga je kao “dobrog komšiju” prije rata,³⁹⁸ no njegov drugi komšija, **Abdulah Ahmić**, izjavio je u svom iskazu da se tokom rata “potpuno promijenio”.³⁹⁹

343. **Abdulah Ahmić** je izjavio da mu je tokom jednog razgovora 1991. godine Dragan Papić rekao kako proučava njemačku fašističku literaturu i da se slaže s fašističkim metodama uništavanja Židova i pripadnika drugih nacija. Rekao je da se divi Hitleru kao vojnom vodi koji je dobro organizirao vojsku i narod. Dragan Papić je kazao da je to potrebno primijeniti na Hrvate.⁴⁰⁰

344. Prije 16. aprila 1993. Dragan Papić je k sebi u kuću na razgovor pozvao jednog od izbjeglica u Ahmićima, **svjedoka A**, i rekao mu da je bio na frontu kao snajperist u

³⁹⁷ Dokazni predmet P353.

³⁹⁸ T. 1026.

³⁹⁹ T. 261.

⁴⁰⁰ T. 261-262.

jedinici Crnokošuljaša. Dragan Papić je svjedoku A i njegovoj porodici predbacio što u Ahmićima borave kao izbjeglice.⁴⁰¹

345. Njegov mladi brat **Goran** rekao je pak da Dragan Papić nije bio pripadnik HVO-a i da se nije zanimao za politiku. Bio je u prijateljskim odnosima s Muslimanima.⁴⁰² Ovo svjedočenje potkrijepili su i iskazi **Pere Papića**⁴⁰³, rodaka Dragana Papića, i **Gorana Maleša**.⁴⁰⁴ Jedan drugi svjedok izjavio je kako nije čuo da je Dragan Papić davao ikakve izjave koje bi upućivale na negativan stav prema Muslimanima, koji su bili voljni kod njega popravljati svoje automobile, te da je odlazio na muslimanske sahrane.⁴⁰⁵ Predočene su takode i izjave jednog prijatelja porodice i jednog franjevca koji je bio svećenik u župi u Vitezu. Oni o Draganu Papiću govore kao o srdačnom čovjeku bezbrižne naravi, koji je bio u dobrim odnosima s komšijama.⁴⁰⁶ Jedan drugi svjedok koji ga je poznao izjavio je da je on bio marljiv čovjek koji se mnogo šalio i nije bio nasilan.⁴⁰⁷

3. Njegovo ponašanje za vrijeme oružanog sukoba 20. oktobra 1992.

(a) Dokazi optužbe

346. Nekoliko je svjedoka svjedočilo u vezi sa sudjelovanjem Dragana Papića u oružanom sukobu u oktobru 1992. godine. **Mehmed Ahmić** je izjavio da je Dragan Papić u njega i u njegovu kuću pucao iz automatskog oružja. Ovaj svjedok je bio vlasnik prodavnice na glavnoj cesti preko puta Papićeve kuće i živio je s porodicom iznad prodavnice. Bio je u bliskim odnosima s Ivom Papićem koji je bio njegov komšija i vodoinstalater. Dana 20. oktobra 1992. u 5:30 sati svjedok se probudio uslijed eksplozije. U 7:30 sati, on i njegova supruga otvorili su kapke na prozorima, našto je uslijedio rafal iz vatrenog oružja iz Papićeve kuće. Svjedok je vidio Dragana Papića kako puca kroz prednji desni prozor na gornjem katu svoje kuće. Dragan Papić je na sebi imao crnu

⁴⁰¹ T. 539-545.

⁴⁰² T. 7040-7045.

⁴⁰³ T. 7208-7210.

⁴⁰⁴ T. 7268.

⁴⁰⁵ Svjedočenje **Ive Vidovića**, T. 6974-6977, potkrijepljeno iskazom **Pere Papića**, T. 7208 i T. 7241.

⁴⁰⁶ Dokazni predmeti D29-30/5.

⁴⁰⁷ Svjedočenje **Rude Vidovića**, T. 6683.

uniformu i koristio je automatsku pušku.⁴⁰⁸ U tom je trenutku započela pucnjava sa svih strana i svjetlećim je mecima zapaljen krov. Oko 16:00 sati došlo je do zatišja u paljbi i svjedok je pobjegao u kuću svojeg oca. Da bi to učinio, puzao je s četverogodišnjim djetetom pod rukom, slijedeći svoje rođakinje. Vojnici su na njega otvorili vatru iz šume u blizini Papićeve kuće (oko 150 metara od svjedokove kuće). Među vojnicima koji su pucali vidio je Dragana Papića koji je koristio protivavionski mitraljez.⁴⁰⁹ Tokom unakrsnog ispitivanja istaknuto je da je u svojoj pismenoj izjavi svjedok rekao da su na njega iz protivavionskih mitraljeza pucali vojnici HVO-a, a ne Dragan Papić. Međutim, svjedok je izjavio da je on mogao promatrati dok je istovremeno puzao sa svojim djetetom.⁴¹⁰

347. Tog istog dana nakon pucnjave, Dragan Papić i još jedan čovjek zaustavili su jednog drugog svjedoka optužbe, **Fahrudina Ahmića**, Papićevog komšiju, dok se vraćao kući. Rekli su mu da mora od Slavka Skore zatražiti dozvolu da se vrati kući. Bili su odjeveni u maskirne uniforme i stajali su u blizini jednog bunkera i mitraljeza.⁴¹¹ Idućeg dana, Dragan Papić i taj drugi čovjek došli su do svjedokove kuće i zapitali: “Zašto se vi majmuni ne predate?”⁴¹² Dragan Papić je kod sebe imao upaljač za bombu. Rekao je svjedoku da će biti granatirani, ako ne predaju oružje.⁴¹³

(b) Dokazi odbrane

348. Teza odbrane je da Dragan Papić toga dana nije sudjelovao u borbama. Kada je pucnjava započela, pobjegao je zajedno s porodicom u šumu iza njihove kuće. S tog je mjesta otišao u Rovnu, gdje je proveo dan.

349. Četvorica svjedoka dali su iskaze o događajima toga dana koji su se ticali Dragana Papića:

(a) Njegov brat **Goran** rekao je da je porodicu probudila pucnjava i da su čuli glas iz džamije koji je pozivao Hrvate da se predaju zajedno s oružjem. On i njegova

⁴⁰⁸ T. 646, T. 650-652 i T. 670.

⁴⁰⁹ T. 654-655, T. 674-677 i T. 692-693.

⁴¹⁰ T. 695-696, T. 692-693.

⁴¹¹ T. 1787.

⁴¹² T. 1113.

porodica pobjegli su iz kuće i sakrili se u šumi iza kuće, da bi potom otišli u Rovnu. U šumi nije bilo nikakvog protivavionskog topa.⁴¹⁴

(b) Rođak Dragana Papića, **Pero Papić**, izjavio je da je oko 5:30 sati u šumi vidio Dragana Papića zajedno s njegovom suprugom i da je Dragan Papić otišao u Rovnu. Kada mu je tokom unakrsnog ispitivanja postavljeno pitanje o svjedočenju Mehmeda Ahmića, koji je rekao da je vidio Dragana Papića i druge ljude naoružane u šumi, svjedok je izjavio da je to netačno i da je Dragan Papić samo prošao kroz šumu ranije. Dragan Papić je proveo cijeli dan u Rovnoj. Svjedok je većinu dana proveo u šumi i u svom je iskazu izjavio da iz šume nitko nije otvarao vatru ili pucao na kuću Mehmeda Ahmića.⁴¹⁵

(c) **Zdenko Rajić**, policajac iz Viteza, poslan je u Ahmiće kao zapovjednik jednog odreda vojnika, sa zadatkom da čuvaju pristupe barikadi dok su je drugi vojnici napadali. Kretali su se starom željezničkom prugom od ceste prema Rovnoj do šume iza Papićeve kuće, gdje su ostali cijeli dan do 16:00 sati. Na putu od željezničke pruge prema šumi, u vremenu od 5:00 do 5:30 sati, susreli su skupinu žena, djece i starijih ljudi u kojoj je bio i Dragan Papić. Ti su ljudi rekli da odlaze u Donju Rovnu. Dragan Papić je kazao da treba preuzeti minobacač M60 kako bi odaslao signale ukoliko počnu pokreti Armije BiH. Svjedok je takođe izjavio da iz šume nitko nije pucao i da se tamo nije nalazio nikakav protivavionski top (PAT).⁴¹⁶

(d) **Zvonimir Šantić**, stanovnik Donje Rovne i zapovjednik seoske straže, izjavio je da je u Rovnoj oko 8:00 sati vidio Dragana Papića odjevenog u maskirnu jaknu kako nosi minobacač M60 i vreću. Dragan Papić je rekao da ne zna šta se događa, no da se čini da je došlo do sukoba između Muslimana i Hrvata i da mu je Nenad Šantić izdao naređenje da ode do Nive (koja se nalazila stotinjak metara od svjedokove kuće).⁴¹⁷ Dragan Papić ostao je u Nivi do 16:00 sati, kada je otišao do svjedokove kuće i pitao

⁴¹³ T. 1110-1114 i T. 1125-1126.

⁴¹⁴ T. 7050-51.

⁴¹⁵ T. 7198-7200, T. 7214 i T. 7230.

⁴¹⁶ T. 7387-94 i T. 7398-99.

⁴¹⁷ T. 7144.

ga da li može tamo ostaviti minobacač i vreću dok Nenad Šantić nekoga po to ne pošalje.⁴¹⁸

4. Njegovo ponašanje u periodu između oružanih sukoba

350. Nekoliko svjedoka optužbe svjedočilo je o ponašanju Dragana Papića u razdoblju između oružanih sukoba, a osobito o njegovoj ulozi pristaše hrvatske strane i o činjenici da je bio pripadnik hrvatskih snaga koje su nadzirale kontrolni punkt:

(a) Tokom tog razdoblja u selu su Dragana Papića vidali naoružanog i u uniformi, a opaženo je i da odlazi u Bungalov.⁴¹⁹ Viden je u uniformi kako nosi snajper s optičkim nišanima i napravu za davljenje.⁴²⁰ **Svjedok V** vidio ga je mnogo puta odjevenog u crnu uniformu.⁴²¹ **Svjedok Z** takode ga je vidio u crnoj uniformi, a jednom i kako nosi snajper.⁴²² **Abdulah Ahmić** vidio je Papića kako se penje u kamion noseći protivavionsko oružje i kako iz tog oružja puca u zrak.⁴²³

(b) Jedan drugi svjedok vidio je jedno vozilo s protivavionskim mitraljezom na kolnom prilazu ispred kuće Dragana Papića.⁴²⁴

(c) Ubrzo nakon sukoba u oktobru, **svjedok B** je zaustavljen na kontrolnom punktu izvan sela. Dragan Papić (naoružan puškom M48) rekao mu je da ne može ući u selo. Nekoliko dana kasnije svjedok B je otišao u Ahmiće s Marijem Čerkezom (zapovjednikom HVO-a). Došli su do kontrolnog punkta na glavnoj cesti u blizini Papićeve kuće, gdje se nalazila zemunica i mitraljez. Nakon razgovora s Marijem Čerkezom, Dragan Papić je naredio vojnicima da uklone sve prepreke.⁴²⁵ Prema mišljenju svjedoka, kontrolnim punktom je zapovijedao Dragan Papić.

(d) Ispred Papićeve kuće bila je izvješena zastava sa šahovnicom.⁴²⁶

⁴¹⁸ T. 7146.

⁴¹⁹ **Svjedok D**, T. 1002, T 1025; **svjedok G**, T. 1444.

⁴²⁰ **Abdulah Ahmić**, T. 273-274; **Esad Rizvanović**, T. 456-459; **svjedok T**, T. 2949.

⁴²¹ T. 3043.

⁴²² T. 3601.

⁴²³ T. 274-275.

⁴²⁴ **Svjedok B**, T. 799-801 i T. 820.

⁴²⁵ T. 759-767.

⁴²⁶ **Esad Rizvanović**, *ibid.*; **svjedok G**, *ibid.*

(e) Dragan Papić je viden s ostalima kako nosi vojne sanduke iz kuće Marija Papića.⁴²⁷

(f) **Svjedok N** je svjedočio da mu je na svečanosti povodom Bajrama prijetio čovjek u crnoj uniformi, za kojeg su mu rekli da je Dragan Papić.⁴²⁸

351. Drugi su vidjeli Dragana Papića kako 15. aprila 1993. vrši konkretne pripreme:

(a) **Svjedok A** vidio je Dragana Papića kako u crvenom automobilu marke Lada odlazi zajedno sa suprugom i majkom iz svoje kuće i kako se otprilike 40 minuta kasnije vraća bez njih.⁴²⁹ Dana 15. aprila 1993. **Svjedok G** čuo je svoje roditelje kako kažu da odlazi porodica Dragana Papića i da iz njegove kuće neprestano dolaze i odlaze vozila.⁴³⁰

(b) **Abdulah Ahmić** se vraćao kući u 22:00 sata kada je čuo Ivu Papića kako zove Dragana. Svjedok je zamijetio velik broj ljudi kod Papićeve kuće, no nije na to obraćao pažnju, budući da su se ljudi prilično često okupljali u kući Dragana Papića, a ponekad se u dvorištu nalazilo i do 30 automobila. U posjetu su dolazili njegovi prijatelji, a on je popravljao njihove automobile.⁴³¹

352. S druge strane, **Goran Papić** je svjedočio da je posao Dragana Papića uključivao brigu o divljači. Da bi obavljao taj posao, nosio je zelenu uniformu a katkada i maskirnu jaknu, te pušku M48.⁴³² Predočena je radna knjižica Dragana Papića, iz koje je vidljivo da je radio do 15. Aprila 1993.⁴³³ **Ivo Vidović** je izjavio da je često vidao Dragana Papića u šumarskoj uniformi i maskirnoj jakni ili u maskirnoj jakni i trapericama.⁴³⁴ Goran Papić je takođe izjavio da je Dragan Papić posjedovao crnu uniformu (koju je dobio na poklon), a nosio ju je kako ga ne bi zaustavljali na kontrolnim punktovima. Maskirnu odjeću je

⁴²⁷ **Fahrudin Ahmić**, T. 1128-1129.

⁴²⁸ T. 2539.

⁴²⁹ T. 547-550.

⁴³⁰ T. 1447.

⁴³¹ T. 275 i T. 386-387.

⁴³² Svjedočenje **Gorana Papića**, T. 7038-7039.

⁴³³ Dokazni predmet D12/5.

⁴³⁴ T. 6976.

nosio zato što su to svi činili, budući da je to bilo u modi.⁴³⁵ Dragan Papić nije imao ni pušku s teleskopskim nišanom, niti snajper.⁴³⁶ Nigdje se u blizini obiteljske kuće nije ni u jednom trenutku nalazio mitraljez ili protivavionsko oružje.⁴³⁷ Zastava sa šahovnicom bila je, kao i na drugim kućama, izvješena povodom vjerskih praznika.⁴³⁸

5. Njegovo ponašanje za vrijeme napada od 16. aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

353. Prema tvrdnjama optužbe, Dragan Papić je 16. aprila 1993. bio prisutan u Ahmićima i sudjelovao je u napadu. Kada je započela pucnjava, **Fahrudin Ahmić** i njegova porodica pobjegli su prema Gornjim Ahmićima. Put ih je vodio preko glavne ceste u blizini kuće Dragana Papića. Svjedok je primijetio dva vojnika kako se saginju pokraj kuće Ive Papića i vidio je “svjetlucaje (sic) pucnja iz vatrenog oružja koji je dolazio s prozora Dragana Papića”.⁴³⁹ Ubrzo nakon toga svjedok je pogođen i ranjen u ruku. Vidio je da puščana paljba dolazi iz kuća Mehmeda Ahmića i Dragana Papića.⁴⁴⁰

354. **Svjedok A** vidio je u jednom kutu ispred kuće Dragana Papića mitraljez okrenut prema cesti.⁴⁴¹ **Svjedok Z** čuo je paljbu iz protivavionskog topa u gustišu koji je bio vlasništvo Dragana Papića i njegovog oca.⁴⁴²

355. **Svjedok G** svjedočio je u vezi s prisutnošću Dragana Papića, koji je bio naoružan i u uniformi, 16. aprila 1993. u Ahmićima, u blizini vojnika koji su izvršavali smaknuća u blizini donje džamije. Poznavao je Dragana Papića, budući da su bili komšije. Roditelji su im bili bliski i često je vidao Dragana Papića. Ujutro 16. aprila porodica je pobjegla iz svoje kuće i svjedok G je trčao ispred drugih. Susreo je tri vojnika koji su pucali prema selu. Vidio je Dragana Papića u blizini tih vojnika na vratima kuće Huseina Ahmića. Dragan Papić stajao je naslonjen na dovratnik i držao je u rukama pušku. Svjedok (koji ga je poznavao) bio je 100% siguran da je to bio on. Svjedok je pokušao potrčati, no

⁴³⁵ T. 7056.

⁴³⁶ Svjedočenje **Pere Papića**, T. 7242-7243; **Goran Papić**, T. 7067.

⁴³⁷ **Goran Papić**, T. 7067.

⁴³⁸ **Ivo Vidović**, T. 6974-6977; **Pero Papić**, T. 7241.

⁴³⁹ T. 1134.

⁴⁴⁰ T. 1134 i T. 1138-1139.

⁴⁴¹ T. 568 i T. 570.

pogoden je puščanim rafalom. Prema njemu su trčali njegovi roditelji i sestre. Otac je zamolio jednog vojnika da ih propusti, no vojnik je jednom drugom vojniku naredio da ih ubije. Naređenje je ponovljeno dva puta, uslijedila su dva rafala i ubijeni su njegovi roditelji i jedna sestra (stara 11 godina). Njegova mlađa sestra (stara pet godina) čudom je preživjela.⁴⁴³ Svjedok G ostao je tokom dana nepomičan na mjestu gdje je ležao, no mogao je gledati unaokolo. Vidio je jednom ili dva puta Dragana Papića kako prolazi u maskirnoj uniformi i šeširu zajedno s vojnicima.⁴⁴⁴

356. **Kapetan Charles Stevens**, pukovnijski podoficir */Regimental Sergeant-Major/* u Cheshirske pukovnije, bio je nekoliko dana nakon masakra u Ahmićima, gdje je sreo čovjeka koji je sebe nazivao imenom "Dragan" i nosio pušku AK47. Čovjek je gestom, prešavši rukom preko grla, pokazao da je ubio 32 Muslimana. Kapetan Stevens kasnije je identificirao Dragana Papića u sudnici, izjavivši: "Kada vam netko kaže da je ubio 32 ljudi, ne zaboravljate tako brzo njegovo lice".⁴⁴⁵

(b) Dokazi odbrane

357. Odbrana tvrdi da Dragan Papić toga dana nije sudjelovao ni u kakvim borbama. Nakon što je žene iz porodice odveo rano ujutro u Rovnu, ostao je čuvati most na rijeci Lašvi, gdje je i ostao deset dana. Dakle, tokom 16. aprila nije bio u Ahmićima. Dokazni materijal koji slijedi ponuđen je kao potvrda tih tvrdnji.

358. **Goran Papić** je u svom iskazu izjavio da je porodica ponovo pobjegla u šumu nakon što ju je probudila pucnjava. Njihov otac rekao je Draganu da povede svoju ženu (koja je u to vrijeme bila u drugom stanju), majku i dvije druge žene u Rovnu.⁴⁴⁶ Dragana Papića vidjela je u šumi komšinica, koja ga je takođe vidjela kako odlazi, krećući se u pravcu Rovne.⁴⁴⁷

⁴⁴² T. 3607-3608.

⁴⁴³ T. 1464-1470 i 1475.

⁴⁴⁴ T. 1475-1477.

⁴⁴⁵ T. 2152-2154 i T. 2181-2190.

⁴⁴⁶ T. 7059.

⁴⁴⁷ Svjedočenje **Ljubice Miličević**, T. 7307.

359. **Zvonimir Šantić** je bio na Radakovom mostu preko rijeke Lašve, koji se nalazi između Ahmića i Rovne. Vidio je Dragana Papića zajedno sa suprugom, majkom i sestrom. Dragan Papić upitao je svjedoka bi li mogao skloniti njegovu porodicu. Svjedok je u svojoj kući imao već dvije porodice, tako da ih je smjestio kod svog brata, Ante Šantića.⁴⁴⁸ Dragan Papić odveo ih je tamo, vratio se dvadeset minuta kasnije i pridružio Draganu i Ivi Vidoviću u čuvanju mosta na lijevoj obali rijeke (tj. sa strane Ahmića). Svjedok se u to vrijeme nalazio na drugoj strani i čuvao most zajedno s još trojicom muškaraca. Dragan Papić je bio odjeven u maskirnu jaknu i traperice i imao je pušku M48.⁴⁴⁹ Ostao je čuvati most još 7-10 dana, nakon čega je otišao.⁴⁵⁰

360. To svjedočenje potkrijepio je **Ivo Vidović** svojim iskazom, u kojem je rekao da mu je Nenad Šantić rekao da čuva most. Otišao je do mosta i deset minuta kasnije, u 6:30 – 7:00 sati, stigao je Dragan Papić iz smjera Donje Rovne. Rekao je da je tamo u sklonište odveo svoju suprugu, majku i sestru.⁴⁵¹ Svjedok je izjavio da je cijeli dan čuvao stražu zajedno s Draganom Papićem: imali su stroga naređenja da se ne smiju maknuti s tog mjesta. Dragan Papić ostao je tamo desetak dana, kada mu je Nenad Šantić dozvolio da ode kući budući da mu se supruga porodila.⁴⁵² Svjedok je kazao da je stopostotno siguran da Dragan Papić nije napuštao svoj položaj tokom prvih osam dana sukoba.⁴⁵³

6. Vojna služba Dragana Papića: evidencija

361. Izvještaj o mobilizaciji – jedan od izvještaja o mobilizaciji Ureda za odbranu HVO-a u Vitezu za razdoblje 16-28. April 1993. - pokazuje da je mobilizirano 498 regruta.⁴⁵⁴ Na popisu se nalaze imena svih optuženih osim Vladimira Šantića: nitko od njih nije imao posebna zaduženja za stare i bolesne. Međutim, nema podataka o tačnom danu kada je mobiliziran optuženi.

⁴⁴⁸ T. 7148-7149.

⁴⁴⁹ T. 7154-7155.

⁴⁵⁰ T. 7149.

⁴⁵¹ T. 6951-6953.

⁴⁵² Izvod iz matične knjige rođenih, dokazni predmet D18/5; T. 7017.

⁴⁵³ T. 6972-6973 i T. 7027.

⁴⁵⁴ Dokazni predmet P335.

362. Prema riječima jednog svjedoka, taj je dokument sastavljen u svrhu podjele dionica kao naknade za ratno razdoblje i službu u HVO-u.⁴⁵⁵ To je potkrijepljeno iskazom **Zdenka Rajića**, policajca iz Viteza, koji je rekao da je cilj bio povećati broj dionica koje su dobili Hrvati u odnosu na Muslimane. Stoga se na popisu nalazio i određeni broj žena i starijih osoba, iako su neke žene doista i radile u odjelu HVO-a koji nije imao izravne veze s borbom.⁴⁵⁶

363. U Popisu pripadnika domobranske pukovnije "Viteška" iz 1992. godine⁴⁵⁷ stoji da je razdoblje službe Dragana Papića bilo od 8. aprila 1992. do 15. januara 1996. (Njegov brat osporio je tačnost tog unosa).⁴⁵⁸

364. U Popisu pripadnika 2. bojne Viteške brigade HVO-a⁴⁵⁹ Dragan Papić je opisan kao kurir koji je započeo službu 23. juna 1992.

7. Nalazi Pretresnog vijeća

365. S obzirom na izvještaje koji se odnose na vojnu službu optuženog, teško je ne doći do zaključka da je on bio mobiliziran u HVO-u tokom jednog dijela razdoblja relevantnog za ovu optužnicu, iako nije jasna njegova tačna uloga. Isto tako, ne osporava se da je u selu nosio uniformu i pušku, iako odbrana tvrdi da je razlog za to imao veze s njegovim zaposlenjem. Dokazi optužbe pokazuju da je bio aktivan na hrvatskoj strani, da je viđen kako puca iz protivavionskog oružja i bio je aktivan na kontrolnom punktu. Međutim, ti dokazi ne predstavljaju dostatni temelj da bi se optuženog osudilo po tački 1. Ono što se mora utvrditi jest da je on aktivno sudjelovao u jednom (ili u oba) od oružanih sukoba u oktobru 1992. i aprilu 1993. godine.

366. Što se tiče oružanog sukoba od 20. oktobra 1992., optužba se oslanja na jednog ključnog svjedoka, **Mehmeda Ahmića**, koji je identificirao optuženog kao osobu koja je rano tog jutra pucala iz svoje kuće, a poslije podne iz protivavionskog mitraljeza. Već je primijećeno da postoje nedostaci u svjedočenju ovog svjedoka, pri čemu je riječ o

⁴⁵⁵ **Goran Maleš**, T. 7279.

⁴⁵⁶ T. 7424, T. 7430 i T. 7433.

⁴⁵⁷ Dokazni predmeti P351/353.

⁴⁵⁸ T. 7091; vidi takode svjedočenje **Zdenka Rajića**, T. 7438-39.

⁴⁵⁹ Dokazni predmet D18/2.

njegovoj tvrdnji da je mogao prepoznati optuženog, iako je u tom trenutku puzao s djetetom, kao i o činjenici da to prepoznavanje nije spomenuo u njegovoj pismenoj izjavi. U tom slučaju Pretresno vijeće ne može prihvatiti svjedočenje gospodina Ahmića. S obzirom da ne postoje drugi dokazi da je optuženi toga dana sudjelovao u oružanom sukobu, ova se teza optužbe ne može održati.⁴⁶⁰

367. U odnosu na napad od 16. Aprila 1993., jedan je svjedok optužbe, odnosno **svjedok G**, izravno svjedočio o sudjelovanju optuženog u napadu. Ukoliko Pretresno vijeće prihvati svjedočenje tog svjedoka, njegov bi iskaz potvrdio da je optuženi bio prisutan među napadačkim snagama u selu. Međutim, Pretresno vijeće smatra da se ne može osloniti na to svjedočenje. Razlog za to jest činjenica da svjedok ni u jednoj izjavi Tužilaštvu nije spomenuo prisustvo Dragana Papića: to je učinio tek u trećoj izjavi koju je dao šest mjeseci prije suđenja, iako je optuženog Dragana Papića spomenuo u svojoj prvoj izjavi vlastima Bosne i Hercegovine.⁴⁶¹ Tokom unakrsnog ispitivanja svjedok je rekao da se bojao to učiniti.⁴⁶² Bio je neodlučan i kod opisa uniforme optuženog.⁴⁶³ Svjedok G bio je iskren svjedok koji je prošao kroz teške patnje tog 16. aprila 1993. Međutim, istovremeno se nalazio u najtežim zamislivim stresnim okolnostima i stoga se ne može bez ostatka vjerovati u tačnost njegove identifikacije Dragana Papića.

368. Ništa od preostalog dokaznog materijala koji je ponudila optužba nije dovoljno da bi se potvrdilo da je Dragan Papić bio aktivni sudionik u sukobu, pri čemu se misli na dokaze o tome da je 15. aprila bio viđen kako iz kuće odvozi svoju suprugu i majku, ili da su se pred njegovom kućom te večeri okupili ljudi i vozila, ili pak da je 16. aprila uočeno da se pucalo iz njegove sobe. Što se pak svjedočenja **kapetana Stevensa** tiče, Pretresno vijeće ne može biti sigurno da je svjedok nakon pet godina identificirao tačnu osobu u sudnici. Pretresno vijeće stoga smatra da postoji razumna sumnja u vezi sa sudjelovanjem Dragana Papića u sukobu toga dana.

⁴⁶⁰ Svjedočenje Fahrudina Ahmića s tim u vezi samo po sebi ne utvrđuje da je optuženi bio aktivni sudionik. Čak da to i pokazuje, ipak bi bilo neoprezno osloniti se na to svjedočenje s obzirom na izjave četvorice svjedoka koje je pozvala odbrana, a koji su posvjedočili da optuženi nije sudjelovao u oružanom sukobu.

⁴⁶¹ T. 1530-1531, T. 1548-1549 i T. 1587.

⁴⁶² T. 1589.

⁴⁶³ T. 1552-1553; svjedok je jednom prilikom prije izjavio da je optuženi uvijek nosio crnu uniformu. Međutim, pred sudom je rekao da je 16. aprila nosio maskirnu uniformu.

B. Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić1. Uvod

369. Prikladno je dokazne materijale u vezi sa Zoranom Kupreškićem i Mirjanom Kupreškićem rezimirati zajedno, budući da su njihovi predmeti usko povezani. Ta su dvojica optuženih braća. Tokom cijelog predmetnog vremena živjeli su kuća do kuće zajedno sa svojim porodicima u naselju poznatom po imenu Grabovi, koje se nalazi u centru sela između Gornjih i Donjih Ahmića. U istoj grupi kuća nalazile su se i kuće njihovih rodaka Vlatka i Ivice Kupreškića, kao i njihovih porodica. Na ovom se mjestu može ukratko iznijeti teza optužbe: (a) Zoran Kupreškić bio je jedan od zapovjednika HVO-a; (b) dana 16. aprila 1993. obojica optuženih aktivno su sudjelovali u napadu na bošnjačko stanovništvo u Ahmićima. Konkretno, sudjelovali su u ubistvu svojih komšija, odnosno porodice svjedoka KL, kao i u ubistvu Šuhreta Ahmića i Mehe Hrstanovića. Uz to su istog tog dana naoružani i odjeveni u maskirne uniforme viđeni u Ahmićima.

370. Zoran Kupreškić star je 41 godinu. Rođen je 23. septembra 1958. godine u Vitezu. Oženjen je i ima troje djece. Bio je član Saveza komunista SFRJ. Bio je zaposlen u tvornici Slobodan Princip Seljo u Vitezu, gdje je bio zadužen za održavanje jednog odjela.⁴⁶⁴

371. Mirjan Kupreškić star je 36 godina. Rođen je 21. oktobra 1963 godine. Oženjen je i ima dvoje djece. Do februara 1992. radio je kao mehanički tehničar u tvornici Slobodan Princip Seljo, a od augusta 1992. do 15. aprila 1993. radio je za svog rodaka Ivicu, i to prvo u prodavaonici Šutra u Ahmićima, da bi potom deset dana prije izbijanja sukoba počeo raditi u prodavaonici u Vitezu. U aprilu 1994., nakon što je demobiliziran, vratio se na posao u Šutru.⁴⁶⁵

⁴⁶⁴ **Zoran Kupreškić**, T. 11170-11171, T. 11180 i T. 11183.

⁴⁶⁵ **Mirjan Kupreškić**, T. 11556-11559.

2. Opšti kontekst

(a) Uvod

372. Ne osporava se da su ova dvojica optuženika uživala dobar glas. Svjedoci optužbe dali su iskaze u tom smislu. Za njih i njihovog rodaka Vlatka rečeno je da su odrastali kao dobri, poštenu i pristojni mladići.⁴⁶⁶ Njihova komšinica, **svjedokinja D**, poznavala ih je obojicu: rekla je da su bili dobri komšije te da nikada nisu učinili ništa nažao Muslimanima, ili prema njima pokazali mržnju. Međutim, svjedokinja je takode rekla da je jednom kada su počeli govoriti o “Herceg-Bosni” nestalo stare bliskosti.⁴⁶⁷ **Svjedok S** je izjavio da je bio u vrlo dobrim odnosima sa Zoranom s kojim se družio, te da Mirjan nije pokazivao nikakve znake ekstremizma.⁴⁶⁸ Muslimanski praznik Bajram u martu 1993. godine, Zoran i Mirjan Kupreškić i njihove porodice proslavili su u kući Fahrudina (“Fahrana”) Ahmića.⁴⁶⁹

373. Odbrana je izvodila dokaze u sličnom smislu. Zoran Kupreškić je bio pripadnik kulturnog udruženja SPS, višenacionalne folklorne grupe koja je izvodila plesove svih etničkih skupina, i to za sve nacionalne grupe. Zoran Kupreškić se odupro pritiscima da se pridruži jednom čisto hrvatskom udruženju. Krajem marta 1993. godine spomenuta folklorna grupa nastupala je povodom muslimanskog praznika Bajrama. Nekoliko dana prije izbijanja sukoba u aprilu grupa je nastupala u Mošunju povodom proslave katoličkog praznika Uskrsa.⁴⁷⁰

374. Mirjan Kupreškić je izjavio da je odgojen zajedno s Muslimanima i da je s njima bio u dobrim odnosima. Muslimani su bili bliski prijatelji njegovih roditelja, a među njima su bili i njihovi prvi komšije. Jedan od njih bio je i svjedok KL, no s njim je došlo do nesporazuma o medi. Mirjan Kupreškić je isto tako bio član folklorne grupe i bio je

⁴⁶⁶ **Svjedok KL**, T. 1893.

⁴⁶⁷ T. 1080.

⁴⁶⁸ T. 2884.

⁴⁶⁹ **Svjedok CA**, T. 4613. Pretresno vijeće primjećuje da je ovdje riječ o drugom Fahrudinu Ahmiću, a ne o svjedoku u predmetu. U Ahmićima je bilo uobičajeno da više ljudi ima isto ime.

⁴⁷⁰ Fotografija, dokazni predmeti D16-19/1; **Zoran Kupreškić**, T. 11186-11193.

blizak prijatelj s nekim od drugih članova, uključujući i Fahrana Ahmića, kao i druge Muslimane i Srbe.⁴⁷¹

375. Izneseno je mnogo dokaza o aktivnostima Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića u folklornoj grupi, odnosno u Kulturno-umjetničkom društvu, u kojem su oni bili – prema riječima svjedoka – vodeće ličnosti.⁴⁷² Na primjer, **Zdravko Vrebac** je rekao da je 1993. godine pola članova društva bilo muslimanske, a pola hrvatske nacionalnosti, uz nekoliko članova koji su bili Srbi. Zoran Kupreškić je bio glavni koreograf, a Mirjan Kupreškić se zajedno sa svjedokom i Fahrudinom Ahmićem brinuo za muziku. Ta su četvorica bili vodeći ljudi u društvu.⁴⁷³ Društvo je često održavalo probe i nastupalo na vjenčanjima i prilikom drugih događaja u Vitezu. Godine 1993. nastupali su za UNPROFOR.⁴⁷⁴ **Rudo Vidović**, direktor PTT-a za srednju Bosnu, čija se porodična kuća nalazi u Ahmićima i koji je odrastao zajedno sa Zoranom Kupreškićem, opisao je Zorana kao čovjeka sličnog njemu, odnosno kao nekoga tko je natjecateljskog duha, tko je čestit i marljiv. Svjedok je izjavio da je Mirjan Kupreškić mlađi i da ima iste karakteristike kao i Zoran Kupreškić.⁴⁷⁵ Zoran Kupreškić je bio član Saveza komunista, no nije bio aktivan nakon izbora. Braća nisu izražavala nikakve ekstremne stavove.⁴⁷⁶ Šef Zorana Kupreškića na poslu u tvornici SPS, **Ivan Tabara**, rekao je da je Zoran Kupreškić, kao nadglednik održavanja mašinerije koja se koristila za vojnu proizvodnju, bio nadređen 28 mašinskih radnika koji su bili različitih nacionalnosti. Imao je korektan stav prema njima i bio je odgovoran i redovit na svom poslu.⁴⁷⁷ **Adil Fafulović**, Musliman i član folklornog društva, plesač, izjavio je da Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić nisu pravili razlike među ljudima na osnovu njihove nacionalne pripadnosti i da su pozivali Muslimane da se učlane u društvo.⁴⁷⁸ **Veljko Čato**, Srbin, član folklornog

⁴⁷¹ **Mirjan Kupreškić**, T. 11560-11565.

⁴⁷² **Rudo Kurevija**, T. 5895-5897.

⁴⁷³ **Zdravko Vrebac**, T. 7786.

⁴⁷⁴ **Zdravko Vrebac**, T. 7787-7788, **Dragan Vidović**, T. 8419.

⁴⁷⁵ T. 6654-6655.

⁴⁷⁶ T. 6660-6661.

⁴⁷⁷ T. 8737.

⁴⁷⁸ T. 8796.

društva, opisao je Zorana i Mirjana Kupreškića kao poštene porodične ljude koji su se zanimali za folklor, ples i druženje.⁴⁷⁹

376. Prema riječima jednog drugog svjedoka, Zoran Kupreškić je bio apolitičan čovjek i nije izražavao nikakve ekstremistične stavove. Davao je prednost svojoj porodici i kulturnom društvu, gdje je pjevao i plesao zajedno sa članovima muslimanske, hrvatske i srpske nacionalnosti. Bio je popularan među Muslimanima i Srbima. Mirjan Kupreškić imao je slične stavove.⁴⁸⁰

3. Učestvovanje optuženih u HVO-u prije 15. aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

377. I Zoran i Mirjan Kupreškić imaju vojnog iskustva, budući da su obojica odslužili vojni rok u JNA, u kojoj je Zoran dobio čin rezervnog oficira,⁴⁸¹ a Mirjan obuku pješadinca.⁴⁸² Obojica su navedeni u Popisu Viteške brigade HVO-a kao rezervisti u razdoblju između 8. aprila 1992. i 22. i 23. januara 1996.⁴⁸³ Oспоравало se da je potpis uz ime Mirjana Kupreškića njegov.⁴⁸⁴ Međutim, on ne osporava da je prije i poslije rata bio pripadnik rezervnog sastava.⁴⁸⁵

378. Prema riječima **svjedokinje JJ**, prijateljice i kolegice s posla Zorana Kupreškića, on je bio pripadnik HVO-a prije 16. aprila 1993. Povremeno nije dolazio na posao i odlazio je na liniju fronta. Svjedokinja ga je vidjela u uniformi, što Zoran Kupreškić niti nije pokušavao sakriti. Bio je prisutan na ceremoniji davanja zakletve koju je HVO organizirao na stadionu u Vitezu. Svjedokinja je nakratko prisustvovala ceremoniji. Zoran Kupreškić je bio sudionik i dao je zakletvu odjeven u vojnu uniformu. U razdoblju između januara i marta 1993. boravio je neko vrijeme na liniji fronta. Otprilike mjesec

⁴⁷⁹ T. 8816-8817.

⁴⁸⁰ Svjedočenje **Dragana Grebenara**, T. 6023-25 i T. 6028.

⁴⁸¹ T. 11237 i 11388-11390.

⁴⁸² T. 11659.

⁴⁸³ Dokazni predmet P353 na str. 75, odnosno 30.

⁴⁸⁴ **Ivica Kupreškić**, T. 7997.

⁴⁸⁵ T. 11667.

dana prije 16. Aprila 1993. Zoran Kupreškić je svjedokinji rekao da je zapovjednik u HVO-u.⁴⁸⁶

379. Dva druga svjedoka izjavili su da je Zoran Kupreškić bio zapovjednik HVO-a u području Grabova:

(a) **Svjedok B** je Bošnjak i bivši kapetan JNA koji je postao oficir nadležan za bezbjednost u Teritorijalnoj odbrani u Vitezu. Nakon prvog sukoba u oktobru 1992., svjedok je posjetio Ahmiće u vezi s povratkom u selo bošnjačkog stanovništva koje je pobjeglo. Tokom tog posjeta svjedok je razgovarao s Nenadom Šantićem (kojeg je opisao kao zapovjednika HVO-a za područje od Viteza do Ahmića). Nenad Šantić je rekao svjedoku da je Zoran Kupreškić zapovjednik jednog područja. Svjedok i Šantić otišli su do kuće Zorana Kupreškića i tamo s njim razgovarali. Šantić je rekao da bi Zoran Kupreškić trebao pružiti obezbjeđenje i garantirati da neće biti problema u vezi s povratkom bošnjačkog stanovništva. Zoran Kupreškić je obećao da neće biti nikakvih problema i rekao da će osobno poduzeti korake da do njih ne dođe.⁴⁸⁷

(b) **Abdulah Ahmić**, stanovnik Ahmića u predmetno vrijeme, rekao je da je doznao da je Zoran Kupreškić zapovjednik HVO-a. Doznao je to tako što su ljudi odlazili u kuću Zorana Kupreškića zbog pregovora u vezi s povratkom Muslimana. Često je vidao Zorana Kupreškića naoružanog i pod punom spremom. Zoran Kupreškić je odlazio na front kod Busovače i bio je zadužen za seoske straže. Svjedok je izjavio da se u Grabovima nalazilo pet ili šest hrvatskih porodica koje su se sastojale od 20-30 ljudi.⁴⁸⁸

380. Prema riječima **svjedoka Y**, koji je organizirao muslimanske noćne patrole u Ahmićima, Zoran Kupreškić je sazvao sastanak u školi i zatražio od svjedoka Y da zaustavi muslimanske straže. Kada je svjedok predložio zajedničke straže, Zoran Kupreškić je rekao da nema naredjenja od svoje komande da to prihvati. Zoran Kupreškić

⁴⁸⁶ T. 12288-12292, T. 12357-12358 i T. 12367.

⁴⁸⁷ T. 769-773.

⁴⁸⁸ T. 366-370.

je takode rekao da preuzima novo zaduženje i da više neće biti odgovoran za to područje.⁴⁸⁹

381. Prema izjavi **svjedoka S**, on je 1992. i 1993. godine vidio i Zorana i Mirjana Kupreškića u uniformi, no Zoran je svoju uniformu nosio češće od Mirjana.⁴⁹⁰

(b) Dokazi odbrane

382. **Zoran Kupreškić** poriče da je bio zapovjednik ili da mu se itko ikad tako obraćao: njegova je uloga neko vrijeme bila da raspoređuje seoske stražare.⁴⁹¹ Nije sudjelovao u davanju zakletve HVO-u na stadionu, nego je tamo bio kao gledatelj.⁴⁹²

383. Prema riječima Zorana Kupreškića, Kupreškići su započeli sa stražama u februaru 1992. godine. Dragan Vidović mu se obratio kako bi ustanovio da li se slaže s idejom o seoskoj straži. Zoran Kupreškić je nakon toga počeo stražariti svake noći u smjenama koje su trajale po dva sata. Na početku je bio odjeven u civilnu odjeću, a kasnije je dobio gornji dio uniforme koji je od tada nosio. Nosio je i lovački karabin Ivice Kupreškića.⁴⁹³ Nakon sukoba od 20. oktobra odlučeno je da straže treba formalizirati i 20. ili 21. oktobra je dogovoreno da će za to biti zadužen Zoran Kupreškić. Zoran Kupreškić sastavljao je popise do kraja januara 1993., kada je tu dužnost od njega preuzeo Dragan Vidović.

384. **Mirjan Kupreškić** je izjavio da ga je u februaru ili martu 1992. Zoran zamolio da mu se pridruži u seoskoj straži, što je on i učinio i gdje je bio jedan od desetak muškaraca. Stražarska obaveza je trajala do prvog sukoba. Mirjan Kupreškić nije imao pušku. Dali su mu staru pušku M48 i dvije kutije municije. Nije imao uniformu, no katkada je koristio Zoranovu maskirnu jaknu.

385. Prema riječima Zorana Kupreškića, svjedok Y je u svom svjedočenju u vezi sa sastankom pogriješio u datumu. Sastanak je održan krajem januara ili početkom februara 1993. godine. Zoran Kupreškić je od svjedoka Y zatražio da se ukloni kontrolni punkt s

⁴⁸⁹ T. 3299-3301.

⁴⁹⁰ T. 2948-2955; **svjedok T** takode je vidio Zorana Kupreškića u uniformi; T. 2949; isto vrijedi i za **svjedoka V**, T. 3072.

⁴⁹¹ T. 11533.

⁴⁹² T. 11201-11209.

⁴⁹³ **Zoran Kupreškić**, T. 11216-11224.

ulaza u selo i da se ne patrolira duž glavne ulice. Rekao je da će Dragan Vidović preuzeti kontrolu. Zoran Kupreškić nije imao ničije pismeno ili usmeno naredenje da ne prihvati muslimanski prijedlog, budući da nikome nije bio podređen.⁴⁹⁴

386. Prema iskazima Zorana i Mirjana Kupreškića, oni nisu aktivno sudjelovali u oružanom sukobu od 20. oktobra 1992. godine. Ukoliko se sažme njihovo svjedočenje, dolazi se do sljedećeg: prema njihovim riječima, ubrzo nakon što je započela pucnjava, odveli su porodice u jedno sklonište u Šantićima, nakon čega su se vratili u blizinu svojih kuća, do mjesta o kojem se govorilo kao o “udolini”, gdje su se osjećali sigurnije i gdje su ostali do kraja poslijepodneva.^{495,496} Osobe koje su u to vrijeme bile prisutne u udolini svjedočile su o prisutnosti optuženih na tom mjestu.⁴⁹⁷ Udolina je predstavljala povećé udubljenje u tlu, nedaleko od kuća Kupreškića i odmah do kuće Nike i Mirka Šakića. To je udubljenje uvijek služilo kao neka vrsta zaklona, a koristilo se i kao mjesto okupljanja građana u slučaju opasnosti u vrijeme bivše Jugoslavije, kao i sklonište od srpskih napada iz zraka.⁴⁹⁸ Nisu bili naoružani.⁴⁹⁹

387. Prema riječima Zorana Kupreškića, on je sudjelovao u pregovorima koji su trebali dovesti do smanjenja napetosti nakon sukoba od 20. oktobra 1992. godine. Jednom je prilikom vodio bilješke,⁵⁰⁰ a drugom je prilikom potpisao neki sporazum,⁵⁰¹ budući da mu je bilo rečeno da to učini. Sudjelovao je u jednom razgovoru o povratku ljudi u njihove kuće, no u drugim ga se stvarima nije pitalo za mišljenje.⁵⁰²

⁴⁹⁴ **Zoran Kupreškić**, T. 11460-11463 i T. 11465.

⁴⁹⁵ Ovo su svjedočenje svojim iskazima potkrijepili **Milutin Vidović**, T. 7493; **Zdravk Vrebac**, T. 7754-7759 i **Mirko Šakić**, T. 7602.

⁴⁹⁶ T. 11247-11251 i T. 11585-11590.

⁴⁹⁷ Svjedočenje **Nike Šakića**, T. 8231; **Mirka Šakića**, T. 7602; **Zdravka Vrebca**, T. 7809; **Dragana Vidovića**, T. 8405; **Mirka Vidovića**, T. 8583.

⁴⁹⁸ Svjedočenje **Zdravka Vrebca**, T. 7752; svjedočenje **Mirka Šakića**, T. 7692.

⁴⁹⁹ **Ivica Kupreškić**, T. 7938.

⁵⁰⁰ Dokazni predmet D26/1.

⁵⁰¹ Dokazni predmet D27/1.

⁵⁰² T. 11256-11258 i T. 11443-11445.

4. Njihova uloga u događajima od 16. aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

388. Dokazi optužbe protiv oba ova optuženika u vezi s događajima od 16. aprila 1993. godine počinju iskazom **svjedoka V**, koji je rekao da je 15. aprila, oko 17:00 sati vidio jednu skupinu od 10 vojnika i dva civila ispred kuće Zorana Kupreškića. Vojnici su bili odjeveni u maskirne uniforme i imali su oružje.⁵⁰³

389. Teza optužbe protiv ove dvojice optuženih proizlazi iz njihove uloge u događajima od 16. aprila, a iznesena je u tri odvojena navoda:

- (a) terete se za sudjelovanje u ubistvu i podmetanju požara u kući svjedoka KL;
- (b) terete se za sudjelovanje u ubistvu i podmetanju požara u kući Šuhreta Ahmića; i
- (c) terete se za prisustvo u Ahmićima toga dana.

Ta će tri navoda biti razmotrena odvojeno.

- (i) Terete se za učestvovanje u ubistvu i podmetanju požara u kući svjedoka KL

390. Svjedok KL bio je prvi komšija Kupreškića u Grabovima (njegova je kuća bila najbliže kući Vlatka Kupreškića, no bila je takode vrlo blizu i kući Mirjana i Zorana Kupreškića; svu trojicu poznao je od njihovog rođenja). Prema njegovom iskazu, odmah nakon jutarnjeg poziva na molitvu došlo je do eksplozije. Zoran Kupreškić se potom pojavio u kući svjedoka KL na vratima dnevne sobe (nosio je pušku, lice mu je bilo namazano crnom bojom i imao je crnu uniformu). Zoran Kupreškić je pucao i ubio sina svjedoka KL (Nasera). Nakon toga je ubio snahu svjedoka KL (Zehrudin) i njenog sina (Elvisa, starog šest ili sedam godina). Svjedok je izjavio da je stajao na do vratku dnevne sobe, no da je "izgubio kontrolu" i pao iza kauča na kojem je spavao Elvis. Prema iskazu svjedoka, hici su nakon toga ispaljeni i prema njemu, no nije bio pogoden. Svjedokov unuk (Sejad ili 'Sejo', star tri mjeseca) takode je pogoden i ubijen. Mirjan Kupreškić ušao je u sobu odmah nakon svog brata, polio kauč tekućinom iz boce i

⁵⁰³ T. 3041-3042.

zapalio ga.⁵⁰⁴ Ti su ljudi potom izišli, a svjedok KL je otišao u svoju spavaću sobu. U tom trenutku kuća je već bila u plamenu, pao je strop, a svjedok je konačno uspio pobjeći trčeći kroz vatru, pri čemu je zadobio opekotine na rukama i licu.

391. Na početku se svjedok KL skrivao u plastu sijena i hrpi drva u blizini svoje kuće. Na koncu je pobjegao u Vrhovine, a na putu je svratio u kuću svoje majke. Dana 17. aprila 1993. primljen je u bolnicu u Zenici, gdje je liječen zbog teških opekotina na licu i rukama. Ostao je u bolnici do 1. maja 1994.

392. Tokom unakrsnog ispitivanja svjedok KL je izjavio da su i on i njegovo šestero djece bili u dobrim odnosima s braćom Kupreškić. Predočene su mu zdravstvene potvrde, kao i dokumenti o razvodu braka i zaposlenju, no on je poricao da je imao problema s vidom ili alkoholizmom.⁵⁰⁵ Kada mu je postavljeno pitanje zašto nije svojoj majci rekao tko su počinitelji, svjedok je izjavio da joj se to nije usudio reći, budući da se radi o staroj ženi (rođenoj 1909. godine), kojoj bi ta informacija mogla “nehotice izletjeti, a to je mene kasnije moglo puno stajati”.⁵⁰⁶ U bolnici je vidio svoje unuku i snahu, no s njima nije razgovarao o događajima od 16. aprila 1993. Izjavio je da je to učinio sa svojom drugom kćerkom, svjedokinjom EE.⁵⁰⁷

393. U nekim od svojih prethodnih izjava, kao na primjer u izjavi koju je dao svjedoku HH (istražitelju UN-a), svjedok KL je rekao da se tokom napada nalazio u drugoj sobi.⁵⁰⁸ Suočen s takvim protuslovljima, svjedok je ostajao pri tvrdnji da je do njih došlo usred pogrešaka. Tokom dodatnog ispitivanja svjedok KL je izjavio da je stopostotno siguran da su Zoran i Mirjan Kupreškić odgovorni za ubistva.

394. Treba primijetiti da svjedok isprva nije identificirao Zorana i Mirjana Kupreškića kao ubice i da to nije učinio sve do februara 1994. godine. Međutim, prema iskazu

⁵⁰⁴ T. 1905-1906, T. 1913-1914 i T. 1917-1922.

⁵⁰⁵ Dokazni predmeti D 3/1-8/1.

⁵⁰⁶ T. 2006-2007.

⁵⁰⁷ T. 2009-2010.

⁵⁰⁸ Dokazni predmet P82, para. 17.

svjedokinje EE, kada ga je vidjela u bolnici u Zenici, svjedok joj je rekao da su Zoran i Mirjan Kupreškić počinili ubistvo.⁵⁰⁹

395. Nije se osporavalo da je do tih ubistava doista i došlo. Dana 6. maja 1993. **Payam Akhavan** iz Centra za ljudska prava Ujedinjenih nacija i ambasadori EEZ-a došli su u kuću i tamo pronašli četiri tijela – dva tijela odraslih osoba, tijelo jednog posve malog i jednog nešto starijeg djeteta.⁵¹⁰ Forenzički pregled kuće, koji je u julu 1998. godine na mjestu zločina proveo nizozemski istražitelj, kao i forenzičke analize koje su potom uslijedile, pokazali su da je pronađeno 20 čahura metaka i jedan protivavionski projektil, zajedno s kostima djeteta nadenim ispod opruga kreveta na mjestu za koje je svjedok KL rekao da se tamo nalazio Elvisov krevet.⁵¹¹ Nisu pronađeni tragovi nikakvih zapaljivih tekućina ili drugih zapaljivih sredstava, no činjenica da ta sredstva nisu pronađena ne znači da nisu bila i korištena.

396. Dana 7. maja 1993. svjedok KL je razgovarao sa **svjedokom HH**, službenikom Centra za ljudska prava Ujedinjenih nacija, i rekao mu da zna tko je odgovoran. Kazao je da su to bili njegovi komšije iz prve kuće niz cestu. Rekao je takode da se nalazio u sobi, a da je njegova porodica ubijena u susjednoj prostoriji.⁵¹²

397. Poteškoća u vezi s vjerodostojnošću iskaza ovoga svjedoka leži u činjenici da je on tek deset mjeseci nakon događaja s potpunim uvjerenjem identificirao Zorana i Mirjana Kupreškića kao počinitelje masakra njegove porodice. Usprkos strahoti onoga što se dogodilo i njegovom navodnom poznavanju odgovornih za taj događaj, on tu činjenicu nije razotkrio kada je 18. i 19. aprila dao intervju stanici lokalne televizije ili (što je još značajnije) kada su s njim 22. aprila 1993. razgovarali istražitelji, kojom prilikom je rekao da nije prepoznao počinitelje. Kada je 1. oktobra 1998. s njim razgovarao istražni sudija, svjedok je samo rekao da su počinitelji izgledom podsjećali na Zorana i Mirjana Kupreškića. Njegovo objašnjenje za te propuste jest da se nije usudio identificirati ubice zbog ratne situacije. Međutim, istražitelji i istražni sudija bili su

⁵⁰⁹ T. 4245-4249; izjava od 14. maja 1993., dokazni predmet D10/1.

⁵¹⁰ T. 1235-1237, 1244-1248; video snimka: dokazni predmet P83; fotografije: dokazni predmet P84-96.

⁵¹¹ Dokazni predmet P169.

⁵¹² T. 4489-4491, T. 4521-4524, T. 4641-4648 i T. 4662. Bilješke svjedoka HH vodene tokom razgovora: dokazni predmet P292.

Bošnjaci i teško je razumjeti zašto bi svjedok osjećao da bi ga identificiranje počinitelja moglo izvrgnuti riziku.

398. Treba takode primijetiti da postoji još jedna velika nepodudarnost između njegovih ranijih izjava i izjava koje je kasnije dao. Isprva je rekao da se nalazio u svojoj spavaćoj sobi kada su se dogodila ubistva, dok je kasnije izjavio da je bio u dnevnoj sobi.

399. Propuste i nepodudarnosti moguće je objasniti time da je nakon razgovora s drugima (a osobito sa svojom unukom) svjedok samoga sebe uvjerio da je to ono što je vidio. Pretresnom se vijeću nije učinilo da svjedok govori neistine ili da je namjerno lagao, no moguće je da je pogriješio.

(ii) Terete se za učestvovanje u ubistvu i podmetanju požara u kući Šuhreta Ahmića.

400. U optužnici se navodi da su Zoran i Mirjan Kupreškić sudjelovali u ubistvu Šuhreta Ahmića i Mehe Hrstanovića, kao i u podmetanju požara u kući Šuhreta Ahmića. Iskaz u vezi s tim dala je **svjedokinja H**, koja je živjela sa svojim ocem Šuhretom i svojom porodicom u kući do kuće svjedoka KL, njenog djeda. Njeno svjedočenje bilo je kako slijedi: poznavala je Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića i Vlatka Kupreškića (prvu dvojicu vidala je gotovo svakodnevno, a igrala se s kćeri Vlatka Kupreškića). Dana 16. aprila 1993. probudila ju je paljba koja je razbila prozor u njenoj spavaćoj sobi. Porodica je pobjegla u sklonište sagrađeno pokraj garaže. U kuću je ubačena granata i njenom je ocu naredeno da otvori vrata. Kada je izašao napolje, u njega je pucano i ubijen je. Njihov komšija Meho Hrstanović ubijen je rafalom iz vatrenog oružja na ulaznim vratima njihove kuće.⁵¹³ Kada su podigli vrata skloništa, svjedokinja H izašla je napolje. Našla se licem u lice sa Zoranom Kupreškićem kojeg je odmah prepoznala (bio je udaljen jedan metar, a prepoznala je i njegov glas). Zoran Kupreškić rekao joj je da ima naređenje da ih sve pobije. Mirjan Kupreškić nalazio se u hodniku i svjedokinja je vidjela kako se penje po stepenicama na prvi sprat. Zoran Kupreškić je upitao: “Šta da s njima uradimo, da ih pobijemo?”. Mirjan Kupreškić je rekao da ne zna. Vojnici su tada pod kuću podmetnuli požar, a porodica je otišla.⁵¹⁴ Zoran Kupreškić je na licu imao crte

⁵¹³ T. 1631-1640 i T. 1653-1654.

⁵¹⁴ T. 1641-1652.

namazane crnom bojom, bio je u uniformi, nosio je pušku, a na leđima je imao bacač raketa. Mirjan Kupreškić je bio odjeven u uniformu, a na svakom obrazu i na čelu imao je crtu. Od svjedokinje je bio udaljen jedan metar i ona nije imala nikakvih poteškoća da ga prepozna. On je takođe imao pušku i bacač raketa. Pogledala je Mirjana Kupreškića i on je pogledao u nju. Mogla je jasno vidjeti njegovo lice. Bila je sigurna da je to on.

401. Tokom unakrsnog ispitivanja, svjedokinja H je izjavila da je hiljaduposto sigurna da je vidjela Zorana Kupreškića. Vidjela ga je na par sekundi a, iako svjetlo nije bilo upaljeno, vidljivost je bila dobra, budući da je bilo jutro.⁵¹⁵

402. Prilikom unakrsnog ispitivanja svjedokinji su postavljena pitanja o izjavi koju je 17. decembra 1993. godine dala istražnom sudiji.⁵¹⁶ Ukazano je na nepodudarnosti između te izjave i njenog svjedočenja. U izjavi je stajalo da je njen otac imao pušku, da je vidjela kako je ubijen rafalom iz vatrenog oružja, a da su Zoran i Mirjan Kupreškić podmetali vatru na gornjem spratu.⁵¹⁷ Svjedokinja je, međutim, zanijekala da je razgovarala s istražnim sudijom i zanijekala je da je potpis na izjavi njen.⁵¹⁸

403. Ta svjedokinja djelovala je samosvjesno i uvjerljivo. Nije imala nikakvih sumnji u tačnost svoje identifikacije trojice optuženih, koje je dobro poznavala, budući da su joj bili komšije cijelog života.⁵¹⁹ Iako se sve dešavalo pod izuzetno stresnim okolnostima, ipak je imala dobru priliku da identificira svu trojicu optuženih, jer su joj bili sasvim blizu.

404. Jedna druga svjedokinja, **svjedokinja SA**, nalazila se u vrijeme napada u kući Šuhreta Ahmića. Ona nije svjedočila na suđenju, no njene su izjave prihvaćene kao dokazni predmeti Suda.⁵²⁰ U dvije izjave iz aprila 1993. godine (sastavljene u Zenici), svjedokinja nije identificirala počinitelje. U trećoj izjavi (iz maja 1993.) izjavila je da nije prepoznala niti jednog vojnika. Međutim, u decembru 1993. godine, u izjavi koju je dala istražnom sudiji Višeg suda u Zenici svjedokinja je rekla da je prepoznala Zorana,

⁵¹⁵ T. 1723-1724 i T. 1729.

⁵¹⁶ Dokazni predmet D1/2.

⁵¹⁷ T. 1706-1708.

⁵¹⁸ T. 1705. Kako bi osporila iskaz svjedokinje H, odbrana je pozvala istražnog sudiju **gđu Dijanu Ajanović**, koja je od svjedokinje uzela izjavu i potvrdila da se radi o potpisu svjedokinje; T. 8988-92.

⁵¹⁹ Tog je dana vidjela takođe Vlatka Kupreškića: vidi dolje.

Mirjana, Ivicu i Vlatka Kupreškića u punoj borbenoj opremi u njenoj kući. Isto je ponovila u izjavi koju je dala Tužilaštvu u oktobru 1994. godine. Prema mišljenju Pretresnog vijeća, izjavama koje navodno identificiraju optužene može se dati malo ili nimalo težine. Svjedokinja je tek u četvrtoj svojoj izjavi identificirala optužene. Nije svjedočila i stoga nije bila izložena unakrsnom ispitivanju u vezi tih nepodudarnosti.

(iii) Drugi dokazi koji se odnose na njihovo prisustvo u Ahmićima 16. aprila 1993.

405. **Svjedok C**, trinaestogodišnji dječak, pobjegao je bosonog iz svoje kuće koju su napali vojnici i ubili njegovog brata. Spasili su ga hrvatski vojnici i odveli u kuću Jozе Alilovića (prijatelj i komšija Hrvat). Ta se kuća nalazi u istočnom dijelu sela, između katoličkog groblja i Bungalova. Prema riječima svjedoka C, Zoran i Mirjan Kupreškić svratili su oko 11:00 sati ili podneva zajedno s ostalima u kuću. Bili su odjeveni u maskirne uniforme, a na ramenima su im bile zelene trake. Imali su oružje (nisu imali boje na licu). Ostali su oko jedan sat.⁵²¹

406. I Zoran i Mirjan Kupreškić navode se u Izvješću o mobilizaciji HVO-a,⁵²² gdje stoji da su bili mobilizirani između 16. i 28. aprila 1993. godine, iako nije naveden tačan datum.

407. **Svjedokinja JJ** rekla je u svom iskazu da se više puta susrela sa Zoranom Kupreškićem u Vitezu i da joj je tokom jednog sastanka Zoran Kupreškić rekao da su 16. aprila u Ahmićima Džokeri pucali na civile koji su bježali i da je jedan od njih digao pušku i zaprijetio Zoranu Kupreškiću da će u njega pucati ako i on ne bude pucao u civile. Zoran Kupreškić je izjavio da je stoga, da bi sebe spasio, morao pucati u zrak.⁵²³

(b) Dokazi odbrane

408. Optuženi niječu da su sudjelovali u zločinima koji im se stavljaju na teret, da su se nalazili na mjestima za koja se tvrdi da su na njima bili ili da su na bilo koji aktivni način sudjelovali u sukobu.

⁵²⁰ Dokazni predmeti C1-6.

⁵²¹ T. 942-948, T. 971-974 i T. 980.

409. Dana 15. aprila 1993. bili su na poslu. **Zoran Kupreškić** je u svom iskazu izjavio da je bio na poslu do 14:00 sati i da je potom otišao u Vitez, gdje je popio kavu sa Senadom Topoljakom i Draganom Grebenarom. Kada se vraćao kući, sve je bilo normalno. Neposredno prije sumraka njegov je ujak Ivica doveo svoju ženu iz Splita. Zoran Kupreškić i njegova supruga otišli su te večeri nakon 20:00 sati do Ivičine kuće, gdje su ostali pola sata. Ivica je govorio o barikadama na koje je naišao i o incidentu s Totićem (oficirom HVO-a koji je ubijen), do kojeg je došlo u Zenici. Zoran Kupreškić je nakon toga otišao kući, a spavati je išao negdje oko ponoći.⁵²⁴ Tokom unakrsnog ispitivanja o svjedočenju svjedoka V Zoran Kupreškić je rekao da nije vidio ništa od onoga za što je svjedok V tvrdio da je vidio ispred kuće Zorana Kupreškića. Niti je itko drugi nešto o tome spomenuo. Nitko od Kupreškića te noći nije otišao iz sela.⁵²⁵

410. **Mirjan Kupreškić** je u svom iskazu rekao da je s posla u trgovini Šutra u Vitezu otišao u 17:00 sati, da je prije povratka kući otišao u kafić, gdje je doznao da mu je sin bolestan i da ima temperaturu. On je tada takođe otišao u Ivičinu kuću, a kući se vratio u 23:00 sata.⁵²⁶ Iskaz koji je dao o svom kretanju u Vitezu potkrijepili su iskazi cijelog niza svjedoka.⁵²⁷

411. Svjedoci su takođe dali iskaze u vezi s okupljanjem kod kuće Ivica Kupreškića, gdje su došli prijatelji i rođaci gde Ankice Kupreškić da bi je pozdravili povodom njenog povratka kući.⁵²⁸ Među gostima su bili i Zoran i Mirjan Kupreškić, sa suprugama, supruga Vlatka Kupreškića i Mirko Šakić.⁵²⁹ Prema riječima **Gordane Cujić i svjedoka DC/1,2** razgovarali su o “normalnim stvarima”.⁵³⁰ Prema iskazu **Ivice Kupreškića**, razgovarali su o putovanju iz Splita i o slučaju Totić.⁵³¹ Gosti su otišli oko ponoći.⁵³² Gordana Cujić je izjavila da su ona i Zoran Kupreškić otišli ranije i da su otišli do

⁵²² Dokazni predmet P 335.

⁵²³ T. 12307-12310, T. 12314-12315, osobito T. 12333-12336 i T. 12376-12378.

⁵²⁴ T. 11264-71.

⁵²⁵ **Zoran Kupreškić**, T. 11470 i T. 11472.

⁵²⁶ T. 11599-603.

⁵²⁷ **Ivan Grabovac**, T. 8640-8642; **Veljko Čato**, T. 8811-8812; **Marko Martinović**, T. 8831-8832; **Zdravko Vrebac**, T. 7766-7768.

⁵²⁸ T. 7861.

⁵²⁹ **Mirko Šakić**, T. 7609-7611.

⁵³⁰ T. 8154; **svjedok DC/1,2** T. 8526.

⁵³¹ T. 7966-7967; **Ankica Kupreškić**, T. 7862.

njegove kuće gdje se nalazila njena majka. Ostala je tamo do kasno, gledali su neku muzičku video traku i razgovarali o mnogo stvari, no ne i o ratu ili o sukobu.⁵³³ Svjedokinja je rekla da bi Zoran Kupreškić, da je da kako će idućeg dana izbiti sukob, to njoj sigurno rekao.⁵³⁴

412. Zoran Kupreškić prikazao je događaje tog 16. aprila na sljedeći način:

(a) Probudilo ga je zvono na vratima, vani je još uvijek bio mrak. Otvorio je vrata i tamo se nalazio Dragan Vidović, koji mu je rekao da postoji mogućnost da dođe do napada mudžahedina i da bi trebali pobjeći zajedno s porodicama.

(b) Zoran Kupreškić rekao je supruzi da spremi djecu i potom otišao probuditi svog brata i roditelje (obukao je traperice i gornji dio vojne uniforme). Vratio se nakon toga u svoju kuću. Sakupio je svoju porodicu i zajedno s roditeljima i bratom (čija je punica bila u tačkama) otišao prema Šantićima i skloništu u Vrebčevoj kući. Imao je Ivičin lovački karabin. U to vrijeme nije se čula pucnjava.⁵³⁵ Neki od stanovnika (Hrvati) nalazili su se u kući Nika Šakića, a među njima je bio i Milutin Vidović, koji je rekao da će djeca Zorana Kupreškića biti sigurna u njegovoj kući. Zoran Kupreškić je odveo svoju porodicu u kuću Milutina Vidovića.⁵³⁶

(c) Dok su on i njegova porodica i roditelji hodali prema kući Milutina Vidovića, vidio je pet ili šest dobro naoružanih vojnika u crnim i maskirnim uniformama u blizini kuće Ante Pudže kako se kreću u smjeru kuće Nika Šakića. Imali su obojana lica i puške i minobacače, oznake u obliku trokuta, a neki su nosili bijele opasače. Zaključio je da se radi o Hrvatima koji su došli suzbiti mogući napad. Još je uvijek bio mrak i u to vrijeme nije bilo pucnjave.⁵³⁷

(d) Zoran Kupreškić i njegov brat (nakon što su smjestili svoje porodice u skloništa) vratili su se do kuće Nika Šakića. Na putu su sreli porodicu Didak. Zoran Kupreškić odveo je Didake do kuće Milutina Vidovića. Krenuo je potom prema kući Nika

⁵³² Svjedočenje **Ankice Kupreškić**, T. 7863; **Ivica Kupreškić**, T. 7967.

⁵³³ T. 8155-8156 i T. 8198.

⁵³⁴ T. 8156-8157.

⁵³⁵ **Zoran Kupreškić**, T. 11278-11280.

⁵³⁶ **Zoran Kupreškić**, T. 11281-11282.

Šakića. Dok je hodao, započela je pucnjava. U to se vrijeme počelo daniti, bilo je između 5:00 i 6:00 sati, bilo je oblačno i padala je sitna kiša. Pucnjava je dopirala iz smjera kuća Kupreškića i ceste pokraj groblja.⁵³⁸

(e) Zoran Kupreškić je otrčao natrag do kuće Nika Šakića. Niko je rekao da se drugi nalaze u udolini, tako da je Zoran Kupreškić otišao tamo, gdje je zatekao Dragana Vidovića, Mirka Šakića, svoga brata Mirjana, Dragana Samira i Dragu Grgića. Nakon otprilike 15-20 minuta moglo se vidjeti kako se diže dim, za koji se činilo da dopire iz kuće njegovog brata, a potom i dim za koji je izgledalo da dolazi iz kuće Zorana Kupreškića. (Kasnije su otkrili da dim nije dopirao iz njihovih kuća). Ubrzo nakon toga u blizinu je pala granata. Pucnjava je bila najsnažnija tokom prvih sat ili dva, a potom se stišala. Mirko Šakić i Mirjan i Zoran Kupreškić otišli su vidjeti šta se dogodilo s njihovim porodicama. Na putu im je Anto Vidović rekao da je ubijen Fahrhan Ahmić, njihov prijatelj iz folklorne grupe. Do skloništa su stigli u 9:00 ili 10:00 sati.⁵³⁹

(f) Zoran Kupreškić je rekao da je dok su se vraćali u udolinu čuo krikove i pucnjeve u dijelu iza kuća Kupreškića ili negdje u blizini skladišta Šutra. Braća su sreli Nikolu Omazića u blizini kuće Mirka Šakića. Nikola Omazić je rekao da je ubijen Mirjan Šantić. Braća su otišla u udolinu. Pucnjava se smirila. Tijelo Mirjana Šantića doneseno je pomoću ljestvi i braća su pomogla da se tijelo odnese u šupu pokraj kuće Nika Šakića. Mirjan Šantić je bio odjeven u maskirnu uniformu, imao je bijeli opasač, oznake vojne policije i svijetlo plavu traku. Sve se to dogodilo prije 11:00 sati.⁵⁴⁰

(g) Vratili su se nakon toga u udolinu. Vraćajući se mogli su vidjeti kako se iz muslimanskog dijela sela diže dim: "Mogao se steći utisak da su Muslimani bili odande protjerani".⁵⁴¹ Čula se pucnjava i zvuk tenkova UNPROFOR-a. Kasnije je Ivica Rajić braći rekao da nisu gorjele njihove kuće, nego kuće njihovih komšija Muslimana. Ivica je rekao da je kod kuća braće Kupreškić vidio 10 vojnika koji su se

⁵³⁷ Zoran Kupreškić, T. 11283-11287.

⁵³⁸ Zoran Kupreškić, T. 11287-11290.

⁵³⁹ Zoran Kupreškić, T. 11295-11299.

⁵⁴⁰ Zoran Kupreškić, T. 11306-11307.

⁵⁴¹ T. 11303.

predstavili kao Džokeri. Poslije podne su braća ponovo otišla u Žume. Sporadična vatra nastavila se dok nije pao mrak. Tada je došlo do snažne paljbe i glasne eksplozije: uništen je minaret. To se dogodilo oko 19:30 ili 20:00 sati. Noć su proveli u štali njihovog ujaka.⁵⁴²

(h) Zoran i Mirjan Kupreškić nisu ni u jednom trenutku otišli u kuću Joze Alilovića. Ostali su u udolini cijeli dan kako bi štitili sklonište. Zoran Kupreškić cijelo je vrijeme nosio Ivičinu pušku. Nisu znali tko koga napada ili tko će pobijediti.⁵⁴³

(i) Tokom unakrsnog ispitivanja optužbe, Zoran Kupreškić je zaniijekao da ima bilo kakve veze sa zločinima koji su se dogodili 16. aprila ili da je itko tko je bio zajedno s njim sudjelovao u tim zločinima.⁵⁴⁴ Nije imao vremena upozoriti komšije Muslimane. Nije prošao pokraj kuće svjedoka KL ili bilo koje druge muslimanske kuće. Nije koristio automobil. Njegov automobil bio je mali Fiat koji se nalazio u garaži Branka Livančića.⁵⁴⁵ U udolini su ostali zato što su se tako nalazili 50-100 metara udaljeni od skloništa u kojem su bile njihove žene i djeca i tako su to sklonište mogli braniti.⁵⁴⁶

(j) Kada mu je bilo postavljeno pitanje o svjedočenju svjedoka KL i svjedokinje H, Zoran Kupreškić je rekao da svjedokinja nije mogla vidjeti ni njega ni njegovog brata, jer se oni tamo nisu nalazili,⁵⁴⁷ a nisu bili niti kod kuće svjedoka KL. Imao je normalne odnose sa svjedokom KL i svakog ga je dana pozdravljao. Poznao je Nazira Ahmića. Kao odrasli čovjek nikada nije bio u KL-ovoj kući, iako je tamo bio kao dijete.⁵⁴⁸ U odgovoru na pitanja Pretresnog vijeća Zoran Kupreškić je rekao da nije poznao svjedokinju H: u to vrijeme bila je dijete i nije bilo uobičajeno pozdravljati djecu kada bi se pokraj njih prošlo.⁵⁴⁹

⁵⁴² **Zoran Kupreškić**, T. 11304 i T. 11307-11310.

⁵⁴³ **Zoran Kupreškić**, T. 11311-11314.

⁵⁴⁴ T. 11468-11469.

⁵⁴⁵ **Zoran Kupreškić**, T. 11473-11479.

⁵⁴⁶ **Zoran Kupreškić**, T. 11487-11488.

⁵⁴⁷ T. 11506.

⁵⁴⁸ **Zoran Kupreškić**, T. 11511-11513.

⁵⁴⁹ **Zoran Kupreškić**, T. 11554-11555.

(k) Tokom unakrsnog ispitivanja u vezi sa svjedočenjem svjedokinje JJ Zoran Kupreškić je rekao da je ona pogriješila kada je rekla da su njemu prijetili Džokeri i da se pravio da puca na civile.

413. Mirjan Kupreškić prikazao je događaje tog 16. aprila na sljedeći način:

(a) Probudio ga je brat Zoran nešto prije 5:00 sati i rekao mu da se očekuje napad iz Barinog Gaja.⁵⁵⁰ Probudio je porodicu. Njegova punica patila je od bolova u leđima, a sin Marko bio je bolestan. Zbog svega toga Mirjan Kupreškić nikoga drugog nije obavijestio o novostima. Porodica je krenula prema Žumama, pri čemu je Mirjan Kupreškić vozio svoju punicu u tačkama. Sastali su se sa Zoranom i roditeljima i prošli su svi zajedno kroz udolinu.⁵⁵¹ Na cesti su u blizini kuće Ante Pude prošli pokraj nekih vojnika, komandosa s bijelim opasačima i futrolama. Neki su imali obojana lica, a sa sobom su nosili nekoliko sanduka municije. Mirjan Kupreškić je zaključio da se radi o vojnoj policiji; imali su neku vrst oznaka.⁵⁵²

(b) Mirjan Kupreškić je svoju porodicu ostavio u Vrebčevom skloništu i vratio se do kuće Nika Šakića. Kada je započela pucnjava, nalazio se s ostalima ispred skloništa iza kuće i svi su otrčali u udolinu. Otišli su tamo isprva zato da se sklone, a potom da bi promatrali što se događa.⁵⁵³ Zoran Kupreškić nije bio s njima, nego im se kasnije pridružio. Mirjan Kupreškić je imao svoju pušku, Dragan Vidović i Zoran Kupreškić takode su imali puške. Zoran Kupreškić nosio je maskirnu jaknu. Mirjan Kupreškić je na sebi imao traperice, dugačku smeđu jaknu i zeleni džemper. Bilo je hladno i padala je sitna kiša ili je bila izmaglica.⁵⁵⁴ U udolini ih je sve zajedno bilo šestorica.⁵⁵⁵

(c) Pucnjava je trajala dva do tri sata i bila je jakog intenziteta. Htjeli su izaći slijedeći puteljak, no u blizinu je pala granata. Kada su ponovo pokušali, kroz šumu su počeli dolijetati meci. Od njihovih kuća je dolazio dim, a visok stup dima dizao se i od ceste

⁵⁵⁰ T. 11673-11679.

⁵⁵¹ **Mirjan Kupreškić**, T. 11604-11608.

⁵⁵² **Mirjan Kupreškić**, T. 11608-11610.

⁵⁵³ T. 11610-11616.

⁵⁵⁴ **Mirjan Kupreškić**, T. 11617-11619.

⁵⁵⁵ **Mirjan Kupreškić**, T. 11735.

prema džamiji. Čule su se detonacije i paljba iz lakog naoružanja.⁵⁵⁶ Tokom prvog zatišja u udolinu je došao Milutin Vidović kako bi vidio da li imaju kakve informacije. Mirjan Kupreškić je tada s ostalima otišao vidjeti svoju porodicu. Na putu im je Anto Vidović rekao da je ubijen Fahrudin (Fahrhan) Ahmić. (Mirjan Kupreškić, Fahrudin i Zdravko Vrebac bili su nerazdvojni prijatelji.)⁵⁵⁷

(d) Na putu natrag iz skloništa Zoran je rekao kako je doznao da je ubijeno još ljudi. Čuli su da je bilo još žrtava uz cestu u blizini Fahrhanove kuće. Mirjan Kupreškić nakratko je s Mirkom svratio do Šakićeve kuće i potom se vratio u udolinu. Nikola Omazić im je rekao da je poginuo Mirjan Šantić. Ivica Kupreškić i Nikola Omazić stavili su tijelo Mirjana Šantića na ljestve i odnijeli tijelo do garaže Nikole Šakića. Mirjan Šantić nosio je maskirnu uniformu, na ramenu je imao oznake vojne policije HVO-a i svjetlo plavu vrpču.⁵⁵⁸

(e) Oklopni transporteri UNPROFOR-a krenuli su prema Gornjim Ahmićima i pucnjava se zaustavila. Nakon što su oklopni transporteri otišli, pucnjava je odmah ponovo započela. Oko 16:00 – 17:00 sati došlo je do novog zatišja, da bi se paljba ponovo nastavila i stala tek nakon pada mraka. Pred večer je najintenzivnija vatra dopirala od džamije. Te su noći neki spavali u štali, a ostali u udolini.⁵⁵⁹

(f) Tokom dana tog 16. aprila čuli su da su zapaljene kuće, uključujući i sve kuće oko kuća Kupreškića. Kada su odlazili obići svoje porodice u Žumama, vidjeli su da gore kuće i shvatili da su nastradali Muslimani.⁵⁶⁰

(g) Tokom unakrsnog ispitivanja optužbe, Mirjan Kupreškić je rekao da je Vrebčevo sklonište bilo najbliže, a bilo je udaljeno 10-15 minuta. Nije koristio automobil. Upitan zašto su ostali u udolini, svjedok je rekao da su se tamo skrivali. Tako su, naime, bili su u blizini skloništa u kojima su se nalazile njihove porodice i mogli su nadzirati put.⁵⁶¹ Mirjan Kupreškić je izjavio da ne sumnja da se ono što je

⁵⁵⁶ Mirjan Kupreškić, T. 11619-11621.

⁵⁵⁷ Mirjan Kupreškić, T. 11621-11625.

⁵⁵⁸ Mirjan Kupreškić, T. 11625-11628.

⁵⁵⁹ Mirjan Kupreškić, T. 11628-11631.

⁵⁶⁰ T. 11632-11633.

⁵⁶¹ T. 11678-11683, T. 11691-11692 i T. 11706.

isripovijedala svjedokinja H doista dogodilo, no rekao je da on s tim nije imao nikakve veze. On se tamo nije nalazio, a s njim u toj kući nije bio ni njegov brat. Nije bio ni u kući svjedoka KL.⁵⁶²

414. Optuženi su pozvali svjedoke kako bi oni svojim iskazima potkrijepili njihovu verziju o tome kako su otišli u sklonište i kako su tamo stigli.⁵⁶³ Pozvali su isto tako svjedoke da potvrde njihov iskaz o tome kako su dan proveli u udolini.⁵⁶⁴ S tim u vezi **Dragan Vidović** je izjavio da su muškarci ostali u udolini sve dok nije pao mrak i da su potom otišli u štalu Ive Kupreškića.⁵⁶⁵ Kad je svanulo, ponovo su otišli u udolinu kako bi nadzirali put. Složio se (kada mu je o tome postavila pitanje optužba) da su čuvali prilaz u slučaju muslimanskog napada.⁵⁶⁶ Tokom dodatnog ispitivanja Dragan Vidović je rekao da su muškarci u udolini smatrali da mogu na taj način donekle zaštititi obližnja skloništa, gdje su se nalazile njihove porodice.⁵⁶⁷ Na pitanje Pretresnog vijeća izjavio je da je u udolini bilo još nešto snijega. Mogli su sjesti, no ipak su većinu vremena tamo proveli stojeći.⁵⁶⁸

415. Zoran i Mirjan Kupreškić poriču da su 16. aprila bili u kući Joze Alilovića. S tim u vezi dana su još neka svjedočenja. **Goran Papić** je porekao da je prije podne bio u Jozinoj kući zajedno sa Zoranom i Mirjanom Kupreškićem, kako je to ustvrdio svjedok optužbe, svjedok C.⁵⁶⁹ Isto tako, i sam Jozo Alilović je zaniijekao da su Zoran i Mirjan Kupreškić toga dana uopće dolazili u njegovu kuću.⁵⁷⁰

416. **Anto Rajić**, zet Mirjana i Zorana Kupreškića, rekao je da je 18. aprila 1993. na sarajevskoj televiziji vidio intervju sa svjedokom KL, snimljen u bolnici u Zenici i da na

⁵⁶² **Mirjan Kupreškić**, T. 11711-14, 11717.

⁵⁶³ **Dragan Vidović**, T. 8425; **svjedok DC/1,2**, T. 8527-8528; **Ivica Kupreškić**, T. 8058, 8074; **Gordana Cuić**, T. 8159; **Niko Šakić**, T. 8247; **Mirko Šakić**, T. 7613; **Jozo Vrebac**, T. 9495; **Ankica Kupreškić**, T. 7868-7869; **Ljuba Vidović**, T. 8091.

⁵⁶⁴ Svjedočenje **Milutina Vidovića**, T. 7520, T. 7565-7566 i T. 7587; **Dragan Vidović**, T. 8434; **Mirko Šakić**, T. 7618, T. 7627-7628; **Ivica Kupreškić**, T. 7983; **Niko Šakić**, T. 8254.

⁵⁶⁵ T. 8502.

⁵⁶⁶ T. 8498-8504.

⁵⁶⁷ T. 8510.

⁵⁶⁸ T. 8515.

⁵⁶⁹ T. 7119.

⁵⁷⁰ T. 8361 i T. 8383.

snimku koji je prikazala optužba nedostaje kraj intervjua.⁵⁷¹ Osoba koja je vodila intervju postavila je dva puta svjedoku KL pitanje da li je prepoznao ubice. Odgovor je bio da nije, jer su im lica bila namazana.⁵⁷² Taj iskaz potkrijepio je i iskaz Mirka Šafradina, pripadnika iste protivavionske odbrambene jedinice, koji je izjavio da je emitiranje rečenog intervjua gledao zajedno s Antom Rajićem.⁵⁷³

417. **Zoran Kupreškić** svjedočio je o tome što se dogodilo s optuženima nakon 16. aprila. Dana 17. aprila, u 20:00 ili 21:00 sat, ljudi su iz skloništa pobjegli za Rovnu. Zoran Kupreškić toga dana nije vidio nikakva tijela.⁵⁷⁴ Dana 18. aprila još uvijek je trajala pucnjava u Gornjim Ahmićima i Gornjim Pirićima. Oko 9:00 sati optuženi i njegov brat otišli su do svojih kuća. Osim što su bila razbijena dva prozora, s kućom Zorana Kupreškića je sve bilo u redu.⁵⁷⁵ Oko 16:00 – 17:00 sati u blizini štale pojavili su se neki vojni policajci zajedno s nekoliko civila. Ti su ljudi rekli da opruženi moraju otići na liniju u Gornjim Pirićima. Zoran Kupreškić, Mirjan Kupreškić, Dragan Vidović, Mirko Šakić, Ivica Kupreškić i Dragan Šamija otišli su zajedno.⁵⁷⁶ Prošli su pokraj kuće Envera Šhića i vidjeli Enverovo tijelo i spaljeno tijelo djeteta u kući. Na balkonu jedne druge kuće nalazilo se jedno mrtvo tijelo, a između dvije kuće ležala su još sva leša. S uzdignutog terena mogli su vidjeti cijelo selo: “Bilo je grozno ... sve je bilo spaljeno”.⁵⁷⁷ Izgorjela je i kuća svjedoka KL. Na liniji su dobili naređenje da iskopaju rov. Iz Barinog Gaja dolazila je sporadična pucnjava. Na tom su mjestu ostali dva do tri dana. Premješteni su potom 500-600 metara udesno, na položaj iznad Gornjih Ahmića.⁵⁷⁸

418. **Mirjan Kupreškić** je rekao da je uvečer 17. aprila čuo da je njegova porodica otišla u Rovnu. Idućeg je dana i on otišao u Rovnu i u zoru vidio svoju porodicu. Vratio se potom u svoju kuću da bi uzeo harmoniku. Kuća je bila u kaotičnom stanju: sve je bilo izvučeno iz ladica, vrata su bila razbijena, u dječjoj sobi nije bilo stakala na prozorima, na zidovima je bilo tragova metaka, bila je zapaljena vatra, no zagasila se, neke su stvari

⁵⁷¹ Dokazni predmet P157. **Anto Rajić**, T. 8706; **Mirko Šafradin**, T. 8760.

⁵⁷² T. 8700-8702 i T. 8704.

⁵⁷³ T. 8756.

⁵⁷⁴ T. 11320-11321.

⁵⁷⁵ **Zoran Kupreškić**, T. 11322-11324.

⁵⁷⁶ **Zoran Kupreškić**, T. 11325-11327.

⁵⁷⁷ T. 11328.

⁵⁷⁸ **Zoran Kupreškić**, T. 11328-11331.

nedostajale, a ispred kuće je bilo mnogo praznih čahura od metaka.⁵⁷⁹ Tokom unakrsnog ispitivanja izašlo je na vidjelo da ne postoji dokumentacija u vezi te štete. Mirjan Kupreškić nikada nije dobio nikakvu dokumentaciju.⁵⁸⁰ Prema iskazu Mirjana Kupreškića, 18. aprila 1993. vojna policija im je rekla da moraju otići na liniju odbrane u Pirićima, gdje im je bilo naredeno da kopaju rovove. Mirjan Kupreškić potom je premješten u Gornje Ahmiće, gdje je i ostao dok nije demobiliziran krajem rata, u aprilu 1994.⁵⁸¹ (Pretno vijeće primjećuje da iz dokaznog predmeta P353, odnosno iz unosa na stranici 30, proizlazi da je Mirjan Kupreškić bio mobiliziran od 8. aprila 1992. do 22. januara 1996. Mirjan Kupreškić je izjavio da on taj unos nije potpisao i da ne zna tko je to učinio. Taj spisak je sastavljen zbog dodjele dionica.)⁵⁸²

419. **Zoran Kupreškić** je u svom iskazu izjavio da je ostao na liniji fronta tri ili četiri mjeseca i da mu je potom ponudeno da postane zapovjednik tog dijela linije. To je odbio, no prihvatio je da postane zamjenik zapovjednika. Obavljao je administrativne poslove na zapovjedničkom mjestu na Žumama. Pisao je dnevne izvještaje za bataljon. U januaru ili februaru 1994. prebačen je u zapovjedništvo bataljona, gdje je obavljao administrativne poslove.⁵⁸³ Zoran Kupreškić je izjavio da je postao vojnik 18. aprila 1993., kada ga je odvela vojna policija. Na posao se vratio u maju 1994.⁵⁸⁴ Preselio se u Vitez. Nije se vratio u Ahmiće, jer su ga kosnuli događaji do kojih je tamo došlo. Tamo su Hrvati počinili užasan zločin. On, Zoran Kupreškić, u tome nije sudjelovao.⁵⁸⁵ Kada mu je optužba tokom unakrsnog ispitivanja postavila pitanje o Popisu pripadnika Viteške brigade,⁵⁸⁶ Zoran Kupreškić je izjavio da potpis na stranici 30 nije potpis njegovo brata, dok potpis na stranici 75 jest njegov. On je taj potpis dao 1996. godine u opštinskom uredu. Datumi službe su rastegnuti kako bi vrijednost dionica koje je dobivao svaki pojedinac bile što veće. Zoran Kupreškić nije znao ko je upisao datum 8. aprila 1992., no njegova je pretpostavka bila da se taj datum odnosio na seoske straže (iako straža tada još

⁵⁷⁹ T. 11632-11637.

⁵⁸⁰ **Mirjan Kupreškić**, T. 11707.

⁵⁸¹ **Mirjan Kupreškić**, T. 11638-11642: potvrda o demobilizaciji od 1. 6. 1994.; iz dokaznog predmeta D112/2 proizlazi da je 31. 5. 1994. bio datum demobilizacije, no to nije tačno.

⁵⁸² T. 11643-11644.

⁵⁸³ Snimka iz zraka, dokazni predmet D23/1; **Zoran Kupreškić**, T. 11332-11334.

⁵⁸⁴ Potvrda o demobilizaciji, dokazni predmet D24/1.

⁵⁸⁵ T. 11336-11339.

⁵⁸⁶ Dokazni predmet P353.

nije bilo). Upisano slovo "P" kao oznaka za "pričuvni sastav" možda ukazuje na činjenicu da je on 1992. godine bio rezervist.⁵⁸⁷

420. Odbrana je pozvala Ljiljanu Šapinu, prijateljicu i kolegicu svjedokinje JJ i Zorana Kupreškića, da opovrgne svjedočenje svjedokinje JJ. Ljiljana Šapina je izjavila da ju je Zoran Kupreškić zamolio u ljetu 1997. godine da pokuša pronaći svjedokinju JJ kako bi vidjela da li bi ona bila spremna dati izjavu u njegovu korist. Gđa Šapina je to i učinila i obje su se strane sastale u njenom stanu. Zoran Kupreškić zamolio je svjedokinju JJ da da izjavu o tome da joj je pomagao tokom rata. Ona je rekla da bi to učinila, no da se zbog djece i porodice boji svjedočiti. Kasnije je postalo jasno da svjedokinja oklijeva dati izjavu. Rekla je da joj prisluškuju telefon. Ljiljana Šapina je iz onog što je svjedokinja rekla zaključila da je izvrgnuta pritisku muslimanske strane da daje izjavu protiv Zorana Kupreškića.⁵⁸⁸

5. Nalazi Pretresnog vijeća

421. Pretresno vijeće ima na umu neosporeni dokazni materijal u vezi s karakterom optuženih, njihovim aktivnostima u folklornom društvu i dobrim odnosima s njihovim susjedima i kolegama Muslimanima prije sukoba. Međutim, Pretresno vijeće je uvjeren da su oba optužena bili aktivni pripadnici HVO-a. U slučaju Mirjana Kupreškića, ti se nalazi temelje na Popisu pripadnika HVO-a, a izvedeni su i na osnovu njegovih aktivnosti 16. aprila 1993. (s kojima će se Vijeće pozabaviti kasnije).

422. U slučaju Zorana Kupreškića Pretresno vijeće konstatira da je on bio lokalni zapovjednik HVO-a i da se njegove aktivnosti nisu ograničavale tek na određivanje toga ko će obavljati dužnosti seoske straže (kao što on tvrdi). Pretresno vijeće prihvaća s tim u vezi iskaz svjedokinje JJ i nalazi da je Zoran Kupreškić sudjelovao u ceremoniji davanja zakletve, te da je bio na dužnosti na liniji fronta, kao što je to svjedokinja ustvrdila u svom iskazu. Pretresno vijeće prihvaća iskaze svjedoka B i Abdulaha Ahmića u vezi s pregovorima o povratku Muslimana nakon sukoba od 20. oktobra i konstatira da je uloga Zorana Kupreškića u tim pregovorima bila aktivnija no što je on to sam priznao tokom

⁵⁸⁷ Zoran Kupreškić, T. 11405-11407.

⁵⁸⁸ T. 12555-12557, T. 12559-12562, T. 12564 i T. 12576-12577.

svog svjedočenja.⁵⁸⁹ Konačno, Pretresno vijeće smatra da je Zoran Kupreškić, kao rezervni oficir i kao šef odjela za održavanje na poslu, navikao vršiti vlast.

423. U vezi s događajima od 15. aprila 1993. Pretresno vijeće prihvaća da su optuženi toga dana možda bili na poslu i da su te večeri možda bili u društvu kod Ivice Kupreškića. Međutim, Pretresno vijeće ne prihvaća njihovo svjedočenje, kao ni iskaze njihovih svjedoka, o tome da nisu znali za napad na selo planiran za iduće jutro. Pripreme za napad bile su već u toku: s obzirom na ono što se dogodilo idućeg dana, Pretresno vijeće nalazi da su ti optuženi morali znati da se planira napad i da su bili spremni da u tom napadu odigraju određenu ulogu. S tim u vezi Pretresno vijeće prihvaća iskaz svjedoka V, prema kojem je on ispred kuće Zorana Kupreškića rano uvečer 15. aprila 1993. vidio skupinu naoružanih vojnika u maskirnim uniformama.

424. Što se tiče navoda u optužnici o sudjelovanju u sukobu 16. aprila 1993., na kojima se temelji teza optužbe, Pretresno će se vijeće prvo pozabaviti navodnim sudjelovanjem optuženih u ubistvu i paležu kuće svjedoka KL. Ti navodi ovise o iskazu svjedoka KL. Pretresno je vijeće već analiziralo iskaz tog svjedoka i ustanovilo da njegovo svjedočenje nije dovoljno vjerodostojno. Pretresno vijeće je konstatalo da je moguće da se svjedok zabunio prilikom identificiranja optuženih kao počinioca tih zločina. Dakle, nema pouzdanih dokaza da su optuženi sudjelovali u zločinima u kući svjedoka KL.

425. Pretresno vijeće će sada razmotriti navod da su optuženi sudjelovali u ubistvima i paležu kuće Šuhreta Ahmića. Ovaj navod temelji se prvenstveno na iskazu svjedokinje H. Pretresno vijeće već je analiziralo iskaz te svjedokinje. Pretresno vijeće uzima u obzir kritičke primjedbe u vezi s vjerodostojnošću njenog iskaza, koje proizlaze iz: (a) protuslovlja između njene izjave i njenog iskaza i (b) njenog poricanja da je potpis na izjavi doista njen. Međutim, nad kritičkim primjedbama preteže utisak koji je svjedokinja ostavila na Pretresno vijeće dok je davala svoj iskaz. Njeno svjedočenje u vezi s identifikacijom optuženih nije bilo ničim poljuljano. Pretresno vijeće ne sumnja da je ona bila iskren i precizan svjedok događaja od 16. aprila. Njeno su svjedočenje možda mogle

⁵⁸⁹ Valja primijetiti da su o aktivnostima optuženih tokom sukoba od 20. oktobra 1992. iskaz dali isključivo svjedoci odbrane. Dokazni materijal u vezi s tim danom ne igra osobitu ulogu u tvrdnjama optužbe protiv ovih dvojice optuženih. Pretresno vijeće s tim u vezi ne donosi nikakav nalaz, već samo daje komentar da se čini kako svjedočenja prema kojima su optuženi taj dan proveli u udolini, vrlo vjerovatno nisu istinita.

potvrditi izjave svjedokinje SA, međutim, Pretresno se vijeće ne oslanja na taj dokazni materijal.

426. S tim u skladu Pretresno vijeće konstatira da su Zoran i Mirjan Kupreškić, naoružani, u uniformama i s bojom na licu bili u kući Šuhreta Ahmića odmah pošto su on i Meho Hrstanović ubijeni i neposredno prije no što je kuća zapaljena. Pretresno vijeće na osnovu toga zaključuje da su ta dvojica optuženih bili sudionici napada na kuću kao dio skupine vojnika koja je taj napad izvela.

427. Što se tiče iskaza svjedoka C, da su optuženi negdje oko podneva bili u kući Joze Alilovića i da su pritom bili naoružani i u uniformama, Pretresno vijeće, saslušavši svjedočenje Joze Alilovića, nije uvjereno da je svjedok C tačno identificirao optužene zbog stresnih okolnosti pod kojima je do toga došlo i užasnog iskustva kroz koje je mladi svjedok C morao proći.

428. Najzad, Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedokinje JJ da je njoj Zoran Kupreškić priznao da su Džokeri pucali u civile koji su bježali i da je, uslijed prijetnji, i sam pucao u zrak. Iako je Zoran Kupreškić zanijekao da je dao to priznanje i usprkos pokušaju da se potkopa vjerodostojnost svjedokinje JJ pozivanjem Ljiljane Šapine, Pretresno vijeće konstatira da je svjedokinja JJ rekla istinu. Svjedokinja je došla dati iskaz usprkos pritiscima koji su na nju vršeni da ne dode svjedočiti i u svom je iskazu opširno svjedočila o značajnoj ulozi koju je odigrao Zoran Kupreškić da bi pomogao njoj i njenoj porodici tokom sukoba. Nije bilo razloga zbog kojih bi ona lagala u svom iskazu o Zoranu Kupreškiću, naprotiv, sve govori u prilog zaključku da je rekla istinu. Time se ne želi reći da je Zoran Kupreškić u svom priznanju svjedokinji JJ doista rekao istinu. Posrijedi je bilo djelomično priznanje nekoga koga je mučio užas svega onoga što se toga dana dogodilo. Međutim, tu se ipak radi o priznanju Zorana Kupreškića da je donekle sudjelovao, što narušava njegovu tvrdnju da uopće nije sudjelovao u sukobu.

429. Iz svega prethodno rečenog vidljivo je da Pretresno vijeće odbacuje svjedočenja optuženih i njihovih svjedoka o tome da optuženi ni na koji način nisu sudjelovali u zločinima za koje ih se tereti i da su se u vrijeme tih zločina nalazili drugdje. Iako je moguće da je istina da su oni svoje porodice odveli u sklonište, svjedočenja o tome kako

su to učinili i o njihovim kretanjima tokom jutra ipak se odbacuju kao neistinita. Osobito su svjedočenja o tome da su optuženi proveli gotovo cijeli dan stojeći s drugima u udolini inherentno nevjerodostojna, s obzirom na okolnosti sukoba do kojeg je tog dana došlo u Ahmićima.

430. Na kraju, Pretresno vijeće zaključuje da su obojica optuženih sudjelovali u napadu na Ahmiće 16. aprila 1993. kao vojnici HVO-a. Razumno je zaključiti da je njihova uloga bila da daju informacije poznate samo lokalnom stanovništvu i da njihove kuće posluže kao baze za vojnike koji su napadali. Uz to su sudjelovali u napadu na najmanje jednu kuću. Od ove dvojice optuženih, za Zorana Kupreškića - kao lokalnog zapovjednika HVO-a – može se smatrati da je odigrao važniju ulogu.

C. Vlatko Kupreškić

1. Uvod

431. Teza optužbe je da je ovaj optuženi sudjelovao u pripremama za napad na Ahmiće. Njegova je kuća napadačima poslužila kao mjesto okupljanja i on je sudjelovao u napadu od 16. aprila 1993., osobito u pucanju na članove porodice Pezer. Odbrana tvrdi da on uopće nije sudjelovao ni u napadu, ni u pucanju. Dana 16. aprila za njega je jedino bilo važno da zaštiti svoju porodicu.

2. Opći kontekst

432. Vlatko Kupreškić star je 41 godinu. Roden je 1. januara 1958. Oženjen je i ima dvoje djece. Rodak je Zorana i Mirjana Kupreškića i suvlasnik prodavaonice Šutra na cesti za Gornje Ahmiće u Grabovima. Živi u blizini te iste ceste, nedaleko prodavaonice i u blizini kuća Zorana i Mirjana Kupreškića.

3. Događaji prije aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

433. Dokazni materijal optužbe u vezi s ovim događajima je sljedeći:

(a) Jednog dana u oktobru 1992. godine **svjedok T** vidio je Vlatka Kupreškića, njegovu suprugu i jednu treću osobu kako istovaruju oružje iz automobila marke Yugo ispred kuće Vlatka Kupreškića.⁵⁹⁰

(b) **Svjedok B** vidio je Vlatka Kupreškića tri do pet puta u hotelu Vitez (glavni štab HVO-a) u razdoblju između oktobra 1992. i aprila 1993. godine.

(c) U izvještajima policijske uprave Travnik iz decembra 1992. i februara 1993. godine Vlatka Kupreškića se opisuje kao “operativnog djelatnika za suzbijanje kriminaliteta od posebnog državnog interesa”: njegov čin se navodi kao inspektor 1. klase.⁵⁹¹

(d) Kada je jedan komšija pozivao na mir nakon prvog sukoba u Ahmićima u oktobru 1992. godine, Vlatko Kupreškić je rekao da su oni (Hrvati) 45 godina čekali na svoju vlastitu državu i da je sada imaju.⁵⁹²

(b) Dokazi odbrane

434. **Vlatko Kupreškić** je u svoju vlastitu odbranu rekao sljedeće:

(a) Ima prirodenu srčanu manu (zbog koje je operiran 1966. godine) i ne smije se izlagati stresu. Kao stopostotni invalid oslobođen je vojske.⁵⁹³ Predočio je svoju vojnu iskaznicu i potvrdu iz koje je vidljivo da nije sposoban za vojnu službu⁵⁹⁴ te je u vezi toga izveo dokaze.⁵⁹⁵

(b) Bio je protivnik političkih stranaka po etničkom principu, uključujući i HDZ. Nije bio ni na koji način politički aktivan i nikada nije bio pripadnik HVO-a. Bio je u vrlo dobrim odnosima sa svojim komšijama Muslimanima (uključujući i porodicu Pezer). Nikada nije bio vojnik HVO-a. Predočio je u tom smislu izjavu lokalnog HDZ-a⁵⁹⁶ i

⁵⁹⁰ T. 2946.

⁵⁹¹ Dokazni predmeti P377 i P378.

⁵⁹² **Svjedok Q**, T. 2751.

⁵⁹³ **Vlatko Kupreškić**, T. 11747-11751 i T. 11757.

⁵⁹⁴ Dokazni predmeti D13-17/3.

⁵⁹⁵ **Ivica Kupeškić**, T. 8037; **Fikreta Vidović**, T. 9556; **Ljubica Kupreškić**, T. 9372-9373; **Rudo Vidović**, T. 6663-6664.

⁵⁹⁶ Dokazni predmet D18/3.

pozvao svjedoke da izjave kako je bio u dobrim odnosima s Muslimanima, da se nije angažirao u političkim aktivnostima, te da nije nosio uniformu ili oružje.⁵⁹⁷ Odbrana je uz to predočila izjave 14 svjedoka karaktera (sve Muslimana ili Srba) koji su za Vlatka Kupreškića izjavili da on nije pokazivao nikakve nacionalističke ili etničke predrasude.⁵⁹⁸

(c) Vlatko Kupeškić je izjavio da nije bio policijski operativni djelatnik, nego da je za policiju sastavljao inventar, a da mu je šef policije morao dodijeliti neko mjesto koje u tom trenutku nije bilo popunjeno, kako bi ga mogao platiti. Bio je dodijeljen Uredu za suzbijanje kriminaliteta, gdje je dobio stol za kojim je radio, a bio mu je povjeren zadatak da sastavi inventar osnovnih zaliha.⁵⁹⁹

4. Njegova uloga 15. aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

435. Prema **svjedoku KL**, Vlatko Kupreškić se 15. aprila 1993. godine, između 11:00 sati i podneva nalazio na glavnoj cesti među vojnicima HVO-a koji su nosili puške.⁶⁰⁰

436. **Svjedok B** vidio ga je 15. aprila oko 14:00 ili 15:00 sati kod hotela Vitez u društvu s dvojicom ili trojicom muškaraca u uniformi, kako stoji kod ulaza u hotel. Na sebi je imao civilnu odjeću.⁶⁰¹

437. Dana 15. aprila, između 17:00 i 18:00 sati, jedan komšija je na balkonu Vlatka Kupreškića vidio 20-30 vojnika, a sam Vlatko Kupreškić je sjedio ispred prodavaonice.⁶⁰² Jedan drugi svjedok vidio je kamion s vojnicima koji je stigao u predvečerje. Petorica ili šestorica vojnika izašli su u blizini kuće iz kamiona.⁶⁰³ Još je jedan svjedok u sumrak vidio nekoliko vojnika ispred kuće Vlatka Kupreškića.⁶⁰⁴ U

⁵⁹⁷ **Vlatko Kupreškić**, T. 11752-11758 i T. 11801; **Rudo Vidović**, T. 6663-6664; **Ivica Kupreškić**, T. 8003; **Ljuba Vidović**, T. 8108-8109; **Niko Šakić**, T. 8273-8274; **svjedok DF**, T. 9213-9214.

⁵⁹⁸ Dokazni predmet D61/3.

⁵⁹⁹ T.11862-11865.

⁶⁰⁰ T. 1896-1897.

⁶⁰¹ T. 778-781, T. 860-861 i T. 916-917.

⁶⁰² **Svjedok L**, T. 2349.

⁶⁰³ **Svjedok M**, T. 2439.

⁶⁰⁴ **Svjedok O**, T. 2623.

dnevniku svjedoka V stoji da je 15. aprila 1993. godine doznao da se Hrvati okupljaju oko kuća Kupreškića.⁶⁰⁵

(b) Dokazi odbrane

438. Teza odbrane je da Vlatko Kupreškić 15. aprila nije bio ni u Vitezu, ni u Ahmićima sve do navečer. Otputovao je zajedno s rođakom Ivicom Kupreškićem u Split da na aerodromu dočeka njegovu suprugu koja se vraćala iz Njemačke.

439. Prema iskazu Ivica i Vlatka Kupreškića, oni su 14. aprila otišli iz Ahmića i tokom putovanja su bili zaustavljeni na mnogobrojnim barikadama na cesti.⁶⁰⁶ Predočene su dozvole za putovanje.⁶⁰⁷ Stigli su u Split oko podneva. U Splitu su otišli na tržnicu, gdje su za gotovinu kupili traperice (za preprodaju) i njima napunili prtljažnik automobila. Nakon toga su obavili poslovni sastanak u firmi Kotex, na kojem se govorilo o kupnji soli, no nisu zaključili nikakve ugovore. Oko 21:00 sat na aerodromu su se sastali s gospodom Ankicom Kupreškić. Proveli su noć s Radoslavom Simovićem u Baškoj Vodi, mjestu udaljenom jedan sat od Splita. Idućeg dana, 15. aprila, krenuli su u Ahmiće. Stigli su kući oko 18:30 sati i istovarili traperice u kući Vlatka Kupreškića.⁶⁰⁸ **Svjedok DE,**⁶⁰⁹ **Radoslav Simović**⁶¹⁰ i **gđa Ljubica Kupreškić**⁶¹¹ dodatno su potkrijepili svojim svjedočenjima iskaz o putovanju.

440. **Vlatko Kupreškić** je svjedočio o događajima te večeri. Rekao je da je istovario robu iz prtljažnika automobila i da je proveo večer pripremajući robu za kupca iz Travnika kojem su te stvari trebale biti isporučene 16. aprila. U njegovoj kući ili ispred nje, odnosno u prodavaonici, te večeri nije bilo nikakvih vojnika. Sve je bilo normalno.

⁶⁰⁵ Dokazni predmet D8/2, str. 19; T. 3224.

⁶⁰⁶ T. 7955-60.

⁶⁰⁷ Dokazni predmeti D24-26/3.

⁶⁰⁸ **Vlatko Kupreškić**, T. 11764-11766; **Ivica Kupreškić**, T. 7955-7960 i T. 8040-8041; **gđa Ankica Kupreškić** (predočen je njen pasoš, dokazni predmet D12/1), T. 7851 i T. 7855.

⁶⁰⁹ T. 9157-9158 i T. 9160.

⁶¹⁰ T. 9357-9359.

⁶¹¹ T. 9375-9376.

Nije imao nikakve veze s vojskom i njegova kuća nije služila kao baza u kojoj je pripremao oružje ili municiju.⁶¹²

441. Vlatko Kupreškić poriče da je ranije toga dana bio ispred hotela Vitez, kao i to da je otišao u glavni štab HVO-a.⁶¹³ Dana 15. aprila nije bio ni sa skupinom vojnika ispred svoje prodavaonice, a ni s vojnicima na balkonu svoje kuće.⁶¹⁴ Tokom noći bila su upaljena svjetla u njegovoj kući (kako su to tvrdili svjedoci M i O), no to su bila svjetla na balkonima i na prostoru za parkiranje, upaljenja zbog bezbjednosnih razloga.⁶¹⁵

5. Njegova uloga 16. aprila 1993.

(a) Dokazi optužbe

442. Dva dokumenta upućuju na činjenicu da je Vlatko Kupreškić 16. aprila 1993. bio mobiliziran:

(a) Njegovo se ime pojavljuje u Izvješću o mobilizaciji HVO-a⁶¹⁶ od 30. aprila 1993., gdje stoji da je bio mobiliziran u razdoblju između 16. i 28. aprila 1993. (Njegovo se ime ne pojavljuje na popisu rezervista. Osim toga, nije naveden niti u skupini za specijalne zadatke, a niti kao vozač saniteta);

(b) Prilikom hapšenja, u njegovoj je aktovki pronađena potvrda HVO-a od 4. juna 1996. kojom se potvrđuje da je Vlatko Kupreškić bio pripadnik 92. viteške domobranske pukovnije u razdoblju od 16. aprila 1993. do januara 1996. godine. Opisan je kao osoba koja obavlja dužnosti "pomoćnog zapovjednika za zdravstvo".⁶¹⁷

443. Rano toga dana pucnjava iz vatrenog oružja dopirala je iz blizine kuće Vlatka Kupreškića. Prema riječima **Esada Rizvanovića** (izbjeglice u Ahmićima, koji je stanovao u jednoj kući u blizini donje džamije), prvi hici bili su usmjereni prema džamiji i donjem

⁶¹² T. 11797-11798.

⁶¹³ T. 11810.

⁶¹⁴ T. 11802 i T. 11817.

⁶¹⁵ T. 11819.

⁶¹⁶ Dokazni predmet P335.

⁶¹⁷ Dokazni predmet P329.

dijelu sela, a dolazili su iz pravca kuća Kupreškića, uključujući i kuću Vlatka Kupreškića.⁶¹⁸

444. **Svjedok E** bio je takođe izbjeglica čija je porodica stanovala u kući u blizini donje džamije. Ubrzo nakon 6:20 sati, on je zajedno s majkom i sestrom bježao duž puta prema Gornjim Ahmićima. Bili su prisiljeni stati zbog pucnjave koja je, prema riječima svjedoka E, jednim dijelom dolazila iz pravca kuća među kojima je bila i kuća Vlatka Kupreškića.⁶¹⁹

445. Iznesena su svjedočenja da se Vlatko Kupreškić nalazio u blizini kuće Šuhreta Ahmića ubrzo nakon što je Šuhret ubijen. Kada je svjedokinja H istrčala sa svojom porodicom iz kuće, bili su prisiljeni da se vrate, budući da su stigli do čistine gdje su se našli u opasnosti da budu pogodeni. Kada su se vratili do svoje kuće, svjedokinja je vidjela Vlatka Kupreškića (koji je bio odjeven u plavi kaput ispod kojeg je nešto imao) ispred garaže njene kuće. To je bilo oko 5:45 sati.⁶²⁰ Njeno svjedočenje potkrijepio je i iskaz **svjedoka KL**, koji je rekao da je pogledavši kroz prozor nakon ubistva njegove porodice vidio Vlatka Kupreškića kako odlazi iz dvorišta Šuhretove kuće, prolazi kroz njegovu (svjedoka KL) baštu i odlazi prema vlastitoj kući.⁶²¹

446. **Svjedok KL** je u svom iskazu takođe rekao da je, dok se kasnije toga dana skrivao u plastu sijena u svom štaglju, vidio kako su ubijeni petorica mladića. Činilo se da hici dolaze od kuće Vlatka Kupreškića. Tri hrvatska vojnika izašli su iz kuće Vlatka Kupreškića, opipali tijela i vratili se prema istoj kući.⁶²²

447. O aktivnostima koje su se dogodale oko kuće Vlatka Kupreškića toga dana dok je trajao napad rečeno je sljedeće:

(a) Na **svjedoka N** pucano je s pozicije ispred prodavaonice.⁶²³

⁶¹⁸ T. 470-478, osobito T. 475.

⁶¹⁹ T. 1277-1279.

⁶²⁰ T. 1656-1658.

⁶²¹ T. 1906-1907 i T. 1927.

⁶²² T. 1936 i T. 1939.

⁶²³ T. 2544.

(b) **Svjedok V** je čuo pucnje koji su dopirali iz pravca kuće Vlatka Kupreškića.⁶²⁴ **Svjedok W** nalazio se u blizini kuće, skrivajući se sa svojom ozbiljno ranjenom suprugom, kada im je prišla skupina vojnika koji su izašli iz grmlja desno od kuće Vlatka Kupreškića.⁶²⁵ **Svjedokinja BB** vidjela je kako je njena komšinica Nadira smrtno ranjena hicem koji je došao iz kuće Vlatka ili Franje Kupreškića.⁶²⁶

(c) **Svjedokinja X** skrivala se na istom mjestu. Jedna od njenih kćeri (stara 19 godina) je ubijena, a druga ranjena. Svjedokinja je u svom iskazu izjavila da je oko podneva dvorište kuće Vlatka Kupreškića bilo puno vojnika. Čula je glasove koji su tražili rakiju i ručak. Netko je rekao da su tamo dolje svi poubijani i da su obavili dobar posao.⁶²⁷

448. Svjedoku odbrane, **svjedoku DE**, postavljena su tokom unakrsnog ispitivanja pitanja o izjavi koju je 25. juna 1993. dao predstavniku Armije BiH,⁶²⁸ a u kojoj je izjavio da se “govorilo da je razaranje džamije u Ahmićima naredio Nenad Šantić uz podršku Vlatka Kupreškića”. Svjedok je u svom iskazu rekao da je to ono što je čuo, što su ljudi govorili, no da to nitko nije dokazao.⁶²⁹ Tokom dodatnog ispitivanja svjedok je rekao da su ljude iz Ahmića pritvorili u školu u Dubravici i da im je on donosio hranu. Upitao ih je tko je razorio džamiju, a jedan od pritvorenika je odgovorio da su to učinili maskirani vojnici. Svjedok je potom upitao šta je napravio Vlatko, našto je jedan pritvorenik rekao da se Vlatko sklonio, a drugi je kazao da nije vidio Vlatka, no da su svi Hrvati isti. Nakon rata Vlatko je poricao da je uništio džamiju, rekavši: “Prijatelju, znaš da ja nikada ne bih učinio nešto takvo”.⁶³⁰ Dodao je da je spreman sa svoje strane doprinijeti obnovi džamije.⁶³¹

449. Konačno, postoje svjedočenja o navodnom sudjelovanju Vlatka Kupreškića u napadu na porodicu Pezer, koji je kulminirao ubistvom Fate Pezer i ranjavanjem

⁶²⁴ T. 3060.

⁶²⁵ T. 3156.

⁶²⁶ T. 3830-3831.

⁶²⁷ T. 3247 i T. 3261-3264.

⁶²⁸ Dokazni predmet P356.

⁶²⁹ T. 9184-9185 i T. 9197.

⁶³⁰ T. 9242-9243.

⁶³¹ T. 9244.

Dženane Pezer. Fata Pezer bila je supruga Ismaila Pezera i Dženanina majka. Živjeli su u kući na suprotnoj strani brežuljka (koji je postojao u to vrijeme, no koji je sada izravnat) od kuća Kupreškića. Ujutro na dan napada pridružili su im se svjedok S sa suprugom i jedan izbjeglica, svjedok CF, s porodicom, koji su živjeli u blizini. Oko 8:00 ili 8:30 cijela je grupa (koja se sastojala od petnaestak ljudi, uključujući i četvero male djece) krenula u pravcu Gornjih Ahmića, prema obližnjoj kući Nermina Kerme. Iz te grupe je svjedočilo petero svjedoka: bili su to **svjedoci P, Q, R, S i T.** Morali su proći kroz jedan jarak i popeti se na brdo preko puta kuće Vlatka Kupreškića.⁶³² Put je opisao svjedok Q. Tokom unakrsnog ispitivanja **svjedoku Q** je pokazana video snimka snimljena u aprilu 1998. godine, na kojoj svjedok CF opisuje jedan drugi put.⁶³³ Komentar svjedoka Q bio je da je put koji je opisao svjedok CF u to vrijeme bio močvaran i neprohodan.⁶³⁴ Taj je iskaz potkrijepio iskaz svjedoka S, kojem je također pokazana video snimka i koji je izjavio da put iz opisa svjedoka CF nije bio put kojim se grupa kretala. Dok se skupina penjala uzbrdo, začuli su uzvike i psovanje, nakon čega je grupa vojnika koji su stajali ispred kuće Vlatka Kupreškića otvorila po njima vatru. Tim hicima ubijena je Fata, a ranjena Dženana. Svih petero svjedoka dalo je iskaze u vezi tog incidenta. Svjedoci su rekli da su se vojnici nalazili ispred kuće Vlatka Kupreškića. Dvoje svjedoka, **Q i S,** reklo je da je sa vojnicima bio i jedan civil. Svjedok Q identificirao je civila kao Vlatka Kupreškića. Vlatko Kupreškić je bio udaljen 50-60 metara i svjedok ga je imao nekoliko trenutaka u vidokrugu. Poznavao je Vlatka Kupreškića cijelog života i rekao je da je stopostotno siguran da je to bio on.⁶³⁵ Navode o udaljenosti iz iskaza potvrdio je u svom svjedočenju **Howard Tucker,** istražitelj pri Uredu tužioca, koji je razdaljinu izmjerio pomoću dalekozora kojim se može očitati udaljenost i ustanovio da je ona iznosila 53 metra.⁶³⁶

450. U vezi s tom temom optužba je u fazi pobijanja pozvala **svjedoka II.** On je izjavio da je prolazio livadom kada je čuo pozive za pomoć koji su dopirali s vrha brda, gdje je pronašao Fatu, Dženanu i Ismaila Pezera. Fata i Dženana su ležale na tlu. Fata nije

⁶³² Dokazni predmeti P203, 205.

⁶³³ Dokazni predmet D4/3.

⁶³⁴ T. 2809-2811.

⁶³⁵ T. 2763, T. 2771-2773 i T. 2832.

⁶³⁶ T. 12066 i 12072; dokazni predmet P385.

pokazivala znakove života. Svjedok je otišao na drugi dio brda da bi osmotrio situaciju. Izjavio je da je pucnjava dopirala od kuće Vlatka Kupreškića. Vidio je pet ili šest vojnika s obojanim licima i šljemovima kako trče u blizini kuće Vlatka Kupreškića. Puške su im bile uperene u pravcu porodice Pezer i prema njemu. Podigao je Dženanu, prebacio je preko ramena i odnio je, koristeći brdo kao zaklon, prema Kerminoj kući. Između trenutka u kojem je čuo pozive za pomoć i momenta kada je stigao do Fate Pezer prošlo je dvije minute. Kada je došao do nje, još uvijek su se čuli pucnji koji su prvenstveno dopirali od kuće Vlatka Kupreškića. Međutim, među vojnicima nije primijetio civile. Prema njegovom mišljenju, članovi porodice Pezer pogodeni su iz kuće Vlatka Kupreškića.⁶³⁷

(b) Dokazi odbrane

451. Prema tvrdnjama odbrane, Vlatko Kupreškić nije bio uključen u sukob i nije sudjelovao ni u jednom ubistvu ili ranjavanju civila, odnosno u pljačkanju ili spaljivanju imovine. Odbrana isto tako tvrdi da je Vlatko Kupreškić između 5:30 i 6:00 sati odveo svoju porodicu u sklonište Joze Vrebca u Šantićima, gdje je ostao do 10:00 sati, nakon čega je otišao kako bi pokušao vidjeti oca u njihovoj porodičnoj kući. Na putu je završio u kući Nike Šakića i tamo ostao do ranog poslijepodneva.

452. **Vlatko Kupreškić** prikazao je događaje toga dana na sljedeći način:

(a) U 5:00 sati zazvonio je telefon. Podigao je slušalicu i neka nepoznata osoba je rekla: “Vlatko, šta čekaš? Otiđi u sklonište!” Nije to shvatio ozbiljno, no nakon toga je nazvao Ivica Kupreškić i rekao mu da otiđe u sklonište i da su svi već otišli. Supruga mu je rekla da je netko već zvao u 3:00 ujutro. Brzo je otišao zajedno sa svojom porodicom (suprugom, dvoje djece i majkom). Otac je odbio otići u sklonište. Otišli su do kuće Ivice Kupreškića, vidjeli da tamo nema nikoga i potom otišli do kuće Nike Šakića, gdje su sreli Šakića. Krenuli su nakon toga prema Žumama. Kada su stigli do

⁶³⁷ T. 11979-11984 i T. 11990.

igrališta, čuli su jaku pucnjavu i detonacije. Otišli su u sklonište Jozе Vrebca, gdje su stigli oko 6:00 sati.⁶³⁸

(b) Ostao je u skloništu do 10:00 sati, kada je otišao da vidi šta je s njegovim ocem. Supruzi je rekao da ide pomoći ranjenima. Kada je stigao do kuće Nike Šakića, ovaj ga je pozvao da ude. U to vrijeme je vladala neprekidna pucnjava i Niko Šakić mu je rekao da je vidio vojnike HVO-a kako idu prema njegovoj kući. Vlatko Kupreškić je ostao u Šakićevoj kuhinji sve dok se pucnjava nije smirila oko 12:30 sati, kada je otišao svojoj kući.⁶³⁹

(c) Kada se približio kući, na ulaznim je vratima vidio vojnika koji mu se suprotstavio. Vlatko Kupreškić mu je rekao da je došao po svog oca. Vojnik ga je uveo u kuću. U jednoj prostoriji kuće nalazilo se sedam ili osam vojnika. Njegov otac je sjedio na stolici. Ulazna su vrata bila razvaljena, kuća je bila ispreturana, roba rasuta, a iz posuda za cvijeće je bila prosuta zemlja. Kuća je bila opljačkana. Vlatko Kupreškić je bio uzrujan i ljut, no vojnik je pokazao na kuću Šuhreta Ahmića (koja je gorjela) i rekao: “Je li to ono što želiš? ... Bježi i dođi po oca kasnije”. Vlatko Kupreškić je istrčao van i vratio se u kuću Nike Šakića. Na putu je sreo Dragu Grgića, jednog vojnika u maskirnoj uniformi i Antu Vidovića. Pobjegao je potom u podrum kuće Nikole Šamije, gdje je ostao dok se pucnjava nije ponovo smirila u 16:00 sati, kada se vratio u sklonište Jozе Vrebca. Vojnici koje je vidio imali su namazana lica, većina njih je bila odjevena u maskirne uniforme, dvojica su na sebi imali crne uniforme, a neki su imali šljemove. Svi su na lijevom ramenu imali vrpce i bili su dobro naoružani. Nije poznavao niti jednoga od njih.⁶⁴⁰ U svom iskazu je naznačio da su vojnici u njegovu kuću ušli nasilno, možda stoga što se nalazila na dobrom mjestu s kojeg se pružao pogled na Ahmiće. Ta je pozicija vjerojatno za njih bila strateški povoljna.⁶⁴¹

(d) Ostao je u skloništu Jozе Vrebca do 18:00 sati, kada je ponovo otišao po svog oca, da bi se u sklonište vratio u 19:00 sati. U to vrijeme više nije bilo vojnika ni oko

⁶³⁸ Vlatko Kupreškić, T. 11770-11773.

⁶³⁹ T. 11773-11775.

⁶⁴⁰ Vlatko Kupreškić, T. 11777-11782.

⁶⁴¹ Vlatko Kupreškić, T. 11798-11799.

kuće, ni u kući. Otac mu je rekao da su vojnici provalili i da su iz kuće i oko kuće pucali. (Vlatko Kupreškić je osobno ujutro vidio čahure metaka.) Otac mu je ispričao da je pomogao Ćazimu Ahmiću da pruži pomoć svojoj supruzi tako što mu je dao pokrivač i sjekiru, kako bi Ćazim mogao napraviti nosila. Otac mu nije ništa rekao o tome šta se desilo porodici Pezer.⁶⁴²

(e) Vlatko Kupreškić poriče da je ikoga ubio ili da je uzeo ili zapalio bilo kakvu imovinu. Nije sudjelovao u ubistvu ili ranjavanju članova porodice Pezer. Tog 16. aprila nije došao kući prije 13:00 sati.⁶⁴³ Nije bio u 6:00 sati u dvorištu svjedokinje H.⁶⁴⁴ Nije bio u dvorištu svjedoka KL. Nije imao plavi kaput. Nije bio s vojnicima koji su pucali ispred njegove kuće i nije sudjelovao u ubistvu Fate Pezer kao što je to ustvrdio svjedok Q. Bio je u skloništu.⁶⁴⁵

(f) Tokom unakrsnog ispitivanja Vlatko Kupreškić je izjavio da je nosio civilnu odjeću: na sebi je imao zimsku jaknu boje čokolade i hlače od rebrastog samta.⁶⁴⁶ Prije 16. aprila 1993. nije posjedovao pušku, nego pištolj za samoodbranu, iz kojeg nije ispucano više od 10 metaka.⁶⁴⁷ Dana 16. aprila, kada je otprilike u 13:00 sati sreo Dragana Grgića, on mu je dao malu pušku (lovački karabin) da je preda Ivici Kupreškiću. Oružje je slučajno opalilo i Vlatko Kupreškić ga je vratio Draganu Grgiću.⁶⁴⁸

453. Svjedočenje supruge optuženog, **gde Ljubice Kupreškić**,⁶⁴⁹ i rodaka **Ivice Kupreškića**⁶⁵⁰ poduprijelo je iskaz optuženog u vezi s njegovom odjećom, okolnostima pod kojima su probudeni i njihovim putem do skloništa.

⁶⁴² Vlatko Kupreškić, T. 11783-11785.

⁶⁴³ T. 11801-11803.

⁶⁴⁴ Vlatko Kupreškić, 11813-11814.

⁶⁴⁵ T. 11814-16 i T. 11820.

⁶⁴⁶ Vlatko Kupreškić, T. 11922.

⁶⁴⁷ Vlatko Kupreškić, T. 11909-11910.

⁶⁴⁸ T. 11912.

⁶⁴⁹ T. 9378-9383 i T. 9440-45.

⁶⁵⁰ T. 7971; vidi takode Niko Šakić, T. 8275-8276.

454. Iskaz optuženog o tome da se nalazio u skloništu od otprilike 6:00 do 10:00 sati potkrijepila su svjedočenja njegove supruge **Ljubice**,⁶⁵¹ **Ive Vidovića**,⁶⁵² **Ljube Vidović**⁶⁵³ i **Gordane Cuić**.⁶⁵⁴

455. **Niko Šakić** svojim je iskazom podupro prikaz događaja koji je dao optuženi o događajima kod njegove kuće. Tokom unakrsnog ispitivanja ovom su svjedoku postavljena pitanja o izjavi koju je dao u januaru 1998. godine, a u kojoj je rekao da se Vlatko Kupreškić pojavio u njegovoj kući oko 10:00 sati kako bi pomogao prilikom evakuacije ranjenih, da je tamo ostao tri sata i potom otišao. Svjedok je izjavio kako je smatrao da Vlatko Kupreškić može pružati medicinsku pomoć jer, prema njegovom ličnom mišljenju, Vlatko Kupreškić nije bio fizički sposoban.⁶⁵⁵

456. Sljedeći svjedoci dali su iskaze u vezi sa situacijom u kući optuženog tog 16. aprila:

(a) **Svjedok DE** je izjavio da je između 6:30 i 9:00 sati pokušao nazvati Vlatka Kupreškića, no ili nije mogao dobiti vezu ili se nitko nije javljao. U 9:00 sati netko je podigao slušalicu i, kada je svjedok pitao za Vlatka Kupreškića, ta je osoba otresito rekla da Vlatko Kupreškić nije tamo i spustila slušalicu.⁶⁵⁶

(b) Prema riječima **Ljubice Kupreškić**, Franjo (Vlatkov otac) rekao je da su u kuću došla tri zamaskirana vojnika, koji su tražili novac i ukrali sintesajzer.⁶⁵⁷

(c) **Svjedok DF** je rekao da je kod kuće čekao na Vlatka Kupreškića da donese traperice (kao što je obećao), no kako on to do 8:00 sati nije učinio, svjedok ga je nazvao. Odgovorio je otac Vlatka Kupreškića (Franjo) i rekao da je Vlatko Kupreškić pobjegao zajedno sa suprugom, majkom i djecom u sklonište. Rekao je da je počeo rat. Preko telefona se mogla čuti pucnjava. Franjo Kupreškić je umro nakon rata, no prije

⁶⁵¹ T. 9469-9470.

⁶⁵² T. 6984-6988.

⁶⁵³ T. 8106.

⁶⁵⁴ T. 8174-8175 i T. 8208-8212.

⁶⁵⁵ T. 8299-8300.

⁶⁵⁶ T. 9162.

⁶⁵⁷ T. 9384-9385.

no što je umro, rekao je svjedoku: “Tog 16. aprila u selo su ušli pripadnici specijalne policije i nitko ih nije mogao prepoznati jer su na licu nosili boje”.⁶⁵⁸

457. Odbrana je pozvala mnogo svjedoka da bi osporila svjedoke optužbe u vezi s ubistvom Fate Pezer. Prilikom rezimiranja tih svjedočenja prikladno je prvo se pozabaviti iskazom **profesora Wagenaara**, profesora eksperimentalne psihologije Univerziteta u Leidenu, koji je dao svoje mišljenje vještaka u vezi s identifikacijom Vlatka Kupreškića koju je napravio svjedok Q. Profesor je rekao da je prilikom procesa prepoznavanja važnu ulogu odigrala udaljenost s koje je svjedok Q posmatrao. Izjavio je da je na osnovu njegovih studija stupanj tačnosti prepoznavanja na udaljenosti od 40 metara 50 posto, tj. jednako je vjerovatno da će osoba pogriješiti, kao i da će biti u pravu. Iz toga slijedi da je vjerovatnost da je svjedok pogriješio na udaljenosti od 60 metara veća od 50 posto.⁶⁵⁹ S druge strane, pitanja kao što su dužina posmatranja, činjenica da je identificirana osoba bila u grupi ljudi, kao i činjenica da svjedok Q nije mogao navesti nikakve detalje o odjeći nisu relevantna, budući da se ovdje radi o prepoznavanju.⁶⁶⁰

458. Odbrana je osim toga pozvala svjedoke da bi pokazala kako Fata Pezer nije bila pogodena na obronku preko puta kuće Vlatka Kupreškića (kako to tvrdi optužba), nego na drugoj strani brda, i to na mjestu s kojeg se ne može vidjeti kuća. U vezi s tim odbrana je pozvala četiri svjedoka o činjenicama:

(a) **Svjedok CF** i **svjedokinja CE** (supružnici) bili su izbjeglice Muslimani iz Prijedora i živjeli su u školi u Ahmićima. Prema njihovom svjedočenju, ujutro 16. aprila čuli su pucjavu, otišli do kuće Pezerovih i potom svi zajedno krenuli prema kući Nermina Kerme. Izjavili su da su se nalazili u šumi kada je započela pucjava i kada su neki ljudi pogodeni.⁶⁶¹ Prikazana je video traka,⁶⁶² na kojoj se vidi svjedok CF kako pokazuje put kojim je grupa navodno krenula od kuće Pezerovih preko livade, a svjedokov komentar se može sažeti kako slijedi. Po njima je otvorena vatra s leđa dok su se nalazili u šumi. Svjedok CF je ranjen u vrat i rame. Fata je pala mrtva s njegove

⁶⁵⁸ T. 9210-9213 i T. 9215.

⁶⁵⁹ T. 9848-9849, T. 9853, T. 9861-9862 i T. 9873.

⁶⁶⁰ T. 9854-9857.

⁶⁶¹ **Svjedokinja CE**, T. 9613-9616; **svjedok CF**, T. 9655-9657.

⁶⁶² Dokazni predmet D4/3.

lijeve strane i na tom mjestu i ostala. Podigli su djevojčicu (Dženanu) i ostatak grupe se nastavio kretati.⁶⁶³ Tokom unakrsnog ispitivanja ispitana su oba svjedoka. Svjedoku CF postavljena su pitanja o izjavi koju je 18. marta 1998., odnosno na dan kada je snimljen film, dao advokatu odbrane, a u kojoj je rekao da su se od kuće Pezerovih počeli kretati preko livade prema šumi uz obronak brda koje im je bilo s desne strane (tj. prikaz koji ide u prilog tezi optužbe).⁶⁶⁴ Svjedok je u svom iskazu, međutim, rekao da se obronak nalazio s lijeve strane brda.⁶⁶⁵ Tokom unakrsnog ispitivanja postavljena su mu pitanja i o izjavi koju je 9. juna 1998. godine dao istražitelju Ureda tužioca,⁶⁶⁶ a u kojoj je rekao da je pogođen odostraga kada je bježao od glavne ceste i prodavaonice Šutra.⁶⁶⁷ Svjedokinji CE postavljena su tokom unakrsnog ispitivanja pitanja u vezi s izjavom koju je u junu 1998. godine dala istražitelju Ureda tužioca i u kojoj je rekla da su se neko vrijeme skrivali u skladištu za povrće koje je služilo kao sklonište.⁶⁶⁸ Svjedokinja se nije sjećala da je u izjavi rekla kako je glas dolazio iz prodavaonice Šutra, a niti da je neko iz pravca prodavaonice Šutra ili njene blizine počeo po njima pucati. Zanimjela je da je to rekla.⁶⁶⁹

(b) S obzirom na vrlo ozbiljna protuslovlja između izjava tih svjedoka i njihovog svjedočenja pred sudom, Pretresno vijeće se ne oslanja na njihove iskaze. U svakom slučaju, Pretresno vijeće daje prednost iskazima svjedoka optužbe u vezi sa putem kojim se grupa kretala, a osobito iskazu svjedoka Q koji je vrlo dobro poznavao taj kraj, za razliku od dvoje svjedoka odbrane koji su tamo boravili tek nekoliko mjeseci.

(c) **Svjedok CG** živio je u blizini donje džamije. On je rekao da su 16. aprila, kada je započela pucnjava, on i njegova porodica napustili svoju kuću i otišli u jednu staru kuću s podrumom, koja je bila udaljena 50 metara od njihove kuće. Oko 8:00 sati svjedok je čuo vrisak i vidio kolonu ljudi udaljenu 150 metara. Čuo je poviku i vriske. Vidio je ljude usred šume na putu s one strane brda koja je bila okrenuta prema svjedoku. Paljba je dolazila sa svih strana i rasprskavajući meci su udarali po stablima.

⁶⁶³ T. 9623-9627 i T. 9665-9669.

⁶⁶⁴ Dokazni predmet P365.

⁶⁶⁵ T. 9688-9690 i T. 9693.

⁶⁶⁶ Dokazni predmet P364.

⁶⁶⁷ T. 9707-9710.

⁶⁶⁸ Dokazni predmet P363.

Paljba je dolazila iz Hrasnog. Oružje koje se koristilo nisu bile obične puške, nego oružje većeg kalibra. Svjedok je oko 13:00 sati napustio kuću i krenuo putem prema kući Nermina Kerme. Odmah ispod šume naišao je pokraj puta na Fatino tijelo. Tijelo se nalazilo na istom mjestu gdje je prethodno vidio grupu ljudi.⁶⁷⁰

(d) **Stipan Vidović** je izjavio da je 10-12 dana nakon sukoba pronašao tijelo Fate Pezer u šumi oko 100-150 metara iza njene kuće. S tog mjesta nije moguće vidjeti kuću ili dvorište Vlatka Kupreškića, jer se ta pozicija nalazi u šumi, a između je brdo. Tijelo su zapravo pronašla dva druga muškarca, koji međutim nisu prepoznali Fatu, i to su ispričali svjedoku. Svjedok nije znao da li je tijelo bilo premještanano prije no što ga je on pronašao. Pobrinuo se da o svemu bude obaviješten Crveni krst i oni su sklonili tijelo.⁶⁷¹

459. Odbrana je pozvala geodeta **gospodina Kesića** da pokaže kako se mjesto na kojem je Stipan Vidović pronašao tijelo Fate Pezer nalazi na istom području kao i mjesto za koje je svjedok F rekao da je tamo 17. aprila vidio tijelo Fate Pezer. Kuća Vlatka Kupreškića ne može se vidjeti ni s jednog od ta dva mjesta, budući da se nalazi na drugoj strani brda.⁶⁷²

460. S obzirom na iskaze u vezi s pronalaženjem tijela Fate Pezer, Pretresno vijeće primjećuje da se na osnovu mjesta na kojem je tijelo pronađeno ne može utvrditi otkuda su stigli pucnji zbog mogućnosti da je tijelo premještanano nakon pucnjave.

461. Odbrana je potom pozvala dva svjedoka iz Zagreba, **profesora Skavića**, profesora sudske medicine, i gospodina **Čatipovića**, vještaka balističara pri Ministarstvu unutarnjih poslova,⁶⁷³ da daju iskaze u vezi s ozljedama Dženane Pezer i svjedoka CF načina na koji su te ozljede nanesene. Njihovi se iskazi mogu sažeti kako slijedi:

⁶⁶⁹ T. 9640-9645.

⁶⁷⁰ T. 9805-9807, T. 9810, T. 9814 i T. 9818. U sklopu replike pozvan je još jedan svjedok, **svjedokinja CH**, koja je rekla da je i ona toga jutra otišla u Kermovu kuću i da je na rubu šume u podnožju brda vidjela tijelo Fate Pezer (T. 12499, T. 12502-12506, T. 12517-12518).

⁶⁷¹ T. 9579-9583 i T. 9599.

⁶⁷² T. 9728-9739.

⁶⁷³ Zajednički izvještaj, dokazni predmet D54/3.

(a) ozljede Dženane Pezer sastojale su se od rane na desnoj nozi iznad i ispod koljena i uključivale su frakturu goljenice i prodor stranih metalnih tijela. Ozljeda na goljenici Dženane Pezer potjecala je od metka ili gelera. Do eksplozije je došlo na desnoj strani i projektil je stigao s desna.⁶⁷⁴ Svjedok CF zadobio je ozljede na desnoj strani vrata i leđa. Pritom se zapravo radilo o jednoj ozljedi, čiji je prvi dio bila brazda na desnoj strani vrata, nakon čega je projektil ušao u desno rame i izašao iznad desne lopatice. Ta je rana bila prouzročena vatrenim oružjem malog kalibra ili rasprskavajućim metkom. Brazda do koje je na vratu došlo uslijed projektila sugerira da je rana vjerojatnije posljedica gelera, budući da bi vatreno oružje prouzročilo užu brazdu. Ozljeda je nanesena odozgo prema natrag i prema dolje.⁶⁷⁵

(b) ozljede svjedoka CF prouzročene su metkom (ili krhotinom metka) ispaljenim iz vatrenog oružja većeg kalibra, na primjer mitraljeza MK-84, ili nekog drugog teškog oružja, prije nego iz automatske puške. Meci su najvjerojatnije bili rasprskavajući, a budući da je kanal tako nepravilan, može se zaključiti da su prvo udarili u krošnje drveća da bi potom pogodili svjedoka CF u vrat. Ozljeda na nozi Dženane Pezer nije mogla potjecati od metka malog kalibra, nego je najvjerojatnije bila prouzročena projektilom iz mitraljeza MK-84 ili protivavionskog oružja iz kojeg se pucalo po drveću.⁶⁷⁶

6. Nalazi Pretresnog vijeća

462. Pretresno vijeće uzima u obzir neosporeni dokazni materijal o tome da je optuženi prije sukoba bio u dobrim odnosima s Muslimanima, te da nije izražavao nikakve nacionalističke ili etničke predrasude. Pretresno vijeće uzima takode u obzir dokazni materijal (takode neosporen) da optuženi ima prirodenu srčanu manu i da je zbog toga bio oslobođen služenja vojnog roka. Međutim, njegova ga srčana mana nije sprečavala da vodi aktivan život (na što upućuje dokazni materijal u vezi s njegovim poslom), a nije ni značila da on nije mogao odigrati ulogu u događajima kojima se bavi ovo suđenje.

⁶⁷⁴ T. 9764-9768.

⁶⁷⁵ T. 9764-9767.

⁶⁷⁶ T. 9779-9780, T. 9787-9789 i T. 9795.

463. S tim u vezi Pretresno vijeće konstatira da je u razdoblju 1992-1993. godine Vlatko Kupreškić bio operativni djelatnik u policiji sa činom inspektora, kao što je vidljivo iz Izvještaja policijske uprave Travnik. Pretresno vijeće odbacuje iskaz optuženog da je on bio zadužen samo za sastavljanje inventara zaliha za policiju i nalazi da je on bio aktivni operativni djelatnik. S obzirom na taj posao jasno je zašto je u oktobru 1992. i aprilu 1993. godine viden kako istovaruje oružje iz automobila ispred svoje kuće, a tamo je ponovo viden i poslije podne 15. aprila 1993. Pretresno vijeće prihvaća sav taj dokazni materijal.

464. Uz svoje policijske obaveze, optuženi se bavio i biznisom. On tvrdi da se 15. aprila vratio u Ahmiće tek uvečer, kada je stigao s puta za Split. S druge strane, optužba raspolaže dokazima da je 15. aprila tokom jutra bio viden u Ahmićima, tokom poslijepodneva kod hotela Vitez (kao što je već primijećeno), a rano uvečer u blizini vojnika koji su se nalazili kod njegove kuće. Pretresno vijeće prihvaća dokazni materijal optužbe na ove okolnosti. Iako optužba nije osporavala da je optuženi otputovao u Split, ne postoje dokazi – izuzev iskaza optuženog i njegovih svjedoka – o tome kada se on vratio. Pretresno vijeće je spremno prihvatiti da je svjedok KL mogao pogriješiti u identifikaciji optuženog tog jutra, no nije spremno prihvatiti da su i svjedok B i svjedok L kasnije toga dana pogriješili prilikom identifikacije optuženog. Svjedok B, koji je i sam bio oficir za bezbjednost u Teritorijalnoj odbrani, i svjedok L, komšija, poznavali su optuženog i nema razloga da se pomisli kako su ili pogriješili ili lagali dok su svjedočili. Objašnjenje za protuslovlja u iskazima jest da se optuženi toga dana vratio ranije no što su to priznali on ili njegovi svjedoci.

465. Pretresno vijeće takode prihvaća iskaze svjedoka optužbe u vezi s aktivnostima vojnika uvečer 15. aprila u kući i oko kuće optuženog. Ti su iskazi potkrijepljeni zapisom u dnevniku svjedoka V, gdje je zabilježeno da je on te večeri doznao da se Hrvati okupljaju oko kuća Kupreškića.

466. Pretresno vijeće iz gore navedenog zaključuje da je Vlatko Kupreškić u svojoj ulozi operativnog djelatnika policije i stanovnika sela bio uključen u pripreme za napad na Ahmiće. Pretresno vijeće takode zaključuje da je optuženi dozvolio da se njegova kuća koristi u svrhu napada, i to kao mjesto na kojem su se noć prije napada okupili vojnici.

467. Što se tiče događaja 16. aprila, nije osporavano da je moguće da se pucalo iz kuće Vlatka Kupreškića (iako se osporavaju uslovi pod kojima je do tih pucnjeva došlo). Pretresno vijeće konstatira da su prvi pucnji stigli od kuća Kupreškića, uključujući i kuću optuženog, kako je to naveo Esad Rizvanović, i da je pucnjava nastavljena iz te kuće ili iz njene blizine tokom dana, kako su to naveli svjedok E, svjedok V, svjedok W, svjedok KL i svjedokinja BB, kao i svjedoci pucanja u članove porodice Pezer (čime će se vijeće pozabaviti kasnije).

468. S tim u vezi Pretresno vijeće odbacuje iskaz optuženog da pucanje iz njegove kuće nije imalo nikakve veze s njim i da je do njega došlo zato što su vojnici provalili u njegovu kuću i iskoristili je. Pretresno vijeće zaključuje da je udio optuženog u napadu bio da odobri korištenje njegove kuće upravo u tu svrhu.

469. Što se pak dokaznog materijala u vezi s izravnim sudjelovanjem optuženog u sukobu 16. aprila tiče, njegov znatan dio odnosi se na pucanje u članove porodice Pezer, što uključuje ubistvo Fate Pezer i ranjavanje njene kćeri Dženane. Pretresno vijeće prihvaća da je za te zločine odgovorna grupa vojnika koja je stajala ispred kuće Vlatka Kupreškića. Kakav god bio tačan uzrok Dženaninih ozljeda, Pretresno vijeće ne sumnja da je tamo bila grupa vojnika koji su pucali, kao što je i navedeno. Međutim, Pretresno vijeće nije uvjereno da je među tim vojnicima bio i Vlatko Kupreškić. Samo je jedan svjedok, svjedok Q, identificirao optuženog. Svjedok je to učinio s razdaljine veće od 50 metara, što – kao što je to istaknuo profesor Wagenaar – predstavlja udaljenost pri kojoj svjedok ima jednake šanse da pogriješi, kao što može biti i u pravu. S obzirom da nema potvrde tačnosti te identifikacije, Pretresno vijeće ne može biti sigurno da je identifikacija doista tačna. Dakle, tvrdnja da je Vlatko Kupreškić bio prisutan kada su počinjeni ti zločini nije potvrđena.

470. Daljnji iskaz u vezi s prisustvom optuženog tokom oružanog sukoba dala je svjedokinja H, koja tvrdi da se optuženi nalazio u blizini kuće Šuhreta Ahmića oko 5:45 sati, odnosno ubrzo nakon što je Šuhret Ahmić ubijen. Optuženi je osporavao taj iskaz. Već se govorilo o iskazu svjedokinje H u vezi sa saoptuženima Zoranom i Mirjanom Kupreškićem. Svjedokinja je poznavala Vlatka Kupreškića i nije sumnjala u to da ga je tačno identificirala. Njeno svjedočenje potkrijepio je iskaz svjedoka KL. Pretresno vijeće

konstatira da je njena identifikacija bila tačna i da se Vlatko Kupreškić nalazio u blizini ubrzo nakon napada na kuću Šuhreta Ahmića. Nema daljnjih dokaza o tome šta je optuženi tamo radio,⁶⁷⁷ no Pretresno vijeće zaključuje da je bio prisutan i spreman da na svaki način koji mu je bio dostupan napadačkim snagama pruži pomoć, na primjer dajući informacije poznate samo lokalnom stanovništvu. S tim u vezi Pretresno vijeće primjećuje da se on spominje u dva dokumenta kao osoba koja je 16. aprila bila mobilizirani pripadnik pukovnije HVO-a.

471. Iz toga slijedi da se iskazi optuženog i njegovih svjedoka u vezi s nesudjelovanjem optuženog u sukobu odbacuju kao neistiniti. Njegova uloga u sukobu bila je da pomogne u pripremama za sukob i da za vrijeme njegovog trajanja bude prisutan i spreman na davanje pomoći.

D. Drago Josipović i Vladimir Šantić

1. Uvod

472. Dokazni materijal u vezi s ovom dvojicom optuženih prikladno je razmotriti istovremeno, budući da ih se zajedno tereti za krivična djela iz tačke 1 i tačaka 16-17 (napad na porodicu Puščul i njihovu kuću) optužnice.

2. Opći kontekst

(a) Drago Josipović

473. Drago Josipović star je 44 godine. Rođen je 14. februara 1955. Prije sukoba je radio u tvornici. Sljedeći dokazi izvedeni su o njegovom ponašanju i kontaktima:

(a) **Svjedok G**, koji je živio u Ahmićima sa svojom porodicom, bio je 1993. godine star 13 godina. Početkom 1990-tih bio je prijatelj sa sinom Drage Josipovića, Goranom. Svjedok G je u svom iskazu izjavio da se na trijemu Josipovićeve kuće držala puška i da je Drago Josipović običavao nositi uniformu, pištolj i opasač.⁶⁷⁸

⁶⁷⁷ Naznaka koju je u svom svjedočenju iznio **svjedok DE**, da je Vlatko Kupreškić možda imao veze s razaranjem džamije, nije utemeljena i Pretresno vijeće je odbacuje.

⁶⁷⁸ T. 1446-1447, T. 1559-1561.

(b) Supruga Drage Josipovića Slavica bila je iz porodice koju je **svjedok Z** opisao kao “ustašku porodicu” (njen je brat bio Nenad Šantić). Dragu Josipovića su vidali s puškom, obično u civilnoj odjeći, no katkada i u uniformi.⁶⁷⁹ **Svjedokinja GG** je Dragu Josipovića u razdoblju prije napada 16. aprila vidjela u maskirnoj uniformi s oznakama HVO-a.⁶⁸⁰ Na televiziji je u uniformi vidjela i Slavicu, koja je bila zajedno s Darijem Kordićem prilikom davanja svečane zakletve vojnika HVO-a.⁶⁸¹ **Svjedok CB** je izjavio da je optuženi bio pripadnik HVO-a, no da nije bio na aktivnoj dužnosti; bio je pripadnik seoskih straža i sudjelovao je u patrolama.⁶⁸²

(c) **Svjedokinja EE** dobro je poznavala Dragu Josipovića kao komšiju. Poznavala ga je od djetinjstva.⁶⁸³ Poznavala je i Vladimira Šantića, budući da ga je sretala tokom obavljanja svog posla u opštini Vitez i često ga je vidala na ulici kako ide prema Hotelu Vitez.⁶⁸⁴ Prolazeći pokraj njene kuće prije sukoba, Drago Josipović je Fahrudinu Ahmiću (koji je ubijen 16. aprila) rekao: “Šteta za ove dvije kuće”. Fahrudin je poslije svjedokinji EE rekao što mu je kazao Drago Josipović.⁶⁸⁵

(d) Ime optuženog pojavljuje se na Izvješću o mobilizaciji HVO-a,⁶⁸⁶ gdje stoji da je bio mobiliziran između 16. i 28. aprila 1993. godine.

474. Svjedoci koje je pozvala odbrana dali su drugačiju sliku. Opisivali su Dragu Josipovića kao tihog i marljivog majstora, te politički neaktivnog čovjeka koji je bio u dobrim odnosima sa svojim komšijama.⁶⁸⁷ Bio je pripadnik seoskih straža⁶⁸⁸ i imao pušku koja je pripadala Fahrudinu Ahmiću, koju je Ahmić prethodno predao Nenadu Šantiću, koji ju je pak dao Dragi Josipoviću. Josipoviću je zbog toga bilo neugodno.⁶⁸⁹

⁶⁷⁹ **Svjedok Z**, T. 3598-3600; **svjedok FF**, T. 4312.

⁶⁸⁰ T. 4341-4342.

⁶⁸¹ T. 4343.

⁶⁸² T. 8938-8940.

⁶⁸³ T. 4068.

⁶⁸⁴ T. 4092.

⁶⁸⁵ T. 4093-4094.

⁶⁸⁶ Dokazni predmet P343.

⁶⁸⁷ Svjedočenje **Vlade Alilovića**, T. 5504; **Rude Vidovića**, T. 6677; **Milice Vukadinović**, T. 10458-10460, T. 10466; **Dragana Stojaka**, T. 6320-6321; **Marinka Katave**, T. 10582; izjave u vezi s karakterom optuženog, dokazni predmeti D29/5 i D30/5.

⁶⁸⁸ **Ivo Vidović**, T. 6993.

⁶⁸⁹ **Svjedok CB**, T. 8893-8895, T. 8898; **Jozo Livančić**, T. 10035-10036.

(b) Vladimir Šantić

475. Optuženi je po zanimanju policajac. Star je 41 godinu. Roden je 1. aprila 1958. godine. Optužba tvrdi da je u vrijeme sukoba bio zapovjednik Vojne policije i da je imao kancelariju u Hotelu Vitez.⁶⁹⁰ U januaru 1993. godine promoviran je s položaja kriminalističkog inspektora na položaj zapovjednika 1. satnije 4. bojne, koja je bila pod zapovjedništvom Paška Ljubičića.⁶⁹¹

476. Svjedoci optužbe dali su iskaze u vezi s njegovim položajem:

(a) **Svjedok B**, Musliman, oficir za bezbjednost Teritorijalne odbrane u Vitezu, primao je zajedno s Vladimirom Šantićem telefonom ili lično u kancelariji Vladimira Šantića pritužbe u vezi s aktivnostima Vojne policije. Jednom prilikom je u kancelariju došao Anto Furundžija u uniformi, namazanog lica i s puškom. Anto Furundžija je Vladimiru Šantiću rekao: “U redu je, vratili smo se”. Vladimir Šantić je upitao: “Kako je prošlo? Je li sve u redu?” Prema mišljenju svjedoka, Vladimir Šantić je Furundžiji bio nadređen.⁶⁹²

(b) Brigadir **Asim Džambasović** iz Armije BiH, profesionalni vojnik i oficir bivše JNA, rekao je za šest dokumenata⁶⁹³ koje je potpisao Vladimir Šantić da su to sve dokumenti koje je potpisao zapovjednik satnije, a da je jedan⁶⁹⁴ od njih izvještaj zapovjednika satnije upućen zapovjedniku vojne policije.⁶⁹⁵

477. Vladimir Šantić bio je uz to i zapovjednik Džokera. To slijedi iz svjedočenja **svjedoka AA**, koji je Musliman, a bio je pripadnik Vojne policije HVO-a i jedinice Džokeri. Svjedok AA poznao je Vladimira Šantića od djetinjstva, budući da su im očevi bili prijatelji, a Vladimir Šantić je bio njegov nadređeni kada se pridružio Vojnoj policiji HVO-a.⁶⁹⁶ Prema riječima svjedoka AA, Vladimir Šantić mu je ispričao o uspostavljanju “specijalne ili protuterorističke” jedinice koja je trebala biti smještena u

⁶⁹⁰ **Svjedok B**, T. 736-737, T. 741-742 i T. 845-846.

⁶⁹¹ **Svjedok AA**, T. 3707-3709.

⁶⁹² T. 745-746.

⁶⁹³ Dokazni predmeti P390-1/2 (AD/1-6).

⁶⁹⁴ Dokazni predmet P390/2 (AD/1).

⁶⁹⁵ T. 12178-12180 i T. 12182-12184.

⁶⁹⁶ T. 3699.

Bungalovu u Nadiocima. Svjedokov vod je tamo podnosio raport.⁶⁹⁷ Vladimir Šantić izdavao im je naredjenja, na primjer rekao im je da odluče o imenu jedinice, da uzmu sve što im je potrebno za Bungalov iz Busovače i da obidu linije u Rovnoj. Vladimir Šantić je odobrio izbor Ante Furundžije za “neposrednog zapovjednika”. Prema mišljenju svjedoka, Džokeri nisu mogli ništa učiniti bez naredjenja Vladimira Šantića.⁶⁹⁸ U martu 1993. godine Vladimir Šantić je potpisao tri naredjenja o raznim kaznama svjedoka AA.⁶⁹⁹

478. S druge su pak strane svjedoci odbrane svjedočili o dobrom karakteru optuženog. Prema jednom svjedoku, koji je njegov daljnji rođak, Vladimir Šantić je radio u civilnoj policiji prije rata i bio je primjerna osoba.⁷⁰⁰ Prema riječima jednog drugog svjedoka (**Željka Kocaja**), optuženi nikada nije na sebe skrenuo pažnju kao nacionalist.⁷⁰¹ Prihvaćene su izjave njegove supruge, sestre, kolege s posla i jednog prijatelja porodice, Muslimana, koje govore o njegovom profesionalnom pristupu poslu, njegovoj društvenosti i spremnosti na sklapanje prijateljstva, uključujući i spremnost da pruži pomoć onima koji su bili u nevolji, bez obzira na njihovu vjersku pripadnost.⁷⁰²

3. Terete se za učestvovanje u ubistvu Musafera Puščula i spaljivanju kuće Puščulovih

(a) Dokazi optužbe

479. U vezi s tim navodima koji se stavljaju na teret optuženima, optužba se oslonila na iskaz jednog svjedoka, **svjedokinje EE**. Iskaz svjedokinje EE bio je kako slijedi: u zoru 16. aprila došlo je do glasne detonacije i pucnjave. Mogli su se čuti glasovi koji su dozivali ime njenog supruga, Musafera: “Otvaraj, policija!” Nakon toga je uslijedio puščani rafal i Musafere je otvorio vrata. Na verandi ispred vrata nalazili su se vojnici u uniformama. Svjedokinja je bila na vratima i prepoznala je Dragu Josipovića, Vladimira Šantića, Željka Livančića, Marinka Katavu i Karla Čerkeza. Šantić i Livančić su nakon toga odveli Musafere i svjedokinja ga više nikada nije vidjela. Šantić i Livančić su bili u

⁶⁹⁷ Dokazni predmet P119.

⁶⁹⁸ T. 3719-3729.

⁶⁹⁹ Dokazni predmeti P250-252; T. 3732-3722 i T. 3740.

⁷⁰⁰ Svjedočenje Rude Kurevije, T. 5932.

⁷⁰¹ T. 10862.

⁷⁰² Dokazni predmeti D16-20/6.

maskirnim uniformama s oznakama HVO-a i nosili su šljemove (bili su jedini u grupi sa šljemovima).⁷⁰³ Drago Josipović rekao je svjedokinji EE i njenoj djeci da odu u kut verande i prijetio je da će im prerezati vrat. Kada su se svjedokinja i djeca povukli u kut, tamo je ostao samo jedan vojnik, Stipo Alilović. Tada se ponovo pojavila grupa vojnika i među njima je bio i Drago Josipović. Livančić je naredio svjedokinji i djeci da izadu. Ona i djeca izašli su van i stali pokraj štale, gdje se nalazila njena majka. Dok je tamo stajala, svjedokinja je vidjela Vladu Šantića kako prolazi. Pozvala ga je, no on je otišao.⁷⁰⁴ Svjedokinja, njena djeca i majka proveli su dan u štali. Tokom cijelog dana čula se pucnjava, a vojnici su joj zapalili kuću. Predvečer su do štale došli Drago Josipović (u punoj vojnoj spremi), Anto Papić i Jozo Livančić. Rekli su joj da izade, što su ona, njena majka i djeca učinili. Drago Josipović je rekao da će i štala biti spaljena. (Zamolila je da puste krave da izadu i on je pustio životinje napolje). Rekli su joj da s porodicom ode u kuću Ante Papića i oni su tamo i otišli.⁷⁰⁵ Dok su još bili pred štalom, Drago Josipović joj je rekao da je njen suprug Musafir ubijen.⁷⁰⁶

480. Tokom unakrsnog ispitivanja svjedokinja EE je rekla da nosi naočale kada je vani i kada vozi automobil, ali ne kada je kod kuće ili na poslu. Dana 16. aprila nije nosila naočale.⁷⁰⁷ Njen suprug (Musafir) ubijen je pokraj štale. Mogla je čuti pucnje kada joj je Drago Josipović naredio da se povuče u kut. Tamo je stajala njena pokojna majka i gledala kako ga Vladimir Šantić i Željko Livančić odvođe iza štale.⁷⁰⁸ Drago Josipović je nosio maskirnu kapu, no ona ga je prepoznala: "... bio je to Drago. Vidjela sam brkove i sve i vidjela sam ga tamo. Po svemu sam ga prepoznala, jer vidali smo se svaki dan. Bili smo komšije".⁷⁰⁹ Tokom dodatnog ispitivanja svjedokinja je u svom iskazu izjavila da je Drago Josipović bio "... u punoj vojnoj opremi, maskirnoj uniformi, nosio je maskirnu

⁷⁰³ T. 4077-4083.

⁷⁰⁴ T. 4085-4091.

⁷⁰⁵ T. 4109-4113.

⁷⁰⁶ T. 4116.

⁷⁰⁷ T. 4152-4153.

⁷⁰⁸ T. 4216-4217.

⁷⁰⁹ T. 4221.

kapu, oznake HVO-a i oružje”.⁷¹⁰ Nije sumnjala da su ujutro 16. aprila 1993. godine u njenom dvorištu bili Drago Josipović i Vladimir Šantić.⁷¹¹

481. Slijedi sažetak izjava koje je dala svjedokinja EE:

(a) Dana 5. maja 1993. godine svjedokinja je službeniku Centra za ljudska prava Ujedinjenih nacija (svjedoku HH) dala izjavu, koja je snimljena na audio vrpču. Prema bilješkama svjedoka HH sa snimanja,⁷¹² svjedokinja je izjavila da je 16. aprila čula viku na vratima i da je suprugu rekla neka otvori vrata. Kada je Musafir otvorio vrata, vidjela je vojnike HVO-a koje je poznavala. Željko Ivančić je poveo njenog supruga i ispalio u njega tri rafala. Nakon toga je vidjela Stipu Alilovića, Dragu Josipovića i Vladimira Šantića. Stipo Alilović joj je rekao da zašuti i zaprijetio joj da će ubiti i nju i djecu.

(b) Dana 14. maja 1993. godine u izjavi Službi bezbjednosti u Zenici svjedokinja je izjavila da je Stipo Alilović naredio Želji Livančiću da odvede njenog supruga, našto ga je ovaj odveo iza štale i ubrzo nakon toga začula je puščani rafal.⁷¹³

(c) Dana 20 decembra 1993. godine, u izjavi sudu u Zenici svjedokinja je rekla da je Željko Livančić odveo njenog supruga iza štale i da je u njega ispalio tri rafala.⁷¹⁴

(d) Dana 1. februara 1995. godine, u izjavi istražiteljima Ureda tužioca svjedokinja je izjavila da su Željko Livančić, Vladimir Šantić, Drago Josipović i Marinko Katava odveli njenog supruga iza štale. Čula je više rafala koji su dopirali s mjesta iza štale kamo su odveli njenog supruga.⁷¹⁵ Tokom svjedočenja izjavila je da nije rekla da su četvorica muškaraca odveli njenog supruga.

482. Odbrana je pozvala svjedoke kako bi dovela u pitanje vjerodostojnost svjedokinje EE. Namjera je bila pokazati da Marinko Katava, Stipo Alilović i Željko Livančić 16.

⁷¹⁰ T. 4258.

⁷¹¹ T. 4259.

⁷¹² Dokazni predmet P292.

⁷¹³ Dokazni predmet D10/1; T. 1300.

⁷¹⁴ Dokazni predmet D3/6; T. 1305.

⁷¹⁵ Dokazni predmet D4/6.

aprila 1993. nisu bili u Ahmićima, iz čega slijedi da je svjedokinja pogriješila kada je upravo njih identificirala kao počinioce ubistva njenog supruga.

(a) Odbrana je izvela dokaze kako bi pokazala da je Stipo Alilović 16. aprila 1993. godine bio u Nizozemskoj; u tom smislu je pozvana gđa **Dragica Križanac**, udovica Stipe Alilovića,⁷¹⁶ čije je svjedočenje svojim iskazom poduprla gđa **Johanna Hume**, prijateljica Alilovićevih, Nizozemka čija je kćer išla u istu školu kao i kći Alilovićevih.⁷¹⁷ S istim ciljem predočeni su i dokumenti.⁷¹⁸

(b) Dokazivano je da je Marinko Katava ujutro 16. aprila bio u svom stanu u zgradi u Ulici maršala Tita u Vitezu. Iskaze u tom smislu dali su **svjedok CD**, koji je živio u istoj zgradi,⁷¹⁹ i sam **Marinko Katava**.⁷²⁰

(c) Pozvani su i svjedoci u vezi s tvrdnjom da je Željko Livančić ujutro 16. aprila bio na Kuberu. Prema iskazima, Livančić je bio zapovjednik jedinice straže koja je 13. aprila otišla na Kuber i koja se tamo još uvijek nalazila 16. aprila, da bi tamo i ostala cijelog tog dana.⁷²¹ Livančić je poginuo 17. aprila.

483. Optužba je zatražila dozvolu (i njoj je molbi udovoljeno) da povuče optužnicu protiv Katave na osnovu toga da nema dovoljnog činjeničnog osnova za nastavak krivičnog gonjenja. Međutim, odluku da povuče optužnicu donijela je optužba i iz nje ne slijedi da je svjedokinja EE pogriješila prilikom identifikacije optuženog. Isto tako, čak ako je ona i pogriješila u identifikaciji Katave (i Alilovića i Livančića), to ne znači nužno da je pogriješila i u identifikaciji Drage Josipovića i Vladimira Šantića. Iako optužene nije promatrala duže vrijeme (vidjela ih je tek na nekoliko sekundi),⁷²² ona ih je prepoznala kao ljude koje je poznavala prije napada (Dragu Josipovića kao komšiju više od 30 godina, a Vladimira Šantića profesionalno).

⁷¹⁶ T. 9304, 9320, 9343.

⁷¹⁷ T. 10627-10632, T. 10635-36 i T. 10641-10643.

⁷¹⁸ Dokazni predmet D2/6.

⁷¹⁹ T. 9249-50 i T. 9253-55.

⁷²⁰ T. 10536-38, T. 10541-10542, T. 10574 i T. 10623.

⁷²¹ **Ivo Pranjković**, T. 10212, T. 10217; **Andelko Vidović**, T. 10670-10674.

⁷²² T. 4081.

4. Terete se za učestvovanje u drugim incidentima 16. aprila 1993.

(a) Drago Josipović

(i) Dokazi optužbe

484. Drago Josipović je identificiran kao sudionik u drugim napadima na kuće svojih komšija, prilikom kojih su muškarci ubijeni, a kuće zapaljene. To je, čini se, bio dio usklađenog napada na muslimanske kuće na tom području.

485. Kao prvo, navodi se da je Drago Josipović sudjelovao u napadu na kuću Nazifa i Senije Ahmić, tokom kojeg su ubijeni Nazif i njegov četrnaestogodišnji sin Amir. **Svjedokinja DD** dala je iskaz o tom napadu. Ona je Dragu Josipovića vidjela među vojnicima u blizini Asimove kuće kako pucaju na Nazifovu kuću. Vojnici su došli do Nazifove kuće. Jedan vojnik je Amira odveo iza kuće i začuo se pucanj. Iza kuće se potom pojavio Drago Josipović, skidajući masku ili kapu kako bi obrisao znoj sa čela. Drago Josipović je uperio pušku i rekao vojniku s kojim se borila da je pusti na miru.⁷²³ Svjedokinji se činilo da je Drago Josipović zapovijedao.⁷²⁴ Poznavala je Dragu Josipovića kao komšiju 21 godinu prije napada.

486. Kao drugo, navodi se da je Drago Josipović sudjelovao u napadu u kojem je ubijen Fahrudin ('Fahran') Ahmić. U vezi s tim napadom svjedočila je Fahrudinova majka, **svjedokinja CA**. (Ona je bila svjedok suda, budući da ju je pozvalo Pretresno vijeće.) Živjela je u Žumama, u blizini Fahrudina i Drage Josipovića. Njenu je kuću od kuće Drage Josipovića dijelila samo ograda. Izjavila je da je bila u dobrim odnosima s majkom Drage Josipovića, koju je doživljavala kao sestru. Drago Josipović odrastao je zajedno s njenom djecom u njenom dvorištu. Njen sin Fahrudin i Drago bili su poput "krvne braće".⁷²⁵ Njeno svjedočenje bilo je kako slijedi:

(a) Ujutro 16. aprila, oko 5:20 sati, svjedokinja CA je nakon nekoliko detonacija vidjela četiri vojnika u maskirnim uniformama i s puškama kako dolaze iz dvorišta Drage Josipovića prema njenoj kući. Pitali su za njenog sina Fahrudina i ubrzo nakon

⁷²³ T. 3899-3900; T. 3922-3926; T. 3933-3935; T. 3956 i T. 3962-3973.

⁷²⁴ T. 3982.

⁷²⁵ T. 4571 i T. 4575-4577.

toga bacili bombu na gornji sprat njene kuće. Provalili su potom u kuću i stavili njenog supruga uza stup kako bi ga strijeljali. Uspjela mu je molbama spasiti život. Vojnici su joj zatim rekli da ode (što je ona i učinila) i zapalili su kuću. Svjedokinja CA otišla je u Fahrudinovu kuću, gdje su joj njegova djeca rekla da je ubijen.⁷²⁶ Vidjela je njegovo tijelo naknadno.

(b) Kasnije je u blizini vidjela Dragu Josipovića s čovjekom po imenu Anto Papić. Bili su odjeveni u maskirne uniforme i imali su oružje. Pitala je Dragu Josipovića gdje je bio kada je ubijen Fahrudin. On je plakao i rekao da bi bio nešto učinio da je mogao, no da nije mogao ništa učiniti. Kada mu je bilo postavljeno pitanje tko je izdao naredenje za ubistvo, on je rekao: "Netko odozgo, neka viša sila".⁷²⁷ Na prijedlog Drage Josipovića svjedokinja i njena porodica odvedeni su u kuću Ante Papića. Dok su se nalazili u toj kući, svjedokinja CA zamolila je Dragu Josipovića da dovede dvije druge porodice iz njihovih kuća, što je on i učinio. Drago Josipović rekao je svjedokinji da je ubijen Musafir Pušćul i da mu je to ispričao Jozo Livančić.⁷²⁸

(c) Idućeg dana, 17. aprila 1993., Drago Josipović i Anto Papić rekli su svjedokinji i njenom suprugu da ode u Ramizovo dvorište. Kada je kasnije susrela Dragu Josipovića, zamolila ga je da je tamo otprati. On je to odbio, rekavši da ih ne može spasiti, budući da se pucalo i da će svi biti pobijeni. Rekao joj je da slijedi svoje ljude.⁷²⁹ Otišli su do Ramizovog dvorišta, nakon čega je njen suprug odveden i smaknut.

487. Može se primijetiti da postoje dokazi o sličnom napadu 16. aprila na jednu drugu kuću u blizini (iako Drago Josipović nije bio identificiran kao sudionik). U svom je iskazu **svjedokinja FF** rekla da je na kuću pucano, da je njen suprug Razim izveden iz kuće da bi, dok su ona i djeca bili zaključani u štaglju, njen suprug bio smaknut.⁷³⁰

488. Preostali iskazi u vezi s ponašanjem Drage Josipovića tog 16. aprila tiču se događaja u pogonu Ogrjev ili u njegovoj blizini:

⁷²⁶ T. 4557-4562 i T. 4581-4583.

⁷²⁷ T. 4562-4563, T. 4577 i T. 4591-4592.

⁷²⁸ T. 4563 i T. 4622.

(a) **Svjedok Z** izjavio je da je oko 16:30 sati vidio Dragu Josipovića na glavnoj cesti u blizini pogona Ogrjev kako vodi grupu vojnika, pri čemu je bio odjeven u maskirnu uniformu i imao višebojnu kapu i automatsku pušku, bez boje na licu.⁷³¹

(b) Prema riječima svjedoka Z, Aladin Karahodža, noćni stražar u pogonu Ogrjev, rekao je svjedoku Z da je 16. aprila 1993. godine Drago Josipović od njega uzeo njegov pištolj i prijetio mu.⁷³²

(c) Prema iskazu **svjedokinje BB**, Aladin je njoj rekao da ga je Drago Josipović zaključao u kućici i rekao mu da će sve vidjeti i biti ubijen kao posljednji.⁷³³ (Aladin više nije živ.) Međutim, Pretresno vijeće primjećuje da se ovaj navod ne nalazi u izjavi svjedokinje BB iz 1995. godine.

(b) Vladimir Šantić

(i) Dokazi optužbe

489. Ne postoje nikakvi drugi izravni dokazi o sudjelovanju Vladimira Šantića u napadima 16. aprila 1993. godine. Međutim, postoje dokazi da je optuženi imao veze sa Džokerima, na osnovu čega je optužba pozvala Pretresno vijeće da zaključi kako je optuženi, barem u svojstvu zapovjednika Džokera, sudjelovao u takvim napadima. Ti dokazi su sljedeći:

(a) Prema riječima **svjedoka B**, 16. ili 17. aprila 1993. jedan mladi vojnik HVO-a, Zoran Šantić, uhapšen je u Starom Vitezu i ispitan. Svjedok B čuo je dio ispitivanja. **Zoran Šantić** je rekao da je nekoliko posljednjih mjeseci proveo u Bungalovu kao kurir i da je Bungalov pun vojnika i pripadnika specijalnih jedinica. Tamo je često vidao Vladimira Šantića. Uvečer 15. aprila 1993. “vladala je pojačana aktivnost i dolazilo je oružje i oprema, kao i svježe snage”. Zoran Šantić je bio u Bungalovu kada je u automobilu stigao Vladimir Šantić sa sandukom alkoholnog pića. Održan je sastanak na kojem je čuo Vladimira Šantića kako kaže da naredenje glasi da niti jedan muškarac u dobi od 12-70

⁷²⁹ T. 4565 i T. 4596-4598.

⁷³⁰ T. 4314-4317.

⁷³¹ T. 3617-3618.

⁷³² T. 3616.

godina ne smije ostati na životu, a da sve ostale treba zarobiti.⁷³⁴ (Pretresno vijeće ima na umu da se ovdje radi o iskazu iz treće ruke).

(b) Video snimak TV izvještaja (koji je navodno snimila televizija bosanskih Hrvata iz Busovače) u vezi s događajima uvečer 16. aprila prikazuje scenu snimljenu u 22:48 sati, koju je **svjedok AA** identificirao kao scenu na kojoj se vide Džokeri s Paškom Ljubičićem i Vladimirom Šantićem u Bungalovu.⁷³⁵ Odbrana nije osporavala da je na traci prikazan Vladimir Šantić, no osporavala je okolnosti pod kojima je traka snimljena i ustvrdila da vrijeme prikazano na traci nije tačno.

(c) Prema riječima **Sulejmana Kavazovića**, on je 24. aprila 1993. godine odveden u Bungalov, gdje je vidio Vladimira Šantića, odjevenog u crnu uniformu koju su obično nosili Džokeri, zajedno s 50 ili 60 ljudi iz raznih jedinica. Vladimir Šantić naredio je nekim ljudima da svjedoka odvedu na Kratine.⁷³⁶

(d) **Zaim Kabler**, zatvorenik Musliman i poznanik Vladimira Šantića, rekao je da je 26. aprila 1993. godine vidio Vladimira Šantića u Bungalovu u maskirnoj košulji i s oznakama.⁷³⁷

5. Dokazi odbrane o događajima 16. aprila 1993.

(a) Drago Josipović

490. Teza odbrane za ovog optuženog jest da on nije bio umiješan u ubistva kao što to tvrdi optužba. Optuženi tvrdi da se u predmetno vrijeme nije nalazio na lokaciji koju navodi optužba, nego da je taj dan proveo krećući se oko obližnjih kuća, i to osobito kuća Ante Brale i Ante Papića. Nije sudjelovao u vojnim aktivnostima, nego je drugima (a među njima i Muslimanima) pomagao da pronađu sklonište.

491. Da bi potkrijepio svoje tvrdnje, Drago Josipović je pozvao petero svjedoka koji su bili njegovi komšije, a još jednog svjedoka je pozvalo Pretresno vijeće. Prvo je **Anto**

⁷³³ T. 3824 i T. 3834.

⁷³⁴ T. 787-791.

⁷³⁵ T. 3749; dokazni predmet P253.

⁷³⁶ T. 4394-4396 i T. 4402.

⁷³⁷ T. 4026-4030.

Papić izjavio da je u 5:15 sati vidio Dragu Josipovića kako prolazi pokraj njegove kuće. Svjedok je bio u svom dvorištu i pozvao je Dragu Josipovića na kafu. Drago Josipović je rekao da ide svom puncu u Rovnu, gdje je imao nekog posla. Nakon deset minuta ispaljeni su pucnji. Drago Josipović je rekao da ne zna o čemu se radi. Svjedok je predložio da odu pogledati tko puca. Izašli su i susreli svjedokinju CB (Fahranovu suprugu) i njenu djecu. Zamolila je svjedoka da je skloni. On je pristao. U njegovoj kući je bilo više Muslimana. Drago Josipović doveo je Mirsada Osmančevića i Kasima Ramića s porodicom do svjedokove kuće, gdje su bili zaštićeni.⁷³⁸ Kasnije je natrag doveo i svjedokinju EE.⁷³⁹

492. Ovo svjedočenje potkrijepili su svojim iskazima **gosp. i gđa Kovač, gosp. Anto Bralo i gđa Finka Bralo**, koji su opisali kako se optuženi između 5:30 i 5:45 sati tog jutra kretao naokolo zajedno s Antom Papićem u blizini kuće Ante Papića i u tu kuću dovodio Muslimane.⁷⁴⁰ Ti su svjedoci, zajedno sa **svjedokinjom CB**, u svojim iskazima izjavili da je Drago Josipović ostao na tom prostoru tokom cijelog dana i pomagao raznim Muslimanima da se sklone u kuću.⁷⁴¹

493. Valja spomenuti da su gosp. Kovač i gosp. Bralo rekli da je Drago Josipović nosio pušku.⁷⁴² Isto tako, u iskazima je spomenuto da je optuženi nosio vojni prsluk koji je posudio Mirsadu Osmančeviću (pripadniku Armije BiH).⁷⁴³ Na prsluku se nalazila oznaka koja je bila slična oznaci na hrvatskoj zastavi, odnosno prikazivala je malu šahovnicu.⁷⁴⁴

494. Čini se da je naznačeno da je moguće da je čovjek po imenu Slavko Rajković (hrvatski vojnik s oznakom Džokera), koji je i sam poginuo 16. aprila 1993., a koji je viđen zajedno s drugim vojnicima odjevenim u crne uniforme s namazanim licima ispred

⁷³⁸ T. 9927-9933.

⁷³⁹ T. 9952-9953.

⁷⁴⁰ **Franjo Kovač**, T. 10092-10199, T. 10102; **Katica Kovač**, T. 10157-10162, T. 10167 i T. 10190-10192; **Anto Bralo i Finka Bralo**, T. 10389-10392; **Finka Bralo**, T. 10340-10342, T. 10348 i T. 10357.

⁷⁴¹ **Svjedokinja CB**, T. 8868-8948.

⁷⁴² T. 10102 i T. 10429.

⁷⁴³ T. 8873-8875 i T. 8876-8877; **Anto Papić**, T. 9937-9940; **Katica Kovač**, T. 10166-10167.

⁷⁴⁴ **Anto Papić**, T. 10007-10008.

kuće Ramiza Ahmića, možda odgovoran za ubistva. Iskaze u vezi s tim dali su **Josip Vidović** i **Josip Čović**.⁷⁴⁵

495. **Svjedokinja CB** bila je supruga Fahrana Ahmića. Ona je dala iskaz u kojem je bilo protuslovlja u odnosu na iskaz njene svekrve, svjedokinje CA. Svjedokinja CB je izjavila da su nju i njenu porodicu probudile jake eksplozije. Spustili su se dolje. U susjednu sobu je ubačena granata. U vrata je ispaljen hitac i ušao je jedan muškarac.⁷⁴⁶ Svjedokinja je rekla da je bio visok, plavokos i da je nosio maskirnu uniformu s oznakama Vojne policije na rukavu.⁷⁴⁷ Taj je čovjek porodici rekao da izađe van. Njen je suprug, Fahrnan, izašao, a ovaj čovjek ga je ubio jednim rafalom. Ostatak porodice je ostao u kući. Do kuće je došla njena svekrva, Fatima. Jedan hrvatski vojnik u maskirnoj uniformi rekao im je da odu.⁷⁴⁸ Napustili su kuću i krenuli preko polja. Posvuda se pucalo.⁷⁴⁹ Susreli su Dragu Josipovića i Antu Papića. To je bilo prije 6:00 sati.⁷⁵⁰ Svjedokinja im je rekla da je Fahrnan ubijen i oni su joj izrazili saučešće. Drago Josipović je rekao da bi, da se on tamo nalazio, i on bio ubijen. Anto Papić i Drago Josipović rekli su im da odu u kuću Ante Papića i da će njegova porodica dijeliti njihovu sudbinu. Svjedokinja se složila s onim što je rekla u izjavi Tužilaštvu, da po njenom mišljenju Drago Josipović nije mogao biti u blizini njene kuće kada je ubijen njen suprug. Udaljenost između svjedokinjine kuće i kuće Ante Papića iznosila je deset minuta hoda.⁷⁵¹

496. **Dragan Čalić**, nadglednik skladišta u pogonu Ogrjev, pozvan je da svjedoči o događajima u pogonu. On je u svom iskazu rekao da je Aladin Karahodža bio jedan od stražara. (Bio je star između 27 – 30 godina i bio je zdrav.) Bio je na dužnosti od 16:00 sati 15. aprila 1993. do 8:00 sati 16. aprila 1993. Prema pravilima on nije smio napustiti dužnost prije no što se pojavi nadglednik. Svjedok nije išao raditi 16. aprila. Aladin se mogao popeti preko ograde ili je mogao izaći kroz mala vrata koja nisu bila zaključana. Ako je stražarska kućica bila zaključana, osoba koja se nalazila unutra mogla je izaći

⁷⁴⁵ **Josip Vidović**, T. 10282-10285 i T. 10293-10297; **Josip Čović**, T. 10305-10315.

⁷⁴⁶ T. 8856-8857.

⁷⁴⁷ T. 8945.

⁷⁴⁸ T. 8857-8858.

⁷⁴⁹ T. 8880.

⁷⁵⁰ T. 8861-8862, T. 8878, T. 8863-8864 i T. 8947.

kroz vrata ili kroz prozor. Dana 18. aprila svjedok se vratio na posao i sve je bilo u redu. Vrata su bila otključana, a u ladici se nalazio pištolj s dva metka koji su prethodno bili izdani Aladinu.⁷⁵²

(b) Vladimir Šantić

497. Odbrana se poziva na alibi, odnosno tvrdi da je u vrijeme, za koje svjedokinja EE navodi da je Vladimir Šantić zajedno s grupom drugih ljudi napao njenu kuću i ubio njenog supruga, Vladimir Šantić zapravo bio u štabu HVO-a u Hotelu Vitez. Pozvao je dva svjedoka da potkrijepe njegov alibi.

498. Prvi je svjedok bio **Davor Biletić**, pripadnik 4. bojne Vojne policije HVO-a, zaposlen na obezbjedenju u Hotelu Vitez. Svjedok je izjavio da je u ponoć 15. aprila bio na dužnosti na recepciji u hotelu. Dana 16. aprila Vladimir Šantić je stigao u uobičajeno vrijeme, odnosno u u 5:15 sati. Na stolu se nalazio sat i svjedok je znao koliko je sati jer je morao probuditi osobe koje su trebale preuzeti stražarsku dužnost. Vladimir Šantić je u hotel došao pješice. Bio je odjeven u maskirnu uniformu i nosio je pištolj.⁷⁵³ Svjedok je sa Vladimirom Šantićem razmijenio pozdrave, nakon čega je Šantić otišao iza recepcije, u kancelariju Vojne policije. U 5:30 sati začula se glasna detonacija, nakon čega su uslijedile manje detonacije, od kojih su se razbila neka stakla. Čula se i puščana paljba. Oko hotela su padale granate i meci. Svjedok je zauzeo položaj ispred ulaza. Čuo je glas Vladimira Šantića.⁷⁵⁴ Svjedok je na svom položaju kod ulaza ostao do 11:00 sati, kada je otišao po sendvič i vidio Vladimira Šantića kako ulazi u blagovaonicu. Oko 18:00 sati svjedok je otišao po večeru i ponovo vidio Vladimira Šantića u blagovaonici.⁷⁵⁵ Nakon 20:00 sati svjedok i šestorica pripadnika obezbjedenja hotela poslani su vozilom u Bungalov. Ispred Bungalova je vidio Vladimira Šantića. Grupa je ostala 20 minuta ispred Bungalova, nakon čega su odvedeni na liniju fronta na Kratinama.⁷⁵⁶

⁷⁵¹ T. 8863-8865.

⁷⁵² T. 10249-10251 i T. 10256-10257.

⁷⁵³ T. 10732-10738 i T. 10759.

⁷⁵⁴ T. 10739-10743.

⁷⁵⁵ T. 10745-10749.

⁷⁵⁶ T. 10749, T. 10752 i T. 10759-10780.

499. Drugi svjedok, **Ivica Franjić**, bio je u to vrijeme direktor Hotela Vitez. Prema njegovom svjedočenju, živio je u Kruščici, mjestu udaljenom otprilike 1 km od hotela.⁷⁵⁷ Dana 16. aprila, nakon što su ga probudile detonacije, otišao je u hotel, gdje je stigao između 6:15 – 6:30 sati. Vidio je Vladimira Šantića u predvorju hotela. Pita ga je šta se događa, na što je dobio otrešit odgovor u smislu: “Pa, šta ne vidiš?” Svjedok je ubrzo nakon toga otišao iz hotela, jer nitko od njegovog osoblja nije bio tamo. Šantić je ostao u predvorju i nastavio davati uputstva.⁷⁵⁸ Ovom su svjedoku tokom unakrsnog ispitivanja postavljena pitanja o razgovoru s istražiteljem Ureda tužioca koji je obavljen u martu 1999. (u prisustvu predstavnika optužbe i odbrane), a u kojem je (u suprotnosti s njegovim iskazom) rekao da je otišao iz hotela koristeći izlaz kod kafića. Svjedok je u svom iskazu, međutim, rekao da je prošao kroz kafić i izašao kroz glavni ulaz.⁷⁵⁹

6. Nalazi Pretresnog vijeća

500. Prvo, što se tiče Vladimira Šantića, Pretresno vijeće konstatira da je on u aprilu 1993. godine bio na sljedećim položajima. Nije osporavano da je bio zapovjednik 1. satnije 4. bojne Vojne policije. To jasno proizlazi iz iskaza svjedoka B i iz dokumenata koje je u tom svojstvu potpisao optuženi.

501. Pretresno vijeće takode konstatira da je Vladimir Šantić bio zapovjednik Džokera. S tim u vezi Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka AA, koji je kao pripadnik Džokera posvjedočio da je optuženi bio njihov zapovjednik.

502. Pretresno vijeće nalazi da je Drago Josipović bio pripadnik HVO-a prije 16. aprila 1993. Bio je pripadnik seoskih straža, a u selu su ga vidali u uniformi i s puškom. Pretresno vijeće prihvata s tim u vezi dokazni materijal optužbe i primijećuje da je mnogo toga neosporeno. Međutim, porijeklo, stajališta i ponašanje supruge optuženog su irelevantni.

503. U vezi s navodnim izravnim sudjelovanjem obojice optuženih u sukobu 16. aprila 1993., optužba se oslanja na iskaz svjedokinje EE, koja ih je obojicu identificirala kao sudionike napada na njenu kuću kojom prilikom je ubijen njen suprug. Pretresno vijeće je

⁷⁵⁷ T. 10788-10789.

⁷⁵⁸ T. 10794, T. 10798 i T. 10801-10806.

već analiziralo njen iskaz, kao i iskaze svjedoka koji su pozvani da dovedu u pitanje njeno svjedočenje. Pritom se suština kritike sastoji u tome da je svjedokinja krivo identificirala druga tri sudionika. Pretresno vijeće je prihvatilo da je svjedokinja pogriješila prilikom identifikacije Katave i Alilovića, budući da postoje snažni dokazi da niti jedan od te dvojice tog jutra nije bio u Ahmićima. (Ne prihvaća se da je svjedokinja pogriješila u vezi s Livančićem, budući da jedina svjedočenja o njegovom kretanju toga jutra dolaze od dvojice njegovih kolega.) Međutim, iz činjenice da je svjedokinja pogriješila prilikom identifikacije dvojice sudionika ne slijedi da je pogriješila u identifikaciji optuženih. Pretresnom se vijeću činilo da je svjedokinja pouzdan i oprezan svjedok, da je identificirala dvojicu optuženih u izjavi koju je dala tri tjedna nakon što su krivična djela počinjena i tu izjavu nije ni na koji način porekla. Pretresno vijeće prihvaća njeno svjedočenje i konstatira da su Vladimir Šantić i Drago Josipović sudjelovali u napadu na kuću Puščulovih. Oni su bili dio skupine vojnika koji su napali i spalili kuću i ubili Musafera Puščula.

504. Pretresno vijeće takode nalazi da je Drago Josipović sudjelovao u napadu na kuću Nazifa Ahmića, kojom prilikom su ubijeni Nazif i njegov četranestogodišnji sin. Argumentacija optužbe s tim u vezi oslanja se na iskaz svjedokinje DD. Pretresno vijeće prihvaća da je svjedokinja tačno identificirala optuženog. Svjedokinja je optuženog poznavala kao komšiju cijeli niz godina i imala je dovoljno mogućnosti da ga identificira tokom incidenta. Pretresno vijeće takode prihvaća da je svjedokinja tačno opisala ulogu koju je optuženi igrao u napadu, odnosno da je on u odnosu na vojnike koji su u napadu sudjelovali zapravo bio na položaju zapovjednika.

505. S druge strane, nakon što je saslušalo iskaz svjedokinje CB, Pretresno vijeće ne prihvaća da je Drago Josipović sudjelovao u napadu na kuću Fahrana Ahmića. Iz njegovih primjedbi upućenih svjedokinji CA u krajnjem slučaju proizlazi samo to da je on znao za incident i da nije mogao ništa učiniti da ga spriječi.

506. Iskazi u vezi s Dragom Josipovićem i noćnim stražarom u pogonu Ogrjev iskazi su iz druge ruke, na kojima se ne mogu temeljiti zaključci. Međutim, Pretresno vijeće

⁷⁵⁹ T. 10828-10830.

prihvaća iskaz svjedoka Z u vezi s optuženim koji je poslije podne tog 16. aprila vodio vojnike u blizini pogona.

507. Što se tiče Vladimira Šantića, Pretresno vijeće ne može prihvatiti svjedočenje u vezi s razgovorom koji je čuo svjedok B. Kao što je već rečeno, taj iskaz predstavlja svjedočenje iz treće ruke i u njemu nema ničega što bi moglo potvrditi njegovu pouzdanost. S druge strane, Pretresno vijeće ima na umu prizor s video trake, o kojoj se govori u istom pasusu, a na kojoj se vidi optuženi zajedno s Džokerima u Bungalovu navečer na dan sukoba.

508. Konstatirajući da je Vladimir Šantić bio prisutan tokom sukoba, Pretresno vijeće je odbacilo njegov alibi. U vezi s jednim od dva svjedoka koje je optuženi pozvao da podupru njegov alibi, **Davorom Biletićem**, indikacija za nedostatnu vjerodostojnost tog svjedoka jest činjenica da je, iako je bio pripadnik Vojne policije u Vitezu, zanijekao da išta zna o Džokerima.⁷⁶⁰ Isto je tako rekao da ne zna koji je čin imao Vladimir Šantić.⁷⁶¹ Što se drugog svjedoka tiče, **Ivice Franjića**, Pretresno vijeće, s obzirom na nesklad između njegovog iskaza i razgovora s istražiteljem, ne prihvaća njegov iskaz.

509. Pretresno vijeće isto tako odbacuje i odbranu koju su iznijeli Drago Josipović i njegovi svjedoci. Slika koju oni slikaju o optuženom koji je dan proveo krećući se naokolo bez nekog očiglednog cilja jednostavno nije vjerodostojna. Istina je da je on bio naoružan i aktivan i da je bez ostatka odigrao svoju ulogu u napadima na njegove komšije, pri čemu je katkada imao položaj zapovjednika nad skupinom vojnika.

⁷⁶⁰ T. 10761 i T. 10783.

⁷⁶¹ T. 10766 i T. 10784.

V MJERODAVNO PRAVO

A. Preliminarna pitanja

1. Općenito

510. Dva konkretna argumenta koje je odbrana predstavila u svojim podnescima ili koji su *implicite* sadržani u svjedočenju svjedoka odbrane moraju se odlučno opovrgnuti.

511. Prvi je taj da su napadi na muslimansko stanovništvo Lašvanske doline na neki način opravdani jer su, prema tvrdnjama odbrane, slične napade navodno izvodili Muslimani protiv hrvatskog stanovništva.⁷⁶² U tom smislu Pretresno vijeće želi da naglasi irelevantnost reciprociteta, naročito u vezi s obavezama sadržanim u međunarodnom humanitarnom pravu, a koje imaju apsolutan karakter i ne može ih se derogirati. Iz toga slijedi da odbrani *tu quoque* nema mjesta u savremenom međunarodnom humanitarnom pravu. Umjesto toga, definirajuća karakteristika modernog međunarodnog humanitarnog prava jeste zapravo obaveza da se poštuju glavne postavke ove grupe pravnih normi bez obzira na ponašanje boraca neprijateljske strane.

512. Druga linija argumentacije kojom se služila odbrana imala je za cilj da dovede u pitanje civilni karakter muslimanskog stanovništva Ahmića tvrdeći da selo Ahmići nije bilo nebranjeno selo.⁷⁶³ Odbrana tvrdi da bi se neborbeni status muslimanske populacije Ahmića trebao određivati prema činjenicama, a ne formalnostima,⁷⁶⁴ te da on ne može

⁷⁶² Vidi, *inter alia*, Podnesak odbrane o sažetku svjedoka (*sic*) u skladu za zahtjevom Pretresnog vijeća od 15. oktobra 1998., 10. novembra 1998. (podnešen 13. novembra 1998.), dok. br. D2943-D2928: “komandant Armije Bosne i Hercegovine (*sic*) u Ahmićima [...] je plačući priznao velikoj (*sic*) grupi Hrvata da je Nijaz Sivro bio nadležan i da je on postavljao ciljeve [za...]Armiju Bosne i [H]ercegovine sa konačnim ciljem progona Hrvata iz Ahmića [...]” i T. 5999-6033.

⁷⁶³ Vidi, na primjer, podnesak odbrane u vezi sa odgovorom na pitanje da li se 16. aprila 1993. u Ahmićima dogodio masakr [...], 10. novembra 1998., podnijet 13. novembra 1998., dok.br. D2958-D2947: “Ahmići nisu bili nebranjeno selo u kome su svi Muslimani bili (*sic*) civilno stanovništvo [...M]nogi ljudi su ubijeni ... zato što je to (*sic*) tužna posljedica rata i oružanog sukoba”.

⁷⁶⁴ Vidi, na primjer, tvrdnje odbrane da su članovi Armije BiH rijetko nosili uniforme ili prepoznatljive oznake i da zato, puka činjenica da ni jedna žrtva nije, izgleda, imala uniformu ne može biti dispozitivna po tom pitanju. (Vidi Podnesak zastupnika odbrane Zorana i Mirjana Kupreškića, podnijet 12. novembra 1998., dok. br. D2904-D2891, u para. 7: “... u (*sic*) vrijeme navedeno u optužbi, većina članova (*sic*) BiH nisu imali uniforme, bili su (*sic*) u civilnoj odjeći, bez posebnih oznaka, a tako su bili odjeveni kada su odlazili na front sa Srbima; prema tome, činjenica da nisu videne mrtve osobe u uniformi ne znači da to nisu bili pripadnici armije”. Vidi takođe Završni podnesak odbrane od 5. novembra 1999., dok. broj

obuhvatati osobe koje su ranije na bilo koji način učestvovala u neprijateljstvima, latile se oružja ili su spontano uzele oružje da se brane od napadača.⁷⁶⁵ Prema ovim tvrdnjama, smrt civila u Ahmićima je posljedica okršaja između zaraćenih strana i zbog toga su te aktivnosti bile vojno opravdane.⁷⁶⁶

513. Bez obzira da li je to tačno ili ne, kojim pitanjem ćemo se baviti kasnije, ipak je nesporno da bi u najmanju ruku veliki broj civilnih žrtava bio izmiješan sa borcima. Ono što treba naglasiti jeste neprikosnovena dužnost zaštite civila, koja između ostalog podrazumijeva apsolutni karakter zabrane odmazde prema civilnom stanovništvu. Čak i kada bi se moglo dokazati da muslimansko stanovništvo Ahmića nije bilo u potpunosti civilno, već se sastojalo i od naoružanih elemenata, i dalje ne bi bilo opravdanja za rasprostranjene i neselektivne napade protiv civila. Štaviše, i u situaciji oružanog sukoba velikih razmjera, neke temeljne norme imaju za svrhu da nedvojbeno stave van zakona takvo ponašanje. Takva su, na primjer, pravila u vezi sa proporcionalnošću.

514. Pretresno vijeće će se takođe osvrnuti na jedno pitanje metodološke naravi i od opšteg značaja, a to je koju važnost treba dati sudskoj praksi u nalazima po pitanju međunarodnog humanitarnog prava i međunarodnog krivičnog prava.

2. Princip *Tu Quoque* je pogrešan i ne može se primijeniti: apsolutni karakter obaveza nametnutih temeljnim pravilima međunarodnog humanitarnog prava

515. Odbrana se indirektno ili implicitno oslanjala na princip *tu quoque*, tj. na tezu da činjenica da je protivnik takođe učinio slične zločine pruža validnu odbranu optuženim pojedincima.⁷⁶⁷ To je argument koji se oslanja na navodni recipročni karakter obaveza koje stvara međunarodno humanitarno pravo u oružanom sukobu. Ta argumentacija se može tumačiti kao da kršenja međunarodnog humanitarnog prava, budući da ih je i

D5970-D5879, na str. 18: “U Ahmićima [16. aprila 1993. ...] je pokret otpora bio značajan i organiziran” i završnu riječ branioca Radovića, T.12733-12734.

⁷⁶⁵ Vidi, na primjer, Završni podnesak odbrane od 5. novembra 1999. na str. 84: “[P]rivatna lica [...] koja su ranije na bilo koji način učestvovala u unutrašnjim neprijateljstvima, koja su ranije nosila oružje ili koja su spontano uzela oružje da bi se branila od napadača [...] direktno učestvuju u neprijateljstvima i zato [nisu] pokrivena definicijom “ne-borca” [ili] zaštićena članom 3 MKSJ”.

⁷⁶⁶ Vidi, na primjer, podnesak u kome odbrana daje odgovor na to do li se 16. aprila 1993. u Ahmićima dogodio masakr, *ibid.*

⁷⁶⁷ Vidi, na primjer, unakrsno uspitivanje svjedoka Y gdje je zastupnik odbrane gđa Glumac dala spisak hrvatskih sela odakle su Hrvati navodno protjerani, a njihove kuće spaljene, podržavajući zaključak da su Hrvati opravdavali masakr u Ahmićima kao osvetu (T. 3344-46). Vidi takođe para. 23, 125 i 338, *ibid.*

protivnik činio, opravdavaju slična kršenja zaraćene strane. Ili se može tumačiti kao da takva kršenja, budući da ih je činio i protivnik, opravdavaju slična kršenja zaraćene strane kao odgovor ili odmazdu za takva kršenja počinjena od strane neprijatelja. Jasno je da se ovaj drugi pristup u velikoj mjeri podudara sa doktrinom odmazde i u tom smislu se razmatra niže u tekstu. Pretresno vijeće će se ovom prilikom ograničiti na kratku diskusiju prvog tumačenja načela o kome je riječ.

516. Prvo treba naglasiti da iako odbrana u procesima za ratne zločine nakon Drugog svjetskog rata posezala za principom *tu quoque*, to je bilo univerzalno odbačeno. Vojni sud SAD je, na primjer, na suđenju u predmetu *Visoka komanda* kategorički naglasio da se prema opštim pravnim načelima, optuženi ne može osloboditi krivice za zločin time što bi pokazao da je neko drugi učinio sličan zločin, bilo prije bilo nakon nego što ga je učinio optuženi.⁷⁶⁸ Štaviše, ni u državnoj praksi ni u stavovima autora nema podrške za valjanost takve odbrane.

517. Drugo, argumentacija *tu quoque* je u načelu pogrešna. Po njoj je humanitarno pravo zasnovano na uskoj bilateralnoj razmjeni prava i obaveza. Međutim, veći dio ovog korpusa prava postavlja apsolutne obaveze, i to one koje su bezuslovne, odnosno drugim riječima, nisu zasnovane na reciprocitetu. Ova ideja je već sadržana u zajedničkom članu 1 Ženevskih konvencija iz 1949., prema kome se “Visoke strane ugovornice obavezuju da će poštovati ovu Konvenciju [...] u svim okolnostima” (naglasak dodat). Dalje, valja obratiti pažnju na zajedničku odredbu (odnosno članove 51, 52, 131 i 148) koja predviđa da “nijedna visoka strana ugovornica ne može osloboditi sebe, niti drugu stranu ugovornicu, odgovornosti koju ona sama ili ta druga visoka strana ugovornica snosi za povrede predviđene u prethodnome članku [tj. teške povrede]”. Istina je da se ova odredba odnosi samo na odgovornost države za teške povrede koje su učinili agenti države ili *de facto* agenti države, a svakako na teške povrede koje povlače odgovornost države (na primjer, ako država propusti da spriječi ili kazni takve povrede). Ipak, opšta ideja koja podupire ove odredbe jeste ta da je odgovornost za teške povrede apsolutna i

⁷⁶⁸ *US v. von Leeb et al* (sudenje u predmetu *Visoka komanda*) (1948), Law Reports of the Trials of War Criminals (u daljem tekstu: *LWT*), sv. 12, str. 1, na str. 64 (US Military Tribunal, Nuremberg). Vidi takode ‘*Final Report of the Commission of Experts Established Pursuant to Security Council Resolution 780 (1992)*,’ UN Doc. S/1994/674 (27. maj 1994.), str. 18, para. 63.

ne može se ni u kom slučaju zaobići oslanjanjem na pravna sredstva kao što je derogiranje međunarodnih ugovora i sporazuma. *A fortiori*, takva odgovornost i, šire, individualna krivična odgovornost za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava ne može se umanjiti oslanjanjem na argumentaciju kao što je recipročnost.

518. Apsolutni karakter većine obaveza koje uspostavlja međunarodno humanitarno pravo odražava progresivni trend prema takozvanoj “humanizaciji” međunarodnih pravnih obaveza, što se odnosi na opštu eroziju uloge reciprociteta u primjeni humanitarnog prava tokom prošlog vijeka. Nakon 1. svjetskog rata, primjena ratnog prava sve se manje oslanja na reciprocitet među zaraćenim stranama, što je opšte uzevši za posljedicu imalo sve širu primjenu pravila kod svake od zaraćenih strana uprkos njihovom mogućem ignoriranju od strane neprijatelja.⁷⁶⁹ Ovu promjenu je podržala činjenica da je državama postalo jasno da norme međunarodnog humanitarnog prava nisu bile zamišljene da štite državne interese, već da u prvom redu služe na dobrobit pojedinaca kao ljudskih bića. Za razliku od drugih međunarodnih normi, kao što su one u međunarodnim privrednim ugovorima koje se legitimno mogu zasnivati na zaštiti recipročnih interesa država, poštovanje humanitarnih pravila ne može se učiniti ovisnim o recipročnom ili odgovarajućem ispunjavanju ovih obaveza od strane drugih država. Ovaj trend označava prerastanje Kantovog “kategoričkog imperativa” iz oblasti morala u pravne norme: obaveze se moraju ispunjavati bez obzira na to čine li to drugi ili ne.

519. Kao posljedica njihovog apsolutnog karaktera, ovim normama međunarodnog humanitarnog prava ne uspostavljaju se uzajamno sinalagmatične obaveze, tj. obaveze države naspram druge države. Zapravo, kao što je Međunarodni sud pravde i utvrdio u predmetu *Barcelona Traction* (koji se odnosio baš na obaveze u vezi sa temeljnim ljudskim pravima), njima se uspostavljaju obaveze prema međunarodnoj zajednici kao cjelini, sa posljedicom da svaki član međunarodne zajednice ima “pravni interes” u

⁷⁶⁹ Ovo je u paragrafu 121 Britanskog priručnika za vojno pravo iz 1958. pretvoreno u jasno odbacivanje širokog principa reciprociteta: zaraćena strana, prema tome, ne može opravdano sebe proglasiti u cijelosti oslobođenom od obaveze poštovanja zakona ratovanja, općenito ili pojedinačno, na osnovu toga što sumnja ili je utvrdila da ih protivnik krši. (UK War Office, *Manual of Military Law*, Part III, *The Laws and Usages of War on Land* (H. Lauterpacht (ed.) London, HMSO, 1958), para. 121, fusnota 1(a)). Ovaj priručnik ipak ostavlja otvorenom mogućnost odmazde za ranije kršenje od strane neprijatelja (vidi paragrafe 642-9 Priručnika).

njihovom poštovanju te kao posljedicu toga, zakonito pravo da zahtijeva poštovanje takvih obaveza.⁷⁷⁰

520. Štaviše, većina normi međunarodnog humanitarnog prava, a naročito onih koje zabranjuju ratne zločine, zločine protiv čovječnosti i genocid, ujedno su imperativne norme međunarodnog prava odnosno *ius cogens*, tj. najvažnije norme koje odnose prevagu pred svim ostalim normama i koje se ne može derogirati.⁷⁷¹ Jedna ilustracija posljedica koje proizlaze iz ove klasifikacije jeste ta da, ukoliko su norme o kojima se radi sadržane u međunarodnim ugovorima, nasuprot opštem pravilu koje je postavljeno u članu 60 Bečke konvencije o pravu međunarodnih ugovora, materijalna povreda te obaveze iz međunarodnog ugovora od strane jedne od strana ne bi ovlastila drugu da se pozove na tu povredu da bi obustavila ili suspendirala djelovanje tog međunarodnog ugovora. Prema članu 60(5), takva recipročnost ili, drugim rječima, načelo *in adimplenti non est adimplendum*, ne primjenjuje se na odredbe o zaštiti ljudske osobe sadržane u međunarodnim ugovorima humanitarnog karaktera, tačnije na odredbe koje zabranjuju svaku vrstu odmazde protiv osoba zaštićenih takvim ugovorima.

3. Zabrana napada na civilno stanovništvo

521. Zaštita civila u vrijeme oružanog sukoba, bez obzira na to da li je on međunarodni ili unutrašnji, temelj je savremenog humanitarnog prava. U duhu jedne važne izjave u vezi sa Španijom koju je britanski premijer Neville Chamberlain⁷⁷² izgovorio u Donjem domu, Skupština Lige naroda je 1938. godine usvojila rezoluciju o zaštiti civilnog stanovništva protiv napada iz zraka, u kojima stoji da je “namjerno bombardiranje

⁷⁷⁰ *Barcelona Traction, Light and Power Co. Ltd. (Belgium v. Spain)*, ICJ Reports, 1970, str. 3 na str. 32. Vidi takode W. Riphagen, “*Second Report on the Content, Forms and Degrees of International Responsibility*”, *Yearbook of the International Law Commission*, 1981, UN Doc. A/CN.4/344. sv. 2, dio 1., str. 79 na str. 86.

⁷⁷¹ Član 53, Bečka konvencija o pravu međunarodnih ugovora, 23. maj 1969. Imperativna norma ili princip *ius cogens-a* jeste norma koja u međunarodnoj hijerarhiji uživa viši status od prava međunarodnih ugovora i čak ‘običnih’ običajnih pravila: *Tužilac protiv Furundžije*, (IT-95-17/1-T), Presuda, Pretresno vijeće, 10. decembar 1998. (u daljem tekstu: *Furundžija*, Presuda, 10. decembar 1998.), u para. 153. U vezi sa nedozvoljenošću ograda u odnosu na konvencije o ljudskim pravima kada su u pitanju imperativne norme, vidi takode 24. opšti komentar Komiteta Ujedinjenih nacija za ljudska prava o “Issues relating to reservations made upon ratification or accession to the Covenant [on Civil and Political Rights] or the Optional Protocol thereto, or in relation to declarations made under article 41 of the Covenant (52. sednica, 1994), 4. novembar 1994.

⁷⁷² House of Commons *Debates*, 21. juni 1938., vol. 337, col. 937.

civilnog stanovništva protivzakonito”.⁷⁷³ Čak štaviše, danas je univerzalno prihvaćeno načelo, što je Međunarodni sud pravde nedavno i ponovio, da su namjerni napadi na civile ili civilne objekte apsolutno zabranjeni prema međunarodnom humanitarnom pravu.⁷⁷⁴

522. Zaštita civila i civilnih objekata koju garantira savremeno međunarodno pravo može u potpunosti prestati, smanjiti se ili suspendirati u tri izuzetna slučaja: (i) kada civili zloupotrebljavaju svoja prava; (ii) kada, iako je vojni napad usmjeren na vojne ciljeve, zaraćene strane ne mogu izbjeći izazivanje takozvane usputne štete spram civila; i (iii) bar prema nekim izvorima, kada civili mogu biti legitiman objekt odmazde.

523. U slučaju kada civili očigledno zloupotrebljavaju svoja prava, međunarodna pravila im dokidaju zaštitu koja bi im inače pripadala. Tako, na primjer, prema članu 19 Ženevske konvencije IV, specijalna zaštita protiv napada koju uživaju civilne bolnice prestaće, uz ispunjenje drugih uslova, ukoliko se bolnica, pored [njenih] humanitarnih dužnosti [koristi] za nanošenje štete neprijatelju,” kao na primjer ukoliko se na krov bolnice postavi artiljerijski položaj. Slično tome, ukoliko se grupa civila na okupiranoj teritoriji naoruža i uključi u borbu protiv neprijateljske zaraćene strane, njih neprijateljska zaraćena strana legitimno može napasti, bez obzira na to ispunjavaju li oni ili ne uslove postavljene u članu 4(A)(2) Ženevske konvencije III iz 1949.

524. U slučaju napada na vojne ciljeve koji nanesu štetu civilima, međunarodno pravo sadrži opšte načelo koje propisuje da se prilikom napada na vojne ciljeve mora posvetiti razumna pažnja da se civile bespotrebno ne povrijedi iz nemarnosti. Ovo načelo, na koje se Velika Britanija već osvrnula 1938. u vezi sa Španskim građanskim ratom,⁷⁷⁵ uvijek se primjenjivalo u sprezi sa principom proporcionalnosti, prema kojem slučajna (ili nenamjerna) šteta učinjena civilima ne može biti u nesrazmjeru sa direktnom vojnom prednosti koja je ostvarena vojnim napadom. Pored toga, čak i kada su napadi usmjereni

⁷⁷³ Rezolucija je usvojena 30. septembra 1938; vidi League of Nations, *Official Journal*, Special Supplement no. 186, Records of the XIXth Ordinary Session of the Assembly, str. 15-17.

⁷⁷⁴ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* (Advisory Opinion), ICJ Reports 1996, str. 257 (para. 78).

⁷⁷⁵ U svom izlaganju u Donjem domu o Španskom građanskom ratu, britanski premijer je izjavio da je jedno od pravila koje se može primijeniti na bilo koji oružani sukob, to da “se moraju preduzeti razumne

na legitimne vojne ciljeve, oni su protivpravni ukoliko su izvedeni uz korištenje neselektivnih sredstava ili metoda ratovanja, ili na takav način da izazovu neselektivnu štetu civilima. Ova načela su u određenoj mjeri formulirana u članovima 57 i 58 Dopunskog protokola I iz 1977. godine. Čini se da su te odredbe sada dio međunarodnog običajnog prava, ne samo zato što preciziraju i obogaćuju detaljima već postojeće opšte norme, već i zato što ih, čini se, ne osporava niti jedna država, uključujući i one koje nisu ratificirale Protokol. Priznajemo da čak i te dvije odredbe ostavljaju širok prostor diskrecije zaraćenim stranama jer koriste terminologiju koja sugerira da se napadaču ostavlja zadnja riječ. Ipak, ovo je područje gdje se “osnovni obziri čovječnosti”, koje je Međunarodni sud pravde ispravno podvukao u predmetima *Krfski kanal*⁷⁷⁶, *Nikaragva*⁷⁷⁷ i *Zakonitost prijetnje nuklearnim oružjem ili upotrebe istog*⁷⁷⁸, trebaju u potpunosti koristiti prilikom tumačenja i primjene nepreciznih međunarodnih pravila, i to zbog toga što su odraz opštih načela međunarodnog prava.

525. Konkretnije gledajući, moguće je pribjeći poznatoj Martensovoj klauzuli⁷⁷⁹ koja je, prema mjerodavnom stavu Međunarodnog suda pravde sada već postala dio međunarodnog običajnog prava.⁷⁸⁰ Tačno je da se ne može smatrati da ova klauzula znači da su “načela čovječnosti” i “diktati javne savjesti” uzdignuti na visinu nezavisnih izvora međunarodnog prava jer ovaj zaključak ne podržava međunarodna praksa. Međutim, ova

mjere u napadu na [...] vojne ciljeve, tako da se nemarkom ne bombardira civilno stanovništvo u blizini.” House of Commons, *Debates*, 21. juni 1938., sv. 337, zbornik 937-938).

⁷⁷⁶ ICJ Reports, 1949, str. 22.

⁷⁷⁷ ICJ Reports, 1986, str. 112, para. 215.

⁷⁷⁸ ICJ Reports, 1996, str. 257, para. 79.

⁷⁷⁹ Martensova klauzula je po prvi put postavljena u odredbama preambule Haške konvencije iz 1899. u vezi sa Zakonima i običajima ratovanja na kopnu koja glasi:

Dok se ne usvoji potpuniji kodeks prava rata, Visoke strane ugovornice smatraju da treba objaviti da u slučajevima koji nisu sadržani u Propisima koja su one usvojile, stanovništva i zaraćene strane ostaju pod zaštitom i u domenu načela međunarodnog prava, kakva proizlaze iz prakse ustaljene među civiliziranim državama, zakona čovječnosti i zakona javne savjesti.

Na francuskom, tekst ovog člana glasi:

En attendant qu'un code plus complet des lois de la guerre puisse être édicté, les Hautes Parties Contractantes jugent opportun de constater que, dans les cas non compris dans les dispositions réglementaires adoptées par Elles, les populations et les belligérants restent sous la sauvegarde et sous l'empire des principes du droit des gens, tels qu'ils résultent des usages établis entre nations civilisées, des lois de l'humanité et des exigences de la conscience publique.

Moderna verzija ove klauzule se može naći u članu 1(2) Dopunskog protokola I iz 1977., koji se odnosi na “načela čovječnosti i [...] zahtjeve javne savjesti” (“principes de l'humanité et des exigences de la conscience publique”).

⁷⁸⁰ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons/Zakonitost prijetnje nuklearnim oružjem ili upotrebe istog/* (Advisory Opinion), ICJ Reports 1996, na str. 259, para. 84.

klauzula nalaže u najmanju ruku pozivanje na te principe i diktate kad god neko pravilo međunarodnog humanitarnog prava nije dovoljno strogo definirano ili precizno. U tim slučajevima se okvir i smisao pravila moraju definirati uz osvrt na ta načela i diktate. U slučaju o kome je riječ, ovo bi značilo da se odredbe članova 57 i 58 (i odgovarajućih običajnih pravila) moraju tumačiti tako da se diskreciono pravo da se napadne zaraćena strana shvati što je uže moguće te da se, jednako tako, proširi zaštita koja pripada civilima.

526. Kao primjer načina korištenja Martensove klauzule, može se razmotriti pitanje kao što je kumulativni efekt napada na vojne ciljeve koji izazivaju usputnu štetu civilima. Drugim riječima, može se dogoditi da pojedinačni napadi na vojne ciljeve koji nanesu usputnu štetu civilima, makar njihova zakonitost bila upitna, ne krše *per se* na očit način neprecizne propise člana 57 i 58 (ili odgovarajućih običajnih pravila). Međutim, u slučaju ponovljenih napada, koji se svi ili skoro svi nalaze u sivoj zoni između nepobitne zakonitosti i protivpravnosti, može biti opravdano zaključiti da kumulativni efekt takvih djela povlači da ona možda nisu u skladu sa međunarodnim pravom. Čak štaviše, ovakav obrazac ponašanja vojske može na kraju pretjerano ugrožavati živote i imovinu civila, suprotno zahtjevima čovječnosti.

527. Što se pak tiče odmazde protiv civila, ona je prema međunarodnom običajnom pravu zabranjena dokle god se civili nalaze u rukama neprijatelja. Kada se radi o civilima u zonama borbe, osveta protiv njih je zabranjena članom 51(6) Dopunskog protokola I iz 1977., dok je odmazda spram civilnih objekata stavljena van zakona članom 52(1) istog instrumenta. Ipak, ostaje pitanje da li su se ove odredbe, pod pretpostavkom da nisu bile odraz međunarodnog običajnog prava, naknadno pretvorile u opšta pravila međunarodnog prava. Drugim riječima, da li su one države koje nisu ratificirale Prvi protokol (među kojima su zemlje kao npr. SAD, Francuska, Indija, Indonezija, Izrael, Japan, Pakistan i Turska), ipak obavezane opštim pravilima koja imaju isti smisao kao te dvije odredbe? Mora se priznati da nema naznaka da je nedavno nastao korpus prakse država koji bi konzistentno podržao pretpostavku da se formirao jedan od elemenata običajnog prava, kao što je na primjer *usus* ili *diuturnitas*. Ovo je, međutim, područje u kome *opinio iuris sive necessitatis* može igrati puno veću ulogu od *ususa*, što je

posljedica gorenavedene Martensove klauzule. U svjetlu načina na koji su je primjenjivale države i sudovi, ova klauzula jasno pokazuje da se načela međunarodnog humanitarnog prava mogu iskristalizirati kroz običajni proces pod pritiskom zahtjeva čovječnosti ili diktata javne savjesti čak i u slučajevima gdje je državna praksa oskudna ili nedosljedna. Može se ispostaviti da je upravo taj drugi element, u vidu *opinio necessitatis*, koji se iskristalizirao kao rezultat imperativa čovječnosti ili javne savjesti, odlučujući i da nagovještava pojavljivanje jednog opšteg pravila ili načela humanitarnog prava.

528. Relevantan primjer za to jeste pitanje odmazde protiv civila. Ne može se opovrgnuti tvrdnja da je odmazda protiv civila sama po sebi barbarski način da se nekoga natjera na poštivanje međunarodnog prava. Najočigledniji razlog za opšte zgražanje koje obično prati odmazdu jeste taj da je ona ne samo proizvoljna već i da nije tačno usmjerena protiv pojedinaca koji su vinovnici prvobitnog kršenja. Odmazda se tipično vrši u situacijama u kojima su oni koji su lično odgovorni za kršenje ili nepoznati ili nedostupni. Mjere odmazde su tada usmjerene na ranjivije pojedince ili grupe. To su pojedinci ili grupe koji možda i nemaju nikakvu vezu s onima za koje se pretpostavlja da su vinovnici prvobitnog kršenja; možda su im zajedničke samo veze po osnovu etničke pripadnosti i lojalnosti istim vlastima.

529. Osim toga, ubistvo nedužnih ljudi iz odmazde, koji su manje-više nasumično odabrani, bez ikakvog uslova postojanja krivice i bez ikakvog oblika suđenja, sigurno se može okarakterizirati kao flagrantno kršenje temeljnih načela ljudskih prava. Teško je negirati činjenicu da se dogodila spora ali duboka transformacija humanitarnog prava pod prodornim uticajem ljudskih prava. Kao rezultat toga, ratna odmazda protiv civila i temeljna prava ljudskih bića apsolutno su neuskladivi pravni koncepti. Ovaj trend ka humanizaciji oružanog sukoba potvrđen je, između ostalog, i kroz radove o odgovornosti država Komisije Ujedinjenih nacija za međunarodno pravo. Član 50(d) Nacrta članova o

odgovornosti država, koji je usvojen u prvom čitanju 1996., zabranjuje kao protivmjera, bilo kakvo “ponašanje koje krši osnovna ljudska prava”.⁷⁸¹

530. Treba dodati da, iako je odmazda mogla imati minimum opravdanja u prošlosti kada je ona praktično bila jedini efikasan način da se neprijatelja prisili da prekine sa protivpravnim ratnim djelovanjem i da ubuduće poštuje međunarodno pravo, danas se ona više ne može opravdati na taj način. Danas su sredstva da se nekog prisili na poštovanje međunarodnog prava šire dostupna i, što je još važnije, počinju da se pokazuju kao prilično djelotvorna u krivičnom gonjenju i kažnjavanju za ratne zločine i zločine protiv čovječnosti pred nacionalnim i međunarodnim sudovima. Ta sredstva služe tome da se pred lice pravde izvedu oni koji su odgovorni za svaki takav zločin, kao i da odvrate, mada u ograničenom obimu, od bar najočitijih kršenja međunarodnog humanitarnog prava.

531. Usljed pritiska zahtjeva čovječnosti i diktata javne savjesti, pojavilo se običajno pravilo međunarodnog prava koje se odnosi na slučaj koji se razmatra. U vezi sa formiranjem nekog običajnog pravila, valja pokazati dva elementa koji ukazuju na postojanje *opinio iuris* ili *opinio necessitatis*.

532. Prvo, čak i prije donošenja Dopunskog protokola I iz 1977., nekoliko država je iznijelo svoj stav ili navelo u svojim vojnim priručnicima da su u modernom ratovanju odmazde dozvoljene samo ukoliko se sastoje od korištenja oružja koje je pod drugim okolnostima zabranjeno, i to protiv neprijateljskih oružanih snaga. Na taj način je *a contrario* priznato da nije dozvoljena odmazda protiv civila. U tom smislu se može spomenuti vojni priručnik kopnene vojske SAD-a (*The Law of Land Warfare*) iz 1956.,⁷⁸²

⁷⁸¹ Vidi Draft Articles on State Responsibility, u *Report of the International Law Commission on the work of its forty-eighth session*, od 6. maja do 26. jula 1996., UNGAOR, 51st Session, Supp. No. 10, (A/51/10) para. 237, str. 145.

⁷⁸² Vidi Department of the Army Field Manual, FM 27-19, juli 1956., str. 177-178, para. 497. Nakon što je navedeno da je odmazda protiv “zaštićenih osoba” zabranjena prema Ženevskim konvencijama iz 1949., u Priručniku stoji da “ipak, odmazda se i dalje može primijeniti spram neprijateljske vojske koja još nije zarobljena od strane snaga koje sprovode odmazdu.” (para 497(c)). U potparagrafu (a) stoji da bi se “korištenje, od zaraćene strane, oružja čija je upotreba pod normalnim okolnostima zabranjena prema ratnom pravu, smatralo zakonitom odmazdom za namjerno zlostavljanje ratnih zarobljenika koje drži neprijatelj.”

kao i holandski “Priručniku za vojnika” (*Handboek voor de Soldaat*) iz 1974.⁷⁸³ Tačno je da je u drugim vojnim priručnicima iz tog perioda zauzet drugačiji stav, kojim se dozvoljava odmazda protiv civila koji nisu u rukama protivničke zaraćene strane.⁷⁸⁴ Pored toga, viši zvaničnici vlade Sjedinjenih Američkih Država zauzeli su, čini se, 1978. manje jasan stav, izražavajući sumnju u primjenjivost zabrane odmazde prema civilima.⁷⁸⁵ I dalje je tačno, međutim, da se elementi rasprostranjenog *opinio necessitatis* mogu nazrijeti u međunarodnim transakcijama. Ovo je prije svega potvrđeno usvajanjem, golemom većinom, jedne rezolucije Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 1970. u kojoj stoji da “civilno stanovništvo, ili njegovi pojedinačni članovi, ne bi trebali biti predmet odmazde.”⁷⁸⁶ Dalja potvrda se može naći u činjenici da je veliki broj država ratificirao Prvi protokol, pokazavši na taj način da se slažu sa stavom da odmazda protiv civila mora uvijek biti zabranjena.⁷⁸⁷ Treba takode napomenuti da je ovaj stav u bitnome podržao MKCK u svom Memorandumu od 7. maja 1983. državama potpisnicama Ženevskih

⁷⁸³ Vidi *Handboek voor de Soldaat* (“Priručnik za vojnika”), VS 2-1350, 1974., glava VII (“Pravila rata”), član 34 (“Civilno stanovništvo koje ne učestvuje aktivno u neprijateljstvima mora se poštediti. [...] Odmazda protiv civila je zabranjena [...]”). Član 35: “[...] Kolektivno kažnjavanje [civila], uzimanje talaca i odmazda [protiv civila] je zabranjena” (nezvaničan prijevod). Ove odredbe su ponovljene u izdanju holandskog priručnika iz marta 1995., u članu 6 (str. 7 – 43).

⁷⁸⁴ Vidi, na primjer, britanski priručnik (*The Law of War on Land*, The War Office, 1958., str. 184, para. 644 i bilješka 2). Austrijski priručnik (*Truppenführung*), Bundesministerium für Landesverteidigung, Wien, 1965., str. 255, para. 48, koji navodi razne kategorije ljudi i objekata protiv kojih je odmazda zabranjena Ženevskim konvencijama, ali precizira da je ova odmazda “izričito zabranjena” (*ausdrücklich verboten*).

⁷⁸⁵ U svom izvještaju Državnom sekretaru Sjedinjenih Država, zamjenik pravnog savjetnika SAD i šef delegacije SAD na Ženevskoj diplomatskoj konferenciji iz 1974.-77. izjavio je da su po njegovom mišljenju Ženevske konvencije “otišle nerazumno daleko u svojoj zabrani [odmazde]” (tekst u 72(2) *American Journal of International Law*, 1978., na str. 406) i dodao: “Nerazumno je smatrati da se na masovne i kontinuirane napade na civilno stanovništvo jedne države treba prihvatiti bez sličnog odgovora. Budući da odbija mogućnost odgovora i ne daje upotrebljivu alternativu, član 51 [Dopunskog protokola I] je nerealan i ne može se očekivati da preživi test budućih sukoba. S druge strane, neće biti lako ni za jednu zemlju da izričito pridržuje pravo na odmazdu protiv civilnog stanovništva neprijatelja i moraćemo pažljivo razmotriti da li je takva ograda za nas neophodna” (*ibid*). Nadalje, preneseno je da je Vrhovna komanda vojske SAD, suočena sa mogućnošću da druge države neće prihvatiti pojedinačne posmatračke mehanizme, iznijela sumnju u prihvatanje zabrane odmazde protiv civila. (J.A. Roach, u *ICCR Review*, 1991., 67 na str. 183, bilješka 7: “Ukoliko se Sjedinjene Države ne mogu osloniti na neutralne posmatrače da bi se osiguralo pridržavanje humanitarnog prava, tada prijetnja jednostranom odmazdom zadržava svoj značaj odvratanja kako bi se osigurao bar minimum čovječnog ponašanja od strane protivnika SAD”).

⁷⁸⁶ Rezolucija Generalne skupštine U.N. 2675 (XXV) od 9. decembra 1970. godine.

⁷⁸⁷ Treba, međutim, napomenuti da je 1998. Ujedinjeno Kraljevstvo, prilikom ratifikacije Dopunskog protokola iz 1977. iznijelo ogradu u vezi s obavezama iz člana 51 i 55 Protokola o korištenju odmazde prema civilima (vidi pismo koje je 28. januara 1998. britanski ambasador C. Hulse poslao švajcarskoj vladi, a koje je djelimično citirano u knjizi M. Sassolija i A.A. Bouviera (urednici) *How Does Law Protect in War?*, MKCK, Ženeva 1999., str. 617-618).

konvencija iz 1949. povodom iransko-iračkog rata,⁷⁸⁸ kao i Pretresno vijeće I MKSJ-a u predmetu *Martić*.⁷⁸⁹

533. Drugo, države koje su učestvovala u mnogim međunarodnim ili unutrašnjim oružanim sukobima koji su se dogodili u proteklih pedeset godina uglavnom su se uzdržavale od izjava da su imale pravo na odmazdu protiv neprijateljskog civilnog stanovništva u zoni borbi. Čini se da je to tvrdio samo Irak u iransko-iračkom ratu od 1980.-1988.,⁷⁹⁰ kao i nekoliko država kao što su Francuska 1974.⁷⁹¹ i Ujedinjeno Kraljevstvo 1998.,⁷⁹² ali samo *in abstracto* i hipotetički. Izgleda da gorepomenuti elementi podržavaju tvrdnju da su zahtjevi čovječnosti i diktati javne savjesti, kao što se to manifestira u *opinio necessitatis*, doveli do formiranja jednog običajnog pravila koje je obavezujuće i za onu šačicu država koje u nekoj fazi nisu namjeravale isključiti apstraktnu pravnu mogućnost da pribjegu odmazdi o kojoj je ovdje riječ.

534. Postojanje ovog pravila je mjerodavno, mada indirektno, potvrdila Komisija za međunarodno pravo. U svom komentaru o potparagrafu “d” člana 14 (sada člana 50) Nacrta članova o odgovornosti država, koji iz režima zakonitih protivmjera isključuje svako ponašanje koje ugrožava osnovna ljudska prava, Komisija je primijetila da član 3, koji je zajednički svim četirima Ženevskim konvencijama iz 1949., “zabranjuje svaku odmazdu u ne-međunarodnim oružanim sukobima u vezi sa izričito zabranjenim djelima, kao i svaku drugu odmazdu koja nije u skladu s apsolutnim zahtjevom za čovječnim

⁷⁸⁸ MKCK je skrenuo pažnju na sljedeće: “Iračke snage su neselektivno i sistematski bombardirale gradove i sela, prouzrokujući žrtve među civilnim stanovništvom i znatna razaranja imovine civila. Takva djela su neprihvatljiva, tim prije što su neka i najavljena kao odmazda prije nego što su učinjena. [...] Takva djela predstavljaju potpuno ignoriranje same suštine međunarodnog humanitarnog prava mjerodavnog u oružanom sukobu, a koje se zasniva na razlici između civila i vojnih snaga” (Memorandum Međunarodnog komiteta Crvenog krsta državama potpisnicama Ženevskih konvencija od 12. avgusta 1949. u vezi sa sukobom između Islamske republike Irana i Republike Iraka, u Ženevi, 7. maja 1983., djelimično citirano u knjizi M. Sassolija i A.A. Bouviera (urednici) *How Does Law Protect in War?*, MKCK, Ženeva 1999., str. 982).

⁷⁸⁹ *Tužilac protiv Milana Martića*, Pregled optužnice prema pravilu 61, Pretresno vijeće I MKSJ, predmet broj IT-95-11-R61, 8. mart 1996., para. 10-18.

⁷⁹⁰ Vidi Memorandum MKCK-a, *ibid*.

⁷⁹¹ Vidi Diplomatsku konferenciju o reafirmaciji i razvoju međunarodnog humanitarnog prava mjerodavnog u oružanom sukobu, Ženeva 1974.-77., *Official Records*, sv. VI, 1977. na str. 162. Francuska je glasala protiv odredbe koja je branila odmazdu, tvrdeći *inter alia*, da je “suprotna postojećem međunarodnom pravu” (*idem*).

⁷⁹² Vidi britansku ogradu spram Dopunskog protokola I iz 1977., *ibid*.

postupanjem.”⁷⁹³ Iz toga slijedi da je, prema mišljenju Komisije, takode zabranjena odmazda protiv civila u zoni borbi. Prema mišljenju Pretresnog vijeća, ovakav stav je ispravan. Međutim, mora se dopuniti sa dvije pretpostavke. Prvo, zajednički član 3 je sad već prerastao u međunarodno običajno pravo.⁷⁹⁴ Drugo, kako je Međunarodni sud pravde ispravno konstatirao u predmetu *Nikaragva*, on sažima osnovne pravne standarde sveobuhvatnog značaja koji su primjenjivi i u međunarodnim i u unutrašnjim oružanim sukobima.⁷⁹⁵ Doista, bilo bi apsurdno smatrati da je odmazda prema civilima kojom se ugrožava život i fizička sigurnost, a koja je zabranjena u građanskim ratovima, dozvoljena u međunarodnim oružanim sukobima ukoliko se civili nalaze u zoni borbi.

535. Takode treba skrenuti pažnju na činjenicu da je u svakom slučaju, čak i kada se smatra zakonitom, odmazda ograničena (a) načelom da to mora biti zadnja opcija u pokušajima da se neprijatelj natjera na poštovanje pravnih standarda (što znači, pored ostalog, da toj opciji pribjegava samo nakon što je unaprijed izdato upozorenje koje nije dovelo do toga da neprijatelj prestane sa zločinima), (b) obavezom da se preduzmu specijalne mjere predostrožnosti prije nego što se odmazda primijeni (može se primijeniti tek nakon što je odluka u tom smislu donešena na najvišem političkom ili vojnom nivou; drugim riječima, o tome ne mogu odlučivati lokalni komandanti), (c) načelom proporcionalnosti (koje podrazumijeva ne samo to da odmazda ne smije biti pretjerana u poređenju sa prethodnim protivpravnim ratnim činom, nego i to da mora prestati čim je prestao rečeni protivpravni čin) i (d) ‘osnovnim obzirima čovječnosti’ (kako je gore navedeno).

536. Konačno, mora se napomenuti, uz poseban osvrt na slučaj koji imamo pred sobom, da bez obzira na sadržaj običajnih pravila o odmazdi, odredbe međunarodnih ugovora koje istu zabranjuju svakako su bile primjenjive na ovaj sporni slučaj. I Hrvatska i Bosna i Hercegovina su 1993. ratificirale Dopunske protokole I i II, uz četiri Ženevske

⁷⁹³ Vidi komentar Komisije o bivšem članu 14 drugog dijela Nacrta članova u *Yearbook of the International Law Commission*, 1995., svezak II, dio drugi, A/CN.4/SER.A/1995/Add.1 (Part 2)(State Responsibility), para. 18, str. 72.

⁷⁹⁴ Vidi u ovom smislu *Military and Paramilitary Activities in and Against Nicaragua (Merits)*, presuda od 27. juna 1986., ICJ Reports 1986, str. 113, naročito u para. 218.

⁷⁹⁵ *Ibid.*, str. 114 u para. 219.

konvencije iz 1949.⁷⁹⁶ Prema tome, bez obzira na to da li se oružani sukob u sklopu kojega je izveden napad na Ahmiće smatra unutrašnjim, strane u sukobu su neosporno bile obavezane relevantnim odredbama međunarodnih ugovora kojima se zabranjuje odmazda.

4. Važnost koju Međunarodni sud može pridati sudskoj praksi u svojim nalazima o pravnim pitanjima

537. Ovo pitanje, iako je od opšte važnosti i metodološke prirode, dobija poseban značaj u ovoj presudi, jer se u velikoj mjeri zasniva na međunarodnim i nacionalnim sudskim odlukama. Prirodno je očekivati da će se Međunarodni sud oslanjati na sudske odluke, budući da su u međunarodnom pravu i materijalno i procesno krivično pravo još uvijek u povojima. Naročito, postoji relativno mali broj odredaba međunarodnih ugovora o toj temi. Nasuprot tome, kad je riječ o međunarodnim zločinima razvila se velika količina presedana, naročito poslije 2. svjetskog rata. I opet - postrijedi je potpuno razumljiv razvoj: tvorcima međunarodnog prava je bilo teško da pomire vrlo različite i često suprotstavljene nacionalne tradicije na području krivičnog prava i procesa, usvajanjem opštih pravila koja mogu na primjeren način uzeti u obzir te tradicije. Nasuprot tome, opšta načela se mogu vremenom iskristalizirati kroz njihovo pripajanje i razvijanje u nizu sudskih odluka koje su donijeli međunarodni ili nacionalni sudovi baveći se konkretnim slučajevima. Budući da je tomu tako, sasvim je logično da će se međunarodni sudovi u velikoj mjeri oslanjati na takvu sudsku praksu. Kakav pravosudni značaj treba pridati tom korpusu?

538. Značaj koji treba pripisati sudskoj praksi u velikoj mjeri zavisi i tijesno je povezan sa pravnim statusom Suda, tj. pitanjem da li je ovaj Sud međunarodni sud u punom smislu riječi. Pretresno vijeće će se zato najprije nakratko pozabaviti ovim pitanjem – pitanjem kojim se Sud do sada nije imao prilike dublje baviti.

539. Neosporno je to da je MKSJ međunarodni sud: (i) zato što je to bila namjera Savjeta bezbjednosti, što je i navedeno u rezoluciji kojom se uspostavlja Sud, (ii) zbog strukture i djelovanja ovog Suda, te zbog njegovog statusa, prava i povlastica koje uživa

⁷⁹⁶ Hrvatska je preuzela četiri Ženevske konvencije 1949. i dva Dopunska protokola 11. maja 1992., a Bosna i Hercegovina 31. decembra 1992. godine.

prema članu 30 Statuta, i (iii) zato što je obavezan da primjenjuje međunarodno pravo da bi utvrdio da li su na teritoriji bivše Jugoslavije počinjena teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Dakle, normativni korpus koji je Sud dužan primjenjivati *principaliter*, tj. da bi odlučivao o primarnim pitanjima koja se postavljaju pred njega, jeste međunarodno pravo. Tačno je i to da bi za Sud bilo vrlo uputno da se oslanja na nacionalno pravo da bi popunio eventualne *lacunae* u Statutu ili međunarodnom običajnom pravu. Na primjer, možda bi morao pažljivo iščitavati i oslanjati se na nacionalno zakonodavstvo ili nacionalne sudske odluke kako bi utvrdio da li se formiralo neko opšte načelo krivičnog prava koji je zajedničko svim glavnim sistemima svijeta.⁷⁹⁷ Dalje, Sud se možda može naći u situaciji da primjenjuje nacionalno pravo *incidenter tantum*, tj. u vršenju svoje supsidijarne nadležnosti. Na primjer, prilikom utvrđivanja da li je primjenjiv član 2 Statuta (o teškim povredama), Međunarodni sud će možda morati utvrditi da li je neko od djela iz toga člana bilo učinjeno protiv osobe koja se smatra “zaštićenom” u smislu Ženevske konvencije IV iz 1949. godine. U tu svrhu, možda će morati utvrditi da li je dotična osoba imala državljanstvo države koja nije ni neprijateljska zaraćena strana ni okupaciona sila. Jasno je da se ovo ispitivanje može izvesti samo na osnovu nacionalnog prava koje se primjenjuje na dotičnu osobu. Međutim, činjenica ostaje da je osnovni korpus pravnih normi koje je Sud obavezan primjenjivati u rješavanju predmeta, međunarodno pravo.

540. Budući da je ovaj Sud međunarodni i po svom karakteru i po tome što *principaliter* primjenjuje međunarodno pravo, on se nužno mora oslanjati na utemeljene izvore međunarodnog prava i, unutar tog okvira, na sudske odluke. Kakav značaj treba pridavati takvim odlukama? Pretresno vijeće smatra da se one trebaju koristiti samo kao “pomoćni način za utvrđivanje pravnih normi” (kako je to formulirano u članu 38(1)(d) Statuta Međunarodnog suda pravde, koji se mora smatrati izrazom međunarodnog običajnog prava). Prema tome, uopšteno govoreći, a u zavisnosti od toga kolika je obavezujuća snaga odluka Žalbenog vijeća Međunarodnog suda za Pretresno vijeće, Međunarodni sud ne može podržati doktrinu obavezujućeg presedana (*stare decisis*) koji važi u zemljama anglo-saksonskog prava. Doista, ova doktrina između ostalog

⁷⁹⁷ Na takav metod osvrće se i *Izveštaj generalnog sekretara shodno paragrafu 2 Rezolucije 808 Savjeta bezbjednosti (1993.)*, (S/25704), 3. maj 1993., u paragrafu 58 (u daljem tekstu: *Izveštaj generalnog*

podrazumijeva izvjesnu mjeru hijerarhije u sudskom sistemu. U međunarodnoj zajednici nema takvog hijerarhijskog sistema. Jasno je da sudski presedan nije izdvojeni izvor prava u rješavanju međunarodnih krivičnih predmeta. Međunarodni sud nije vezan presedanima koje su postavili drugi međunarodni krivični sudovi poput Nirnberškog ili Tokijskog tribunala, a naročito ne predmetima koji su se pojavili pred nacionalnim sudovima koji su presuđivali o međunarodnim zločinima. Slično tome, Međunarodni sud se ne može osloniti ni na skup predmeta, a kamoli na pojedinačni presedan, kao dovoljan osnov za utvrđivanje nekog pravnog načela: autoritet presedana (*auctoritas rerum similiter judicatarum*) može se sastojati jedino u ukazivanju na moguće postojanje nekog međunarodnog pravila. Tačnije, presedani mogu biti dokaz postojanja običajnog pravila u tom smislu da ukazuju na postojanje *opinio iuris sive necessitatis* i međunarodne prakse o određenoj temi, ili mogu biti naznaka da se formiralo neko opšte načelo međunarodnog prava. Alternativno, presedani mogu imati ubjedljiv autoritet kad se postavlja pitanje postojanja nekog pravila ili načela, tj. mogu uvjeriti Sud da je ranije donešena odluka ponudila tačno tumačenje postojećeg prava. Očito, u ovom slučaju bi ranije sudske odluke mogle uvjeriti sud da je primijenio tačan pristup, ali taj zaključak ne nameću samom svojom težinom kao presedana. Stoga se može reći da se Justinijanova maksima, po kojoj sudovi moraju presuđivati na osnovu snage zakona, a ne sudske prakse (*non exemplis, sed legibus iudicandum est*), takode odnosi na ovaj Sud kao i na ostale međunarodne krivične sudove.

541. Kao što je gore navedeno, sudske odluke mogle bi se pokazati od neprocjenjive važnosti za utvrđivanje postojećeg prava. Tu bi ponovo valjalo upozoriti na potrebu da se napravi razlika između pojedinih kategorija odluka i na težinu koju im valja shodno tome pripisati u svrhu pronalaženja nekog međunarodnog pravila ili načela. Ne može se poreći da valja pridati veliku važnost odlukama međunarodnih krivičnih sudova poput Nirnberškog ili Tokijskog tribunala, kao i odlukama nacionalnih sudova koji su funkcionirali po osnovu i na snazi Zakona broj 10 Kontrolnog savjeta, zakonskog akta koji su 1945. godine zajedno donijele četiri Okupacione snage, odražavajući tako međunarodni dogovor između velikih sila o pravu koje se primjenjuje na međunarodna krivična djela i nadležnosti sudova koji su pozvani da o tim zločinima rješavaju. Ovi

sekretara).

sudovi su funkcionirali prema međunarodnim instrumentima koji su sadržavali odredbe koje su ili bile odraz postojećeg prava ili su već bile prerasle u međunarodno običajno pravo. U mnogim slučajevima ne može se pridati ništa manja vrijednost odlukama o međunarodnim krivičnim djelima koje su izrekli nacionalni sudovi koji su djelovali na osnovu Konvencije o genocidu iz 1948., Ženevskih konvencija iz 1949., Protokola iz 1977. i sličnih međunarodnih ugovora. U tim slučajevima, činjenica da je nacionalni sud djelovao na osnovu međunarodnog okvira i da je u suštini primjenjivao međunarodno materijalno pravo, može dati veliku težinu njegovim odlukama. Za razliku od toga, zavisno od okolnosti svakog slučaja, odluke nacionalnih sudova o ratnim zločinima ili zločinima protiv čovječnosti koje su donijete na osnovu nacionalnog zakonodavstva, imale bi, uopšteno govoreći, relativno manju težinu.

542. Ukratko, međunarodni krivični sudovi kao što je ovaj Međunarodni sud moraju uvijek pažljivo razmotriti odluke drugih sudova prije nego što se oslone na njihov ubjedljiv autoritet u pogledu postojećeg prava. Štaviše, oni bi trebali primjenjivati stroži kriterijum prilikom analize nacionalnih odluka nego prilikom analize međunarodnih presuda, budući da su potonje barem zasnovane na istom korpusu prava koji se primjenjuje na međunarodnim sudovima, dok pređašnje u principu, odnosno prvenstveno, primjenjuju nacionalno pravo, ili tumače međunarodna pravila kroz prizmu nacionalnog zakonodavstva.

B. Zločini protiv čovječnosti

1. Objektivni i subjektivni elementi krivičnih djela iz člana 5

543. Član 5 Statuta Međunarodnog suda bavi se zločinima protiv čovječnosti. Suština ovih zločina sastoji se u sistematskoj politici određenih razmjera i težine, a koja je usmjerena protiv civilnog stanovništva. U odluci shodno pravilu 61 u predmetu *Nikolić*, Pretresno vijeće je okvirno definiralo tri zasebna elementa zločina protiv čovječnosti prema Statutu MKSJ-a:⁷⁹⁸

⁷⁹⁸ *Tužilac protiv Nikolića*, Odluka po pravilu 61, Pretresno vijeće, 20. oktobar 1995., (u daljem tekstu *Tužilac protiv Nikolića*, Odluka po pravilu 61), u para. 26.

Prvo, krivična djela moraju biti usmjerena protiv civilnog stanovništva, koje učinioci tih djela prepoznaju kao posebnu grupu. Drugo, krivična djela moraju, do izvjesne mjere, biti organizovana i sistematska. Iako ne moraju biti u vezi sa politikom koja je organizovana na nivou države, u konvencionalnom smislu te riječi, ona ne mogu biti samo djelo izolovanih pojedinaca. Na kraju, krivična djela, shvaćena u cjelini, moraju biti određene razmjere i težine.

544. Sljedeći elementi se mogu identificirati kao osnovni elementi zločina protiv čovječnosti: prvo, postojanje oružanog sukoba; drugo, djela su bila dio rasprostranjenog ili sistematskog činjenja krivičnih djela usmjerenih protiv civilnog stanovništva (uslov da vršenje krivičnih djela bude rasprostranjeno ili sistematsko je disjunktivan⁷⁹⁹) i konačno, da je učinilac bio svjestan šireg konteksta u kome je počinio dotično djelo.⁸⁰⁰

2. Uslov oružanog sukoba

545. Postavivši zahtjev da zločini protiv čovječnosti moraju biti počinjeni ili u unutrašnjem ili u međunarodnom oružanom sukobu, Savjet bezbjednosti je, uspostavljajući Međunarodni sud, možda definirao krivično djelo u članu 5 uže nego što je potrebno prema međunarodnom običajnom pravu.⁸⁰¹ Ipak je za potrebe člana 5 dovoljno da se djelo dogodilo u vrijeme trajanja bilo kakvog oružanog sukoba. Vrsta i priroda takvog sukoba - da li je međunarodni ili unutrašnji - prema tome je nebitna.⁸⁰² Može se reći da postoji oružani sukob gdje god se u odnosima između država pribjegne korištenju oružane sile ili gdje između vlasti i organiziranih oružanih grupa, ili između takvih grupa unutar jedne države, dulje vrijeme postoji oružano nasilje.⁸⁰³

⁷⁹⁹ Kao što je Pretresno vijeće reklo u svojoj presudi: "sada je ustaljeno da uslov da djela budu usmjerena protiv civilnog "stanovništva" može biti ispunjen ako se djela događaju bilo na rasprostranjenoj osnovi ili na sistematski način" (*Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 646).

⁸⁰⁰ *Ibid.*, u para. 626 i 657.

⁸⁰¹ Vidi *Tužilac protiv Tadića*, (IT-94-1-AR72), Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, Žalbeno vijeće, 2. oktobar 1995., (u daljem tekstu, *Tadić*, Odluka žalbenog vijeća o nadležnosti, 2. oktobra 1995.) u para. 141: "Danas je opšteprihvaćeno pravilo međunarodnog običajnog prava da zločini protiv čovečnosti ne moraju da budu vezani za međunarodni oružani sukob. U stvari ... međunarodno običajno pravo ne zahteva nužno da postoji veza između zločina protiv čovečnosti i bilo kakvog sukoba."

⁸⁰² *Ibid.*, u para. 142: "Na član 5 se može pozivati kao na osnov za nadležnost za zločine koji su učinjeni bilo u unutrašnjem, bilo u međunarodnom sukobu".

⁸⁰³ *Ibid.*, u para. 70.

546. Priroda nekusa koji se traži u členu 5 Statuta jeste naprosto to da djelo mora biti geografski i vremenski povezano s oružanim sukobom.⁸⁰⁴

3. “Usmjeren protiv civilnog stanovništva”

547. Čini se da je zamišljena šira definicija pojma “civilno” i “stanovništvo”. Ovo je opravdano, kao prvo, predmetom i svrhom opštih načela i pravila humanitarnog prava, a naročito onih koja brane zločine protiv čovječnosti. Smisao potonjih je da zaštite osnovne ljudske vrijednosti zabranom zvjerstava koja vrijeđaju ljudsko dostojanstvo. Nije jasno zašto bi samo civili, a ne i borci, bili zaštićeni ovim pravilima (naročito pravilom koje zabranjuje progon), budući da se može smatrati da ova pravila imaju širi humanitarni obim i svrhu od onih koja zabranjuju ratne zločine. Međutim, suočeno sa izričitim ograničenjem postavljenim u členu 5, Pretresno vijeće smatra da riječ “civili” ipak valja šire tumačiti, tim više što ograničenje u členu 5 predstavlja odstupanje od međunarodnog običajnog prava.

548. Gornja postavka nalazi potvrdu u sudskoj praksi. Za slučaj koji razmatramo osobito je relevantan zaključak u predmetu *Barbie*⁸⁰⁵ (premda se bazira na opštem međunarodnom pravu), koji glasi: “Nečovječna djela i progoni koji su počinjeni na sistematski način u ime države koja sprovodi politiku ideološke supremacije, ne samo protiv osoba zbog njihove pripadnosti rasnoj ili vjerskoj zajednici, već i protiv protivnika te politike, kakav god bio oblik njihovog “protivljenja”, može se smatrati zločinom protiv čovječnosti.”⁸⁰⁶ U Odluci po pravilu 61 u predmetu *Vukovar* od 3. aprila 1996., Pretresno vijeće je zaključilo da se zločini protiv čovječnosti mogu činiti čak i u slučajevima gdje su žrtve u nekom trenutku nosile oružje.⁸⁰⁷

⁸⁰⁴ U tom smislu, Žalbena vijeće u predmetu Tadić je primijetilo da “[...] vremenski okvir primjenjivih pravila jasno se proširuje van konkretnih neprijateljstava. Osim toga, [...] relativno slobodna formulacija [...] sugerše i širok geografski okvir.” (*ibid.*, u para. 69).

⁸⁰⁵ Predmet *Barbie*, francuski Kasacioni sud (Krivično vijeće), 20. decembar 1985., 78 ILR 125.

⁸⁰⁶ *Ibid.*, na str. 137.

⁸⁰⁷ Po ovoj tački, Pretresno vijeće je smatralo da “iako prema odredbama člana 5 Statuta ovog Suda [...] borci u tradicionalnom smislu te riječi ne mogu biti žrtve zločina protiv čovječnosti, to se ne odnosi na pojedince koji su u određenom trenutku djelovali kao pokret otpora. Kao što je primjetila Komisija eksperata osnovana rezolucijom 780 Savjeta bezbjednosti, “čini se očiglednim da se član 5 prvenstveno odnosi na civile, što će reći ljude koji nisu borci. To, međutim, ne treba dovesti ni do kakvih ishitrenih zaključaka u vezi sa ljudima koji su u nekom određenom trenutku nosili oružje. ... Informacije o opštim okolnostima su relevantne za tumačenje ove odredbe u skladu sa njenom svrhom”. (*Tužilac protiv Mrkšića*

549. Stoga, prisustvo onih koji su aktivno uključeni u sukob ne bi trebalo spriječiti da se stanovništvo karakterizira kao civilno, te da se oni koji su aktivno uključeni u pokret otpora mogu kvalificirati kao žrtve zločina protiv čovječnosti.

4. Mogu li se zločini protiv čovječnosti sastojati od izoliranih djela?

550. U opštim crtama, sama priroda krivičnih djela nad kojima Međunarodni sud prema članu 5 ima nadležnost, imajući u vidu činjenicu da ista moraju biti 'usmjerena protiv civilnog stanovništva,' jamči da se neće teretiti za jedan određeni čin, već naprotiv za obrazac ponašanja.⁸⁰⁸ Ipak, pod određenim okolnostima, pojedinačno djelo sačinjavaće zločin protiv čovječnosti ako se dogodilo unutar traženog konteksta.⁸⁰⁹ Na primjer, djelo potkazivanja susjeda Jevreja nacističkim vlastima, ukoliko je učinjeno u kontekstu rasprostranjenog progona, smatrano je zločinom protiv čovječnosti.⁸¹⁰ Međutim, jedno *izolirano* djelo, npr. zvjerstvo koje se nije dogodilo unutar takvog konteksta, to ne može biti.

5. Smišljena politika kao element

551. Što se tiče "oblika vladine, organizacijske ili grupne politike" koja treba usmjeravati djela o kojima je riječ, Pretresno vijeće je primijetilo da, iako koncept zločina protiv čovječnosti nužno podrazumijeva element politike, postoji sumnja da li je to strogi uslov, kao takav, za zločine protiv čovječnosti. U svakom slučaju, čini se da nije nužno da takva politika bude eksplicitno formulirana, niti da bude politika *države*.⁸¹¹

i ostalih, Pregled optužnice po pravilu 61, 3. april 1996., para. 29, citirano u *Report of the Commission of Experts established pursuant to Security Council Resolution 780*, Doc. S/1994/674, para. 78.)

⁸⁰⁸ *Tadić*, Odluka o prigovoru odbrane na formu optužnice, 14. novembar 1995. u para. 11.

⁸⁰⁹ Po ovom pitanju, Pretresno vijeće u predmetu *Tadić* smatralo je da "[o]čito, pojedinačno djelo nekog počinioca preduzeto u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada protiv civilnog stanovništva za sobom povlači pojedinačnu krivičnu odgovornost i pojedinačni počinitelj ne mora počiniti brojna krivična djela da bi bio odgovoran. Iako je tačno da izolovana, nasumična djela ne treba da budu uključena u definiciju zločina protiv čovječnosti, to je svrha zahtjeva da djela budu usmjerena protiv civilnog stanovništva i stoga "čak i izolovano djelo može da predstavlja zločin protiv čovječnosti ako je proizvod političkog sistema zasnovanog na teroru ili progonu" (*Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 649, bilješke su izbačene).

⁸¹⁰ Vidi npr. presude Vrhovnog suda za Britansku zonu u *Entscheidungen des Obersten Gerichtshofes für die Britische Zone in Strafsachen*, sv. I, str. 6 *et seq.*, 19 *et seq.*, 39 *et seq.*, 45 *et seq.*, 49 *et seq.* i 56 *et seq.*

⁸¹¹ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., u para. 653, gdje je Pretresno vijeće smatralo da je "razlog što zločini protiv čovječnosti toliko potresaju savjest čovječanstva i opravdavaju intervenciju međunarodne zajednice je to što oni nisu izolovana, nasumična djela pojedinaca već proizlaze iz namjernog nastojanja uperenog protiv civilnog stanovništva." /Vijeće/ je dalje objasnilo da, iako se ovaj zahtjev

552. U nacionalnoj i međunarodnoj sudskoj praksi takode se naglašava zahtjev da zločini protiv čovječnosti u najmanju ruku moraju biti tolerirani od strane države, vlade ili entiteta. Krivična djela koja su u pitanju takode mogu biti vršena pod pokroviteljstvom države ili pak mogu biti dio politike vlade ili entiteta koji *de facto* ima vlast na određenoj teritoriji.⁸¹²

553. U nacionalnoj sudskoj praksi postoji tendencija da se naročito naglašava da su zločini protiv čovječnosti obično manifestacija zločinačke politike vlasti. Kao što je Vrhovni sud Kanade primjetio u predmetu *Finta*.⁸¹³

Kad je riječ o zločinima protiv čovječnosti, glavni problem su događanja kao što je progon koji se izvodi pod pokroviteljstvom ili uz odobrenje države, a ne privatna osoba koja osjeća posebnu mržnju prema određenoj grupi ili javnosti uopšte.

554. Gorepomenute presude i ostale po istom pitanju implicitno ilustriraju prirodu i implikacije veze između krivičnog djela i rasprostranjene ili sistematske prakse zlostavljanja koja je neophodna da bi se krivično djelo okvalificiralo kao zločin protiv čovječnosti. K tomu, one nam omogućuju da odgovorimo na pitanje da li krivično djelo mora biti izvršeno od strane ili u ime organa ili agenata države ili vlasti, ili može biti izvršeno od strane pojedinaca koji ne nastupaju u službenom svojstvu, a u potonjem slučaju, da li krivično djelo mora biti odobreno ili bar prešutno dozvoljeno ili tolerirano od strane organa vlasti da bi sačinjavalo zločin protiv čovječnosti.

555. Dok zločine protiv čovječnosti obično vrše državni organi, tj. pojedinci u službenom svojstvu, kao što su vojni komandanti, vojna lica itd., mogu postojati slučajevi

tradicionalno shvata tako da znači da mora postojati neka vrsta državne politike da se vrše ova djela u ovom periodu, to više nije bio slučaj (*ibid.*, u para. 654). Vidi takode *Tužilac protiv Nikolića*, Odluka po pravilu 61 u para. 26: "Iako ona [krivična djela o kojima je riječ] ne moraju biti u vezi sa politikom koja je uspostavljena na državnom nivou, u konvencionalnom smislu te riječi, ona ne mogu biti djelo izolovanih pojedinaca samih za sebe."

⁸¹² Sud je smatrao i u predmetu *Barbie*, (francuski Kasacioni sud (Krivično vijeće), 3. juni 1988., 100 ILR 331 na str. 336) i u predmetu *Touvier* (Francuska, Žalbeni sud Pariza, Prvo vijeće Tužilaštva, 13. april 1992.); Kasacioni sud (Krivično vijeće), 27. novembar 1992., 100 ILR 338 na str. 351), da su zločini protiv čovječnosti djela učinjena na sistematski način u ime države koja na taj način sprovodi politiku ideološke hegemonije.

⁸¹³ *R v Finta* [1994] 1 S.C.R. 70 na str. 733.

u kojima su počinioci takvih krivičnih djela pojedinci koji nemaju niti službeni status, niti rade u ime organa vlasti. Čini se da postojeća sudska praksa ukazuje na to da se u ovim slučajevima zahtijeva neka vrsta eksplicitnog ili implicitnog odobrenja ili podrške od strane države ili organa vlasti, ili da je neophodno da krivično djelo bude jasno podržano opštom politikom vlade ili da se jasno uklapa u takvu politiku. Uz mnoge odluke koje se tiču zločina protiv čovječnosti učinjenih od strane pojedinaca koji nastupaju u privatnom svojstvu,⁸¹⁴ moglo bi se pokazati da je za ovaj predmet prilično relevantan i predmet *Weller*. U ovom predmetu izrečeno je šest različitih presuda od strane njemačkih sudova nakon 2. svjetskog rata,⁸¹⁵ a odnosio se na zlostavljanje jevrejskih civila od strane dvije osobe pod komandom SS-ovca Wellera, koji u to vrijeme nije bio u uniformi i djelovao je po vlastitom nahodenju. Nakon što su oštećene strane prijavile slučaj Jevrejskoj zajednici, koja se zatim žalila lokalnom Gestapou, šef Gestapoa je obavijestio oštećene Jevreje da su Wellerova djela bila izoliran slučaj koji neće ni na koji način biti odobren. Nakon toga Gestapo je pozvao Wellera i okružni vođa nacističke partije ga je oštro ukorio. U žalbenom postupku pred Vrhovnim sudom za britansku zonu konstatirano je da je to krivično djelo zaista bilo zločin protiv čovječnosti, s obrazloženjem da je dovoljno da je nasrtaj na ljudsko dostojanstvo bio povezan sa nacional-socijalističkim sistemom vlasti i hegemonije.⁸¹⁶

⁸¹⁴ Vidi u tom smislu njemačke slučajeve 'denuncijacije', *ibid.*

⁸¹⁵ Vidi odluku *Landgericht-a* iz Mönchengladbacha od 16. juna 1948. (neobjavljena), odluku *Oberlandsgericht-a* iz Diseldorfa od 21. oktobra 1948. (neobjavljena) i odluku njemačkog Vrhovnog suda u Britanskoj okupacionoj zoni od 21. decembra 1948. (u *Entscheidungen, ibid.*, vol. 1, str. 203-208), odluku *Schwurgericht-a* iz Mönchengladbacha od 20. aprila 1949. (neobjavljena), odluku njemačkog Vrhovnog suda u Britanskoj okupacionoj zoni od 10. oktobra 1949. (neobjavljena) i odluku *Schwurgericht-a* iz Mönchengladbacha od 21. juna 1950. godine (neobjavljena).

Gorepomenute odluke su u arhivi Suda (ljubaznošću *Nordrhein Westfälisches Hauptstaatsarchiv-a* stavljene su Sudu na raspolaganje).

⁸¹⁶ U tom smislu je Vrhovni sud primijetio da su "djela koja su naizgled ili zaista proistekla iz uglavnom ličnih odluka, često su i spremno korištena od strane nacional-socijalističkih vođa u svrhu njihovih kriminalnih ciljeva i planova. To je bilo tačno čak i za djela koja prema spolja nisu bila odobravana [...] Veza, u ovom smislu, sa nacional-socijalističkim sistemom vlasti i tiranije očito postoji u slučaju pred nama budući da su se djela optuženog uklopila u brojne mjere progona koje su preduzimane prema Jevrejima u Njemačkoj ili su se mogle preduzeti protiv njih. [...] Veza sa nacional-socijalističkim sistemom vlasti i tiranije ne postoji samo u slučaju onih djela koja su naredena ili odobrena od strane hegemonu; ta veza postoji i kada se takva djela jedino mogu objasniti atmosferom i uslovima koje su stvorile vlasti. Prvostepeni sud [stoga] nije bio u pravu kad je pridao odlučujući značaj činjenici da je optuženi "prekoren" nakon djela i da je čak i Gestapo osudio ispad kao izolirani prekršaj. Da se ovo djelo ipak uklapa u progon Jevreja koji je sprovodila država i partija vidi se iz činjenice da optuženi ... nije smatran krivično odgovornim ... u skladu sa težinom njegove krivice..." (Vidi *Entscheidungen, ibid.*, vol. 1, str. 206-207).

6. Svijest o kontekstu unutar kojeg djeluje počinitelj: uslov *mens rea*

556. Određivanje elemenata iz kojih se sastoji *mens rea* zločina protiv čovječnosti pokazalo se izuzetno teškim i kontroverznim. Ipak, čini se da se potrebna *mens rea* zločina protiv čovječnosti sastoji iz (1) *namjere* da se izvrši dato krivično djelo u kombinaciji sa (2) *svijesti* o širem kontekstu unutar koga se krivično djelo događa.⁸¹⁷

557. U vezi sa potonjim uslovom (svijest), MKSR je u predmetu *Tužilac protiv Kayisheme* primijetio sljedeće:⁸¹⁸

[u]činilac mora svjesno činiti zločine protiv čovječnosti u smislu da mora razumjeti cjelokupni kontekst svog djela. [] Dio onoga što djelo (ili djela) pojedinca pretvara u zločin protiv čovječnosti jeste uključivanje tog djela u višu dimenziju kriminalnog ponašanja; stoga, da bi optuženi mogao za to snositi krivicu, on mora biti svjestan te više dimenzije. Shodno tome, aktuelna ili izvedena svijest o širem kontekstu napada, dakle da optuženi mora znati da su njegovo djelo (ili djela) dio rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo i da su u skladu sa nekom vrstom politike ili plana, neophodna je da zadovoljni traženi element *mens rea* kod optuženog.

558. Dva aspekta ovog subjektivnog uslova za zločine protiv čovječnosti sada su učinjeni nespornima. U skladu sa odlukom Žalbenog vijeća u predmetu *Tužilac protiv Tadića*, zločini protiv čovječnosti moraju biti počinjeni sa diskriminatornom namjerom samo kada se radi o kategoriji "progona" prema članu 5(h), što je jedina kategorija u kojoj je diskriminacija integralni element zabranjenog činjenja. Inače diskriminatorni

Vrhovni sud za Britansku zonu vratio se na ovo pitanje, mada samo površno, u svojoj odluci od 10. oktobra 1949. (neobjavljena) gde je ponovio svoj stav po pitanju zločina protiv čovječnosti (vidi str. 4-5 kucanog teksta).

⁸¹⁷ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 656. Vidi takode *ibid.*, para. 659, gdje je rečeno da "ako počinitelj ima svijest, bilo stvarnu ili izvedenu tumačenjem, o tome da su se ta djela događala na rasprostranjenoj ili sistematskoj osnovi ... to je dovoljno da se smatra odgovornim za zločine protiv čovječnosti. Stoga počinitelj mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo, znati da se njegovo djelo uklapa u napad ..." Treba primijetiti nedavni nalaz Žalbenog vijeća u predmetu *Tadić*, koje je smatralo da je Pretresno vijeće pogriješilo kad se pozložilo negativnim elementom; naime, da se zločini protiv čovječnosti ne smiju vršiti iz isključivo ličnih pobuda učinioca: *Tužilac protiv Tadića* (IT-94-1-A), Presuda, Žalbeno vijeće, 14. juli 1999. (u daljem tekstu *Tadić*, Presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999.), u para. 248-52.

⁸¹⁸ *Prosecutor v. Kayishema and Ruzindana*, Presuda, 21. maj 1999. (u daljem tekstu: *Kayishema and Ruzindana*, Presuda, 21. maj 1999.), para. 133-4.

animus nije suštinski sastojak *mens rea* zločina protiv čovječnosti.⁸¹⁹ Kao takve, *pobude* (za razliku od *namjere*) optuženog, takode nisu od bitne važnosti.⁸²⁰

7. Konstitutivna krivična djela

559. Predmet koji je pred nama sadrži tačke o ubistvu prema članu 5(a) (tačke 2, 4, 6, 8, 12 i 16), progon prema članu 5(h) (tačka 1) i nečovječno postupanje prema članu 5(i) (tačke 10, 14 i 18). Ubistvo i nečovječno postupanje će se raspraviti ovdje, a progon će biti dio posebne analize.

(a) Član 5(a): ubistvo

560. Sastavni elementi ubistva prema članu 5(a) Statuta dobro su poznati.⁸²¹ Uključuju smrt žrtve kao posljedicu činjenja ili nečinjenja optuženog, gdje je ponašanje optuženog bilo bitan uzrok smrti žrtve.⁸²² Može se reći da je optužena osoba kriva za ubistvo ukoliko je postupala na protivpravan način, sa namjerom da ubije drugog ili da toj osobi nanese teške tjelesne povrede, i time izazvala smrt te osobe.

561. Tražena *mens rea* ubistva po članu 5(a) jeste namjera da se izvrši ubistvo ili namjera da se nanese teška tjelesna povreda uz bezobzirnu nebrigu za ljudski život.⁸²³ U predmetu *Kayishema* navedeno je da potrebni standard *mens rea* zahtijeva namjerno ubijanje i to sa predumišljajem. Posljedica je rezultat predumišljaja kada je akter formulirao svoju namjeru da ubije nakon što je o tome razložno razmislio. Posljedica je namjeravana kada ona predstavlja cilj aktera ili kada je akter svjestan da će se ona dogoditi slijedeći uobičajeni tok događaja.⁸²⁴

⁸¹⁹ *Tadić*, Presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999., u para. 305.

⁸²⁰ *Ibid.*, u para. 272.

⁸²¹ Kao što je primjetila Komisija za međunarodno pravo: "Ubistvo je krivično djelo koje je jasno shvaćeno i dobro definirano u nacionalnom pravu svake države. Ovo zabranjeno djelo ne zahtijeva dalje objašnjenje." (*Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Eighth Session*, 6. maj – 26. juli 1996., str. 96, Komentar člana 18 (Zločini protiv čovječnosti), 51. sjednica, Supp. No. 10, UNGAOR (A/51/10), para. 7).

⁸²² *Prosecutor v. Akayesu*, (ICTR-96-4-T), Presuda, Pretresno vijeće, 2. septembar 1998., (u daljem tekstu: *Akayesu*, Presuda, 2. septembra 1998.), u para. 589.

⁸²³ *Idem*.

⁸²⁴ *Kayishema and Ruzindana*, Presuda, 21. maja 1999., u para. 139.

(b) Član 5(i): druga nečovječna djela

562. Fraza “druga nečovječna djela” uzeta je iz člana 6(c) Londonskog sporazuma i člana II(1)(c) Zakona broj 10 Kontrolnog savjeta.

563. Postoji bojazan da ovoj kategoriji nedostaje preciznosti i da je suviše opšta da bi dala siguran kriterijum za rad Međunarodnog te da je stoga protivna načelu “određenosti” krivičnog djela u zakonu. Zato je nužno odrediti šta spada u ovu kategoriju. Fraza “ostala nečovječna djela” namjerno je smišljena kao rezidualna kategorija, zato što se smatralo da je nepoželjno za ovu kategoriju da se iscrpno nabraja. Iscrpna kategorizacija bi naprosto stvorila mogućnost za izbjegavanje slova zabrane. Značaj zadržavanja takve kategorije osvijetlio je MKCK kada je komentirao šta bi predstavljalo kršenje obaveze da se obezbijedi “čovječno postupanje” koja stoji u zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija.⁸²⁵

[U]vijek je opasno pokušati biti previše detaljan – naročito u ovoj oblasti. Koliko god pažljivo bio sastavljen spisak raznih oblika nanošenja boli ili štete, ne bi nikada bilo moguće mjeriti se sa maštom budućih mučitelja koji će poželjeti da zadovolje svoje zvjerske instinkte; što se više teži za preciznošću i potpunošću spiska, to on postaje restriktivniji. Prihvaćena formulacija je fleksibilna, a istovremeno i precizna.

564. U tumačenju fraze o kojoj je riječ, oslanjanje na pravilo tumačenja *eiusdem generis* nije od velike pomoći. Prema ovom pravilu, ta fraza bi uključivala *radnje slične* onima koje su konkretno navedene. Tačno je da se nekoliko sudova oslanjalo na takvo pravilo tumačenja u vezi sa članom 6(c) Londonskog dogovora. Tako je, na primjer, u predmetu *Tarnek*, Okružni sud Tel–Aviva u odluci od 14. decembra 1951. zaključio da se definicija “drugih nečovječnih djela” postavljena u izraelskom Zakonu o nacistima i nacističkim kolaboracionistima (kažnjavanje) iz 1950., koji ponavlja definiciju iz člana 6(c), može primijeniti samo na ona nečovječna djela koja su po svojoj prirodi i težini

⁸²⁵ Komentar MKCK-a o Ženevskoj konvenciji IV o zaštiti civilnih osoba u vrijeme rata (1958., repr. 1994), str. 39.

slična onima koja su precizirana u definiciji.⁸²⁶ Ovom pravilu tumačenja nedostaje preciznosti i suviše je uopšteno da bi pružalo sigurno mjerilo za rad Suda.

565. Statut stalnog Međunarodnog krivičnog suda (MKS) (član 7(k)) daje detaljniju formulaciju značenja drugih nečovječnih djela od Statuta MKSJ: “druga nečovječna djela slične vrste, kojima se namjerno uzrokuje velika patnja ili teške povrede tijela ili duševnog ili tjelesnog zdravlja”.⁸²⁷ Međutim, ni ova odredba ne daje čak ni indirektnu indiciju o pravnim standardima koji bi nam omogućili da identificiramo zabranjena nečovječna djela.⁸²⁸

566. Uži parametri za tumačenje fraze “druga nečovječna djela” mogu se identificirati u međunarodnim standardima o ljudskim pravima kao što su oni postavljeni u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948. i u dva Pakta Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima iz 1966. Oslanjajući se na razne odredbe iz ovih tekstova, moguće je identificirati jedan skup osnovnih prava koja pripadaju ljudskim bićima, kršenje kojih može sačinjavati, zavisno od pratećih okolnosti, zločin protiv čovječnosti. Tako, na primjer, teški oblici okrutnog i ponižavajućeg postupanja prema osobama pripadnicima određene etničke, vjerske ili političke grupe ili rase, ili ozbiljne, rasprostranjene ili sistematske manifestacije okrutnog ili ponižavajućeg ili degradirajućeg postupanja sa

⁸²⁶ Vidi 18 *ILR*, 1951, str. 540. Vidi takođe slučaj *Enigster* (odluka istog suda od 4. januara 1952.), *ibid.*, na str. 541-2.

⁸²⁷ U vezi sa jednim sličnim konceptom, “nečovječno postupanje” prema članu 2(b) (teške povrede), Pretresno vijeće MKSJ-a u predmetu *Delalić i ostali* smatralo je da se “nečovječno postupanje” sastoji iz “namjernog činjenja ili nečinjenja [...] koje prouzrokuje tešku duhovnu ili fizičku patnju ili povrede ili se sastoji iz ozbiljnog napada na ljudsko dostojanstvo” (*Tužilac protiv Delalića i ostalih*, (IT-96-21-T), Presuda, Pretresno vijeće, 16. novembar 1998., (u daljem tekstu: *Delalić i ostali*, Presuda, 16. novembar 1998.), u para. 543). Pretresno vijeće je takođe predložilo i negativnu definiciju, prema kojoj je nečovječno postupanje ono postupanje koje izaziva veliku duhovnu ili fizičku patnju, ali ne dovoljnu da bi se smatralo mučenjem, ili mu nedostaje jedan od elemenata mučenja (npr. zabranjena svrha ili zvanično sankcioniranje). (*Ibid.* at para. 542). Da li određeno ponašanje predstavlja nečovječno postupanje određuje se od slučaja do slučaja i čini se da je to pitanje činjenica (*ibid.*, u para. 544. Vidi takođe *Kayishema and Ruzindana*, Presuda, 21. maj 1999., u para. 151: “[D]jela koja dostižu nivo nečovječnog ponašanja trebaju se određivati od slučaja do slučaja”).

⁸²⁸ Komisija za međunarodno pravo, komentirajući član 18 svog Nacrta kodeksa krivičnih djela dalje navodi da “[K]omisija prihvata da je bilo nemoguće uspostaviti iscrpnu listu nečovječnih djela koja mogu činiti zločine protiv čovječnosti. Prvo, ova kategorija djela je zamišljena da uključi samo dodatna djela koja su po težini slična onima navedenim u prethodnim podparagrafima. Drugo, djelo mora stvarno kod ljudskog bića izazvati povredu fizičkog ili duhovnog integriteta, zdravlja ili ljudskog dostojanstva” (*Report of the International Law Commission on the Work of its Forty-Eighth Session*, 6. maj – 26. juli 1996., UNGAOR 51st Sess. Supp. No. 10 (A/51/10) (Zločini protiv mira i bezbjednosti čovječanstva), u para. 17, na str. 103).

diskriminatornom ili persekutornom namjerom sigurno se mogu smatrati zločinima protiv čovječnosti: nečovječno ili ponižavajuće postupanje zabranjeno je Paktom Ujedinjenih nacija o građanskim i političkim pravima (član 7), Evropskom konvencijom o ljudskim pravima iz 1950. (član 3), Među-američkom konvencijom o ljudskim pravima od 9. juna 1994. (član 5) i Konvencijom protiv mučenja iz 1984. (član 1).⁸²⁹ Slično tome, ovaj izraz nesumnjivo obuhvata prisilno premještanje grupa civila (koje je do izvjesne mjere obuhvaćeno članom 49 IV konvencije iz 1949. i članom 17(1) Dopunskog protokola II iz 1977.), prisilnu prostituciju (koja prema većini međunarodnih instrumenata o ljudskim pravima nedvojbeno predstavlja ozbiljan nasrtaj na ljudsko dostojanstvo), kao i prisilni nestanak osoba (zabranjen Rezolucijom Generalne skupštine 47/133 od 18. decembra 1992. i Međuameričkom konvencijom od 9. juna 1994. godine). Jasno je da sva ova i druga slična djela moraju biti počinjena sistematski i rasprostranjeno. Drugim riječima, moraju biti isto toliko teška kao i druge kategorije krivičnih djela koje su navedene u ostalim odredbama člana 5. Kad su pravni parametri za određivanje sadržaja kategorije “nečovječnih djela” jednom identificirani, upotreba pravila *eiusdem generis* za potrebe poređenja ili procjene težine zabranjenog djela može biti opravdana.

⁸²⁹ U svrhu konkretnog određivanja onoga šta predstavlja okrutno, uvredljivo, ponižavajuće ili degradirajuće postupanje, može se naravno osloniti na važnu sudsku praksu relevantnih međunarodnih tijela, a najviše Komiteta Ujedinjenih nacija za mučenje, Evropske komisije i Suda za ljudska prava. Vrijedi dodati da se jedan sud u Belgiji već 1950. godine oslonio na standarde postavljene u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima. *Conseil de guerre* u Briselu smatrao je u presudi od 8. februara 1950. da se član 5 Univerzalne deklaracije, koja brani mučenje i nečovječno postupanje, može koristiti za primjenu tzv. Martensove klauzule u Haškoj konvenciji IV iz 1899. Na str. 566 je primijećeno da je “tražeći načela međunarodnog javnog prava kako ona proizlaze iz ustaljene upotrebe kod civiliziranih naroda, iz zakona čovječnosti i zahtjeva javne savjesti, ovaj vojni sud se ovdje trenutku rukovodi Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima...” [D]ans la recherche des principes du droit des gens tels qu'ils résultent des usages établis entre nations civilisées, des lois de l'humanité et des exigences de la conscience publique, le Conseil de guerre est aujourd'hui guidé par la déclaration universelle des droits de l'homme [...]. Nakon citiranja člana 5 Deklaracije, sud je rekao da “[...] vješanje ljudskog bića za ruke koje su mu vezane iza leđa o kotur koji je specijalno smišljen za tu svrhu jeste mučenje; [...] udarci u lice, koji su zadati toliko puta i tom silinom da su izazvali oticanje i, u nekoliko slučajeva, doveli do lomljenja zuba, smatraju se okrutnim postupanjem” (ibid.). ([L] a pendaison d'un être humain, par les mains liées derrière le dos, à une poulie spécialement aménagée à cet effet, est une torture; [...] des coups au visage, à ce point répétés et violents qu'ils l'ont tuméfié et dans plusieurs cas, ont brisé des dents, constituent un traitement cruel (in 30 *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1949.-50., str. 566).

C. Progon kao zločin protiv čovječnosti

567. Progon prema članu 5(h) nikada nije iscrpno definiran u međunarodnim ugovorima. Štaviše, ni nacionalna ni međunarodna sudska praksa ne daje mjerodavnu i jedinstvenu definiciju onoga šta čini ‘progon’. S obzirom na to, u ovoj presudi će se staviti znatan naglasak na rasvjetljavanje ove važne kategorije krivičnih djela.

568. Jasno je da progon može poprimiti razne oblike i da fizički element nije nužan.⁸³⁰ Osim toga, prema međunarodnom običajnom pravu (od koga član 5 Statuta odstupa), u slučaju progona, žrtve zločina protiv čovječnosti ne moraju nužno biti civili, već među njima mogu biti i vojna lica. Izričit zaključak u tom smislu izrekli su francuski sudovi u predmetima *Barbie* i *Touvier*.⁸³¹ Prema članu 5 Statuta, ključni konstitutivni element progona trebao bi biti činjenje bilo kakvog zabranjenog djela, usmjereno protiv civilnog stanovništva i motivirano diskriminatornim *animusom* (na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi).⁸³² Međutim, iza tih kratkih opservacija krije se podosta nesigurnosti.

569. Laičko ili “uobičajeno” shvatanje progona takode vrlo varira. Na primjer, u svom komentaru na Nacrt kodeksa zločina protiv mira i bezbjednosti čovječanstva iz 1991., koji je sastavila Komisija za međunarodno pravo, Sjedinjene Američke Države su napomenule da je rječnička definicija glagola “proganjati” - “dosadivati neprestanim ili upornim obraćanjem, gnjaviti”.⁸³³ Takva definicija progona za potrebe suđenja u

⁸³⁰ U ovom smislu, jedno drugo pretresno vijeće je smatralo da “progon može da bude sproveden u raznim oblicima ukoliko je prisutan zajednički element diskriminacije u pogledu uživanja osnovnih ili temeljnih prava, i za progon nije neophodno postojanje fizičkog elementa”. (*Tadić*, presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., u para. 707).

⁸³¹ U oba slučaja za krivična djela u pitanju se smatralo da predstavljaju progon. U odluci u predmetu *Barbie*, francuski Kasacioni sud je smatrao da su zločini protiv čovječnosti u obliku progona bili činjeni protiv članova francuskih pokreta otpora (*ibid.*) *Chambre d'accusation* Apelacionog suda Pariza zauzela je isti stav u presudi od 9. jula 1986. u istom predmetu, a *Chambre d'accusation* Apelacionog suda Pariza ga je potvrdila u svojoj presudi od 13. aprila 1992. u predmetu *Touvier* (*ibid.*). *Chambre d'accusation* je smatrala da Jevreji i pripadnici pokreta otpora, *proganjani* na sistematski način u ime države koja je sprovodila politiku ideološke supremacije, i to predašnji zbog njihove pripadnosti rasnoj ili vjerskoj zajednici, a potonji zbog njihovog protivljenja toj politici, mogu podjednako biti žrtve zločina protiv čovječnosti. (*ibid.*, str. 352; naglasak dodat).

⁸³² Tako se postavlja pitanje da li bi se zločin protiv čovječnosti takode mogao izvršiti na diskriminatornom osnovu koji nije naveden u spisku koji je dat u članu 5(h) (npr. diskriminacija na osnovu pola, političkog stava ili klasne pripadnosti): vidi *Tadić*, presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999., u para. 285.

⁸³³ *13th Report on the Draft Code of Crimes against the Peace and Security of Mankind*, UN Doc. A/CN.4/455, 24. mart 1995. u para. 75; Comments and Observations of Governments on the Draft Code, UN Doc. A/CN.4/448, 1. mart 1993., na str. 97.

krivičnom postupku očito nije primjenjiva pred ovim Međunarodnim sudom, budući da su zločini protiv čovječnosti djela izuzetne težine a nipošto trivijalna kršenja.

570. Gledajući *tekst* člana 5, opšti elementi zločina protiv čovječnosti, kao što je uslov da napad protiv civilnog stanovništva bude rasprostranjenog i sistematskog karaktera, primjenjivi su na član 5(h) i već su gore navedeni. Međutim, tekst člana 5 ne daje dalju definiciju progona, niti opisuje u kom je on odnosu sa ostalim podstavovima člana 5, osim što navodi da se progon mora sprovoditi na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁸³⁴ Iz teksta člana 5, kako ga tumači Žalbeno vijeće u predmetu *Tadić*, jasno je da se diskriminatorna namjera odnosi samo na progon.⁸³⁵

571. Što se tiče *logičkog tumačenja* člana 5, moglo bi se pretpostaviti da krivično djelo progona obuhvata i druga djela koja nisu navedena pod drugim podstavovima člana 5: čini se da svaki stav pokriva zasebno krivično djelo. Međutim, nakon bližeg ispitivanja, čini se da se neka od navedenih krivičnih djela nužno preklapaju: na primjer, istrebljenje nužno podrazumijeva ubistvo, mučenje može uključivati silovanje, a porobljavanje može uključivati i zatvaranje. Prema tome, kada se logično protumači, formulacija člana 5 ne isključuje mogućnost shvatanja progona na način da on uključuje i krivična djela navedena pod drugim podstavovima. Međutim, član 5 ne daje nikakve smjernice po tom pitanju. Izvještaj generalnog sekretara takođe se ne izjašnjava o progону i ne razjašnjava dalje to pitanje.

572. Iz podnesaka strana čini se da postoji međusobno slaganje (a) da se progon sastoji od činjenja ili nečinjenja persekutornog karaktera i (b) da se za takvo činjenje odnosno nečinjenje traži diskriminatorni karakter po jednom od navedenih osnova. Dva pitanja ostaju sporna: (a) da li krivično djelo progona mora biti vezano uz neko drugo krivično djelo iz Statuta ili može stajati samo? (b) šta je *actus reus* progona i kako se može definirati? Slijedi razmatranje ovih dvaju pitanja.

⁸³⁴ Iako tekst člana 5 glasi "na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi", te osnove bi trebalo čitati odvojeno: *Tadić*, presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., u para. 711-713.

⁸³⁵ *Tadić*, presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999., u para. 305.

1. Navodna potreba za postojanje veze između progona i drugih međunarodnih zločina

573. Odbrana tvrdi da je definicija progona u predmetu *Tadić* u suprotnosti sa već ustaljenim uslovom da progon može postojati “prilikom izvršenja bilo kog krivičnog djela u nadležnosti Suda ili u vezi sa takvim djelom”.⁸³⁶ Ova formulacija stoji u Povelji Međunarodnog vojnog tribunala (MVT) koja definira zločine protiv čovječnosti na sljedeći način:

[...] ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i druga nečovječna djela učinjena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva, prije ili za vrijeme rata, ili progoni na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi prilikom izvršenja bilo kog krivičnog djela u nadležnosti Tribunala ili u vezi sa takvim djelom, bez obzira na to da li se time krši nacionalno pravo države u kojoj je djelo učinjeno (naglasak dodan).

574. Ova formulacija je ponovljena u Povelji MVT-a za Daleki istok i podržana je u Deklaraciji Ujedinjenih nacija o principima Nirnberške povelje i presude iz 1950. (princip VI(c)). Iako je Zakon broj 10 Kontrolnog savjeta eliminirao ovaj uslov, Statut MKS-a ga je prihvatio u članu 7(1)(h). Odbrana zato navodi da postoji konsenzus da je progon “relativno uzak pojam”, i tvrdi da “progon zato treba razumjeti na način da sadrži samo djela navedena na drugim mjestima u Statutu, ili u krajnjoj liniji ona koja su u vezi sa krivičnim djelom u nadležnosti MKSJ”. Podnesak Tužilaštva uopšte se ne bavi pitanjem da li se takva veza traži.

575. Jasno je da se formulacija “prilikom izvršenja bilo kog krivičnog djela u nadležnosti Tribunala ili u vezi sa takvim djelom”, koja se nalazi u članu 6(c), ne odnosi samo na progon već i na cijelu kategoriju zločina protiv čovječnosti. Treba primijetiti da kada je ova kategorija krivičnih djela prvi put iznesena u članu 6(c), na sve zločine protiv čovječnosti primjenjivao se uslov za postojanje nadležnosti da moraju biti vezani za oružani sukob. Tako se za zločine protiv čovječnosti može kažnjavati samo ukoliko su učinjeni prilikom izvršenja ratnog zločina ili zločina protiv mira ili u vezi takvim djelima. Zločini protiv čovječnosti predstavljali su novu kategoriju krivičnih djela i autori člana

⁸³⁶ Podnesak optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića o pravnim pitanjima, predat 19. novembra 1998., u para. 58; Završni podnesak odbrane, podnijet od strane braniteljice Mirjana Kupreškića, 9. novembar 1999., str. 91.

6(c) ograničili su njegovu primjenjivost na slučajeve gdje je već postojala nadležnost prema “više uvriježenim” krivičnim djelima kao što su ratni zločini.

576. Štaviše, u svojoj primjeni člana 6(c), MVT je vršio nadležnost nad optuženim pojedincima koji su se teretili samo za zločine protiv čovječnosti, čak i kada je postojala samo tanka veza sa ratnim zločinima i zločinima protiv mira. Ovo se vidi iz presude koju je MVT donio u predmetu protiv optuženog *von Schiracha*. Von Schirach, kao *Gauleiter* Beča, bio je optužen i osuđen za zločine protiv čovječnosti zbog deportacije Jevreja iz Austrije. MVT je zaključio da Von Schirach vjerojatno nije učestvovao u “razvoju Hitlerovog plana teritorijalne ekspanzije agresivnim ratom”, te nije ni optužen za ratne zločine. Međutim, veza sa nekim drugim krivičnim djelom iz Povelje (djelom agresije) sastojala se u tome da je Austrija bila okupirana u skladu sa zajedničkim planom agresije. Njena okupacija je, dakle, bila “krivično djelo u nadležnosti Tribunala”.⁸³⁷ Drugi primjer je slučaj *Streichera*, izdavača antisemitskog tjednika *Der Stürmer*. Streicher je bio osuđen za “podstrekavanje njemačkog naroda na aktivni progon”. Nije bilo dokaza da je ikada učinio ratne zločine ili “da je ikada bio u užem krugu Hitlerovih savjetodavaca, niti je tokom svoje karijere bio usko povezan sa kreiranjem politike koja je dovela do rata”.⁸³⁸ Ipak, bio je osuđen za progon kao zločin protiv čovječnosti (u vezi sa ratnim zločinima).⁸³⁹

577. Ono što je najvažnije, čak i odlučujuće za ovo pitanje, jeste to da pregled međunarodnog običajnog prava pokazuje da se postepenom kristalizacijom običajnih pravila o zločinima protiv čovječnosti nakon 1945. izgubila veza između zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina. To potvrđuju: (a) relevantna odredba Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta,⁸⁴⁰ koja je isključila to ograničenje, (b) nacionalni zakoni (kao što su

⁸³⁷ Presuda Međunarodnog vojnog suda, Sudenje glavnim ratnim zločincima pred MVT, Nürnberg, (14. novembar 1945. – oktobar 1946.) (u daljem tekstu: presuda MVT-a), sv. I, str. 318.

⁸³⁸ *Ibid.*, str. 302.

⁸³⁹ *Ibid.*, str. 304.

⁸⁴⁰ Član II(c) Zakona broj 10 Kontrolnog savjeta definiše zločine protiv čovječnosti kao “zvjerstva i krivična djela, koja uključuju ali se ne ograničavaju na: ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportaciju, zatvaranje, mučenje, silovanje ili druga nečovječna djela učinjena protiv civilnog stanovništva, ili progona na političkim, rasnim ili vjerskim osnovama, bez obzira na to da li je time kršeno pravo države u kojoj su učinjena”. Kao što je rečeno u predmetu *US v. Josef Alstötter et al.* (predmet *Justice*), Trials of War Criminals (pred Nirnberškim vojnim tribunalom (u daljem tekstu: NVT)), sv. III na str. 974: “... mora se primijetiti da se Zakon broj 10 Kontrolnog savjeta suštinski razlikuje od Povelje. Potonja definiše zločine protiv čovječnosti kao nečovječna djela itd., učinjena “prilikom izvršenja bilo kog krivičnog djela pod

kanadski⁸⁴¹ i francuski zakoni⁸⁴²), (c) sudska praksa,⁸⁴³ (d) međunarodni ugovori kao što je Konvencija o genocidu iz 1948., Konvencija o neprimjenjivosti zastare na ratne zločine i zločine protiv čovječnosti iz 1968. i Konvencija o apartheidu iz 1973. te (e) ranija sudska praksa Međunarodnog suda.⁸⁴⁴ Ova evolucija ukazuje na postepeno napuštanje nekusa između zločina protiv čovječnosti i ratnih zločina.⁸⁴⁵

578. Odbrana se oslanja na član 7(1)(h) i 2(g) Statuta MKS-a i tvrdi da se progon mora teretiti u vezi sa nekim drugim krivičnim djelom iz Statuta. U članu 7(1)(h) stoji:

Progon bilo koje prepoznatljive grupe ili kolektiviteta na političkoj, rasnoj, nacionalnoj, etničkoj, kulturnoj, vjerskoj ili spolnoj osnovi, kao što je definirano u paragrafu 3, ili na drugim osnovama koje se univerzalno smatraju nedozvoljenima prema međunarodnom pravu, u vezi sa bilo kojim djelom koje se navodi u ovom paragrafu ili bilo kojim zločinom koji je u nadležnosti Suda;

579. U članu 7(2)(g) stoji:

“Progon” označava namjerno i teško uskraćivanje temeljnih prava suprotno međunarodnom pravu kojem je razlog identitet grupe ili kolektiva.

nadležnošću Tribunala ili u vezi takvim djelom”, dok su u Zakonu broj 10 Kontrolnog savjeta ove zadnje citirane riječi namjerno izbačene iz definicije.”

⁸⁴¹ S. 7 (3.76) u Kanadskom krivičnom zakonu stoji sljedeće: “Zločini protiv čovječnosti” jesu ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija, progon ili bilo koje nečovječno djelo ili propust koje je počinjeno protiv bilo kog civilnog stanovništva ili bilo koje prepoznatljive grupe ljudi, bez obzira na to da li predstavlja kršenje zakona koji je na snazi u to vrijeme i na mjestu gdje je djelo učinjeno i koje, u to vrijeme i na tom mjestu, predstavlja kršenje međunarodnog običajnog prava ili međunarodnog konvencionog prava ili je krivično djelo prema opštim pravnim načelima koja poznaje zajednica država”.

⁸⁴² U članu 212-1, para. 1 francuskog Krivičnog zakona (stavljen na snagu zakonom broj 92-1336 od 16. decembra 1992., izmjenjen zakonom broj 93-913 od 19. jula 1993., stupio na snagu 1. marta 1994.) stoji sljedeće

“La déportation, la réduction en esclavage ou la pratique massive et systématique d’exécutions sommaires, d’enlèvements de personnes suivis de leur disparition, de la torture ou d’actes inhumains, inspirés par des motifs politiques, philosophiques, raciaux ou religieux et organisés en execution d’un plan concerté à l’encontre d’un groupe de population civile sont punies de la réclusion criminelle à perpétuité”.

⁸⁴³ Vidi na primjer *US v. Otto Ohlendorf et al.* (predmet *Einsatzgruppen*), MVT sv. IV, str. 49; predmet *Justice, ibid.*, MVT sv. III, str. 974. Vidi, međutim, predmet *Flick, ibid.*, MVT sv. VI, str. 1213.

⁸⁴⁴ *Tadić*, Odluka Žalbenog vijeća o nadležnosti, 2. oktobar 1995., para. 140-141.

⁸⁴⁵ U ovom trenutku, međunarodno običajno pravo zabranjuje zločine protiv čovječnosti bez obzira na to da li su oni učinjeni za vrijeme rata ili u miru (vidi po ovom pitanju *dictum* Žalbenog vijeća u *Tadiću*, Odluka Žalbenog vijeća o nadležnosti, 2. oktobar 1995., para.141).

580. Član 7(2) tako daje široku definiciju progona, ali ga istovremeno ograničava na djela učinjena “u vezi” sa bilo kojim od djela navedenih u istoj odredbi koja sačinjavaju zločine protiv čovječnosti (ubistvo, istrebljenje, porobljavanje itd.) ili u vezi sa krivičnim djelima obuhvaćenim drugim odredbama kao što su ratni zločini, genocid ili agresija. U smislu da je neophodno da progon bude u vezi sa ratnim zločinima ili zločinom agresije, ovaj uslov je naročito upadljiv ako se uzme u obzir da Statut MKS-a odražava međunarodno običajno pravo time što uklanja neksus između zločina protiv čovječnosti i oružanog sukoba. Osim toga, ovo ograničenje se lako može zaobići tako da se za progon tereti u vezi sa “drugim nečovječnim djelima slične prirode koja namjerno izazivaju veliku patnju ili ozbiljne povrede tijela ili mentalnog ili fizičkog zdravlja” prema članu 7(1)(k). Ukratko, Pretresno vijeće smatra da iako Statut MKS-a može ukazivati na *opinio iuris* mnogih država, član 7(1)(h) nije u skladu sa međunarodnim običajnim pravom. Osim toga, Vijeće skreće pažnju na jednu važnu odredbu Statuta MKS-a koja se bavi ovim pitanjem. Primjena odredaba koje se nalaze u II dijelu Statuta (o nadležnosti, prihvatljivosti dokaza i mjerodavnom pravu), uključujući član 7 o zločinima protiv čovječnosti, ograničena je članom 10 istog Statuta u kome stoji da se “ništa u Statutu neće tumačiti tako da na bilo koji način ograničava ili prejudicira postojeća ili nastajuća pravila međunarodnog prava u druge svrhe osim za potrebe ovog Statuta” (naglasak dodan). Ova odredba jasno izražava ideju da autori Statuta nisu željeli da, između ostalog, utiču na *lex lata* u vezi sa pitanjima kao što je definicija ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida.

581. U skladu sa tim, Pretresno vijeće je odbacilo ideju da se progon mora vezivati za krivična djela obuhvaćena drugim odredbama Statuta Međunarodnog suda. Vijeće konstatira da u svakom slučaju nijedan takav uslov nije postavljen Vijeću Statutom Međunarodnog suda.

2. Actus Reus progona

(a) Argumenti strana

582. Tužilaštvo tvrdi da “čin progona” treba definirati široko tako da sadrži i djela koja nisu obuhvaćena Statutom i djela koja su nabrojena u drugim dijelovima Statuta, a

naročito u drugim podstavovima člana 5, ako su učinjena sa diskriminatornom namjerom.⁸⁴⁶ Tužilaštvo je tvrdilo sljedeće:

(a) [Z]ločin progona ima istaknuto mjesto [u međunarodnom običajnom pravu] i pruža osnov za pripisivanje dodatne krivične odgovornosti kod svih nečovječnih djela. [Kad zločini protiv čovječnosti ne bi mogli obuhvatati druge zločine navedene u Statutu], to bi omogućilo optuženom da izbjegne dodatnu krivicu za progon time što bi jednostavno pokazao da relevantni čin potpada pod neku drugu odredbu Statuta ili je sadržan negdje drugdje u optužnici. Progon je jedan od najozbiljnijih zločina protiv čovječnosti i tumačenje Statuta koje ga kao takvog ne prihvata nije održivo.

583. Tužilaštvo tvrdi da progon sadrži i djela koja nisu navedena drugdje u Statutu. Tako se tačka optužnice za progon odnosi na “kampanju etničkog čišćenja” koja se sastojala u ubistvima muslimanskih civila, uništenju njihovih kuća i imovine te organiziranom zatočavanju muslimanskih civila i njihovom istjerivanju iz područja Ahmića i Šantića i okolice.

584. Odbrana smatra da bi šire tumačenje progona bilo kršenje načela legaliteta (*nullum crimen sine lege*).⁸⁴⁷ Progon valja usko tumačiti kako bi se dobila smjernica o tome koja djela čine progon, čime bi se spriječile moguće zloupotrebe diskrecionog prava od strane Tužilaštva. Odbrana smatra da prema statutarnom tumačenju člana 5, ubistvo nije sadržano u progону.⁸⁴⁸

585. Odbrana se ne slaže sa zaključkom Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* da djela progona mogu sadržavati, “*inter alia*, djela fizičke, ekonomske ili pravne prirode kojima se krši pravo pojedinca na ravnopravno uživanje njegovih osnovnih prava”.⁸⁴⁹ Odbrana tvrdi da progon ne bi trebao uključivati djela koja su zakonita prema nacionalnim zakonima, kao ni djela koja nisu navedena u Statutu a “koja se, iako nisu sama po sebi i za sebe nečovječna, smatraju nečovječnima uslijed diskriminatornog osnova na kojem su

⁸⁴⁶ Podnesak Tužilaštva o dopustivosti terećenja po istim članovima Statuta za kriminalna kršenja koja proizilaze iz jednog jedinog incidenta, predat 15. septembra 1998. (u daljem tekstu: Podnesak Tužilaštva), para. 31-32; vidi takode Završni podnesak Tužilaštva, para. 12.17.

⁸⁴⁷ Podnesak optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića o pravnim pitanjima, podnesen 19. novembra 1998., para. 55-56.

⁸⁴⁸ Molba branilaca optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića, 12. novembar 1998.; Završni podnesak odbrane, podnijet od strane branioca Dragana Papića, 5. novembar 1999. godine.

učinjena”.⁸⁵⁰ Takva definicija bi, prema mišljenju odbrane, bila suviše široka i predstavlja nategnuto tumačenje načela legaliteta. Oni tvrde da definicija u predmetu *Tadić*, koja u osnovi prati onu datu u Nacrtu kodeksa Komisije za međunarodno pravo (KMP), treba biti odbačena u korist definicije koja stoji u Statutu MKS-a, koji “odražava postojeći konsenzus unutar međunarodne zajednice” i koji ima znatno uži pristup definiciji djela progona u članu 7(2)(g).⁸⁵¹

(b) Diskusija

586. Pretresno vijeće će sad razmotriti ranije slučajeve u kojima su dati prijedlozi za definiciju progona: prvo, u korpusu prava koje se odnosi na izbjeglice, a drugo, u razmatranjima Komisije za međunarodno pravo. Svrha ove diskusije jeste da se utvrdi da li se može smatrati da definicija koja je ondje predložena odražava međunarodno običajno pravo.

587. Bilo je tvrdnji da međunarodno pravo koje se odnosi na izbjeglice detaljnije razrađuje značenje pojma progona. U svojim komentarima na Nacrt kodeksa iznesenim 1991. vlada Nizozemske istakla je: “Bilo bi poželjno da se termin “progon” interpretira na isti način na koji se interpretira taj termin sadržan u Konvenciji o izbjeglicama”.⁸⁵² Koncept progona je od ključne važnosti za utvrđivanje toga ko može da zatraži status izbjeglice po Konvenciji o statusu izbjeglica iz 1951, proširenoj Protokolom iz 1967.⁸⁵³

⁸⁴⁹ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maja 1997., para. 710.

⁸⁵⁰ *Ibid.*, u para. 715.

⁸⁵¹ Podnesak optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića o pravnim pitanjima, predat 19. novembra 1998., para. 55-63.

⁸⁵² Comments and Observations of Governments on the International Law Commission Draft Code, UN Doc. A/CN.4/448, 1. mart 1993., str. 93.

⁸⁵³ Čl. 1A(2) Konvencije o izbjeglicama definira izbjeglicu kao osobu koja: [...] se zbog opravdanog straha da će biti izložena progona zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja nalazi izvan zemlje čije državljanstvo ima, te ne može, ili zbog tog straha ne želi iskoristiti zaštitu koju mu pruža ta zemlja; ili koji [...] se ne želi vratiti u nju”. Čl. 33 iste Konvencije navodi: “Nijedna država ugovornica ne smije ni na koji način protjerati ili vratiti (“*refouler*”) izbjeglicu na granice teritorije na kojoj bi se njegov život ili sloboda našli u opasnosti zbog njegove rase, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja”.

588. No, korpus prava o izbjeglicama kao takav ne daje definiciju progona,⁸⁵⁴ kao što to ne čini ni pravo o ljudskim pravima. Evropska komisija i sud u nekoliko su navrata zauzeli stav da izlaganje osobe opasnosti od progona u njegovoj/njezinoj zemlji porijekla može predstavljati kršenje člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima.⁸⁵⁵ No, njihove odluke ne daju daljnje smjernice za definiciju progona.⁸⁵⁶ U nastojanju da definiraju ko ispunjava uslove za status izbjeglice, neki su nacionalni sudovi donijeli odluke o tome koja djela mogu predstavljati progon.⁸⁵⁷ Drugi slučajevi pokazuju da su nacionalni sudovi primjenjujući pravo o izbjeglicama široko definirali progon, te da su zauzeli stav da on uključuje i onemogućavanje zapošljavanja ili obrazovanja⁸⁵⁸ ili su uopštenije zaključili da “postoji otvorena kategorija oblika ponašanja koji mogu predstavljati progon, i koji se moraju procijeniti u svjetlu Konvencije od slučaja do slučaja”.⁸⁵⁹

589. Pretresno vijeće, međutim, nalazi da ti slučajevi ne mogu predstavljati osnovu za individualnu krivičnu odgovornost. Bilo bi u suprotnosti sa principom legaliteta kada bi se nekoga proglasilo krivim za progon na osnovi definicije iz međunarodnog prava o izbjeglicama ili prava o ljudskim pravima. U tim korpusima prava najvažnije je utvrditi

⁸⁵⁴ *The UNHCR Handbook on Procedures and Criteria for Determining Refugee Status* (u daljem tekstu: *UNHCR Handbook*) navodi u para. 51: “Ne postoji opšteprihvaćena definicija “progona” i razni pokušaji da se formulira takva definicija nisu urodili velikim plodom. Iz člana 33 Konvencije iz 1951. može se zaključiti da opasnost po život ili slobodu zbog rase, vjere, nacionalnosti, političkog mišljenja ili pripadnosti određenoj društvenoj grupi uvijek predstavlja progon. Druga teška kršenja ljudskih prava – iz istih razloga – takode bi predstavljala progon.”

⁸⁵⁵ Čl. 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima propisuje da “[n]iko ne smije biti podvrgnut mučenju ili nečovječnim ili degradirajućim postupcima ili kažnjavanju”.

⁸⁵⁶ *Ahmed v. Austria* (1997) 24 ECHR 278; *Altun v. Federal Republic of Germany* D & R 36 (1984) str. 209; *A v. Switzerland* D & R 46 (1986), str. 257 (271).

⁸⁵⁷ Na primjer, sudija australskog Vrhovnog suda McHugh je u predmetu *Chan v. Minister for Immigration and Ethnic Affairs* zauzeo stav da “[d]okle god osobi prijeti zlo, a to se zlo može smatrati dijelom sistematskog postupanja koje se iz razloga navedenih u Konvenciji sprovodi nad tom osobom kao pojedincem ili pripadnikom neke klase, ta je osoba “progonjena” u smislu Konvencije [...] Nadalje, za postojanje “progona” zlo kojim se prijeti ne treba biti gubitak života ili slobode [...] I drugi oblici zla manji od prijetnje životu ili slobodi mogu predstavljati ‘progon’ u smislu Konvencije i Protokola. Mjere koje ‘ne poštuju’ ljudsko dostojanstvo mogu u odgovarajućim slučajevima predstavljati progon [...] ((1989) 169 CLR 379). Presuda dalje zauzima stav da je “[p]rogon zbog rase, vjere i političkog mišljenja u povijesti poprimao mnoge oblike društvene, političke i ekonomske diskriminacije. Stoga onemogućavanje zapošljavanja, sticanja profesije ili obrazovanja ili nametanje ograničenja sloboda koje su tradicionalno zajamčene u demokratskom društvu kao što su sloboda govora, okupljanja, vjeroispovijesti ili kretanja može predstavljati progon ako se nameću iz razloga predviđenih Konvencijom” (*idem*).

⁸⁵⁸ *Prahastono v. Minister for Immigration and Multicultural Affairs* 1997 Austr. Fed. Ct. Lexis 514, Federal Court of Australia, per Hill J.

⁸⁵⁹ *R v. Secretary of State for the Home Department ex parte Sasitharan* Queens Bench Division (Crown Office List) Co/1655/98, 23. juni 1998., per Sedley J.

da li se osoba koja traži status izbjeglice ili za koju postoji vjerovatnoća da će biti protjerana ili deportirana “s razlogom boji da će biti izložena progonu zbog svoje rase, vjere, nacionalnosti, pripadnosti određenoj društvenoj grupi ili političkog mišljenja”. Naglasak je više na stanju duha osobe koja tvrdi da je izložena progonu (ili da je u opasnosti od progona), a manje na činjeničnom nalazu da li je zaista došlo do progona ili do njega može doći. Nadalje, umišljaj progonioca nije relevantan.⁸⁶⁰ Rezultat je taj da je mreža “progona” bačena mnogo šire nego što je pravno opravdano u svrhe pripisivanja individualne krivične odgovornosti. Definicija koja potiče iz međunarodnog prava o izbjeglicama i prava o ljudskim pravima ne može se stoga primijeniti ovdje.

590. Nacrt kodeksa KMP-a o zločinima protiv mira i bezbjednosti čovječanstva ne daje osobite smjernice za tumačenje pojma "progona". Komisija za međunarodno pravo, koja je isprva svoju definiciju zločina protiv čovječnosti zasnivala na Nirnberškoj povelji, od prvog nacrta je uključivala progon.⁸⁶¹ KMP je predložila definiciju progona u svom komentaru Nacrta kodeksa iz 1996., u kojem stoji kako slijedi:⁸⁶²

⁸⁶⁰ *Immigration and Naturalization Service, Petitioner v. Jairo Jonathan Elias-Zacarias*, Supreme Court of United States, 1992 U. S. Lexis 550. *UNHCR Handbook* u paragrafima 52 i 53 navodi: “Zbog razlika u psihološkom ustrojstvu pojedinaca i u okolnostima svakog slučaja, tumačenja o tome što zapravo predstavlja progon nužno se razlikuju. Osim toga, podnosilac molbe možda je bio podvrgnut raznim mjerama koje same po sebi ne predstavljaju progon (npr., diskriminacija u raznim oblicima), u nekim slučajevima u kombinaciji sa drugim negativnim faktorima (npr. opšta atmosfera nesigurnosti u zemlji porijekla). U tim situacijama, ti razni elementi mogu u svom totalitetu proizvesti takav efekt na um podnosioca zahtjeva koji može razumno opravdati pozivanje na opravdani strah od progona na “kumulativnoj osnovi”.

⁸⁶¹ Nirnberški principi ističu da je čl. 6(c) Povelje “razlikovao dvije kategorije kažnjivih djela, a to su: prva, ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportacija i druga nečovječna djela počinjena nad bilo kojim civilnim stanovništvom, prije ili u toku rata, a druga, progon na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi” (Nuremberg Principles, *Report of the International Law Commission to the General Assembly*, 2. zasjedanje (5. juni – 29. juli 1950.), UN Doc. A/1316, para. 120).

⁸⁶² *Report of the International Law Commission on the Work of its forty-eighth session*, 6. maj – 26. juli 1996., na 98. Nije jasno da li Komisija za međunarodno pravo interpretira progon uključujući u njega druge podstavove člana o zločinima protiv čovječnosti. U svom Komentaru na Nacrt iz 1991. (UN Doc. A/46/10), Komisija za međunarodno pravo navodi sljedeće: “Progon na društvenoj, političkoj, rasnoj, vjerskoj ili kulturnoj osnovi, koji već jeste krivično djelo po Nacrtu kodeksa iz 1954., odnosi se na kršenja ljudskih prava koja nisu obuhvaćena prethodnim paragrafima, koja su sistematski ili u masovnim razmjerima počinili službeni organi vlasti ili grupe koji imaju *de facto* vlast na određenoj teritoriji i koji žele pojedincima ili grupama pojedinaca nametnuti takav život u kojem bi im neka od njihovih osnovnih prava bila opetovano ili stalno uskraćivana. Progon može poprimiti mnogo oblika: npr., zabrane da se vrše određeni vjerski obredi, dugotrajno i sistematsko lišavanje slobode pojedinaca koji predstavljaju političku, vjersku ili kulturnu grupu, zabranu korištenja nacionalnog jezika, čak i u privatnom životu, sistematsko uništavanje spomenika ili zgrada karakterističnih za određenu društvenu, vjersku, kulturnu ili drugu grupu. Takva djela mogla bi potpadati pod ovaj član ako su počinjena na sistematski način ili su masovnih razmjera”.

Nečovječno djelo progona može poprimiti mnoge oblike, uz zajedničku karakteristiku uskraćivanja ljudskih prava i temeljnih sloboda na koje svaki pojedinac bez razlike ima pravo, kao što je potvrđeno u Povelji Ujedinjenih nacija (čl. 1 i 55) i MPGPP (čl. 2). Ova odredba bi se primjenjivala na djela progona kod kojih ne postoji konkretni umišljaj potreban za zločin genocida.

591. Pošto ni pravo o izbjeglicama ni nacrt KMP-a ne pružaju konačno rješenje za ovo pitanje, u rješavanju spornih pitanja o doseg progona Pretresno vijeće mora se nužno okrenuti međunarodnom običajnom pravu. Dapače, u svakoj prilici kada Statut ne regulira određeno pitanje, a Izvještaj generalnog sekretara se ne pokaže od pomoći u tumačenju Statuta, na Međunarodnom je sudu da se posluži (i) pravilima međunarodnog običajnog prava ili (ii) opštim principima međunarodnog krivičnog prava; ili, ukoliko ti principi ne postoje, (iii) opštim principima krivičnog prava koji su zajednički glavnim pravnim sistemima u svijetu; ili, ukoliko ti principi ne postoje, (iv) opštim principima prava koji su u skladu s osnovnim zahtjevima međunarodne pravde. Mora se pretpostaviti da je namjera sastavljača bila da Statut bude zasnovan na međunarodnom pravu, pa se stoga sve eventualne praznine moraju ispuniti referiranjem na taj korpus prava.

592. U svojoj će se diskusiji Pretresno vijeće koncentrirati na dva različita pitanja: (a) da li djela obuhvaćena drugim podstavovima člana 5 spadaju u koncept progona? te, (b) da li progon može obuhvatiti djela koja nisu predviđena u drugim podstavovima člana 5?

(c) Mogu li djela pokrivena drugim podstavovima člana 5 potpasti pod koncept progona?

593. Kao što je gore istaknuto, optužba tvrdi da, mada se značenje “djela progona” mora široko definirati, tako da uključuje i brojna i različita djela koja nisu pobrojana u Statutu, ono takode treba obuhvatiti i djela koja su pobrojana u Statutu, a posebno ona u ostalim podstavovima člana 5 kada su počinjena sa diskriminatornom namjerom.⁸⁶³ Za razliku od toga, odbrana tvrdi da bi primjena člana 5(h) na bilo koji postupak optuženih od strane Međunarodnog suda predstavljala kršenje principa legaliteta (*nullum crimen*

⁸⁶³ Podnesak Tužilaštva, para. 31-32.

sine lege).⁸⁶⁴ Po tom gledištu, progon bi se trebao tumačiti usko, kako bi se na taj način dale smjernice za to koja djela predstavljaju progon, te kako bi se spriječile eventualne zloupotrebe diskrecionog prava od strane optužbe.⁸⁶⁵

594. Što se tiče pitanja da li progon može obuhvatiti djela navedena u drugim podstavovima člana 5, a posebno krivična djela ubistva i deportacije, Pretresno vijeće primjećuje da postoje brojni primjeri osuda za krivično djelo progona iz 2. svjetskog rata. U svojim nalazima o progonu, MVT je uključio više krivičnih djela koja bi danas potpala pod druge podstavove člana 5. Među tim djelima je i masovno ubijanje Jevreja od strane *Einsatzgruppen* i *SD*, te istrebljenje, premlaćivanje, mučenje i ubijanje koji su bili široko rasprostranjeni u koncentracionim logorima. Slično tome, presude izrečene u skladu sa Zakonom br. 10 Kontrolnog savjeta uključivale su krivična djela kao što su ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportaciju, zatvaranje i mučenje u svojim zaključcima o progonu Jevreja i drugih grupa za nacističke ere. Tako su vojni tribunali koji su zasjedali u Nirnbergu zaključili da je progon mogao obuhvatati krivična djela koja bi danas bila obuhvaćena drugim podstavovima člana 5 Statuta.

595. Medunarodni vojni tribunal je u svojoj presudi pominjao progon, navevši da je “progon Jevreja od strane nacističke vlasti najdetaljnije moguće dokazan pred Tribunalom. Radi se o kronici dosljedne i sistematske nečovječnosti golemih razmjera”.⁸⁶⁶ Medunarodni vojni tribunal je počeo opisom rane politike nacističke vlasti prema jevrejskom narodu: doneseni su diskriminatorni zakoni koji su ograničili službe i profesije koje su Jevreji smjeli vršiti; ograničen im je porodični život i pravo na državljanstvo; Jevreji su bili potpuno isključeni iz života u Njemačkoj, organizirani su pogromi koji su uključivali i palež i uništenje sinagoga, jevrejske radnje su pljačkane, istaknuti jevrejski poslovni ljudi su pohapšeni, Jevrejima je nametnuta kolektivna globa od jedne milijarde maraka, zaplijenjena su sredstva Jevreja, Jevrejima je ograničena

⁸⁶⁴ Podnesak optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića o pravnim pitanjima, podnesen 19. novembra 1998.

⁸⁶⁵ Završni podnesci optuženih Vladimira Šantića i Dragana Papića, podneseni 5. novembra 1999. ukazuju da se prihvaća šira definicija progona. U Završnom podnesku odbrane optuženog Vladimira Šantića stoji: “Odbrana prihvata da se takva nečovječna djela mogu manifestirati u veoma mnogo oblika koja imaju jednu zajedničku karakteristiku, a ta je uskraćivanje temeljnih prava i sloboda na koja svaki pojedinac bez razlike ima pravo” (str. 8). U Završnom podnesku odbrane optuženog Dragana Papića stoji: “Pojam progona obuhvata široku sferu...”

sloboda kretanja, stvorena su geta, Jevreji su morali nositi žutu zvijezdu.⁸⁶⁷ Prema mišljenju Međunarodnog vojnog tribunala, “[t]a zvjerstva su sva bila sastavni dio politike uvedene 1941. [...] No, metode koje su korištene nikad se nisu mogle uklopiti u jedan jedini obrazac.”⁸⁶⁸

596. U Nirnbergu su i organizacije⁸⁶⁹ i pojedinačni optuženici⁸⁷⁰ proglašeni krivim za progon zbog djela kao što su deportacija, korištenje robovske radne snage i istrebljenje jevrejskog naroda u skladu sa “konačnim rješenjem”. Nadalje, nekoliko je optuženika – pojedinaca proglašeno krivim za progon u obliku ekonomskih djela diskriminacije.⁸⁷¹ Primjer toga je optuženi Frick koji je “sastavio, potpisao i sprovodio mnoge zakone kojima je cilj bio da se Jevreji uklone iz života i privrede Njemačke”, te je tako “utro put za “konačno rješenje” [...]”⁸⁷²

597. Iz opisa progona koji daje jasno je da je Međunarodni vojni tribunal tom krivičnom djelu dodijelio istaknuto mjesto i da je po shvaćanju Tribunala progon obuhvatao širok spektar djela počinjenih nad jevrejskim narodom, od djela diskriminacije uperenih protiv njihovih opštih političkih, društvenih i ekonomskih prava do napada na njihov fizički integritet.

598. Takva široka interpretacija progona podržana je i u daljnjim predmetima. Nijedan od sudova nije pokušao dati definiciju progona, ali termin se općenito koristio da bi opisao postupke kojima su bili izloženi Jevreji i druge grupe koje su nacisti posebno uzeli kao metu. Progon je bio glavna optužba u više predmeta koji su vođeni pred vojnim tribunalima u skladu sa Zakonom br. 10 Kontrolnog savjeta. Ti su tribunali zauzeli stav da su vršeci progon Jevreja i drugih grupa optuženi prekršili brojna prava.⁸⁷³ Na primjer,

⁸⁶⁶ IMT Judgement, str. 247.

⁸⁶⁷ *Ibid.*, str. 248-248.

⁸⁶⁸ *Ibid.*, str. 251.

⁸⁶⁹ Na primjer, o ulozi koju su SD i Gestapo imali u progonu Jevreja, vidi *ibid.*, str. 265-257; o ulozi SS-a vidi *ibid.*, str. 271-273.

⁸⁷⁰ Na primjer, vidi Presudu Međunarodnog vojnog tribunala za optužene Franka (*ibid.*, str. 297-298); von Schiracha (*ibid.*, str. 319); Seyss-Inquarta (*ibid.*, str. 339-340).

⁸⁷¹ Vidi Presudu Međunarodnog vojnog tribunala za Göringa, *ibid.*, str. 282, Franka, *ibid.*, str. 297-298 i Funka, *ibid.*, str. 305.

⁸⁷² *Ibid.*, str. 300.

⁸⁷³ *German High Command Trial*, NMT, sv. II, str. 647-648. Vojni tribunal SAD je sumirajući dokaze protiv optuženog von Roquesa naveo da “se iz mnogih dokumenata do sad vidi zlostavljanje i progon civila na području pod komandom optuženog von Roquesa. Iz drugih dokumenata se vidi uspostava geta za

u predmetu *SAD protiv Ernsta von Weizsäckera* (predmet *Ministarstva*), Vojni tribunal SAD je istakao:

Hitler je progon Jevreja pretvorio u jedan od glavnih elemenata svoje politike kako bi došao na vlast i zadržao je [...]. Progon Jevreja je postojano napredovao korak po korak do kraja, ružne smrti.⁸⁷⁴

599. Tribunal je opisao kako su progresivno kršena prava, počevši s oduzimanjem građanskih prava, prava na rad i obrazovanje, ekonomskih i vlasničkih prava, nakon čega je uslijedilo hapšenje i zatvaranje u koncentracione logore, prelaćivanje, sakaćenje i mučenje, deportacije, korištenje robovske radne snage, a “na kraju ih je preko šest miliona pobijeno”.⁸⁷⁵ Nakana Vojnog tribunala SAD nije bila da nade zajednički definirajući element u brojnim i različitim djelima koje je ilustrirao.⁸⁷⁶

600. Jasno je da je za sudove progon obuhvatao teške napade na fizički integritet kao što su ubistvo, istrebljenje i mučenje. Radi se o djelima koja mogu predstavljati zločine protiv čovječnosti po podstavovima člana 5. Taj zaključak podupiru i zaključci nacionalnih sudova u predmetima koji se odnose na 2. svjetski rat. Na primjer, *Gauleiter Artur Greiser* optužen je za učešće u zločinima nad poljskim i jevrejskim narodom, za što ga je krivim proglasio Vrhovni narodni sud Poljske. Zločini su obuhvatali i djela progona i istrebljenja, koje je počinio između ostalog “ubijajući ih na licu mjesta, koncentrirajući ih u geta... odakle su postepeno deportirani i pobijeni, uglavnom u plinskim komorama u

Jevreje, zahtjev da nose Davidovu zvijezdu, zabrana jevrejskih obreda, zapljena obrednih predmeta Jevreja, zahtjev da Jevreji predaju sve vrijednosne papire u stranoj valuti, plemenite metale i drago kamenje, teroristička ubistva ljudi osumnjičenih da su partizani ili njihovi simpatizeri, tzv. operacije čišćenja i predaja Jevreja i komunisti SD-u [...]”.

⁸⁷⁴ *Ministries Case*, NMT, sv. XIV, str. 471: “Jevrejima su u Njemačkoj prvo oduzeta građanska prava. Zatim im je oduzeto pravo da podučavaju, bave se profesionalnim radom, da se obrazuju, da se bave poslovima, zabranjeno im je da se žene osim sa pripadnicima vlastite grupe i vjere, hapsili su ih i zatvarali u koncentracione logore, batinali, sakatili i mučili, zaplijenjena im je imovina, strpani su u geta, bili su prisiljeni da emigriraju i da kupe dozvolu za iseljenje, deportirali su ih na Istok, gdje su radili do iscrpljenosti i smrti, postali su robovska radna snaga, a na kraju ih je preko šest miliona pobijeno”. Vidi takode United States Military Court in the Trial of *Ulrich Greifelt et al. (RuSHA case)* NMT Sv. V. Ulrich Greifelt i njegovi saoptuženi iz RuSHA (Glavnog ureda Reicha za bezbjednost) proglašeni su krivima između ostalog i zbog učešća u programu genocida kojem je cilj bio uništenje drugih nacija i etničkih grupa, “dijelom istrebljivajem putem ubijanja, a dijelom eliminacijom i potiskivanjem nacionalnih karakteristika” (str. 88). U Bilješkama o predmetu (*Law Report of Trials of War Criminals*, UN War Crimes Commission, (u daljem tekstu: UNWCC), 1948 sv. XIII) navodi se na str. 1-2: “Na sudu se radilo o glavnom skupu rasnih progona koji su tako upadljivo karakterizirali nacistički režim u Trećem Reichu”.

⁸⁷⁵ Predmet *Ministries*, *ibid.*

⁸⁷⁶ *Ibid.*, str. 470.

logoru za istrebljenje u Chelmnu [...], podvrgavajući jevrejsko stanovništvo od samog početka okupacije svim mogućim oblicima šikaniranja i mučenja, od verbalnih i fizičkih bezobzira do nanošenja najtežih tjelesnih povreda na način smišljen da nanese najveću fizičku patnju i degradaciju čovjeka”⁸⁷⁷.

601. U slučaju *Willyja Zühlkea*, bivšeg njemačkog upravnika zatvora kojeg je Posebni sud Nizozemske u Amsterdamu proglasio krivim za to što je saradivao u njemačkoj politici ponižavanja i progona Jevreja time što ih je protivpravno zatvarao, premlaćivao i udarao nogom, te na druge načine maltretirao i ponižavao. Posebni sud Nizozemske primijetio je da je “on jevrejske zatvorenike maltretirao daleko brutalnije od ostalih zatvorenika”.⁸⁷⁸

602. *Adolfa Eichmanna* je Vrhovni sud Izraela između ostalog proglasio krivim za to što je prouzročio ubistva, istrebljenje, porobljavanje, izgladnjivanje i deportaciju civilnog jevrejskog stanovništva. Sud je utvrdio da je “vršeći gore navedene aktivnosti [Eichmann] vršio progon Jevreja na nacionalnoj, rasnoj, vjerskoj i političkoj osnovi”.⁸⁷⁹ Godine 1985. francuski *Cour de Cassation* proglasio je krivim *Klausea Barbiea* za “progon nedužnih Jevreja [...] koji se vršio iz rasnih i vjerskih motiva sa ciljem njihovog istrebljenja i postizanja “konačnog rješenja”.⁸⁸⁰ Godine 1986. zagrebački je okružni sud donio presudu u predmetu *Andrije Artukovića*, istaknutog pripadnika ustaškog pokreta u samoproglashenoj “Nezavisnoj Državi Hrvatskoj” za 2. svjetskog rata. U tom je svojstvu optuženi naređivao masovna ubistva i deportacije u koncentracioni logor. Sud je zauzeo stav da je njegova namjera proizlazila iz njegove ustaške orijentacije, po kojoj su progoni, zatvaranje u koncentracione logore i masovno ubijanje Srba, Jevreja, Roma, te Hrvata koji nisu prihvatili tu ideologiju bili dio sprovođenja programa stvaranja “čiste” Hrvatske.⁸⁸¹ Sud je Artukovića osudio na smrt, opisavši ga kao jednog od “bezobzirnih ubica koji je pod izlikom ‘zaštite čistoće rase i vjere’, a sa ciljem ostvarivanja svoje

⁸⁷⁷ *Ibid.*, Trial *Gauleiter Artur Greiser*, Supreme National Tribunal of Poland, 21. juni – 7. juli 1946. Law Reports of Major War Criminals, UNWCC, sv. XIII, str. 105.

⁸⁷⁸ Presuda *Bijzonder Gereschshof Amsterdam*, 3. august 1948. (pomenuto u presudi *Bijzondere Raad van Cassatie*, 6. decembar 1948., *Nederlandse Jurisprudentie*, 1949, br. 85): engleski prijevod nalazi se u UNWCC, zv. XIV, str. 139.

⁸⁷⁹ *Attorney General of Israel v. Adolf Eichmann*, ILR 5, str. 277-78 (1968).

⁸⁸⁰ *Barbie, ibid.*, 139.

nacističko-fašističke ideologije [...] ubijao, klao, mučio, sakatio, podvrgavao teškoj patnji i progonu hiljade i hiljade ljudi, među kojima su bili i žene i djeca”.⁸⁸²

603. U novije je vrijeme u predmetu *Tužilac protiv Tadića* pred ovim sudom Tadić proglašen krivim po članu 5(h) zbog svoje uloge u “napadu na Kozarac i okolna područja, kao i hvatanju, prikupljanju, odvajanju i prisilnom odvođenju civila u logore, prozivanju civila, premlaćivanju i ubistvima.”⁸⁸³ Ima se u vidu da bi ta djela mogla potpadati pod druge podstavove člana 5, iako Pretresno vijeće nije iznijelo nikakav prigovor na osnovu te činjenice.

604. Ti nalazi naglašavaju zaključak međunarodnih tribunala i nacionalnih sudova da se zločin progona niti za vrijeme 2. svjetskog rata, niti poslije njega nije sastojao samo od onih djela koja nisu obuhvaćena drugim vrstama zločina protiv čovječnosti. Baš suprotno, ovi su tribunali i sudovi u svojim nalazima vezanim za progon izrijeckom uključili krivična djela kao što su ubistvo, istrebljenje i deportacija.

605. Pretresno vijeće nalazi da sudska praksa navedena u gornjem tekstu odražava i da je indikativna za pojam progona, onako kako je on postavljen u međunarodnom običajnom krivičnom pravu. Pretresno vijeće stoga zaključuje da djela navedena u drugim podstavovima člana 5 stoga mogu predstavljati progon. Progon je korišten da bi se opisali neki od najtežih zločina počinjenih za vrijeme nacističke vladavine. Usko tumačenje progona koje isključuje ostale podstavove člana 5 stoga nije dobar odraz pojma progona koji se formirao u međunarodnom običajnom pravu.

606. Treba dodati da bi u Statutu Međunarodnog suda postojala *lacuna* kada bi se progon interpretirao tako usko da ne uključuje krivična djela koja se nalaze u preostalim podstavovima člana 5. Ne bi bilo načina da se konceptualiziraju oni zločini protiv čovječnosti koji su počinjeni iz diskriminatornih razloga, ali koji, primjerice, ne ispunjavaju uslove za genocid, koji traži postojanje konkretne namjere “da se uništi, u cijelosti ili djelomično, nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa”. Primjer takvog

⁸⁸¹ *Artuković*, Okružni sud u Zagrebu, dok. br. K-1/84-61, 14. maj 1986. (engleski prijevod pohranjen u biblioteci Međunarodnog suda), str. 23 engleskog prijevoda.

⁸⁸² *Ibid.*, str. 26 engleskog prijevoda.

⁸⁸³ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 717.

zločina protiv čovječnosti bilo bi takozvano “etničko čišćenje”, pojam koji mada nije *terminus technicus* ipak jeste posebno relevantan za rad Međunarodnog suda.

607. Iako *actus reus* za progon može biti identičan drugim zločinima protiv čovječnosti, zločin progona karakterizira upravo to što je počinjen na diskriminatornoj osnovi. Pretresno vijeće stoga prihvata tvrdnju Tužilaštva da je “[p]rogon, koji se može koristiti kako bi se teretilo za sprovođenje etničkog čišćenja na diskriminatornoj osnovi teško krivično djelo samo po sebi i za sebe opisuje postupke koje treba osuditi i povrh i više od ubistava bez elementa diskriminacije predviđenih članom 5”.⁸⁸⁴

(d) Može li progon obuhvatiti djela koja nisu predviđena u jednom od drugih podstavova člana 5?

608. Tužilaštvo tvrdi da progon može uključivati i djela koja nisu popisana u članu 5. Oni tvrde da “djelo progona” treba široko definirati, te da ono uključuje velik broj različitih djela koja nisu pobrojana drugdje u Statutu.⁸⁸⁵ Za razliku od toga, odbrana tvrdi da su dva osnovna elementa progona (a) postojanje persekutornog činjenja ili nečinjenja, te (b) diskriminatorni karakter tog činjenja ili nečinjenja po jednom od navedenih osnova. Kao što je gore pomenuto, odbrana tvrdi da se progon treba tumačiti usko.

609. Pretresno vijeće, dakle, treba razmotriti koja djela koja nisu pokrivena članom 5 Statuta Međunarodnog suda mogu biti uključena u pojam progona. Pretresno vijeće očito mora dati jasan pojam progona kako bi moglo odlučiti da li zločini za koje se tereti u ovom predmetu spadaju pod taj pojam. Taj pojam nadalje mora biti konzistentan sa opštim principima krivičnog prava kao što su princip legaliteta i određenosti krivičnog djela. Pretresno će vijeće prvo razmotriti za koje se vrste djela, osim ostalih kategorija zločina protiv čovječnosti, smatra da predstavljaju progon. Zatim će razmotriti da li u osnovi tih djela postoje neki elementi koji pripomažu u definiranju progona.

610. Presuda Međunarodnog vojnog tribunala je pojmom progona obuhvatila razna djela koja u ovom času možda ne potpadaju pod Statut Međunarodnog suda, kao što su donošenje diskriminirajućih zakona, isključenje pripadnika neke etničke ili vjerske grupe

⁸⁸⁴ Podnesak Tužilaštva, para. 15.

iz sfera društvenog, političkog i ekonomskog života, nametanje kolektivne globe, ograničavanje njihove slobode kretanja i njihovo odvajanje u geta, te zahtjev da se moraju obilježiti nošenjem žute zvijezde.⁸⁸⁶ Nadalje, kao što je gore navedeno, nekoliko je pojedinaca proglašeno krivima za progon u vidu ekonomskih djela diskriminacije.⁸⁸⁷

611. Takode je očito da su drugi sudovi koristili termin progon da bi opisali djela koja nisu pobrojana u članu 5. Važan primjer jeste suđenje *Josefu Altstötteru i dr.* (predmet *Pravosude*).⁸⁸⁸ Altstötter i drugi optuženi bili su bivši njemački sudije, tužioci ili funkcioneri u Ministarstvu pravosuda Trećeg Reicha. Teretilo ih se za zajedničku zamisao, zavjeru, plan i pothvat koji su “uključivali korištenje pravosudne procedure kao moćnog oružja za progon i istrebljenje svih protivnika nacističkog režima neovisno o njihovoj nacionalnosti, te za progon i istrebljenje rasa”.⁸⁸⁹

612. Vojni tribunal SAD je u predmetu *Pravosude* zauzeo stav da je nacionalni obrazac ili plan rasnog progona bio da se istrijebe jevrejski i poljski narod, ali da su “organi vlasti posvuda prakticirali manje teške oblike rasnog progona, koji su bili sastavni dio opšte politike Reicha”.⁸⁹⁰ Ti lakši oblici progona uključivali su izdavanje dekreta kojim je Jevrejima onemogućeno da se bave pravnom profesijom, zabranu brakova između Jevreja i osoba njemačke krvi i strogo kažnjavanje seksualnih odnosa između pripadnika tih grupa, te dekrete kojima se Jevreji izbacuju iz javnih službi, obrazovnih ustanova i mnogih preduzeća. Nadalje, Jevrejima bi nakon smrti imovina bila konfiscirana, a u skladu s amandmanom njemačkog Zakona o državljanstvu, bezbjednosna policija i SD mogli su konfiscirati i imovinu živih Jevreja. Jevrejima su izricane strože kazne nego Nijemcima, prava optuženih pred sudom bila su znatno smanjena, sudovi su imali ovlasti da izreknu smrtnu kaznu Poljacima i Jevrejima čak i ako ona nije bila predviđena zakonom, a policija je dobila *carte blanche* da kažnjava Jevreje bez sprovođenja sudskog

⁸⁸⁵ *Ibid.*, para. 22.

⁸⁸⁶ IMT *Judgement*, str. 248-249.

⁸⁸⁷ *Frank, ibid.*, str. 297-298; Funk, *ibid.*, str. 305; Frick, str. 300.

⁸⁸⁸ NMT sv. III.

⁸⁸⁹ Optužnica, suđenje u predmetu *Justice*, NMT sv. III, str. 18.

⁸⁹⁰ *Ibid.*, str. 1063-64.

postupka.⁸⁹¹ Sve u svemu, smatralo se da u predmetu *Pravosuđe* progon predstavlja korištenje pravnog sistema za sprovođenje diskriminirajuće politike.

613. Sudska praksa nacionalnih sudova daje daljnje primjere kao što su suđenje *Hansu Albinu Rauteru* pred Posebnim sudom Nizozemske u Hagu. Rauter, *Obergruppenführer* u nacističkom SS-u i general u *Waffen-SS* i policiji proglašen je krivim i osuđen na smrt zbog svog namjernog učešća u sustavu njemačke politike progona Jevreja koji se manifestirao različitim mjerama.⁸⁹² Nadalje, *Artuković* je proglašen krivim za djela kao što su donošenje i sprovođenje diskriminirajućih ukaza, od Uredbe o rasnom identitetu i zaštiti arijske krvi ili časti hrvatskog naroda do Uredbe o deportaciji nepoželjnih i opasnih pojedinaca u internaciju i radne logore.⁸⁹³

614. Pretresno vijeće je tako dobilo potvrdu za svoj zaključak da se progon može sastojati od uskraćivanja velikog broja raznih prava. Neko djelo progona ne mora nužno biti eksplicitno zabranjeno bilo članom 5 bilo nekom drugom odredbom Statuta. Slično tomu, irelevantno je da li su ta djela zakonita po nacionalnim zakonima ili ne. Dobro je poznato da su nacisti, koristeći postojeće ustavne i zakonodavne kanale, donijeli velik broj diskriminirajućih zakona, koje je potom njihova sudska vlast sprovođila. To ne umanjuje činjenicu da su ti zakoni bili u suprotnosti sa međunarodnim pravnim standardima. Pretresno vijeće stoga odbacuje tvrdnju odbrane da progon ne bi smio obuhvatati djela koja su zakonita po nacionalnim zakonima.

⁸⁹¹ *Ibid.*

⁸⁹² Na primjer, “[o]n je izdavao naredjenja po kojima su Jevreji bili podvrgnuti diskriminirajućim postupcima i postepeno su segregirani od ostatka stanovništva, što je kasnije olakšalo njihovo prepoznavanje i hapšenje u svrhu robovskog rada i konačnog istrebljenja. Jevrejima je naredeno da u javnosti nose Davidovu zvijezdu, zabranjeno im je da učestvuju u javnim skupovima, da koriste javna mjesta za zabavu, rekreaciju ili informiranje, da posjećuju javne parkove, kafane i restorane, da koriste spavaća kola i kola za ručavanje, da posjećuju pozorišta, kabaree, varijetee, kina, sportske klubove, uključujući i bazene, da borave u javnim knjižnicama, čitaonicama i muzejima, te da ih koriste. Za sve Jevreje uveden je poseban policijski sat od 8 sati uveče do 6 sati ujutro. Kasnijim naredjenjima zabranjeno im je da budu na ranžirnim kolodvorima, te da koriste sva sredstva javnog saobraćaja i privatna vozila. Nakon tih mjera uslijedilo je podizanje koncentracionih logora na raznim mjestima. Mjere su kulminirale sistematskim privođenjem Jevreja koji su slati u koncentracione logore kako bi ih se deportiralo u Njemačku ili Poljsku gdje su trebali biti korišteni kao robovska radna snaga ili da bi ih se istrijebilo”. (Suđenje *Hansu Albinu Rauteru*, Bijzondere Gerechtshof te 's-Gravenhage, 4. maj 1948. (pomenuto u presudi Bijzondere Raad van Cassatie, 12. januar 1949, *Nederlandse Jurisprudentie*, 1949., br. 89); engleski prijevod u UNWCC, sv. XIV 1949., str. 93).

⁸⁹³ *Artuković, ibid.*, str. 16.

615. Ukratko, Pretresno vijeće na osnovu sudske prakse iznesne u gornjem tekstu može donijeti sljedeće zaključke o *actus reus* progona:

- a) Međunarodno običajno pravo ne podržava usku definiciju progona. Sudovi opisuju progon kao širok i osobito ozbiljan *genus* krivičnih djela koja je nad jevrejskim narodom i drugim grupama počinio nacistički režim.
- b) U svoju interpretaciju progona sudovi uključuju djela kao što su ubistvo, istrebljenje, mučenje i druga teška djela protiv fizičkog integriteta kao što su ona sada navedena u članu 5.
- c) Progon može obuhvatati i razna druga djela diskriminacije koja uključuju atake na politička, društvena i ekonomska prava. Pretresno vijeće će preciznije definirati doseg tih djela u daljem tekstu.
- d) Progon se obično koristi kako bi se opisao niz djela, a ne jedno zasebno djelo. Djela progona obično tvore dio politike ili barem prakse koja slijedi određeni obrazac i moraju se posmatrati u svom kontekstu. U stvarnosti se djela progona često vrše u skladu sa politikom diskriminacije ili rasprostranjenom diskriminirajućom praksom, kao što je utvrdio Okružni sud u Zagrebu u predmetu *Artuković*.⁸⁹⁴
- e) Kao korolar stavki (d), diskriminirajuća djela za koja se tereti kao za progon ne smiju se posmatrati izolirano. Neka od gore pomenutih djela mogu sama po sebi ne biti tako teška da predstavljaju zločin protiv čovječnosti. Na primjer, ograničenja koja se nameću određenoj grupi kako bi se ograničila njihova prava učestvovanja u određenim aspektima društvenog života (kao što su posjete javnim parkovima, pozorištima ili knjižnicama) predstavljaju

⁸⁹⁴ *Ibid.*, str. 24: "Optuženi je počinio ratni zločin svojim postupcima protiv čovječnosti i međunarodnog prava. Sprovodio je rasne zakone koji su zapravo bili imitacija zakona Trećeg Reicha protiv ne-Arijevac, Židova i Roma. On je također divljački i okrutno postupao sa Srbima u Hrvatskoj, kojih su stotine tisuća poginule u internaciji, koncentracionim i radnim logorima i drugim mjestima. Nije birao sredstva da bi eliminirao i ubijao Srbe, Hrvate koji nisu prihvatili ustašku ideologiju i sistem, Židove, komuniste, Rome, antifašiste i pripadnike drugih etničkih skupina. Aparat putem kojeg je sve to učinjeno ... bio je strašan stroj nasilja i općenito mehanička organizacija koja je planirala, pripremala, izvršavala i sistematski

diskriminaciju, koja je sama po sebi za pokudu; no, ona sama po sebi možda ne predstavljaju progon. Ta se djela ne smiju posmatrati izolirano, već u svom kontekstu i mora se odvagnuti njihov kumulativni efekt.⁸⁹⁵

3. Definicija progona

616. U presudi u predmetu *Tužilac protiv Tadića* Pretresno vijeće II zauzelo je stav da je progon oblik diskriminacije na osnovu rase, religije ili političkog mišljenja sa namjerom i rezultatom kršenja temeljnih prava pojedinca. Nije nužno postojanje zasebnog djela nečovječne prirode da bi postojao progon, već i sama diskriminacija čini djelo nečovječnim. Pretresno vijeće smatralo je da zločin progona obuhvata najrazličitija djela uključujući između ostalog djela fizičke, ekonomske ili pravne prirode kojima se krše osnovna ili temeljna prava pojedinca. Diskriminacija mora biti sprovedena na jednom od navedenih osnova da bi predstavljala progon.⁸⁹⁶

617. Kao što je gore pomenuto, radi se o širokoj definiciji koja bi mogla uključivati djela koja su zabranjena u drugim podstavovima člana 5, zatim djela zabranjena drugim članovima Statuta, te djela koja nisu obuhvaćena Statutom. Isti je pristup u članu 7(2)(g) Statuta MKS-a koji navodi da “[p]rogon označava namjerno i teško uskraćivanje temeljnih prava suprotno međunarodnom pravu kojem je razlog identitet grupe ili kolektiva” (naglasak dodan).

sprovodila takve zločine kao zločine protiv čovječnosti koji su najbolje karakterizirani masovnim uništavanjem ljudskih bića”.

⁸⁹⁵ Tribunal je u sudenju u predmetu *Justice* (NMT sv. III, str. 1063) utvrdio da “Sudski spis sadrži bezbrojna djela progona nad pojedincima – Poljacima i Jevrejima, ali kad bi se ti slučajevi smatrali izoliranim i nepovezanim primjerima izopačivanja pravde time bi se prenebregnula sama suština krivičnog djela za koje se tereti u optužnici. Optuženi se sada ne terete za zavjeru kao zasebno i samostalno krivično djelo, već se navodi da su učestvovali u izvršenju državnog plana i programa progona i istrebljenja Jevreja i Poljaka, plana koji je nadilazio teritorijalne granice, kao i granice ljudskog dostojanstva [...]”.

U Bilješkama o tom predmetu, UNWCC, 1948, sv. VI na str. 82-3 kaže se da je “vjеровatno tačno da je Tribunal smatrao da zločine protiv čovječnosti nisu predstavljale samo promjene u njemačkom pravnom sistemu, već i niz takvih promjena koje su uključivale ili su se sprovodile u skladu sa progonom na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi, ili (možda) one koje su dovele do izvršenja “zvjerstava i krivičnih djela, uključujući između ostalog i ubistvo, istrebljenje, porobljavanje, deportaciju, zatvaranje, mučenje, silovanje i druga nečovječna djela protiv svakog civilnog stanovništva”. Slično tome je Okružni sud u Zagrebu u predmetu *Artuković* zaključio da “[o]baveza nošenja oznake židovskog porijekla [...] nije predstavljala samo nečovječno ponašanje [prema] cijelom narodu, već i indikativan nagovještaj smrti”. Nije važan svaki pojedinačni čin, već njihov kumulativni efekt. (*Ibid.*, UNWCC, str. 15).

⁸⁹⁶ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 697, 710.

618. No, ovo Pretresno vijeće zauzima stav da nije dovoljno definirati središnji skup djela i ostaviti periferna djela u stanju nedefiniranosti da bi progon predstavljao zločin protiv čovječnosti. Moraju postojati jasno definirane granice vrsta djela koja se mogu kvalificirati kao progon. Iako je područje ljudskih prava dinamično i u širenju, ne može svako uskraćivanje ljudskih prava predstavljati zločin protiv čovječnosti.

619. Stoga se može reći da djela progona moraju biti u najmanju ruku jednako teška ili ozbiljna kao i druga djela nabrojana u členu 5. Taj pravni kriterijum već je upotrijebljen, na primjer, u predmetu *Flick*.⁸⁹⁷

620. Treba, međutim, naglasiti da ako se analiza zasnovana na ovom kriteriju odnosi samo na stepen ozbiljnosti djela, ona ne daje smjernice za to koje vrste djela mogu predstavljati progon. Kriterij *eiusdem generis* može se koristiti kao dodatni instrument, kako bi se utvrdilo da li određena djela koja uopšteno uzevši potpadaju pod proskripcije u členu 5(h) dostižu stepen težine koji zahtijeva ova odredba. Jedini zaključak koji se može izvući iz njegove primjene jeste da samo gruba i flagrantna uskraćivanja temeljnih ljudskih prava mogu predstavljati zločine protiv čovječnosti.

621. Pretresno vijeće, oslanjajući se na svoju prethodnu diskusiju o “drugim nečovječnim djelima”, smatra da se, u svrhu utvrđivanja onih prava čije kršenje može predstavljati progon, čvršći parametri za definiranje dostojanstva čovjeka mogu pronaći u međunarodnim standardima za ljudska prava kao što su oni u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima iz 1948., dva Pakta Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima iz 1966. i drugim međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima ili humanitarnom pravu.

⁸⁹⁷ U ovom predmetu je Vojni tribunal SAD koji je zasjedao u Nirnbergu smatrao da “[n]i po pravilnom tumačenju djela Zakona br. 10 Kontrolnog savjeta koji se odnosi na zločine protiv čovječnosti ne može na osnovu činjenica [prisilno oduzimanje privredne imovine Jevreja] donijeti osudujuća presuda. “Zvjerstva i krivična djela” koja su tamo navedena, “ubistvo, istrebljenje” itd, sve su to krivična djela protiv fizičkog integriteta. Imovina se ne pominje. Po doktrini *eiusdem generis* mora se smatrati da rezidualni izraz “ostali progoni” obuhvata samo one koji idu na štetu života i slobode potlačenih naroda. Prisilno oduzimanje privredne imovine, mada za pokudu, nije u toj kategoriji”. (*Flick et al.*, u NMT sv. VI, str. 1215). Ovu je izjavu prihvatio i iskoristio Vojni sud SAD u predmetu *US v. Krauch et al.*, (predmet *Farben*) (NMT sv. VIII, str. 1129-1130). Vidi takođe i Bilješke o tom predmetu, UNWCC, sv. IX, u kojima na str. 50 stoji da je u presudi u predmetu *Flick* istaknuto da “bi se mogla napraviti razlika između privredne imovine i stambenih objekata, kućanskih predmeta i hrane progonjenog naroda” te je tako ostavio otvorenim pitanje ne bi li takva krivična djela protiv lične imovine koja bi predstavljala napad na zdravlje i život ljudskog bića (kao što je palež njegove kuće ili oduzimanje hrane ili plaćenog posla) predstavljala zločin protiv čovječnosti”.

Oslanjanjem na razne odredbe u tim tekstovima postaje moguće utvrditi skup temeljnih prava koja pripadaju svakom ljudskom biću, grubo kršenje kojih može ovisno o okolnostima predstavljati zločin protiv čovječnosti. Progon se sastoji od teških ataka na ta prava i cilj mu je da se neko lice isključi iz društva na diskriminatornoj osnovi. Pretresno vijeće stoga definira progon kao grubo i flagrantno uskraćivanje na diskriminatornoj osnovi nekog temeljnog prava koje je utvrđeno međunarodnim običajnim ili konvencionim pravom, a koje dosiže isti stepen težine kao i druga djela zabranjena članom 5.

622. Kod utvrđivanja da li određena djela predstavljaju progon Pretresno vijeće želi ponovo naglasiti da se djela progona moraju procjenjivati ne izolirano već u svom kontekstu, i to tako što će se gledati njihov kumulativni efekt. Iako pojedinačna djela možda nisu nečovječna, njihove sveukupne posljedice moraju na takav način predstavljati povredu čovječnosti da ih se može nazvati “nečovječnim”. Ovo ograničenje takođe zadovoljava princip legaliteta, pošto je jasno da su nečovječna djela zabranjena Statutom.⁸⁹⁸

623. Pretresno vijeće ne smatra prikladnim utvrditi koja prava predstavljaju temeljna prava za utvrđivanje progona. To ne bi služilo interesima pravde, pošto bi se eksplicitno uključenje određenih temeljnih prava moglo protumačiti kao implicitno isključenje drugih (*expressio unius est exclusio alterius*). To nije pristup zločinima protiv čovječnosti u međunarodnom običajnom pravu gdje kategorija “ostalih nečovječnih djela” takođe omogućava sudovima da budu fleksibilni u donošenju odluka u predmetima u kojima sude zavisno od oblika koje mogu poprimiti napadi na čovječnost, a koji se stalno mijenjaju i izvode se s osobitom ingenioznošću. Stoga u svakom predmetu valja razmotriti sam meritum.

⁸⁹⁸ U vezi s tim Pretresno vijeće primjećuje da je Vojni tribunal SAD u predmetu *Einsatzgruppen* (NMT sv. IV) naveo na str. 49: “Može li se reći da međunarodne konvencije i međunarodno pravo nisu ni na koji način ove optužene upozorili da njihovi ataci na etničke, nacionalne, vjerske i političke grupe krše prava čovječanstva? Ne govorimo o lokalno ograničenim ispadima mržnje niti sitnoj diskriminaciji koji se nažalost pojavljuju i u najciviliziranijim državama. Kada progoni dosegnu razmjere nacionalnih kampanja kojima je cilj da se život velikim grupama ljudi učini nepodnošljivim ili da ih se istrijebi, pravo se ne usuduje šutjeti (...) Kontrolno vijeće jednostavno ponovno izriče već postojeće zakone kada progone proglašava međunarodnim krivičnim djelom.”

624. U svojim je prethodnim zaključcima Pretresno vijeće primijetilo da se izraz progon često koristi da bi se opisao niz djela. No, Pretresno vijeće ne isključuje mogućnost da jedno jedino djelo može predstavljati progon. U takvom slučaju moraju postojati jasni dokazi diskriminatorne namjere. Na primjer, u bivšoj Jugoslaviji neki je pojedinac možda učestvovao u ubistvu jednog Muslimana. Ako je očito da je njegova namjera bila da ga ubije jer je ovaj Musliman, te ako se to dogodilo u okviru rasprostranjenog ili sistematskog progonilačkog napada na civilno stanovništvo, takvo jedno ubistvo može predstavljati progon. No, da bi se takvo krivično djelo moglo okvalificirati kao progon, mora se dokazati diskriminatorna namjera počinioca.

625. Iako su djela progona često dio politike diskriminacije, Pretresno vijeće nalazi da nije neophodno pokazati da je optuženi učestvovao u kreiranju diskriminirajuće politike ili prakse nekog organa vlasti. Primjer toga je optuženi *Streicher*: “U svojim govorima i člancima [...] on je zarazio njemački um virusom antisemitizma i poticao je njemački narod na aktivni progon”.⁸⁹⁹ On to nije radio u nekom službenom svojstvu, već kao izdavač antisemitskog časopisa *Der Stürmer*. Tribunal je zaključio da njegovo “podsticanje na ubijanje i istrebljivanje u vrijeme kad su Jevreji na Istoku ubijani u najužasnijim uslovima očito predstavlja progon”, te su ga osudili na smrt.⁹⁰⁰

626. Pretresno vijeće primjećuje da se s obzirom na svoju široku definiciju progona Tužilaštvo u iznošenju svojih teza ne može jednostavno oslanjati na opštu optužbu za “progon”. To bi se kosilo sa pojmom legaliteta. Da bi se poštivao princip legaliteta, Tužilaštvo mora teretiti za konkretna djela (a izgleda da je to i urađeno u ovom

⁸⁹⁹ IMT Judgement, str. 302.

⁹⁰⁰ *Ibid.*, str. 302-4. To se pokazalo i u predmetima pred njemačkim sudovima koji su postupali po Zakonu br. 10 Kontrolnog savjeta. *Oberster Gerichtshof für die Britische Zone in Köln*, 9. novembar 1948., StS 78/48 zauzeo je stav da je denuncijacija “[...] usko povezana sa nacional-socijalističkim režimom nasilja i samovolje jer se od samog početka jasno uklapala u organiziranu kampanju progona svih Jevreja i sveg što je jevrejsko u Njemačkoj u kojoj je svo čovječanstvo koje nije bilo pod vlasti nacional-socijalizma vidjelo napad, te, iako je bila usmjerena protiv samo te jedne žrtve, postala je sastavni dio svih masovnih zločina koji su počinjeni tokom progona Jevreja (prijevod pohranjen u biblioteci Međunarodnog suda)”. Općenitije, diseldorfski je *Oberlandsgericht* u presudi od 20. maja 1948. (Krivično vijeće 3/48) istakao da je nacional-socijalizam izgradio mehanizam moći u partiji i državi koji se mogao pokrenuti protiv bilo koga sa bilo kojeg mjesta. Izvršilac zločina protiv čovječnosti može biti ne samo onaj koji sam ima moć i koji svoj lični položaj moći koristi protiv slabijeg od sebe, već i svaki onaj koji je samoinicijativno takode učestvovao na bilo koji način, pa čak i samo ohrabrivao izvršenje takvih djela. (Presuda Okružnog žalbenog suda u Diseldorfu, 20. maj 1948., prijevod pohranjen u biblioteci Međunarodnog suda, str. 4).

predmetu). Za ta bi se djela trebalo teretiti sa dovoljno detalja kako bi optuženi mogli u potpunosti pripremiti svoju odbranu.

627. Sve u svemu, optužba za progon mora sadržati sljedeće elemente:

- a) one elemente koji su potrebni za sve zločine protiv čovječnosti po Statutu;
- b) grubo ili flagrantno uskraćivanje temeljnog prava koje dosiže isti stepen težine kao i druga djela zabranjena članom 5;
- c) diskriminatornu osnovu.

4. Primjena gornje definicije na ovaj predmet

628. Pretresno vijeće sada će analizirati konkretne navode u ovom predmetu, a to su “namjerno i sistematsko ubijanje civila bosanskih Muslimana”, “organizirano lišavanje slobode i protjerivanje bosanskih Muslimana iz Ahmića-Šantića i okolice”, te “sveobuhvatno razaranje domova i imovine bosanskih Muslimana”. Mogu li ta djela predstavljati progon?

629. U svjetlu gore izvedenih zaključaka, Pretresno vijeće nalazi da “namjerno i sistematsko ubijanje civila bosanskih Muslimana”, kao i njihovo “organizirano lišavanje slobode i protjerivanje iz Ahmića” mogu predstavljati progon, i to stoga što se ta djela mogu okvalificirati kao ubistvo, zatvaranje i deportacija koji su *explicite* navedeni u članu 5 Statuta.

630. Pretresno vijeće sada prelazi na navodno sveobuhvatno razaranje domova i imovine bosanskih Muslimana. Ovdje je pitanje da li se određena vlasnička ili ekonomska prava mogu smatrati tako temeljnim da njihovo uskraćivanje može predstavljati progon. Pretresno vijeće primjećuje da je u Presudi Međunarodnog vojnog tribunala više optuženih proglašeno krivima za ekonomsku diskriminaciju. Na primjer, Göring je “progonio Jevreje ... ne samo u Njemačkoj gdje je nametnuo globu od milijardu maraka ... taj je interes bio u prvom redu ekonomski – kako se dočepati

njihove imovine i kako ih izbaciti iz ekonomskog života Evrope”.⁹⁰¹ Optužene Funka i Seyss-Inquarta takode se teretilo za djela ekonomske diskriminacije.⁹⁰²

631. Pretresno vijeće nalazi da napadi na imovinu mogu predstavljati progon. U određenoj mjeri to može ovisiti o vrsti imovine o kojoj se radi: u gore citiranom pasusu iz predmeta *Flick* Tribunal je zauzeo stav da se ne može reći da prisilno oduzimanje privredne imovine ima negativan uticaj na život i slobodu potlačenih naroda te da stoga ne predstavlja progon. Moguće je da postoje određene vrste imovine čije uništenje možda nema dovoljno snažan negativan uticaj na žrtvu da bi to predstavljalo zločin protiv čovječnosti, čak i kada se uništava iz razloga diskriminacije: primjer je palež nečijeg automobila (osim ako je taj automobil nužno potreban i od životne važnosti za vlasnika). No, u predmetu kojim se bavimo radi se o sveobuhvatnom razaranju domova i imovine. Takav napad na imovinu u stvari predstavlja uništenje sredstava za život određenog stanovništva.⁹⁰³ To može imati iste nečovječne posljedice kao i prisilno preseljenje ili deportacija. Nadalje, palež stambenih objekata često može biti izvršen bez ikakva obzira za živote stanara. Pretresno vijeće stoga zaključuje da taj čin može predstavljati grubo ili flagrantno uskraćivanje temeljnih ljudskih prava, te, ako je počinjen na diskriminatornoj osnovi, može predstavljati progon.

5. Mens Rea progona

632. Pretresno vijeće će sada raspraviti potrebnu *mens rea* progona kako je izražena u međunarodnoj sudskoj praksi.

633. Obje strane slažu se da se element svijesti za krivično djelo progona sastoji od diskriminatorne namjere na osnovama predviđenim Statutom. Pretresno vijeće će ipak detaljnije raspraviti potrebnu diskriminatornu namjeru.

634. U razmatranju nekih od gore navedenih primjera progona, može se uočiti zajednički element: cilj svih tih djela bilo je izdvajanje određenih pojedinaca i napad na njih na diskriminatornim osnovama, tako što im se oduzimaju politička, društvena ili ekonomska prava koja uživaju pripadnici šireg društva. Može se reći da uskraćivanje a tih

⁹⁰¹ IMT Judgement, str. 282.

⁹⁰² *Ibid.*, str. 305, 328-329.

prava ima za cilj uklanjanje tih osoba iz društva u kojem žive zajedno sa počiniocima, ili čak, na kraju, iz čovječanstva kao takvog.

635. Osnove na kojima počinioci progona mogu vršiti diskriminaciju navedene su u članu 5(h) Statuta: to su političke, rasne ili vjerske osnove.⁹⁰⁴

636. Kao što je gore izloženo, za progon je potreban veći prag *mens rea* nego za obične zločine protiv čovječnosti, ali manji nego za genocid. U tom kontekstu Pretresno vijeće želi naglasiti da progon kao zločin protiv čovječnosti pripada istom *genusu* krivičnih djela kao genocid. I progon i genocid su zločini koji se vrše nad osobama koje pripadaju određenoj grupi i koje su meta upravo zbog te svoje pripadnosti. U obje kategorije bitna je namjera da se izvrši diskriminacija: da se osobe napadnu zbog njihovih etničkih, rasnih ili vjerskih karakteristika (te, u slučaju progona, zbog političke pripadnosti). Dok kod progona diskriminatorna namjera može poprimiti raznorazne nečovječne oblike i manifestirati se u množini djela, uključujući i ubistvo, kod genocida ta namjera mora biti popraćena nakanom da se uništi, u potpunosti ili djelomično, grupa kojoj pripadaju žrtve genocida. Tako se može reći da je sa stanovišta *mens rea* genocid ekstreman i krajnje nečovječan oblik progona. Drugim riječima, kada progon eskalira u ekstremni oblik hotimičnih i smišljenih djela kojima je cilj uništenje grupe ili dijela grupe, može se smatrati da takav progon postaje genocid.

D. Pitanje sticaja krivičnih djela (*Concursus Delictorum*)

1. Sporno pitanje

(a) Argumenti tužioca

(i) Općenito

637. Stajalište je tužioca da se osoba može optužiti i osuditi za više zločina čak i ako je ta osoba izvršila samo jednu kriminalnu radnju protiv iste žrtve ili žrtava. Drugim riječima, po mišljenju tužioca, isto djelo ili transakcija protiv jedne ili više žrtava može

⁹⁰³ Vidi iskaz svjedokinje dr. Bringe izneseno u sažetom obliku u gornjem tekstu, para. 336.

⁹⁰⁴ Na sudenju u predmetu *RuSHA (ibid.)* radilo se o progonu jevrejskog i poljskog naroda; *Greiser* je optužen za progon poljskog i jevrejskog naroda, a *Rauter* za progon rodbine pripadnika nizozemske policije koji su odbili izvršavati njemačka naređenja ili koji su se pridružili pokretu otpora.

istovremeno predstavljati kršenje više pravila, te se stoga može kvalificirati kao višestruko krivično djelo. Na primjer, jedno djelo (npr. ubistvo) može biti i ratni zločin i zločin protiv čovječnosti.

638. U prilog tom gledištu tužilac se oslanja na prethodne odluke MKSJ-a i MKSR-a kojima se omogućuje kumulativno terećenje.⁹⁰⁵ Tužilac se naročito poziva na Presudu u predmetu *Akayesu* MKSR-a i Presudu u predmetu *Tadić* Pretresnog vijeća MKSJ-a. Tužilac takode pominje interlokutornu odluku u ovom predmetu koja se odnosi na sticaj. Tužilac se prije svega oslanja na test koji je Pretresno vijeće MKSR-a formuliralo u Presudi u predmetu *Akayesu* od 2. septembra 1998. Prema tom testu, “kad se jednom skupu činjenica može pridružiti više od jednog krivičnog djela iz nekog od članova Statuta, za svako djelo može se teretiti odvojeno: (1) ako krivična djela imaju različite elemente; ili (2) ako odredbe kojima se definiraju krivična djela štite različite interese; ili (3) ako je potrebno izreći osudu za oba krivična djela kako bi se u potpunosti opisalo što je optuženi učinio.”⁹⁰⁶

639. Tužilac tom testu daje prednost pred testom koji je formuliralo ovo Pretresno vijeće u ovom predmetu u *Odluci od 15. maja po prigovoru odbrane na formu optužnice*, prema kojoj:⁹⁰⁷

Tužilac može opravdano posegnuti za kumulativnim terećenjem kada članovi Statuta na koje se poziva imaju za svrhu da zaštite različite vrijednosti i kada svaki član zahtijeva da se dokaže neki pravni element koji drugi članovi ne zahtijevaju.

Tužilac tvrdi da je taj test, utoliko što zahtijeva konjunkciju ova dva uslova i ne predviđa treći uslov koji postulira gorepomenuta Presuda u predmetu *Akayesu*, “prerestriktivan”.⁹⁰⁸ Ipak, tužilac tvrdi da su u ovom predmetu zadovoljeni i uslovi tog restriktivnog testa.⁹⁰⁹

⁹⁰⁵ Podnesak tužioca.

⁹⁰⁶ *Akayesu*, Presuda, 2. sept. 1998., str. 194, para. 468 (naglasak dodat).

⁹⁰⁷ *Tužilac protiv Kupreškića i ostalih*, Odluka po prigovoru odbrane na formu optužnice, 15. maj 1998., str. 3 (naglasak dodat).

⁹⁰⁸ Podnesak tužioca, para. 7.

⁹⁰⁹ Taj zaključak je implicitno sadržan u para. 40 Podneska tužioca.

640. Treći pristup na koji se oslanja tužilac može se opisati kao pristup iz *Tadića*. U često citiranom *dictumu* iz Odluke po prigovoru odbrane o formi optužnice, Pretresno vijeće je zaključilo:⁹¹⁰

U svakom slučaju, budući da je to pitanje koje će biti relevantno samo ukoliko bi moglo imati uticaja na izricanje kazne, najbolje je njime se pozabaviti prilikom razmatranja pitanja kazne. Ono što se, međutim, može sa sigurnošću reći jeste da kazna ne može zavisiti od toga da li se krivična djela koja proizilaze iz istog ponašanja terete kumulativno ili alternativno. Kaznom se kažnjava dokazano kriminalno ponašanje, a to ne zavisi od tehničkih detalja terećenja.

641. U Presudi o kazni u predmetu *Tadić*,⁹¹¹ izrečene su usporedne kazne za krivična djela koja se u optužnici terete kumulativno, a odnose se na jedan skup činjenica. Isti pristup usvojen je u presudama u predmetima *Delalić i ostali*⁹¹² i *Furundžija*,⁹¹³ kao i u više interlokutornih odluka po preliminarnim prigovorima na formu optužnice⁹¹⁴ na osnovu *dictuma* iz predmeta *Tadić* koji je maločas citiran. Stoga se i tužilac oslanja na pristup iz *Tadića* kako bi opravdao kumulativno terećenje.

642. Primijenivši gorepomenute testove na ovaj predmet, tužilac tvrdi da je opravdano kumulativno terećenje za (i) ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i progon kao zločin protiv čovječnosti (član 5(h) Statuta), te za (ii) ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i ubistvo kao ratni zločin (član 3 Statuta, koji preuzima zabranu ubistva iz zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949.), budući da ta krivična djela sadrže različite elemente i štite različite društvene vrijednosti. Može se takode pretpostaviti da bi se tužilac poslužio istom logikom da bi opravdao kumulativno terećenje za (iii) nečovječna djela kao zločin protiv čovječnosti (član 5 Statuta) i okrutno postupanje kao ratni zločin (član 3 Statuta).

⁹¹⁰ *Tadić*, Odluka, 14. nov. 1995., str. 6, para 17.

⁹¹¹ *Tužilac protiv Tadića*, (IT-94-1-T), Presuda o kazni, Pretresno vijeće, 14. juli 1997. (u daljem tekstu: *Tadić*, Presuda o kazni, 14. juli 1997.)

⁹¹² *Delalić i ostali*, Presuda, 16. nov. 1998., para. 1286.

⁹¹³ *Furundžija*, Presuda, 10. dec. 1998., para. 292-296.

⁹¹⁴ *Delalić i ostali*, Odluka po prigovoru na formu optužnice optuženog Zejnila Delalića, 4. okt. 1996., para. 24; Odluka po prigovoru na formu optužnice optuženog Esada Landže, 15. nov. 1996., para. 7 i Odluka po prigovoru na formu optužnice optuženog Hazima Delića, 15. nov. 1996., para. 22 (koju je Tročlano žalbeno vijeće potvrdilo Odlukom po molbi Hazima Delića da se dozvoli ulaganje žalbe (prigovor na formu optužnice), 6. dec. 1996., para. 35-36).

- (ii) Ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i progon kao zločin protiv čovječnosti (član 5(h) Statuta)

643. Tužilaštvo iznosi argument da ubistvo i progon, kao zločini protiv čovječnosti, nisu koekstenzivni nego sadrže različite elemente i stoga se mogu kumulativno teretiti ako se primijeni test formuliran u predmetu *Akayesu*.⁹¹⁵ Mogu postojati djela progona i osim ubistva, kao što mogu postojati i ubistva koja ne predstavljaju progon. U prilog ovoj posljednjoj tvrdnji, Tužilaštvo tvrdi da ubistvo kao zločin protiv čovječnosti može biti počinjeno bez diskriminatorne namjere, dok progon zahtijeva upravo takvu diskriminatornu namjeru. Stoga se Tužilaštvo ne slaže sa zaključkom u presudi Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić* da svi zločini protiv čovječnosti moraju biti počinjeni sa diskriminatornom namjerom. Taj zaključak je poništilo Žalbeno vijeće u istom predmetu.⁹¹⁶ Stoga Tužilaštvo tvrdi da se ta dva krivična djela mogu kumulativno teretiti, prema prvom uslovu testa iz predmeta *Akayesu*, jer imaju različite elemente.

644. Drugo, Tužilaštvo tvrdi da se tim različitim odredbama štite različite vrijednosti, te da je stoga zadovoljen i drugi, disjunktivni uslov testa iz predmeta *Akayesu*.⁹¹⁷

645. Treće, što se tiče trećeg disjunktivnog uslova – testa “opisa” – koji je formuliran u predmetu *Akayesu*, Tužilaštvo tvrdi da bi “terećenje takvog protivpravnog ponašanja prema tim zasebnim odredbama omogućilo da se u potpunosti opiše težina zločina...”,⁹¹⁸ pa je kumulativno terećenje moguće i po tom osnovu.

646. Budući da test iz predmeta *Kupreškić* sadrži ista dva prva uslova kao i onaj iz predmeta *Akayesu*, ali su vezani *konjunktivno* a ne *disjunktivno* – te s obzirom da test iz *Tadića* zapravo nije formuliran kao test nego naprosto dozvoljava kumulativno terećenje – Tužilaštvo zaključuje da su “smjernice za kumulativno terećenje, utvrđene odlukama,

⁹¹⁵ Podnesak tužioca, para. 13-34.

⁹¹⁶ *Tadić*, presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999., para 305.

⁹¹⁷ Podnesak tužioca, para. 15: “Zabrana progona i zabrana ubistva kao zločina protiv čovječnosti štite različite društvene interese, budući da se ubistvo odnosi na oduzimanje života pojedinca, pa premda i progon može uključivati oduzimanje života pojedinca, mora biti riječ o oduzimanju života pripadnika ciljane grupe na osnovu njihove političke, rasne i vjerske pripadnosti grupi”.

⁹¹⁸ *Ibid.*, para. 4.

između ostalog, u predmetima *Tadić*, *Akayesu* i *Kupreškić*, u potpunosti zadovoljene u odluci o terećenju u ovom predmetu.”⁹¹⁹

- (iii) Ubistvo kao zločin protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i ubistvo kao ratni zločin (član 3 Statuta, koji preuzima zabranu ubistva sadržanu u zajedničkom članu 3)

647. Tužilaštvo je ovo pitanje kumulativnog terećenja obradilo i u kontekstu ubistva kao zločina protiv čovječnosti (član 5(a) Statuta) i ubistva kao ratnog zločina (član 3 Statuta, koji preuzima zabranu ubistva iz zajedničkog člana 3). Tužilaštvo tvrdi da ubistvo kao zločin protiv čovječnosti sadrži drugačije elemente od ubistva kao ratnog zločina.⁹²⁰

Elementi ubistva kao zločina protiv čovječnosti i ubistva kao kršenja ratnog prava i običaja nisu identični. Definicije ta dva zločina su veoma različite. Zločini protiv čovječnosti moraju biti “usmjereni protiv bilo kojeg civilnog stanovništva kao dio raširene ili sistematske prakse ili politike”. Taj preduslov nije potrebno zadovoljiti da bi se utvrdilo kršenje ratnog prava ili običaja.

648. Drugo, Tužilaštvo tvrdi da zločini protiv čovječnosti i ratni zločini štite različite društvene interese. U prilog oba ta gledišta, Tužilaštvo citira Pretresno vijeće MKSR-a u predmetu *Akayesu*.⁹²¹ Shodno tome, Tužilaštvo tvrdi da je u odnosu na isti skup činjenica dozvoljeno teretiti za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i za ubistvo kao ratni zločin.⁹²² Tužilaštvo takode pominje negativni test koji je primijenjen u predmetu *Akayesu*, prema kojem nije opravdano optuženog proglasiti krivim za dva krivična djela koja se odnose na isti skup činjenica ako je “jedno krivično djelo lakše i sadržano je u drugom, npr. ubistvo i nanošenje teške tjelesne povrede, pljačka i krađa ili silovanje i bludne radnje.”

649. O tom pitanju, Tužilaštvo tvrdi da “[s] obzirom da niti MKSJ niti MKSR nisu utvrdili sudsku praksu koja pokazuje da je moguće lakša krivična djela teretiti u sklopu težih, tužilac takva lakša krivična djela sadržana u drugim djelima tereti zasebno.”⁹²³ Nije

⁹¹⁹ *Ibid.*, para 15.

⁹²⁰ *Ibid.*, para 35.

⁹²¹ *Ibid.*, para. 38.

⁹²² *Ibid.*, Zaključak, para. 40.

⁹²³ *Ibid.*, para. 12.

jasno da li izrazom “lakša krivična djela sadržana u drugim djelima” tužilac označava npr. ubistvo (zločin protiv čovječnosti)/ubistvo (ratni zločin) ili ubistvo (ratni zločin)/nanošenje teške tjelesne povrede (ratni zločin). O tom pitanju raspravljat će se kasnije, u odjeljku u kojem se obrađuje pojam “lakših krivičnih djela koja se terete u sklopu drugih djela”.

- (iv) Nečovječna djela kao zločin protiv čovječnosti (član 5(i) Statuta) i okrutno postupanje kao ratni zločin (član 3 Statuta)

650. Premda se o pitanju kumulativnog terećenja nečovječnih djela kao zločina protiv čovječnosti (član 5(i) Statuta) i okrutnog postupanja kao ratnog zločina (član 3 Statuta) u Podnesku tužioca posebno ne raspravlja, može se pretpostaviti da argumenti u (ii) važe, *mutatis mutandis*, i za ovaj scenarij. Stoga, u onoj mjeri u kojoj nečovječna djela i okrutno postupanje sadrže različite elemente odnosno štite različite interese, moguće je kumulativno terećenje na osnovu testa iz predmeta *Akayesu* (ako je zadovoljen bilo koji od dva uslova) ili testa iz predmeta *Kupreškić* (ako su zadovoljena oba uslova).⁹²⁴

(b) Argumenti odbrane

651. Odbrana se ne slaže s argumentima Tužilaštva. Shodno zahtjevu Pretresnog vijeća da strane o tom pitanju podastru podneske,⁹²⁵ branioci četvorice optuženih podastrli su svoje podneske, koje ćemo redom razmotriti.

652. Branioci Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića podnijeli su zajednički podnesak (u daljem tekstu: Podnesak Kupreškića).⁹²⁶ U Podnesku Kupreškića, odbrana podržava test koji je formuliralo Pretresno vijeće u ovom predmetu u Odluci od 15. maja 1998. i kojim se propisuje dvostruki konjunktivni uslov za kumulativno terećenje. S druge strane, odbrana ne prihvata test formuliran u predmetu *Akayesu*, s jedne strane zato što dva uslova koja je Pretresno vijeće u ovom predmetu formuliralo kao *konjunktivne* uzima kao *disjunktivne* (“ako je potrebno izreći osudu za oba krivična djela kako bi se u potpunosti opisalo što je optuženi učinio”), što je, prema tvrđenju odbrane, u suprotnosti

⁹²⁴ Ovo pitanje se postavlja jer izmijenjena i dopunjena optužnica u ovom predmetu kumulativno tereti nečovječna djela i okrutno postupanje u tačkama 10 i 11, tačkama 14 i 15 i tačkama 18 i 19.

⁹²⁵ Usmena odluka 15. oktobra 1998.

sa pravilom *non bis in idem* i načelom “nesavršenog sticaja” u kontinentalnom pravu. Odbrana od Suda traži da iz istih razloga odbaci test iz *Tadića*. Prema mišljenju odbrane, Pretresno bi vijeće rješavajući o ovom pitanju trebalo primijeniti zakone, doktrinu i sudsku praksu u slučajevima “nesavršenog sticaja” iz bivše Jugoslavije, barem u onoj mjeri u kojoj oslanjanje na međunarodno pravo i opšta načela krivičnog prava ne daju potpun odgovor.⁹²⁷

653. Odbrana dalje tvrdi da odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić* zabranjuje dvostruko terećenje za ubistvo po članu 3 i po članu 5. U tom pogledu, odbrana citira mišljenje Žalbenog vijeća da se “može smatrati da član 3 obuhvata sva kršenja međunarodnog humanitarnog prava osim “teških povreda” iz četiri Ženevske konvencije koja potpadaju pod član 2 (ili, u tom slučaju, kršenja obuhvaćena članovima 4 i 5, u onoj mjeri u kojoj se članovi 3, 4 i 5 preklapaju).”⁹²⁸ Član 3 je stoga rezidualna klauzula koja se primjenjuje samo onda kad se ne može primijeniti glavna norma. Stoga, ako se ubistvo tereti po članu 5(a) ili (h), ne može se teretiti po članu 3.⁹²⁹

654. Nadalje, odbrana se slaže sa mišljenjem Pretresnog vijeća u predmetu *Tadić*, da “djela za koja se utvrdi da predstavljaju zločine protiv čovječnosti po ostalim podstavovima člana 5 neće biti uključena u razmatranje progona kao posebnog krivičnog djela po članu 5(h) Statuta,”⁹³⁰ na osnovu zaključka – sa kojim se Tužilaštvo i Žalbena vijeće u predmetu *Tadić* ne slažu – da se diskriminatorna namjera traži za sve zločine protiv čovječnosti.

655. Odbrana tvrdi da čak i ako se za član 5(a) (ubistvo) ne traži diskriminatorna namjera, kumulativno terećenje po članu 5(a) i (h) ipak nije dozvoljeno jer je ubistvo sa diskriminatornom namjerom *kvalificirano ubistvo*.⁹³¹ Razlika između osnovnog oblika krivičnog djela i njegovog kvalificiranog oblika jeste paradigma “lakšeg krivičnog djela

⁹²⁶ Podnesak optuženih Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića o pravnim pitanjima vezanim za suđenje, 19. novembar 1999.

⁹²⁷ Podnesak Kupreškića, para 74. Odbrana citira Bassiounijev argument da, budući da Statut Međunarodnog suda ne sadrži “opšte odredbe”, osim člana 7, Međunarodni sud bi trebao primijeniti pravo bivše Jugoslavije kako bi djelovao u skladu sa principom legaliteta.

⁹²⁸ *Tadić*, Odluka Žalbenog vijeća o nadležnosti, 2. okt. 1995., para. 87.

⁹²⁹ Podnesak Kupreškića, para. 76.

⁹³⁰ *Tadić*, Presuda Pretresnog vijeća, 7. maj 1997., para. 702.

⁹³¹ Podnesak Kupreškića, para. 80.

koje se tereti u sklopu drugog djela u sistemima [...] *common law*-a odnosno paradigma “nesavršenog sticaja” [...] na osnovu principa specijaliteta [...] u sistemima kontinentalnog prava.”⁹³² Prema principu specijaliteta, ako neko krivično djelo, npr. ubistvo, sadrži neke ali ne i sve elemente nekog drugog krivičnog djela, npr. diskriminatornog ubistva, pri čemu ovo prvo krivično djelo ne sadrži nijedan element koji nije sadržan u onom drugom krivičnom djelu, tada se tereti samo za drugo krivično djelo, ako su svi elementi prisutni.

656. Odbrana tvrdi da je Tužilaštvo prihvatilo da ubistvo po članu 3 i 5(a) predstavlja lakše krivično djelo koje je sadržano u djelu ubistva prema članu 5(h), ali je ustvrdilo da niti MKSJ niti MKSR nisu ustanovili sudsku praksu koja bi pokazala da se lakša krivična djela mogu implicitno teretiti u sklopu težih. Odbrana tvrdi da je Presudom u predmetu *Akayesu* uspostavljena takva sudska praksa.

657. Odbrana se oslanja na istu logiku da bi porekla dopustivost kumulativnog terećenja po članu 3 i članu 5(a).

658. Branioci Zorana i Mirjana Kupreškića takođe su podnijeli Molbu,⁹³³ koja na sličan način iznosi mišljenje da je “idealni sticaj” u ovom slučaju nedopustiv, pozivajući se na princip specijaliteta.

659. Odbrana Dragana Papića podastrla je podnesak o tom pitanju,⁹³⁴ koji je datiran 10. novembra 1998. a zaveden 13. novembra 1998., i u kojem se branioци pridružuju podnesku koji su podnijeli branioци Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića u ime svih branilaca, i dopunjuju ga dodatnim elementima.

660. Branilac Vladimira Šantića podastro je podnesak⁹³⁵ u kojem se poziva na pojmove iz kontinentalnog prava kao što su realni sticaj, idealni sticaj i prividni sticaj, kao argument za tvrdnju da kumulativno terećenje nije dopustivo prema ovoj optužnici.

⁹³² *Idem.*

⁹³³ Molba branilaca optuženih Zorana i Mirjana Kupreškića, 12. nov. 1998.

⁹³⁴ Preliminarni podnesak odbrane, 13. nov. 1998.

⁹³⁵ Odgovor odbrane na Podnesak tužioca o dopustivosti terećenja kriminalnih kršenja po istim članovima Statuta na osnovu ponašanja koje proizilazi iz jednog jedinog incidenta, 13. nov. 1998., para. 26.

661. “Realni sticaj” postoji kad počinitelj počinjuje više krivičnih djela u sklopu jedne jedine transakcije, bilo da je prekršio istu krivičnu odredbu protiv više osoba, bilo više različitih krivičnih odredbi u više odvojenih radnji. Odbrana ne daje nikakav primjer realnog sticaja. Budući da je to uvriježen pojam u kontinentalnom pravu i sudska praksa obiluje takvim primjerima, Pretresno vijeće će kao ilustraciju prve potkategorije pomenuti ubistvo više ljudi rafalnom paljbom; primjer za drugu potkategoriju bilo bi ugrožavanje javnog saobraćaja i propuštanje da se pruži pomoć osobi koja je povrijeđena kao posljedica tog ugrožavanja, gdje postoje odvojena djela ugrožavanja javnog saobraćaja i nezaustavljanja kad je vozač svjestan da je izazvao sudar. Odbrana tvrdi da je kumulativno terećenje dozvoljeno samo kod realnog sticaja.

662. Odbrana ne definira ni “prividni sticaj” (*unechte Konkurrenz, concours apparent d’infractions*) niti “idealni sticaj” (*Idealkonkurrenz, concours idéal d’infractions*). Ti su pojmovi, međutim, uvriježeni u zemljama kontinentalnog prava, premda nisu svi saglasni oko njihove definicije. Obično se smatra da do “prividnog sticaja” dolazi kad počinitelj izvrši radnju kojom se naizgled istovremeno krši više krivičnih odredbi, dok se u stvarnosti krši samo jedna odredba.

U mnogim pravnim sistemima, do “idealnog sticaja” dolazi kad osoba jednom radnjom krši više od jedne krivične odredbe. Evo primjera iz njemačkog prava: ako otac pribjegne nasilju da bi izvršio obljubu svoje maloljetne kćerke, on je istovremeno počinio protivpravnu prisilu, rodoskrvnuće, obljubu zloupotrebom položaja, a možda i nanošenje tjelesne povrede. Prema francuskom pravu, korištenje krivotvorenog dokumenta može predstavljati i “*usage de faux*” (tj. korištenje krivotvorine u namjeri da se počinjuje prevara) i pokušaj prevare (“*tentative d’escroquerie*”).

663. Odbrana tvrdi da, za razliku od “realnog sticaja”, kumulativno terećenje *nije* dopustivo u slučaju idealnog sticaja ili prividnog sticaja. Odbrana u svom obrazloženju ne pravi razliku između idealnog sticaja i prividnog sticaja, nego dolazi do pretapanja tih pojmova. Odbrana pominje tri principa čija je svrha da razrade i osvijetle probleme

prividnog/idealnog sticaja: specijalitet, supsidijaritet, konzumpcija, te eventualno i četvrti princip, alternativitet.⁹³⁶

664. Prema principu “specijaliteta”, jedno krivično djelo, npr. ubistvo, može se kvalificirati dodavanjem dodatnih elemenata, npr. namjere da se djelomično ili u cijelosti uništi neka rasna grupa, što tvori specijalno djelo, tj. genocid. U takvom slučaju, ako je prisutan dodatni element, valja teretiti za specijalno djelo, tj. genocid, a ne i za specijalno djelo i za djelo opšteg karaktera, tj. ubistvo, te se optuženog može osuditi samo za jedno djelo.

665. Rašireno je uvjerenje da se princip “supsidijariteta” primjenjuje kad je jedno djelo pripremni stadij drugog djela, pri čemu se tereti samo za drugo djelo, ako je ono doista ostvareno. Na primjer, ako neko drugog liši slobode kako bi ga ubio, trebalo bi teretiti za ubistvo, a ne za protivzakonito lišavanje slobode i ubistvo. U mnogim pravnim sistemima važi pojam “konzumpcije” ako je jedno djelo konzumirano drugim, što odgovara pojmu “lakšeg krivičnog djela koje se tereti u sklopu drugog djela” iz *common law*-a, npr. krađa je konzumirana pljačkom, seksualni nasrtaj je konzumiran silovanjem itd. Četvrti pojam, “alternativitet”, odnosi se na situaciju kad se na jedno djelo može primijeniti jedan ili više pravnih opisa; u takvom slučaju valja odabrati opis koji “preteže”, npr. u predmetu *Akayesu*, to bi bio genocid a ne saučesništvo u genocidu.

666. U svom podnesku odbrana takode razmatra pojam *double jeopardy* iz *common law*-a, koji često dovodi do istog rezultata kao i pojmovi iz kontinentalnog prava koje smo gore objasnili.⁹³⁷

667. Odbrana zaključuje sljedeće:

(a) Kumulativno terećenje u slučaju prividnog sticaja nije dozvoljeno. To je moguće [jedino] u slučaju stvarnog sticaja. Međutim, bilo bi dozvoljeno alternativno terećenje, i tužilac je u više navrata već pribjegao tom rješenju.

⁹³⁶ *Ibid.*, para. 11-14.

⁹³⁷ *Ibid.*, para. 18-22.

(b) Krivično djelo ubistva i krivično djelo progona kao zločini protiv čovječnosti, naročito u predmetu *Kupreškić*, predstavljaju tipični primjer prividnog sticaja, pa u tom slučaju nije moguće kumulativno terećenje, izricanje presude za dva krivična djela i izricanje dvije kazne. Primjenom kriterijuma supsidijariteta i alternativiteta optuženi (ako se uopšte proglasi krivim) može biti osuđen samo za jedno od ta dva krivična djela.

(c) Na isti način kao u (b), kršenje ratnog prava ili običaja trebalo bi biti ocijenjeno u odnosu na optužbu za ubistvo koje se tereti kao zločin protiv čovječnosti.

(d) Progon i ubistvo kao zločini protiv čovječnosti i ubistvo kao kršenje ratnog prava ili običaja štite neke različite, ali takođe i neke identične interese i vrijednosti i sasvim ispunjavaju uslove da bi ih se okvalificiralo kao prividni sticaj. Sa gledišta materijalnog krivičnog prava, to isključuje mogućnost kumulativnog terećenja i izricanja kumulativnih presuda i kumulativnih sankcija. Istovremeno, sa tačke gledišta krivičnog postupka, to zahtijeva primjenu pravila *double jeopardy* kao i pravila *non bis in idem*.⁹³⁸

2. Diskusija

(a) Općenito

668. Pretresno vijeće smatra da je ovo pitanje od širokog značaja i izuzetno relevantno, pogotovo što ga još nijedan međunarodni krivični sud nije dublje obradio.⁹³⁹ Pretresno vijeće će to pitanje stoga razmotriti u njegovim opštim dimenzijama, kako bi formuliralo pravne stanarde koji su po njegovom mišljenju ispravni i na osnovi kojih se o tom pitanju mora rješavati *in casu*.

669. Istražujući to novo područje međunarodnog krivičnog prava, Pretresno vijeće osloniće se na opšta načela međunarodnog krivičnog prava, a ako takvih načela nema,

⁹³⁸ *Ibid.*, para. 26.

⁹³⁹ Nijedna od pravomoćnih presuda u predmetima *Tadić* i *Tužilac protiv Kambande* ((ICTR 97-23-S), Presuda i rješenje o kazni, 4. sept. 1998.), kao ni u predmetima *Delalić i ostali* i *Furundžija*, nije dublje obradila to pitanje. Presuda u predmetu *Akayesu* sadrži kratku diskusiju o pitanju "Kumulativnih optužbi" (Presuda, 2. sept. 1998., para. 461-470); isto vrijedi i za presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, 25. maj 1999., para. 625-650.

onda na načela koja su zajednička raznim pravnim sistemima svijeta, naročito na ona koja su svojstvena većini sistema kontinentalnog prava i *common law*-a. U toj potrazi i ispitivanju relevantnih pravnih standarda, te posljedičnom formuliranju principa koji se mogu primijeniti na međunarodnom nivou, može se smatrati da Pretresno vijeće iznosi svojevrsno *ius praetorium*. Međutim, njegova ovlaštenja da utvrđuje pravo mnogo su ograničenija od onih kojima je raspolagao rimski *praetor*: prema Statutu Međunarodnog suda, Pretresno vijeće mora primjenjivati *lex lata*, tj. postojeće pravo, iako ima široka ovlaštenja da utvrdi tačan sadržaj tog prava.⁹⁴⁰

670. Primjereno je odmah na početku naglasiti da je pitanje kumulativnog terećenja od velike važnosti sa dva različita ali usko povezana aspekta. Kao prvo, ono je relevantno sa gledišta *materijalnog* međunarodnog krivičnog prava. U tom pogledu postavljaju se sljedeća pitanja: (i) da li je i pod kojim uslovima istom radnjom ili transakcijom moguće prekršiti dva ili više pravila međunarodnog krivičnog prava? i (ii) u slučaju dvostruke osude za jednu radnju, kako se to treba odraziti na izricanje kazne?. Drugo, pitanje kumulacije optužbi relevantno je sa gledišta *proceduralnog* međunarodnog krivičnog prava. U tom pogledu postavlja se sljedeće pitanje: (i) kada se i pod kojim uslovima tužilac može odlučiti za opciju kumulativnog terećenja za istu radnju ili transakciju? (ii) kada bi umjesto toga trebalo pribjeći alternativnom terećenju? (iii) koja ovlaštenja ima Pretresno vijeće u slučaju da je tužilac pogrešno formulirao optužbu? Po mišljenju Pretresnog vijeća, do ispravnog rješenja oba problema može se doći samo tako da se na pitanje najprije odgovori sa stajališta materijalnog prava.

671. Pretresno vijeće će stoga razmotriti opšte pravne kriterijume koji omogućavaju da se napravi razlika između slučajeva kad se istom radnjom ili transakcijom krše dvije ili više odredbi Statuta i slučajeva koji samo naizgled odgovaraju tom opisu, ali je zapravo prekršena samo jedna odredba. Pretresno vijeće će zatim utvrditi koje kriterijume treba

⁹⁴⁰ Vidi Izvještaj generalnog sekretara, para. 34: "... međunarodni sud bi trebao primjenjivati pravila međunarodnog humanitarnog prava koja su nesumnjivo dio običajnog prava, kako bi se izbjegao problem koji bi mogao nastati u slučaju da neke države nisu pristupile određenim konvencijama." Vidi takode Odluku po molbi Hazima Delića da se dozvoli ulaganje žalbe (prigovor na formu optužnice), *Delalić i ostali*, 6. dec. 1996., Tročlano žalbeno vijeće: "Statut Međunarodnog suda ne stvara nova krivična djela nego mu je svrha da Međunarodnom sudu dade nadležnost nad krivičnim djelima koja već jesu dio običajnog prava" (para. 26); vidi takode Presudu u predmetu *Delalić i ostali*, Presuda, 16. nov. 1998.: "Statut ne stvara

primijeniti da bi se odredila kazna ako jedna jedina radnja predstavlja krivično djelo po dva ili više članova Statuta.

672. U svjetlu zaključaka izvedenih na osnovu te analize, Pretresno vijeće će se nakon toga pozabaviti proceduralnim aspektima gornjeg pitanja.

(b) Pitanja materijalnog krivičnog prava

(i) Principi koji se odnose na višestruka krivična djela u međunarodnom krivičnom pravu

673. U tradicionalnom međunarodnom krivičnom pravu bilo je veoma teško primijeniti opšte principe o višestrukim krivičnim djelima kako bi se utvrdili slučajevi gdje se istom radnjom ili transakcijom krši više pravila međunarodnog krivičnog prava i slučajevi gdje je naprotiv prekršeno samo jedno pravilo.

674. Prema članu 6 Londonskog sporazuma od 8. augusta 1945., neke radnje bilo je moguće okvalificirati i kao ratni zločin i kao zločin protiv čovječnosti: npr. masovno ubistvo ili deportaciju stranih civila u okupiranim zemljama. Istina, u toj se odredbi potpuno jasno navodi da se neke radnje mogu okvalificirati samo kao zločini protiv čovječnosti, npr. progon neprijateljskih civila na vjerskom ili političkom osnovu ili progon, po tom istom osnovu, civila koji su iste nacionalnosti kao progonilac. Isto tako, neke radnje mogle su se okvalificirati samo kao ratni zločin: npr. bezobzirno razaranje neprijateljske imovine koje nije opravdano vojnom nuždom, pljačka, upotreba zabranjenog oružja ili pogubljenje talaca. Ipak, kao što je ranije rečeno, postojalo je područje preklapanja tih kategorija. Osim toga, instrumenti koji su propisivali različite kazne za različita krivična djela nisu pravili razliku između ratnih zločina i zločina protiv čovječnosti, nego su za obje kategorije predvidjeli iste kazne (smrtnu kaznu, kaznu zatvora itd.) pod istim uslovima. To važi npr. za Zakon Kontrolnog savjeta br. 10.⁹⁴¹

materijalno pravo nego obezbjeđuje forum i okvir za sprovođenje postojećeg međunarodnog humanitarnog prava” (para. 417 i diskusija u para. 414-417).

⁹⁴¹ Čl. II, paragraf 3 Zakona propisuje:

“Ko bude proglašen krivim za bilo koji od gorepomenutih zločina može se nakon osude kazniti kako tribunal bude smatrao da je pravedno. Takva kazna može uključivati jedan ili više od sljedećih elemenata:

a) smrt

b) doživotni zatvor ili zatvor na određeni broj godina, sa ili bez prinudnog rada

675. Stoga ne čudi da je Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu (MVT) osudio velik broj optuženih i za ratne zločine i za zločine protiv čovječnosti, kad je u pitanju bila jedna te ista radnja.⁹⁴² Slično tome, i razni vojni sudovi koji su zasjedali u Nirnbergu nakon 2. svjetskog rata proglasili su mnoge optužene krivim za obje kategorije zločina, te ih za obje i kaznili.

676. Ova pojava može se objasniti sa tri faktora. Kao prvo, u to se vrijeme kategorija “zločina protiv čovječnosti” tek pojavila i postojala je zabrinutost da bi izricanje osude za takve zločine predstavljalo primjenu prava *ex post facto* od strane suda. Drugo, kao posljedica toga, relevantne krivične odredbe u to vrijeme nisu formulirale jasnu razliku između te dvije kategorije krivičnih djela. Treće, opšta načela međunarodnog krivičnog prava bila su još uvijek u stanju fluktuacije.

677. Pretresno vijeće smatra da je sada moguće doći do zadovoljavajućeg pravnog rješenja pitanja o kojima smo ovdje raspravljali. Pravni pojam “zločina protiv čovječnosti” sada je čvrsto ugrađen u pozitivno međunarodno pravo, njegovi pravni obrisi su jasno ocrtni i više nema nikakvih sumnji o njegovom pravnom legitimitetu; naročito, njegova primjena više ne povlači pitanje retroaktivne primjene krivičnog prava. Možemo se takode osloniti na opšta načela međunarodnog krivičnog prava, kad god ih je moguće izvesti tumačenjem, generalizacijom ili logičkim zaključivanjem. Osim toga, sada je jasno da međunarodni i nacionalni krivični sudovi mogu, kako bi popunili eventualne rupe u međunarodnom običajnom i konvencionom pravu, crpiti iz opštih načela krivičnog prava izvedenih iz zajedničkih osnova glavnih kaznenih sistema svijeta. Gdje god je to potrebno, Pretresno vijeće će se osloniti na ta načela kako bi popunilo eventualne *lacunae* u Statutu Međunarodnog suda i u običajnom pravu. Međutim, biće uvijek potrebno imati na umu opasnosti neselektivnog uvođenja principâ nacionalnog

c) globa ili umjesto toga zatvor sa ili bez prinudnog rada

d) oduzimanje imovine

e) povrat protivzakonito stečene imovine

f) oduzimanje svih ili nekih građanskih prava.”

⁹⁴² Međutim, dva optužena (Streicher i von Schirach) proglašeni su krivima samo za zločine protiv čovječnosti (Presuda MVT-a, str. 304, 320), dok su druga dva optužena, Raeder i Doenitz, dva najviša komandanta mornarice, bili proglašeni krivima samo za ratne zločine (Presuda MVT-a, str. 317, 315). (Raeder je takode osuđen za zločine protiv mira i zavjeru za izvršenje zločina protiv mira).

prava u jedinstveni sistem međunarodnog krivičnog prava u obliku u kojem ga primjenjuje Međunarodni sud.

678. Moguće je ustanoviti sljedeće pojmove i načela.

(a) Uopšteno govoreći, mogu se javiti dvije različite pravne situacije. Kao prvo, moguće je da su raznim elementima jedne opšte kriminalne transakcije prekršene različite odredbe. Na primjer, Međuamerički sud za ljudska prava u više navrata je konstatirao da je “nasilni nestanak ljudskih bića višestruko i trajno kršenje mnogih prava prema [Američkoj] konvenciji [o ljudskim pravima] koju su države potpisnice dužne da poštuju i garantuju.”⁹⁴³ Sud je s pravom uočio da je otmica osobe u suprotnosti sa članom 7 Konvencije, da je dugotrajna izolacija i lišavanje komunikacije u suprotnosti sa članom 5, te da je tajno pogubljenje bez suđenja i uz sakrivanje leša u suprotnosti sa članom 4.⁹⁴⁴ U jednom drugom predmetu koji se odnosio na protivpravno zatočenje i ubistvo dviju osoba od strane kolumbijskih oružanih snaga, sud je smatrao da je država respondent prekršila član 7, kojim se garantira pravo na ličnu slobodu, i član 4, kojim se osigurava pravo na život.⁹⁴⁵

(b) Slično, primjenjujući član 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima o kojoj je riječ kasnije u tekstu, Evropska komisija i Evropski sud nisu isključili mogućnost izdiferencirane kvalifikacije raznih radnji. Tako je npr. u predmetu *Grčka* Evropska komisija konstatirala da su neke radnje države respondenta sačinjavale mučenje, a druge nečovječno postupanje.⁹⁴⁶

(c) Očito je da u tim primjerima postoje odvojena krivična djela; riječ je o skupu odvojenih djela gdje se svakim pojedinačnim djelom krši različita odredba. U sistemima kontinentalnog prava takva situacija je poznata pod imenom *concoeurs réel*

⁹⁴³ Vidi presudu tog suda u predmetu *Velásquez Rodríguez* (I/A Court H.R., Judgment of July 9, 1988, Series C No. 4, para. 155).

⁹⁴⁴ Vidi *ibid.*, para. 155-157 i 186 *et seq.*, kao i predmet *Godínez Cruz* (I/A Court H.R., Judgment of Jan. 20, 1989, Series C No. 5, para. 163-166) i predmet *Fairen Garbi and Solis Corrales* (I/A Court H.R., Judgment of 15 May, 1989, Series C No. 6, para. 147-150).

⁹⁴⁵ Vidi predmet *Caballero Delgado i Santana* (I/A Court H.R., Judgment of Dec. 8, 1995, Series C No. 22, para. 72).

⁹⁴⁶ Vidi European Commission of Human Rights, Final Decision of the Commission as to the Admissibility of the Application, 16 July 1970, Denmark, Norway and Sweden v. Greece (the *Greek case*), Application No. 4448/70, priloženo uz Report of the Commission (usvojen 4 okt. 1976.) u istom predmetu, str. 19-20.

d'infractions, Realkonkurrenz, concorso reale di reati itd. Ta se krivična djela mogu zajedno grupirati u jednu opštu transakciju pod uslovom da je jasno da se transakcija sastoji od niza krivičnih djela.

679. Situacija je različita ako se jednom te istom radnjom ili transakcijom istovremeno krše dvije ili više odredbi. Evropski sud je u više navrata konstatirao da je “jednom te istom radnjom moguće povrijediti više od jedne odredbe Konvencije i Protokola.”⁹⁴⁷ Valja, međutim, razlikovati dvije kategorije takvih radnji ili transakcija.

(a) Kao prvo, može postojati radnja ili transakcija kojom se krši jedna odredba u jednom smislu a druga odredba u drugom smislu. Uzmimo npr. granatiranje vjerske grupe neprijateljskih civila zabranjenim oružjem (npr. kemijskim oružjem) u međunarodnom oružanom sukobu, sa namjerom da se grupa kojoj ti civili pripadaju uništi djelimično ili u potpunosti. Ta jedna radnja sadrži jedan element iz člana 4 Statuta (o genocidu), odnosno namjeru da se uništi vjerska grupa, dok je korištenje zabranjenog oružja element iz člana 3 (o ratnom zločinu).

(b) Drugo, mogu postojati radnje ili transakcije koje su u potpunosti pokrivena s obje odredbe. Uzmimo npr. sistematsko silovanje, od strane boraca, neprijateljskih civila na okupiranoj teritoriji. To ponašanje je predviđeno i članom 3 (o ratnim zločinima) i članom 5(g) (o zločinima protiv čovječnosti), i predstavlja kršenje tih članova. To takode važi i za slučaj lakših krivičnih djela sadržanih u drugim djelima, kao što su npr. mučenje i okrutno postupanje (okrutno postupanje je lakše krivično djelo sadržano u mučenju), pri čemu su oba djela predviđena zajedničkim članom 3 Ženevskih konvencija, koji se primjenjuje u konjunkciji sa članom 3 Statuta.

680. Određeni kriterijumi za odlučivanje da li je došlo do kršenja jedne ili više odredbi mogu se dosljedno iščitati iz nacionalnog zakonodavstva te sudske prakse nacionalnih sudova i međunarodnih tijela za ljudska prava. Drugim riječima, iz pregleda nacionalnog prava i sudske prakse moguće je izvesti neka načela krivičnog prava koja su zajednička najvećim pravnim sistemima svijeta. Ta načela je u ovom ili onom obliku u više navrata

⁹⁴⁷ Vidi Eur. Court H.R., predmet *Erkner and Hofauer*, decision of 23 April 1987, Series A, no. 117, para. 76; Eur. Court H.R., *Poiss*, judgement of 23 April 1987, Series A, no. 117, para. 66; Eur. Court H.R., *Venditelli v. Italy*, judgment of 18 July 1994, Series A, no. 293-A, para. 34.

ponovilo više međunarodnih sudova. Jedan test su izrekli i formulirali neki nacionalni sudovi, npr. u Sjedinjenim Državama. Na primjer, vrhovni sud Massachussetsa je u predmetu *Morey protiv Commonwealtha* (1871) zaključio sljedeće:⁹⁴⁸

Jedna jedina radnja može predstavljati kršenje dva zakona: pa ako svaki od tih zakona iziskuje da se dokaže neka dodatna činjenica koju drugi od njih ne traži, činjenica da je optuženi oslobođen krivice ili proglašen krivim po jednom ne oslobađa ga krivičnog gonjenja i kazne po drugom.

681. Ovo je preuzeto u kasnijoj sudskoj praksi Sjedinjenih Država, posebno u predmetu *Blockburger protiv Sjedinjenih Država* (1932), gdje je sud podržao gorepomenute kriterijume, koji su otada poznati i pod imenom “test iz *Blockburgera*”:⁹⁴⁹

Mjerodavno pravilo jeste da ako ista radnja ili transakcija predstavlja kršenje dviju različitih zakonskih odredbi, test koji valja primijeniti radi utvrđivanja da li postoje dva krivična djela ili samo jedno jeste da li svaka od tih odredbi zahtijeva da se dokaže neka dodatna činjenica koju druga odredba ne zahtijeva.

682. Test se, dakle, sastoji u tome da se utvrdi da li svako od tih krivičnih djela sadrži neki element koji drugo ne sadrži. Ako je to slučaj, tj. ako dotična kriminalna radnja zadovoljava dodatne uslove za svako krivično djelo, ista radnja predstavljaće krivično djelo po obje odredbe.

683. Ako test iz *Blockburgera* nije zadovoljen, znači da je jedno od krivičnih djela sasvim obuhvaćeno drugim djelom (budući da nema nijedan element koji nije sadržan u drugom krivičnom djelu). Tada se odnos dotičnih dviju odredbi može porediti s odnosom dva koncentrična kruga, utoliko što je jedna šira i potpuno obuhvata drugu. Tada izbor između dvije odredbe diktira maksima *in toto iure generi per speciem derogatur* (ili *lex specialis derogat generali*), prema kojoj valja izabrati precizniju, odnosno manje uopštenu odredbu. Ta maksima odražava princip koji je ugrađen i u opšte međunarodno

⁹⁴⁸ *Morey v. The Commonwealth*, (1871) 108 Mass, 433 i 434, vidi Podnesak tužioca, str. 23-24.

⁹⁴⁹ *Blockburger v US* (1932) 284 U.S. 299, 304, 52 S.Ct. 180; vidi takođe predmete pomenute u Podnesku tužioca, str. 23-24.

pravo i u mnoge nacionalne krivične sisteme (vidi npr. član 55, st. 2 holandskog krivičnog zakona⁹⁵⁰ i član 15 italijanskog krivičnog zakona).⁹⁵¹

684. Logika na kojoj se temelji princip specijaliteta jeste da ako je neka radnja pravno regulirana i opštom i posebnom odredbom, potonja odnosi prevagu kao najprimjerenija, budući da se najkonkretnije odnosi na tu radnju. Osobito kad je riječ o razmimoilaženju između te dvije odredbe, bilo bi logično pretpostaviti da je zakonodavac htio dati prednost odredbi koja direktnije i detaljnije regulira radnju.

685. Kad svaka od dvije odredbe zahtijeva da se dokaže neka činjenica koju druga odredba ne traži, sudovi u kontinentalnim sistemima govore o “recipročnom specijalitetu” i smatraju da se primjenjuju obje odredbe. Sve u svemu, doktrina o recipročnom specijalitetu vodi do istog rezultata kao i test iz *Blockburgera*.

686. U drugim slučajevima, iako se za dvije odredbe ne može reći da su u odnosu kao *lex specialis* prema *lex generalis*, čini se ipak nepravilnim primijeniti obje. To je ilustrirao sudija Nieto-Navia, koji je tada bio predsjednik Međuameričkog suda za ljudska prava, u svom različitom mišljenju u predmetu *Caballero Delgado i Santana*:⁹⁵²

U krivičnom pravu, ako je neko ubijen bodežom očito je da je on ujedno i žrtva ranjavanja. Međutim, počinjeni zločin je ubistvo i nijedan sudija neće norme protumačiti kao da je ubijeni žrtva “ubistva i ranjavanja”.

687. Taj pojam odgovara doktrini “lakšeg krivičnog djela koje se automatski tereti u sklopu drugog djela” u *common law*-u.⁹⁵³

688. U jurisdikcijama kontinentalnog prava, dvostruko proglašenje krivim je u takvim slučajevima isključeno tzv. principom konzumpcije.⁹⁵⁴ *Ratio* je taj da ako su prilikom

⁹⁵⁰ “Ako je neko djelo kažnjivo prema nekoj opštoj kaznenoj odredbi, a moguće je primijeniti i posebnu kaznenu odredbu, primijenit će se samo posebna kaznena odredba.”

⁹⁵¹ “Ako je neko pitanje regulirano sa više krivičnih zakona ili sa više odredbi istog krivičnog zakona, posebni zakon ili zakonska odredba imaju prednost pred opštim zakonom ili zakonskom odredbom, osim ako nije drugačije propisano.”

⁹⁵² Međuamerički sud za ljudska prava, *Caballero Delgado and Santana case*, Judgment of 8 Dec. 1955, str. 99.

⁹⁵³ Vidi Archbold, *Criminal Pleading, Evidence and Practice* (1977), para. 4-453 – 4-464 kod 4-453): “U *common law*-u je bila dozvoljena osuda za lakše krivično djelo, pod uslovom da je definicija težeg djela nužno uključivala definiciju lakšeg djela [...]”.

počinjenja težeg djela ispunjeni svi uslovi za lakše djelo, osuda za težu optužbu u potpunosti obuhvata kriminalnost ponašanja.

689. U međunarodnom pravu, premda ne u krivičnom kontekstu, moguće je naći sličan princip u sudskoj praksi Evropske komisije i Suda za ljudska prava, a odnosi se na primjenu člana 3 Evropske konvencije o ljudskim pravima. Članom 3 Konvencije zabranjuju se razne radnje, koje se mogu grupirati u sljedeće tri kategorije: (i) mučenje, (ii) nečovječno postupanje ili kažnjavanje i (iii) degradirajuće postupanje ili kažnjavanje.

690. Zanimljivo je da Evropska komisija i sud nisu nikad primijenili sve tri odredbe kumulativno. U biti, iz njihovih se odluka može zaključiti da je mučenje svako nečovječno i degradirajuće postupanje koje se namjerno primjenjuje radi postizanja određenog broja konkretnih ciljeva, npr. pribavljanja informacija, i koje izaziva ekstremnu patnju; nečovječno postupanje ili kažnjavanje je bilo koja radnja koja izaziva veliku patnju i koja nije ničim opravdana; degradirajuće postupanje ili kažnjavanje je bilo koja radnja koja grubo ponižava pojedinca u očima njega samog ili drugih ili ga sili da postupa protiv svoje savjesti ili volje. Iz toga proizilazi da mučenje uvijek predstavlja i nečovječno i degradirajuće postupanje. Naprotiv, nečovječno postupanje ili kažnjavanje ne mora uvijek biti mučenje ili ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje. Slično, ponižavajuće postupanje ili kažnjavanje može biti posljedica radnje koja ne predstavlja mučenje ili nečovječno postupanje ili kažnjavanje.

691. Predmet *Aksoy* ilustrira način na koji su član 3 primijenila dva međunarodna tijela. Ustanovivši da činjenično stanje u tom predmetu predstavlja mučenje, Evropski sud je zaključio da “s obzirom na težinu ovog zaključka, nije potrebno da Sud razmotri pritužbe molioca koje se odnose na druge oblike zlostavljanja.”⁹⁵⁵

⁹⁵⁴ Vidi npr. kako je to primijenio vrhovni sud Austrije: Odluka Oberster Gerichtshof od 3. 4. 1962., objavljena u *Evidenzblatt Österreichische Juristenzeitung*-a (u daljem tekstu: *EvBl*) 1962/427, str. 527, Decision Oberster Gerichtshof od 7. 10. 1969., objavljena u *Ev.Bl.* 1970/143, Odluka Oberster Gerichtshof od 6. 2. 1977., objavljena u *Ev.Bl.* 1977/165, str. 360 i LSK 1983/162 u *Ev.Bl.* 1984/57, str. 220. Vidi također presudu German Bundesgerichtshof od (26. juna 1957.) u *Entscheidungen des Bundesgerichtshofs in Strafsachen*, sv. 10, str. 313 ff.

⁹⁵⁵ Eur. Court HR. *Aksoy v. Turkey* judgment of 18 Dec 1996, *Reports of Judgments and Decisions* 1996-VI, str. 2279. Bundesgerichtshof je u odluci od 30. aprila 1999. po žalbi Jorgića (BGH, Urt. V. 30 April 1999 – 3 STR 251/98, OCG, Düsseldorf) zauzeo stajalište da krivično djelo genocida ne štiti prvenstveno život i zdravlje pojedinca, nego integritet i životne uslove rasne, etničke, vjerske ili nacionalne grupe koja

692. Ukratko, Evropska komisija i Evropski sud zauzeli su stajalište da teže kršenje (mučenje) odnosi prevagu pred druga dva manje teška kršenja (nečovječno postupanje ili degradirajuće postupanje). Ta dva tijela nisu primjenjivala višestruku kvalifikaciju iste radnje kojom se krši član 3: kad god bi se dokazalo da je neka radnja u suprotnosti i sa zabranom nečovječnog postupanja (ili degradirajućeg postupanja) i sa zabranom mučenja, Komisija i sud odabrali bi teže kršenje. Moguće je pretpostaviti da se taj pristup temelji na dvojakoj logici: (1) Evropska Komisija i Evropski sud primijenili su načelo analogno načelu konzumpcije; i (2) zauzeli su stajalište da razne norme člana 3 idu za istim ciljem i štite iste osnovne vrijednosti.

693. Ovaj način razmišljanja vodi nas do još jednog testa, koji se sastoji u tome da se utvrdi da li razne odredbe o kojima je riječ štite različite vrijednosti. I ovdje vidimo da se elementi tog testa mogu naći i u sistemima *common law*-a i kontinentalnog prava.⁹⁵⁶

694. Prema tom testu, ako je neka radnja ili transakcija istovremeno u suprotnosti sa dvjema krivičnim odredbama kojima se štite različite vrijednosti, može se smatrati da se tom radnjom ili transakcijom krše *obje* krivične odredbe. Uzmimo na primjer korišćenje zabranjenog oružja sa genocidnom namjerom. To bi bilo u suprotnosti i sa članom 3 i sa članom 4 Statuta. Član 3 ima za svrhu da zaraćenim stranama nametne obavezu da izboru oružja i ciljeva pristupe na pravičan način, čime će (i) neprijateljske borce poštediti nepotrebne patnje i (ii) stanovništvo zaštititi od korišćenja nehumanog oružja. S druge

je izložena takvim napadima (NStZ 1999, str. 396 i 401). Stoga je Savezni sud zaključio da se krivično djelo genocida može počiniti tokom duljeg vremenskog razdoblja, a pojedinačna djela ubistva itd. koja su se u tom razdoblju dogodila nisu sama po sebi djela genocida, nego ubistva koje je počinjeno u *Tateinheit*-u sa genocidom (*ibid.*, str. 397). Prvostepeni sud je *Jorgića* osudio po 11 tačaka genocida. Savezni sud je stoga tu presudu promijenio u samo jednu tačku, ali je kazna ostala ista i žalba je pravomoćno odbačena (*ibid.*, str. 399).

⁹⁵⁶ Taj test, koji Tužilaštvo zagovara u svom podnesku, primijenjen je u različitom mišljenju sudije Ritchieja priloženom uz presudu u predmetu *Kienapple v The Queen* u Kanadi [1975] 1 S C R. 729, kod 731, u kojem se Kienapple žalio na presudu kojom je osuđen i za silovanje i za protivpravni spolni odnos sa ženom mladom od 14 godina. To mišljenje sadržavalo je sljedeći odlomak:

“Cilj i učinak s. 146(1) jeste, po mom mišljenju, da se ženska djeca mlađa od 14 godina zaštite od seksualnog napastovanja od strane muških lica starijih od te dobi koje ima za rezultat spolni odnos ... a ja ne mogu pristati na rezultat koji napasnika oslobada posljedica oskvrnuća djetata na osnovu toga što njegovo djelo takođe predstavlja zločin silovanja” (*ibid.*, str. 734).

Vidi takođe odluku francuskog Kasacionog suda od 3. marta 1960. u predmetu *Goulam i Ben Haddadi* (Crim., 3 mars 1960, Bull. crim., no. 138):

strane, član 4 ima za svrhu prvenstveno da grupe zaštiti od istrebljenja. Stoga bi kršenje obje odredbe jednom radnjom povlačilo dvostruko proglašenje krivice.

695. Međutim, pregled nacionalne sudske prakse koji je sprovelo Pretresno vijeće ukazuje na to da se taj test rijetko kada koristi osim u kombinaciji i kao podrška drugim testovima o kojima je bilo riječi ranije u tekstu (test iz *Blockburgera* i test recipročnog specijaliteta, kao i principi specijaliteta i konzumpcije).⁹⁵⁷ Stoga nije vjerojatno da će taj test promijeniti zaključke izvedene primjenom tih principa.

(ii) Odnos između raznih krivičnih djela koja se terete u optužnici

696. Iznijevši opšta načela krivičnog prava koja reguliraju višestruka krivična djela u međunarodnom pravu, Pretresno vijeće će sada primijeniti ta načela na odnose između pojedinih materijalnih odredbi Statuta na koje se pozivaju strane u ovom predmetu.

697. Za razliku od odredbi nacionalnih krivičnih zakona odnosno, u zemljama *common law*-a, pravila krivičnog prava koja su se iskristalizirala u relevantnoj sudskoj praksi ili su zabilježena u zakonskim tekstovima, svaki član Statuta ne ograničava se na to da navede jednu jedinu kategoriju jasno definiranih radnji kao što su ubistvo, ubistvo na mah, nehотиčno lišavanje života, krađa itd. Naprotiv, članovi Statuta obuhvataju široki spektar krivičnih djela kojima su zajednički neki *opšti* pravni elementi. Iz toga proizilazi da, na primjer, zločin protiv čovječnosti mogu sačinjavati tako različite radnje kao što su sistematsko istrebljivanje civila otrovnim gasom ili rasprostranjeni progon neke grupe na

"Attendu que si la loi punit par peine de mort la destruction par l'effet d'un explosif d'un édifice habité ou servant à l'habitation, parce que ce fait met en péril des vies humaines, ce crime n'en est pas moins essentiellement établi en vue d'assurer la protection des propriétés."

⁹⁵⁷ Vidi različito mišljenje sudije Ritchieja priloženo presudi u predmetu *Kienapple v The Queen* [1975] 1 S C R 729, str. 731.

Vidi takođe presudu francuskog Kasacionog suda od 3. marta 1960. u predmetu *Goulam i Ben Haddadi* *ibid.*, i sljedeće predmete pred Vrhovnim sudom Austrije: LSK 1983/162 u *EvBl* 1984/57, str. 221 (različite vrijednosti koje se štite u konjunkciji sa recipročnim specijalitetom) i Odluku *Oberster Gerichtshof*-a od 3. aprila 1962., u *EvBl* 1962/427, str. 527 (različite vrijednosti koje se štite u konjunkciji sa nekonzumpcijom lakšeg krivičnog djela).

Jedini predmeti poznati Pretresnom vijeću u kojima je izrečenja višestruka osuda za jednu radnju na osnovu testa "različitih vrijednosti koje se štite", premda bi prema testu specijaliteta bila primjerena samo jedna presuda, rješavali su se pred talijanskim *Corte di Cassazione* (Odluka od 6. oktobra 1964., objavljena u sažetku u *Giustizia penale*, 1965, II, str. 205, i odluka od 21. januara 1982., objavljena u *Cassazione penale*, 1983., str. 621). Međutim, kao što je *Corte di Cassazione* i sam uvažio u odluci od 21. januara 1982., njegova vlastita sudska praksa po tom pitanju daleko je od toga da bude ujednačena (*ibid.*, str. 623).

rasnoj osnovi. Slično tome, ratni zločin može npr. sačinjavati pogubljenje ratnog zarobljenika po kratkom postupku ili "tepih"-bombardiranje nekog grada.

698. Osim toga, prema Statutu Međunarodnog suda, neke odredbe imaju tako širok obim da može doći do preklapanja. Istina, neke radnje mogu se okvalificirati jedino kao ratni zločini (član 3), npr. korišćenje zabranjenog oružja protiv neprijateljskih boraca, napadi na nebranjene gradove itd. Druge radnje ili transakcije mogu se definirati jedino kao zločini protiv čovječnosti (član 5); npr. progon civila na rasnoj, vjerskoj ili političkoj osnovi, bez obzira na državljanstvo. Međutim, druge radnje mogu se, zavisno od određenih okolnosti, okvalificirati ili kao ratni zločini ili kao i ratni zločini i zločini protiv čovječnosti. Na primjer, ubistvo, mučenje ili silovanje neprijateljskih civila u principu predstavlja ratni zločin; međutim, ako su te radnje dio raširene ili sistematske prakse, mogu se definirati i kao zločini protiv čovječnosti. Očito je da članovi 3 i 5 imaju različit doseg, ali se, međutim, mogu povremeno podudarati ili preklapati.

699. Kako bi se primijenili principi o kumulaciji optužbi koje smo upravo izložili, valja uzeti u obzir konkretna djela a ne različite skupove krivičnih djela. Pretresno vijeće će stoga analizirati odnos između pojedinačnih krivičnih djela kojima se terete optuženi, odnosno ubistvo kao ratni zločin, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti itd.

- a. Odnos između "ubistva" po članu 3 (ratni zločini) i "ubistva" po članu 5(a) (zločini protiv čovječnosti)

700. Prema principima koje smo gore izložili, relevantno pitanje koje se ovdje postavlja jeste da li ubistvo kao ratni zločin zahtijeva da se dokažu činjenice koje se ne traže za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, i *vice versa* (test iz *Blockburgera*). Drugo relevantno pitanje jeste da li se zabranom ubistva kao ratnog zločina štite različite vrijednosti od onih koje se štite zabranom ubistva kao zločina protiv čovječnosti.

701. Što se tiče prethodnog pitanja, dok ubistvo kao zločin protiv čovječnosti zahtijeva da se dokažu elementi koji se ne traže za ubistvo kao ratni zločin (krivično djelo mora biti dio sistematskog ili rasprostranjenog napada na civilno stanovništvo), obrat ne vrijedi. To znači da nisu ispunjeni uslovi testa iz *Blockburgera*, odnosno ta dva krivična djela nisu u

medusobnom odnosu recipročnog specijaliteta. Zabrana ubistva kao zločina protiv čovječnosti jeste *lex specialis* u odnosu na zabranu ubistva kao ratnog zločina.⁹⁵⁸

702. Što se tiče potonjeg pitanja, može se uopšteno reći da materijalne odredbe Statuta idu za istim opštim ciljem (odvraćanjem od teških kršenja humanitarnog prava, a ako su ta kršenja počinjena, kažnjavanjem odgovornih lica). Osim toga, one štite iste opšte vrijednosti u onoj mjeri u kojoj su zamišljene da obezbijede poštivanje ljudskog dostojanstva. Istina, unutar tog zajedničkog opšteg okvira, članovi 3 i 5 mogu težiti nekim specifičnim ciljevima i štititi neke specifične vrijednosti. Tako je, na primjer, svrha zabrane ratnih zločina da se obezbijedi poštovanje minimalnih humanitarnih obzira između zaraćenih strana kao i da se napravi razlika između ponašanja boraca prema neprijateljskim borcima i prema osobama koje ne učestvuju u neprijateljstvima. S druge strane, zabrana zločina protiv čovječnosti više se koncentrira na odvraćanje od napada na civilno stanovništvo i progona definiranih grupa civila.

703. Međutim, budući da prema članu 5 Statuta zločini protiv čovječnosti potpadaju pod nadležnost Međunarodnog suda samo kad su počinjeni u oružanom sukobu, čini se da je razlika između vrijednosti koje štiti član 3 i onih koje štiti član 5 beznačajna.

704. Kao što je gore objašnjeno, valjanost kriterijuma koji se zasniva na razlici među zaštićenim vrijednostima sporna je ako nije istovremeno podržana recipročnim specijalitetom između ta dva krivična djela. Iz toga proizilazi da, ako se uzme u obzir marginalna razlika među vrijednostima koje se štite, Pretresno vijeće može optuženog osuditi za kršenje zabrane ubistva kao zločina protiv čovječnosti samo ako je dokazano da su zadovoljeni uslovi za ubistvo i po članu 3 i po članu 5.

⁹⁵⁸ Taj zaključak potvrđuje Žalbeno vijeće u Odluci o nadležnosti:

“Član 3 tako na Međunarodni sud prenosi nadležnost nad [svakim] ozbiljnim krivičnim delom protiv međunarodnog humanitarnog prava koje nije pokriveno članom 2, 4 ili 5. Član 3 je osnovna odredba koja postavlja da se “svako teško kršenje međunarodnog humanitarnog prava” mora krivično goniti pred Međunarodnim sudom. Drugim rečima, član 3 funkcioniše kao rezidualna klauzula i stvoren je da bi osigurao da niti jedno od teških kršenja međunarodnog humanitarnog prava ne bude oduzeto iz nadležnosti Međunarodnog suda. (naglasak dodat).” Vidi *Tadić*, Odluka Žalbenog vijeća o nadležnosti, 2. oktobar 1995., para. 91.

- b. Odnos između “progona” po članu 5(h) (zločini protiv čovječnosti) i “ubistva” po članu 5(a) (zločini protiv čovječnosti)

705. Na osnovu gore iznijetog, Pretresno vijeće slaže se sa Tužilaštvom da “progon” može uključivati ne samo ubistvo sa diskriminatornom namjerom nego i druga krivična djela osim ubistva. Tačka 1 optužnice, kojom se tereti za progon, odnosi se ne samo na lišavanje života nego i na “sveobuhvatno razaranje domova i imovine bosanskih Muslimana” (para. 21(b)) i “organizirano lišavanje slobode i protjerivanje bosanskih Muslimana iz Ahmića-Šantića i okolice” (para. 21(c)); ukratko, ono što se laičkim jezikom zove “etničko čišćenje”. Ovdje već očito postoje dodatni elementi osim ubistva.

706. Što se tiče odnosa između ubistva kao zločina protiv čovječnosti i progona kao zločina protiv čovječnosti, valja zabilježiti da progon zahtijeva diskriminatorni element koji se ne traži za ubistvo, čak i kad je okvalificirano kao zločin protiv čovječnosti. Pretresno vijeće stoga smatra da između ta dva zločina postoji recipročni specijalitet; doista, oba ta zločina mogu imati neke jedinstvene elemente. Optuženi može biti kriv za progon zato što je uništavao domove lica koja pripadaju drugoj etničkoj grupi i istjerivao ukućane, a da ga se ne proglasi krivim ni za kakvo djelo ubijanja. Uništenje domova i istjerivanje osoba, ako se sprovodi sa diskriminatornom namjerom, može samo po sebi biti dovoljno da se utvrdi progon. Jednako tako, optuženi može počinuti nediskriminatorno ubistvo kao dio napada širokih razmjera na civilno stanovništvo koje, budući da nije diskriminatorno, ne zadovoljava definiciju progona. Stoga su to dva odvojena krivična djela koja se mogu istovremeno teretiti.

707. Ako je optuženi proglašen krivim za progon, između ostalog i zbog počinjenja ubistava, čini se da bi ga trebalo proglasiti krivim samo za progon, a ne za ubistvo i progon, jer u tom slučaju nije zadovoljen test iz *Blockburgera*: ubistvo je u tom slučaju već sadržano u progonu kao kvalificirano ubistvo, i ne sadrži nikakve elemente koje ne sadrži ubistvo kao progon. Stoga se u tom slučaju ubistvo može posmatrati ili kao da potpada pod *lex generalis* ili kao lakše krivično djelo sadržano u drugom djelu, što ne bi trebalo povlačiti proglašenje krivim ako je optuženi već proglašen krivim prema *lex specialis* ili za teže krivično djelo, tj. ubistvo kao progon.

708. Situacija je, međutim, drugačija ako je neko optužen i za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i za progon (uključujući ubistvo) kao zločin protiv čovječnosti. U tom slučaju iste radnje ubistva mogu biti od bitne važnosti za oba krivična djela. To važi ako se dokaže da (i) ubistvo kao oblik progona zadovoljava i uslov diskriminatorne namjere i uslov rasprostranjene ili sistematske prakse progona, i da (ii) ubistvo kao zločin protiv čovječnosti zadovoljava i uslov hotimičnog oduzimanja života nedužnih civila i uslov rasprostranjene ili sistematske prakse ubistva civila. Ako su ti uslovi zadovoljeni, očito je da se pred nama nalazi slučaj recipročnog specijaliteta odnosno, drugim riječima, zadovoljeni su uslovi testa iz *Blockburgera*. Shodno tome, ubistvo će predstavljati krivično djelo prema obje odredbe Statuta (član 5(h) i (a)).

709. Razmotrimo sada da li se zabranom progona kao zločina protiv čovječnosti štite različite vrijednosti od onih koje se štite zabranom ubistva kao zločina protiv čovječnosti. Jasno je da kriminalizacija ubistva i progona može služiti različitim vrijednostima. Svrha zabrane ubistva jeste zaštita nedužnih civila od toga da ih se masovno zbriše sa lica zemlje. Uopšteno govoreći, namjera joj je da zaštiti ljudski život u doba oružanog sukoba. S druge strane, svrha zabrane progona jeste zaštita civila od teških oblika diskriminacije. Ta je zabrana zamišljena kako bi afirmirala i nametnula poštovanje načela jednakosti između grupa i ljudskih bića.

710. Ovaj test, dakle, potvrđuje i potkrepljuje rezultate dobivene primjenom drugih testova. Pod uslovima koje smo gore opisali, test koji se zasniva na vrijednostima koje se štite dovodi do zaključka da se istom radnjom ili transakcijom (ubistvom) mogu prekršiti dvije različite odredbe člana 2 Statuta.

- c. Odnos između “nečovječnih djela” po članu 5(i) (zločini protiv čovječnosti) i “okrutnog postupanja” po članu 3 (ratni zločini)

711. U optužnici su ta dva krivična djela jasno iznijeta kao alternative i takvima bi ih trebalo i smatrati. S izuzetkom elementa rasprostranjene ili sistematske prakse koji se traži za zločine protiv čovječnosti, ta dva djela nisu u takvom odnosu da bi svako od njih zahtijevalo da se dokažu elementi koji se ne traže za drugo djelo. Drugim riječima, jasno je da je svaki put kad se počini nečovječno djelo prema članu 5(i), samim tim počinjeno i

okrutno postupanje prema članu 3. Obrat, međutim, ne stoji: okrutno postupanje prema članu 3 ne mora biti pokriveno članom 5(i) ako nedostaje element rasprostranjene ili sistematske prakse. Stoga, ako iz dokaza proizilazi da su počinjena rečena djela, optuženog valja proglasiti krivim samo za jedno od dva krivična djela: za nečovječna djela, ako su zadovoljeni opšti uslovi za zločine protiv čovječnosti, a ako nisu, za okrutno postupanje kao ratni zločin. S obzirom na to, nije nužno potrebno primijeniti test “različitih vrijednosti” budući da je pitanje konačno riješeno testom iz *Blockburgera*.

- d. Odnos između optužbi za nečovječna djela (ili okrutno postupanje) i optužbi za ubistvo

712. Ovdje valja reći riječ-dvije o odnosu između optužbi za nečovječna djela/okrutno postupanje i ubistvo. Na primjer, u tačkama 2-9 optuženi se tereti za ubistvo porodice Ahmić, a u tačkama 10-11 za nečovječna djela/okrutno postupanje sa svjedokom KL tako što mu je pred očima ubio porodicu. To su očigledno odvojena djela. Ne samo da su elementi različiti, nego su čak i žrtve različite. U tačkama kojima se tereti za ubistvo, žrtve su porodica svjedoka KL, dok je u tačkama koje se odnose na nečovječna djela/okrutno postupanje, žrtva sam svjedok KL.

- (iii) Kazna koju treba izreći u slučaju da optuženi za jednu radnju bude višestruko osuđen

713. Ostaje pitanje kako se dvostruko proglašenje krivim za jednu radnju treba odraziti na izricanje kazne. Čini se da se obje strane slažu da optuženom za jedno djelo ili transakciju ne bi trebalo izreći dvije različite kazne koje će se izdržavati jedna za drugom. Međutim, Pretresno vijeće je dužno da primjenjuje odredbe Statuta i međunarodnog običajnog prava. Član 24(1) Statuta propisuje sljedeće:

Kazna koju izriče Pretresno vijeće biće ograničena na kaznu zatvora. Prilikom određivanja duljine zatvorske kazne, Pretresno vijeće imaće u vidu opštu praksu u vezi sa izricanjem kazni zatvora na sudovima bivše Jugoslavije.

714. Shodno članu 48 Krivičnog zakona bivše SFRJ, koji se još uvijek primjenjuje u državama sljednicama SFRJ, ako je optuženi počinio više krivičnih djela jednom radnjom, sud će najprije utvrditi kaznu za svako krivično djelo, a zatim će izreći

jedinstvenu kaznu. U slučaju zatvorske kazne, sud će izreći jedinstvenu kaznu koja će biti veća od najstrože od prethodno utvrđenih kazni, ali ta stroža kazna ne smije dostići zbir svih utvrđenih kazni.⁹⁵⁹

715. Kazneni zakon Republike Hrvatske iz 1997. sadrži slična pravila o izricanju kazne u slučaju višestrukih krivičnih djela počinjenih jednom radnjom.⁹⁶⁰ Izvan bivše Jugoslavije, italijanski Krivični zakon sadrži slično pravilo.⁹⁶¹

716. Kao što je zaključilo Pretresno vijeće u predmetu *Tadić*, "sudska praksa u bivšoj Jugoslaviji ne ograničava izvore na koje bi se Pretresno vijeće moglo osloniti prilikom odmjeravanja kazne za osuđenika."⁹⁶² U brojnim pravnim sistemima, kazna koja se izriče u slučajevima višestrukog proglašenja krivim za krivična djela počinjena jednom radnjom ograničena je na kaznu koja odgovara najtežem krivičnom djelu. Primjer za taj pristup daje član 52(2) njemačkog Kaznenog zakona.⁹⁶³

717. Suočeno s ovim raskorakom između nacionalnih pravnih sistema, Pretresno vijeće smatra da se pravično rješenje može iščitati kako iz cilja i svrhe odredbi Statuta i opštih idejnih zasada Statuta, tako i iz "opštih načela pravde kakva primjenjuju pravnici i u

⁹⁵⁹ Tekst čl. 48 glasi:

(1) Ako je učinilac jednom radnjom ili sa više radnji učinio više krivičnih djela za koja mu se istovremeno sudi, sud će prethodno utvrditi kazne za svako od tih djela, pa će za sva ta djela izreći jedinstvenu kaznu.

(2) Jedinstvenu kaznu sud će izreći po sljedećim pravilima:

1) ako je za neko krivično djelo u sticaju utvrdio smrtnu kaznu, izreći će samo tu kaznu;
 2) ako je za neko krivično djelo u sticaju utvrdio kaznu zatvora od dvadeset godina, izreći će samo tu kaznu;
 3) ako je za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora, jedinstvena kazna mora biti veća od svake pojedine utvrđene kazne, ali ne smije dostići zbir utvrđenih kazni niti prijeći petnaest godina zatvora;
 4) ako su za sva krivična djela u sticaju propisane kazne zatvora do tri godine, jedinstvena kazna ne može biti veća od osam godina zatvora.

⁹⁶⁰ Vidi član 60 hrvatskog Kaznenog zakona iz 1997.

⁹⁶¹ Član 81 *Codice Penale* glasi:

(1) Ko god jednom radnjom ili propustom prekrši više različitih zakonskih odredbi ili poćini više od jednog kršenja iste zakonske odredbe, kazniće se kaznom koja bi bila utvrđena za najteže kršenje, *uvećanom za do tri puta*. [...]

⁹⁶² *Tadić*, Presuda o kazni, 14. juli 1997., para. 9.

⁹⁶³ Član 52 glasi:

(1) Ako se jednim djelom krši više krivičnih zakona ili se više od jednom krši jedan zakon, može se izreći samo jedna kazna.
 (2) Ako je prekršeno više krivičnih zakona, kazna će se utvrditi prema zakonu koji propisuje najstroži oblik kazne. Kazna ne smije biti ništa blaža nego što to dozvoljavaju drugi mjerodavni zakoni.

praksi sprovode vojni sudovi", na koja se pozvao Međunarodni vojni tribunal u Nirnbergu.⁹⁶⁴

718. Sljedeća smjernica nameće se kao razumna. Ako Pretresno vijeće, primjenjujući gorepomenuta načela, utvrdi da je jednim činjenjem ili nečinjenjem optuženi počinio dva krivična djela prema dvije različite odredbe Statuta, te da svako od krivičnih djela sadrži elemente koji se traže jedino odredbom koja se na njega odnosi, Pretresno vijeće proglašiće optuženog krivim po dvije odvojene tačke. U tom slučaju će se kazne koje su izrečene po osudama za isto djelo izdržavati istovremeno, ali Pretresno vijeće može postrožiti kaznu za teže krivično djelo ako smatra da lakše krivično djelo koje je počinjeno istim ponašanjem u znatnoj mjeri doprinosi gnusnoj prirodi glavnog djela, npr. zato što su tom lakšem krivičnom djelu svojstveni različiti, izrazito pokudni elementi (npr. korištenje bojnih otrova u konjunkciji sa težim zločinom genocida).

719. S druge strane, ako Pretresno vijeće, primjenjujući gorepomenuta načela, utvrdi da jednim činjenjem ili nečinjenjem optuženi nije počinio dva krivična djela po dvije različite odredbe Statuta, nego samo jedno krivično djelo, onda će Pretresno vijeće morati optuženog proglasiti krivim po primjerenoj kvalifikaciji za samo to djelo. Na primjer, ako dokazi van razumne sumnje pokazuju da je počinjeno posebno krivično djelo, npr. genocid u obliku ubistva, onda optuženog treba proglasiti krivim za to djelo, a ne za krivično djelo ubistva kao ratnog zločina. U tom slučaju doći će do samo jednog proglašenja krivim i izreći će se samo jedna kazna.

(c) Pitanja krivično-procesnog prava

(i) Pravo tužioca da se odluči za kumulativne ili alternativne optužbe

720. U svjetlu prethodne diskusije, Pretresno vijeće odgovoriće na gore postavljeno pitanje o tome kad tužilac može, kad je u pitanju samo jedno djelo ili transakcija, pribjeći kumulativnom terećenju.

721. Pristup koji je Tužilaštvo usvojilo prilično je opterećujući za odbranu, na osnovi toga što se iste činjenice često kumulativno terete po različitim kvalifikacijama, vrlo

⁹⁶⁴ Vidi Trial of the Major War Criminals Before the International Military Tribunal, 1947, sv. I, str. 221.

često - kao u ovom predmetu - po dvije različite kvalifikacije (ratni zločini, zločini protiv čovječnosti), a u drugim predmetima pred ovim Međunarodnim sudom po tri (ili čak četiri) različite kvalifikacije. Istina, odbrana je upoznata sa različitim kvalifikacijama činjenica koje predlaže Tužilaštvo, tako da ona ima mogućnost da pripremi svoj predmet. Ostaje, međutim, činjenica da se sve te optužbe terete kumulativno i da su time stavljene na isti nivo, iako je moguće da činjenice kojima se, kako se navodi, krše različite odredbe Statuta, pravno govoreći predstavljaju kršenje samo jedne odredbe.

722. Ni Statut ni Pravilnik ne propisuju kako tužilac treba navoditi optužbe. Uopšteno govoreći, ako prema gore iznijetim načelima činjenice za koje se optuženi tereti predstavljaju kršenje samo jedne odredbe Statuta, tužilac bi trebao navesti samo jednu optužbu. Ako se, po mišljenju tužioca, činjenicama koje se stavljaju na teret optuženom istovremeno krši više odredbi Statuta, tužilac bi trebao te činjenice kumulativno teretiti po svakoj relevantnoj odredbi.

723. U praksi, međutim, tužilac može opravdano strahovati da bi, ako ne uspije dokazati tražene pravne i činjenične elemente koji su nužni da se potkrijepi optužba, dotična tačka mogla biti odbačena čak i ako se tokom suđenja ustanovi da su prisutni drugi elementi koji bi potkrijepili drugačiju, možda lakšu optužbu. Kao što ćemo vidjeti, barem je za sada upitno da princip *iura novit curia* (prema kojem je na sudu da utvrdi koje su relevantne pravne odredbe mjerodavne i koju pravnu kvalifikaciju treba pridati činjenicama) u potpunosti važi u međunarodnim krivičnom postupcima. Ako je tako, gore opisana mogućnost mogla bi doista imati za rezultat odbacivanje optužbe.

724. Pretresno vijeće smatra da ovo pitanje valja riješiti u svjetlu dva osnovna ali naoko suprotstavljena uslova. Prvi je uslov da prava optuženog budu u potpunosti zaštićena. Drugi je uslov da se tužiocu daju sva ovlašćenja u skladu sa Statutom kako bi svoju misiju mogao izvršiti efikasno i u interesu pravde.

725. Prvim uslovom se između ostalog traži da optuženi "na jeziku koji razumije bude detaljno i blagovremeno obaviješten o prirodi i razlozima optužbi protiv njega" (član 21(4)(a) Statuta). Iz toga proizilazi da optuženi ima pravo da bude upućen u konkretne pojedinosti optužbi protiv njega, tj. činjenice za koje je optužen i pravnu kvalifikaciju tih

činjenica. Što se tiče ovog pravnog elementa, moraju mu naročito biti saopšteni pravni elementi krivičnog djela koje se tereti.

726. Iz pomenutog drugog uslova (koji se odnosi na funkciju tužioca) proizilazi da se ne smije dopustiti da pravne tehnikalije koje se odnose na kvalifikaciju međunarodnih krivičnih djela ometaju misiju tužioca, a to je krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava. Efikasnom izvršenju misije tužioca pogoduje sistem koji ne robuje formalnim zahtjevima za terećenje u optužnici.

727. Ovi se uslovi mogu uskladiti na sljedeći način.

Tužilaštvo:

(a) može navesti kumulativne optužbe kad god tvrdi da se činjenicama koje se terete krše istovremeno dvije ili više odredbi Statuta u skladu sa kriterijumima o kojima je ranije bilo riječi;

(b) bi trebalo teretiti alternativno a ne kumulativno kad god se čini da se nekim krivičnim djelom krši više od jedne odredbe, zavisno od toga koje elemente krivičnog djela je Tužilaštvo u mogućnosti dokazati. Na primjer, Tužilaštvo može isto djelo okvalificirati kao zločin protiv čovječnosti i, alternativno, kao ratni zločin. Doista, ako postoji sumnja, primjereno je iz tužiočeve perspektive navesti da se određeno djelo tereti po strožoj i težoj odredbi Statuta, i pri tom dodati da ako dokazi tome u prilog ne budu uvjerljivi, djelo će se teretiti po nekoj manje teškoj odredbi. Može se takode pokazati podesnim optuženog teretiti za krivično djelo predviđeno odredbom koja je - barem s određenih aspekata - posebna u odnosu na neku drugu (npr. član 4 Statuta), a u alternativni za kršenje šire odredbe (npr. člana 2 ili 3 Statuta), tako da ako se ispostavi da su dokazi nedostatni da se zadovolje uslovi posebne odredbe (*lex specialis*), može se još uvijek nedvojbeno utvrditi kršenje šire odredbe (*lex generalis*). Tužilaštvo bi, međutim, trebalo jasno naznačiti da je riječ o alternativnim formulacijama, npr. korišćenjem riječi "ili" između optužbi za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine, te se uzdržati od korišćenja riječi "i", kako bi se jasno istakla disjunktivna i alternativna priroda optužbi za koje se optuženi tereti.

(c) bi se trebalo što je moguće više uzdržati od terećenja za iste činjenice po previše višestrukih kvalifikacija, kad god se u skladu sa principima iznijetim u odjeljku o mjerodavnom pravu, ne čini opravdanim argument da iste činjenice predstavljaju istovremeno kršenje različitih odredbi Statuta.

- (ii) Obaveze tužioca kad odluči da izmijeni pravnu kvalifikaciju djela u toku suđenja i ovlašćenja Pretresnog vijeća u slučaju neslaganja sa tužiočevom pravnom kvalifikacijom činjenica

728. Ni Statut ni Pravilnik ne propisuju kako bi Pretresno vijeće trebalo postupiti u slučaju pogrešne pravne kvalifikacije činjenica od strane tužioca. Osobito nisu date nikakve smjernice o tome kako bi Pretresno vijeće trebalo postupiti kad neki pravni element optužbe nije dokazan ali dokazi pokazuju da bi, kad bi se činjenice drugačije okvalificirale, ipak postojalo međunarodno krivično djelo u nadležnosti Međunarodnog suda. U nedostatku takvih smjernica, te s obzirom na nepostojanje opštih načela međunarodnog krivičnog prava u tom pitanju, može se pokazati korisnim razmotriti kako je to pitanje regulirano u većini nacionalnih pravnih sistema. Svrha tog razmatranja jeste da se utvrdi da li u ovoj stvari postoje načela krivičnog prava koja su zajednička glavnim pravnim sistemima svijeta.⁹⁶⁵

729. U dvije glavne jurisdikcije *common law*-a - Engleskoj i Velsu, te Sjedinjenim Američkim Državama - postoji sistem "lakših krivičnih djela koja se terete u sklopu težih" i sistem "alternativnih presuda", koji propisuje koja djela treba odvojeno navesti u optužnici, a koja se automatski smatraju kao lakše i alternativne kvalifikacije (npr. ubistvo i ubistvo na mah, pljačka i krađa).⁹⁶⁶

⁹⁶⁵ Vidi *Furundžija*, Presuda, 10. dec. 1998., *para.* 177-178.

⁹⁶⁶ S tim u vezi vidi takode Zakon o krivičnom postupku Republike Zambije od 1. aprila 1934. Član 181 Zakona o krivičnom postupku Zambije, koji se odnosi na pojam "lakših djela sadržanih u drugim djelima", propisuje sljedeće:

- (1) Ako je neko optužen za krivično djelo koje se sastoji od više elemenata, pri čemu kombinacija nekih od tih elemenata u potpunosti sačinjava lakše krivično djelo, pa ta kombinacija bude dokazana a ostali elementi ne budu dokazani, može biti proglašen krivim za manje djelo iako nije optužen za to djelo;
- (2) Ako je neko optužen za krivično djelo, a dokažu se činjenice koje to djelo svode na lakše krivično djelo, može biti proglašen krivim za lakše djelo iako za njega nije optužen.

Konkretan primjer za to navodi se u odjeljku 186(1) zambijskog Zakona o krivičnom postupku, koji kaže da ako je neko optužen za silovanje, a sud smatra da nije kriv za to krivično djelo, ali da je kriv za nedolični nasrtaj, može biti proglašen krivim za to djelo iako za njega nije optužen. Osim toga, član 213(1) propisuje

730. U Engleskoj je to pitanje danas uglavnom riješeno zakonom. Odjeljak 6(3) Krivičnog zakona iz 1967. glasi:

6.-(3) Ako je nekom suđeno po optužnici za bilo koji zločin osim izdaje ili ubistva i porota ga oslobodi krivice za zločin koji je konkretno naveden u optužnici, pri čemu se navodi u optužnici svode ili sadržavaju (*explicite* ili *implicite*) navod o nekom drugom krivičnom djelu koje potpada pod nadležnost suda koji vodi suđenje, porota ga može proglasiti krivim za to drugo djelo ili za djelo za koje bi mogao biti proglašen krivim po optužnici u kojoj bi se izričito teretio za to drugo djelo.

731. Što se tiče ubistva, uvijek je moguće donijeti alternativnu presudu za ubistvo na mah, i ono se ne mora teretiti u optužnici. Slično tome, u *common law*-u (za razliku od prava koje se temelji na pisanim zakonima) u slučaju pljačke uvijek je moguća alternativna presuda da je počinjena krađa, što vrijedi za sva lakša djela sadržana u drugim djelima. Čini se da je izdaja - koja se uvijek tretira kao jedinstveni zločin - jedino krivično djelo za koje ne postoji nikakva alternativna presuda.

732. Vrijedi uočiti da bi se Krivični zakon iz 1967. primjenjivao ne samo na "lakša krivična djela sadržana u drugim djelima" nego i na krivična djela čiji su elementi različiti. Na primjer, lice optuženo za silovanje moglo bi se takođe proglasiti krivim za pljačku ako se u optužnici navodi da je žrtvi silom oduzeo novac. Međutim, u tim okolnostima bilo bi uputnije izmijeniti optužnicu dodavanjem nove tačke, nego da sudija da usmeno uputstvo o ovlašćenjima porote shodno odjeljku 6(3) gorepomenutog

da "ako u bilo kojoj fazi postupka prije izvođenja dokaza odbrane, sud zaključi da je optužba manjkava bilo materijalno bilo formalno, sud može ... izdati nalog za izmjenu optužbe, bilo putem izmjene i dopune postojeće optužbe ili zamjenom ili dodavanjem nove optužbe, kako sud nalazi za shodno u okolnostima datog slučaja." Ako se optužba mijenja, član 213(3) obavezuje sud da odobri odgodu postupka, ako smatra da je optuženi time bio "doveden u zabludu".

Slične odredbe sadrži i odjeljak 169 nigerijskog Zakona o krivičnom postupku iz 1958. i Odjeljak 219 Zakona o krivičnom postupku iz 1963., koji propisuju da sud može optuženog proglasiti krivim za krivično djelo za koje nije optužen ako izvedeni dokazi potkrepljuju proglašenje krivim po toj optužbi. Vidi takođe odjeljak 256-269 južnoafričkog Zakona o krivičnom postupku br. 51 iz 1977. Konkretno, odjeljak 270 tog zakona glasi:

Ako dokazi u prilog optužbi za neko krivično djelo koje nije pomenuto u prethodnim odjeljcima u ovom poglavlju ne dokazuju da je počinjeno djelo za koje se tereti, ali dokazuju da je počinjeno djelo koje je, po svojim suštinskim elementima, obuhvaćeno krivičnim djelom za koje se tereti, optuženi se može proglasiti krivim za djelo koje je dokazano.

U praksi, učinak odjeljka 270 jeste da sud može optuženog proglasiti krivim samo za konzumirana lakša krivična djela, čiji suštinski elementi moraju biti uključeni u djelo za koje se tereti. (Vidi *S v. Mbatha* 1982

zakona.⁹⁶⁷ "Lakša krivična djela sadržana u drugim djelima" nisu jedina mogućnost alternativne presude. Proglašenje krivim za krađu i za prikrivanje ukradenih dobara jesu alternativne presude, budući da nije dozvoljeno optuženog proglasiti krivim za oba krivična djela ako je riječ o jednoj te istoj robi, iako nijedno od njih nije sadržano u onom drugom kao lakše krivično djelo.⁹⁶⁸ Slično tome, bludne radnje su alternativa optužbi za protivpravnu obljubu djevojčice mlade od 16 godina - odnosno, tužilaštvo ne mora bludne radnje navesti u optužnici - iako nužno ne postoji razlika u težini između ta dva djela. U Sjedinjenim Američkim Državama, moguće je shodno pravilu 31(c) Saveznog pravilnika o krivičnom postupku izreći alternativnu presudu za lakša krivična djela sadržana u drugim djelima, koja nisu poimence navedena u optužnici.⁹⁶⁹ Postoji test "elemenata" kojim se utvrđuje što sačinjava "lakše krivično djelo sadržano u drugom djelu."⁹⁷⁰

733. U većini zemalja kontinentalnog prava, uključujući i države bivše Jugoslavije, sudovima su data šira ovlaštenja.⁹⁷¹ Uopšteno govoreći, u tim zemljama važi *princip iura novit curia* (od suda se očekuje i zahtijeva da utvrdi mjerodavno pravo, a na stranama je

(2) SA 145 (N); *S v. Mei* 1982 (1) SA 299 (O); *S v. Mavundla* 1980 (4) SA 187 (T); i *S v. Nkosi* 1990 (1) SACR 653 (T).

⁹⁶⁷ *R. v. Mandair* [1994] 2 WLR 700, (H.L.).

⁹⁶⁸ Archbold, *Criminal Pleading, Evidence and Practice* (1997), para. 21-12.

⁹⁶⁹ Pravilo 31(1) Saveznog pravilnika o krivičnom postupku propisuje sljedeće: "Optuženi se može proglasiti krivim za krivično djelo koje je nužno sadržano u krivičnom djelu za koje se tereti ili za pokušaj izvršenja bilo djela za koje se tereti bilo djela koje je nužno u njemu sadržano, ako je pokušaj krivično djelo."

⁹⁷⁰ *Schmuck v. United States*, 489 U.S. 705 (1989).

⁹⁷¹ Član 272 Zakona o krivičnom postupku SFRJ, u dijelu koji se odnosi na pretpretresni postupak, propisuje da prilikom donošenja odluke shodno čl. 269(3) i čl. 270 i 271, sudsko vijeće nije vezano pravnom kvalifikacijom djela koju je tužilac naveo u optužnici. Čl. 269(3), 270 i 271 odnose se na sljedeće nalaze: da neko krivično djelo zapravo potpada pod nadležnost nekog drugog suda (čl. 269(3)); da navedene činjenice ne sačinjavaju krivično djelo, da postoje okolnosti koje isključuju vinost ili da nije izvedeno dovoljno dokaza da bi se potkrijepila optužba (čl. 270) i posebne slučajeve, npr. privatne tužbe (čl. 271). Osim toga, čl. 337(1) zakona SFRJ omogućava tužiocu da tokom pretresa izmijeni optužnicu ako izvedeni dokazi "ukazuju da se izmijenilo činjenično stanje izneseno u optužnici". U takvim okolnostima sud može dozvoliti prekid glavnog pretresa kako bi odbrani omogućio da se pripremi (čl. 337(2)). Osim toga, prilikom izricanja presude, sud "nije vezan za prijedloge tužioca u pogledu pravne ocjene djela" (čl. 346(2)). To se u praksi tumači tako da sud može odlučiti da je krivično djelo koje je dokazano teže ili lakše djelo od onoga koje se tereti ako tako nalaže činjenično stanje navedeno u optužnici. (Vidi komentar Petrića (ur.), *Zakon o krivičnom postupku sa objašnjenjima i sudskom praksom* (Beograd, 1983.), str. 198, koji se odnosi na odgovarajuću i u suštini identičnu odredbu u ranijem zakonu SFRJ iz 1976.)

Čl. 346(2) Zakona o kaznenom postupku Republike Hrvatske iz 1997. identičan je odgovarajućem članu Zakona o krivičnom postupku SFRJ. Što se tiče pretpretresnog postupka u Hrvatskoj, čl. 274(3), 275, 276, 277 i 341(1) i (2) hrvatskog Zakona o kaznenom postupku odražavaju čl. 269(3), 270, 271, 272 i 337(1) i (2) Zakona o krivičnom postupku SFRJ o kojem je gore bilo riječi.

da dokažu činjenično stanje). Iz toga proizilazi da sudovi uživaju veću slobodu u utvrđivanju mjerodavnog prava nego sudovi u zemljama *common law*-a. Međutim, kad se stvari pogledaju izblizega, čini se da su u nekim sistemima kontinentalnog prava ovlašćenja sudova u ovom pitanju više ograničena nego u drugima. Ukratko, u nekim zemljama sudovi mogu tokom suđenja samo dati novu kvalifikaciju činjeničnog stanja, nakon što su propisno upozorili optuženog i omogućili mu da pripremi svoju odbranu. U tu kategoriju spadaju Njemačka i Španija. U drugim zemljama, poput Francuske i Italije, sudovi mogu dati različitu pravnu kvalifikaciju činjenica od kvalifikacije koju je predložilo tužilaštvo, a da nisu dužni da upozore optuženog. To je dozvoljeno čak i u slučajevima kad sud na kraju usvoji kvalifikaciju činjeničnog stanja koja je teža od krivičnog djela koje je navelo tužilaštvo.

734. Moglo bi biti od koristi napraviti kratak pregled ovih pravnih sistema. U njemačkom pravu, izmjene u pravnoj kvalifikaciji činjeničnog stanja u pretpretresnoj fazi ili za vrijeme suđenja regulirane su odjeljcima 206, 207 i 265 Zakona o krivičnom postupku.⁹⁷² Ako sud koji potvrđuje optužnicu smatra da je opravdana drugačija pravna kvalifikacija, nalog kojim se potvrđuje optužnica sadržavat će takvu opasku. Sud nije vezan tom opaskom ako za vrijeme suđenja sudije promijene mišljenje. Ako se kvalifikacija ponovo promijeni za vrijeme suđenja, sud je dužan da upozori optuženog, osim kad je riječ o lakšim krivičnim djelima koja se terete u sklopu drugih djela. Optuženi može zatim zatražiti odgodu postupka kako bi pripremio svoju odbranu. Ako je u pitanju samo promjena pravne ocjene inače nepromijenjenog činjeničnog stanja, o toj odgodi sud može odlučiti po vlastitom nahodjenju. Optuženi ima pravo na odgodu samo ako dokazi izvedeni *na suđenju* ukazuju na *nove okolnosti* koje bi omogućile primjenu strožije kvalifikacije ili sankcije.⁹⁷³

735. U španskom pravu, član 653 Zakona o krivičnom postupku tužilaštvu dozvoljava alternativno terećenje, a svojstveno mu je to da stranama daje pravo da ponovo ocijene krivična djela nakon izvođenja dokaza.⁹⁷⁴ Zakon dozvoljava predsjedavajućem sudiji da u slučaju potrebe nakon izvođenja dokaza postavi pitanje stranama da li žele izmijeniti

⁹⁷² *Strafprozessordnung*, (StPO).

⁹⁷³ Sličnu odredbu sadrži i čl. 262 austrijskog Zakona o krivičnom postupku (*StPO*).

⁹⁷⁴ Čl. 653 i 732 *Ley de Enjuiciamiento Criminal* (u daljem tekstu: *LECrin*).

svoje ocjene;⁹⁷⁵ ako tužilaštvo namjerava da optuženog tereti za težu kvalifikaciju nego u prvobitnoj optužnici, član 793, br. 7 LECrim-a daje sudu diskreciono pravo da odbrani odobri odgodu.⁹⁷⁶ Sud mora izreći presudu o svim pravnim aspektima dokazanog činjeničnog stanja, te stoga može u običnom suđenju optuženog proglasiti krivim za bilo koje krivično djelo o kojem je bio obaviješten shodno članu 733 LECrim-a, čak i ako tužilaštvo nije izmijenilo optužbe.⁹⁷⁷

736. U Francuskoj i Italiji usvojen je drugačiji pristup. U Francuskoj je sudska praksa usvojila princip da, dok god činjenice koje je navelo tužilaštvo ostaju nepromijenjene, sud ima ovlašćenje da tim istim činjenicama pridruži različitu pravnu kvalifikaciju od one koju je predložilo tužilaštvo, i to bez ikakvog prethodnog upozorenja optuženom.⁹⁷⁸ Iz toga čini se, između ostalog slijedi da je sud ovlašćen da donese zaključak da je krivično djelo za koje je optuženi kriv teže nego ono za koje ga je optužio tužilac - opet, pod uslovom da se činjenice koje se terete nisu promijenile.

737. U Italiji, član 52(1) Zakona o krivičnom postupku propisuje da "sud u presudi može usvojiti pravnu definiciju činjeničnog stanja različitu od one koja je navedena u optužnici, pod uslovom da je krivično djelo u nadležnosti tog suda." Iduća dva stava iste odredbe predviđaju, naprotiv, mogućnost da se činjenično stanje promijeni tokom suđenja. Ako sud utvrdi da je činjenično stanje različito od onog navedenog u optužnici,

⁹⁷⁵ *Ibid.*, čl. 793.

⁹⁷⁶ Slična procedura primjenjuje se u nedavno uvedenom suđenju pred porotom (*tribunal del jurado*) prema čl. 29, br. 3, 42 i 48 *Ley Orgánica 5/1995, de 22 de mayo, del Tribunal del Jurado*. Čl. 733 LECrim-a ovlašćuje sud da u vanrednim okolnostima upozori strane da se na optužbe može primijeniti drugačija pravna kvalifikacija i da od njih zatraži da iznesu svoje stavove o tom pitanju. Međutim, imajući u vidu kontradiktornu prirodu španjolskog suđenja, to je uglavnom vanredna procedura. Čini se, ipak, da je prema ustavnom zakonu sud uvijek dužan da dade upozorenje shodno čl. 733 LECrim-a prije nego što optuženom izrekne kaznu po težoj optužbi ako optužba već nije pokrenula to pitanje. U protivnom se presuda izlaže riziku poništenja u žalbenom postupku, shodno čl. 851, br. 4 LECrim-a.

⁹⁷⁷ To proizilazi iz poredenja čl. 742 LECrim-a, koji se odnosi na obična suđenja i suđenja pred porotom, i čl. 794, br. 3 LECrim-a, koji se odnosi na ubrzani postupak (*procedimiento abreviado*) primjenjiv na određene kategorije relativno lakih krivičnih djela. U toj vrsti postupka sud ne može optuženog proglasiti krivim ni za koje krivično djelo osim onog za koje je optužen ako novo krivično djelo štiti različiti interes ili ako bi presuda dovela do znatne promjene u činjenicama o kojima se sudi (*mutación sustancial del hecho enjuiciado*). Čl. 742 LECrim-a ne sadrži takvu restrikciju.

⁹⁷⁸ Prema riječima francuskog Kasacionog suda, "il appartient aux juridictions correctionnelles de modifier la qualification des faits et de substituer une qualification nouvelle à celle sous laquelle ils leur étaient déférés," ali pod uslovom da nije došlo do promjene činjeničnog stanja (nova kvalifikacija prihvatljiva je "à la condition qu'il ne soit rien changé ni ajouté aux faits de la prévention et que ceux-ci restent tels qu'ils ont été retenus dans l'acte de saisine".) (Vidi Cass. Crim., 22. april 1986., u *Bulletin Criminel*, br. 136; vidi takode Cass. Crim., 21. juni 1989., u *Bulletin Criminel*, br. 267).

ili ako tužilac navede novu optužbu, sud mora predmet vratiti tužiocu i omogućiti optuženom da pripremi svoju odbranu. Sudska praksa iz tih odredbi izvodi jasan zaključak da, kad god činjenično stanje ostaje nepromijenjeno, sudovi nisu vezani pravnom kvalifikacijom tog činjeničnog stanja koju je predložio tužilac. Sudovi mogu čak zaključiti da je krivično djelo koje je optuženi počinio teže od onog koje se tereti u optužnici.⁹⁷⁹

738. Iz gornjeg razmatranja očito je da nije moguće ustanoviti neko opšte načelo krivičnog prava zajedničko svim velikim pravnim sistemima svijeta. Stoga je na Pretresnom vijeću da pokuša iznaći neko opšte pravno načelo koje će biti u skladu sa temeljnim obilježjima i osnovnim zahtjevima međunarodnog krivičnog pravosuđa.

739. S tim u vezi dva temeljna uslova - koja smo već pominjali u ranijem tekstu - stječu golemu važnost s obzirom na trenutno stanje međunarodnog krivičnog prava. Jedan od njih je uslov da prava optuženog moraju biti u potpunosti zaštićena. Drugi uslov jeste da tužilac, odnosno uopšteno govoreći, Međunarodni sud, budu u mogućnosti da ostvare sva ovlašćenja koja eksplicitno ili implicitno proizilaze iz Statuta, ili su inherentna u njihovim funkcijama, a koja su im neophodna da bi efikasno i u interesu pravde ispunili svoju zadaću.

740. Što se tiče prvog uslova, valja ponovo naglasiti da su u ovom trenutku pravila međunarodnog krivičnog prava još u povojima. Potrebno je da ih međunarodna zakonodavna tijela ili međunarodna sudska praksa razrade i učine konkretnijima, kako bi se postepeno isprofilirala opšta pravila. U ovom stanju fluktuacije, prava optuženog ne bi bila na adekvatan način zaštićena ako se usvoji pristup srodan onome koji je na snazi u nekim zemljama kontinentalnog prava. Kad bi Pretresnom vijeću bilo dozvoljeno da osobe proglasi krivim za neko određeno krivično djelo kao i za bilo koje drugo djelo koje se temelji na istim činjenicama, i o kojem se Pretresno vijeće na suđenju osvjedočilo da je počinjeno, optuženi ne bi bio u mogućnosti da pripremi svoju odbranu u odnosu na precizno definiranu optužbu. Posao odbrane postao bi pretjerano opterećujući, s obzirom

⁹⁷⁹ Vidi Kasacioni sud, odjeljak I, 8. juli 1985., predmet *Sconocchia*, u *Giustizia penale*, 1986., str. 562-564; Kasacioni sud, odjeljak VI, 16. april 1991., predmet *Parente*, u *Giurisprudenza italiana*, 1992., II, str. 297.

na gorepomenute nesigurnosti koje još uvijek postoje u međunarodnom krivičnom pravu. Stoga, iako se princip *iura novit curia* redovito primjenjuje u međunarodnim sudskim postupcima,⁹⁸⁰ u ovim okolnostima bilo bi neprimjereno taj princip primjenjivati u postupcima pred međunarodnim krivičnim sudovima, gdje su u pitanju prava optuženog pojedinca. Time bi takode bio prekršen član 21(4)(a) Statuta, koji propisuje da optuženog treba "blagovremeno i detaljno" obavijestiti o "karakteru i razlozima optužbi protiv njega".

741. S druge strane, drugi uslov koji se odnosi na efikasno ispunjavanje funkcija Međunarodnog suda u interesu pravde opravdava zaključak da eventualna greška Tužilaštva ne bi trebala osujetiti krivični postupak kad god se čini da Tužilaštvo ipak ima nekakve argumente i da eventualne manjkavosti u formuliranju optužbe nisu tolike da bi okrnjile ili narušile prava odbrane.

742. Pomnim odvagivanjem dva gorenavedena uslova dolazimo do sljedećih zaključaka:

(a) Može se dogoditi da tužilac za vrijeme suđenja ustanovi da nije van svake razumne sumnje dokazao da je djelo koje se tereti doista počinjeno, ali da je dokazano različito krivično djelo, koje se ne tereti u optužnici i koje ima različite objektivne ili subjektivne elemente. Na primjer, tužilac može zaključiti da je dokazano mučenje kao zločin protiv čovječnosti a ne silovanje kao zločin protiv čovječnosti; ili pljačka privatne imovine kao ratni zločin umjesto napada na nebranjene nastambe ili zgrade. On može smatrati da postoje dokazi za istrebljenje civila kao zločin protiv čovječnosti,

⁹⁸⁰ Vidi npr. Stalni sud međunarodne pravde, predmet *Lotus*, Presuda br. 9, 7. sept. 1927., Series A no. 10, str. 31; predmet *Brazilian Loans*, 12. juli 1929., Series A, no. 14, str. 124; predmet *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua*, 27 juni 1986., ICJ Reports 1986., str. 24-25, para. 29.

Vidi takode Evropski sud za ljudska prava, predmet *Neumeister*, 27. juni 1968., Recueil, Series A, no. 8, para. 16; predmet *Handyside*, 7. dec. 1976., Series A, br. 24, para 41; Međuamerički sud za ljudska prava, predmet *Velásquez Rodríguez*, 29. juli 1988., Series C, no. 4, str. 151, para. 163.

Čini se da je najbolja definicija tog principa ona koju je dao Međunarodni sud pravde u predmetu *Fisheries* (nadležnost):

"Smatra se da Sud [...], kao međunarodni pravosudni organ, uzima k znanju međunarodno pravo i stoga je dužan [...] da na vlastitu inicijativu razmatra sva pravila međunarodnog prava koja mogu biti relevantna za rješenje spora. Budući da je dužnost samog Suda da utvrdi i primijeni mjerodavno pravo u okolnostima datog slučaja, teret utvrđivanja ili dokazivanja pravila međunarodnog prava ne može se nametnuti ni jednoj strani, jer je pravo obuhvaćeno pravosudnim znanjem Suda." (ICJ Reports 1974., str. 181, para. 18).

a da ne postoje za ubijanje pripadnika etničke grupe kao genocid; ili da je dokazana protivpravna deportacija ili transfer civila kao teška povreda Ženevskih konvencija a ne genocid u obliku smišljenog nametanja pripadnicima neke etničke ili vjerske grupe uslova života sračunatih da dovedu do djelomičnog ili potpunog fizičkog uništenja te grupe. Drugi slučajevi mogu se svesti na te upravo navedene. Uzmimo na primjer slučaj kad tužilac uvidi da se optužba za zločine protiv čovječnosti u obliku deportacije ili zatvaranja ne može dokazati, a da je optužba za pomaganje i podržavanje pri izvršenju tog zločina potkrijepljena sa dovoljno dokaza. U ovom je slučaju modalitet učesništva u počinjenju zločina različit (i možda lakši) od samog izvršenja. U takvim slučajevima tužilac mora tražiti od Pretresnog vijeća da dozvoli izmjenu optužnice kako bi odbrana imala priliku da ospori optužbu.

(b) Za vrijeme suđenja, tužilac može zaključiti da je dokazano ili bi moglo biti dokazano teže krivično djelo od onog koje se tereti u optužnici. Na primjer, tužilac može smatrati da su, premda se optuženi tereti za ratni zločin ubijanja civila, tokom suđenja izvedeni dokazi iz kojih se vidi da ga se može proglasiti krivim za genocid u vidu ubijanja pripadnika etničke ili vjerske grupe sa namjerom da djelomično ili u cijelosti uništi tu grupu. Ili tužilac može smatrati da su, iako optužnicom tereti za ratni zločin nečovječnog postupanja sa civilima, izvedeni dokazi iz kojih se vidi da je optuženi počinio mučenje kao zločin protiv čovječnosti. Očito, i ovdje tužilac mora tražiti dozvolu za izmjenu optužnice kako bi se izbjeglo ugrožavanje prava optuženog. I ovdje optuženom mora biti pružena mogućnost da ospori optužbe, a u tu svrhu mora biti blagovremeno i detaljno obaviješten o "karakteru i razlozima optužbi protiv njega" (član 21(4)(a) Statuta). Isti pristup primjenjuje se i na Pretresno vijeće, ako zaključi da je pred sudom dokazano teže krivično djelo.

(c) Tužilac može tokom suđenja zaključiti da je dokazano ili bi moglo biti dokazano lakše krivično djelo sadržano u drugom djelu, koje se nije teretilo u optužnici. Na primjer, tužilac može smatrati da nije dokazano ubistvo civila kao zločin protiv čovječnosti, jer nije bilo dovoljno dokaza o rasprostranjenoj ili sistematskoj praksi, ali su izvedeni dokazi dovoljni da se dokaže da je počinjen ratni zločin ubijanja civila. Ili npr. tužilac zaključi da se optužba za genocid ubijanjem pripadnika neke etničke grupe

ne može dokazati jer nije dokazana namjera da se grupa djelomice ili u cijelosti uništi, koja se traži za to krivično djelo; naprotiv, mogu se izvesti dokazi iz kojih je očito da se to ubijanje civila može teretiti kao ratni zločin. Očito je da su ovo slučajevi gdje se ispostavilo da nije primjenjiv *lex specialis* na koji se pozivao tužilac, dok je *lex generalis* i dalje primjenjiv.

743. Ako je u ovakvm i sličnim slučajevima tužilac u mogućnosti da dokaže, ili vjeruje da je u mogućnosti da dokaže, sve elemente zločina osim onog koji predstavlja dodatni element kojim se to krivično djelo diže u težu kategoriju, nije potrebno tražiti dozvolu za izmjenu optužnice. Optuženom je, naime, data prilika da ospori sve elemente djela za koje se tereti. Ako jedan element nedostaje, to ne znači da krivično djelo nije počinjeno, pod uslovom da su dokazani svi elementi lakšeg krivičnog djela sadržanog u tom djelu. Međutim, čini se uputnim da Tužilaštvo blagovremeno obavijesti odbranu i Pretresno vijeće da namjerava teretiti za lakše a ne za teže krivično djelo, kako bi optuženi bio upoznat sa detaljima predmeta protiv njega.

744. Primijenimo sada iste kriterijume na (eventualno) ovlašćenje Pretresnog vijeća da se udalji od kvalifikacije djela koju je predložio tužilac.

745. Ako Pretresno vijeće zaključi da nije dokazano teže krivično djelo, dovoljno je da taj zaključak navede u presudi i nije dužno da naloži tužiocu da izmijeni optužnicu. Da navedemo praktičan primjer: optuženi se npr. u jednoj tački optužnice tereti za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Za vrijeme suđenja, nepobitno je dokazano da je optuženi počinio ubistvo u okolnostima koje bi ga kvalificirale kao ratni zločin, ali *nije* dokazano da je zločin počinjen u kontekstu rasprostranjenog ili sistematskog napada na civilno stanovništvo. U tim okolnostima Pretresno vijeće bi trebalo optuženog proglasiti krivim za ubistvo kao ratni zločin, unatoč činjenici da se to krivično djelo ne tereti u optužnici.

746. Slično tome, Pretresno vijeće može zaključiti da činjenično stanje koje je dokazao tužilac ne pokazuje da je optuženi kriv zato što je počinio ratni zločin, već zato što je pomagao i podržavao počinjenje zločina. U tom slučaju, Pretresno vijeće može usvojiti drugačiju kvalifikaciju krivičnog djela od one koju je predložio tužilac, a da prethodno ne obavijesti odbranu o promjeni *nomen iuris*. Iz istog razloga Pretresno vijeće može

ustanoviti da je optuženi, kojeg se teretilo za izvršenje ubistva kao zločina protiv čovječnosti, zapravo kriv za učestvovanje u zajedničkom planu da se počini ubistvo kao zločin protiv čovječnosti.

747. Ako umjesto toga Pretresno vijeće za vrijeme suđenja utvrdi da dokazi nepobitno pokazuju da je optuženi počinio teže krivično djelo nego što je ono za koje se tereti, može pozvati tužioca da razmisli o podizanju izmijenjene optužnice. Alternativno, može odlučiti da optuženog proglasi krivim za lakše krivično djelo koje se tereti. Pretresno vijeće trebalo bi jednako tako postupiti u slučaju da tužilac odluči da ne udovolji zahtjevu Pretresnog vijeća da izmijeni optužnicu.

748. Slično tome, ako Pretresno vijeće tokom suđenja utvrdi da se može smatrati da je dokazano samo različito krivično djelo, onda bi trebalo od tužioca tražiti da izmijeni optužnicu. Ako tužilac ne udovolji tom zahtjevu, Pretresnom vijeću ne preostaje drugo nego da odbaci tu optužbu.

VI PRAVNI NALAZI

A. Općenito

749. U toku ovog suđenja, Pretresno vijeće moralo je procijeniti da li su i u kojoj mjeri šestorica optuženih umiješana u tragičnu epizodu oružanog sukoba koji je bjesnio u Bosni i Hercegovini 1992.-1994., te njihovu eventualnu vinost. U samo nekoliko sati 16. aprila 1993. oko 116 stanovnika Ahmića, seoceta u srednjoj Bosni, pobijeno je, uključujući i žene i djecu, a njih oko 24 je ranjeno; uništeno je 169 kuća i dvije džamije. Žrtve su bili Muslimani – civili. Pretresno vijeće se na osnovu dokaza koji su mu prezentirani u ovom predmetu uvjerilo da se nije radilo o borbenoj operaciji. Radilo se upravo o dobro planiranom i dobro organiziranom ubijanju civila – pripadnika jedne etničke grupe, Muslimana, koje je izvršila vojska druge etničke grupe, Hrvata. Primarna svrha masakra bila je da se iz sela istjeraju Muslimani tako što je velik broj njih pobijen, što su im spaljene kuće i stoka, te što su preživjeli protivpravno zatočeni i deportirani u druga područja. Konačni cilj tih djela bio je širenje straha među stanovništvom kako bi se pripadnike te konkretne etničke grupe zauvijek odvratilo od povratka u njihove domove.

750. Ta tragedija u malom selu odražava poput mikrokozmosa mnogo šire napetosti, sukobe i mržnju koji od 1991. more bivšu Jugoslaviju i koji su prouzročili toliko patnji i krvoprolića. Za samo nekoliko mjeseci, pripadnici različitih etničkih grupa koji su do tad bili u dobrosusjedskim odnosima, živjeli jedni kraj drugih u miru i koji su nekoć poštivali različitost vjerskih običaja i tradicije pretvorili su se u neprijatelje. Nacionalistička propaganda je postepeno pothranjivala promjenu u predodžbama i autoidentifikaciji pripadnika pojedinih etničkih grupa. Prvotna se percepcija “drugih”, tj. pripadnika drugih etničkih grupa, kao “različitih” postepeno počela mijenjati u percepciju njih kao “tudinaca”, a zatim i kao “neprijatelja”, te potencijalne prijetnje identitetu i prosperitetu vlastite grupe. Nekadašnji dobrosusjedski saživot pretvorio se u progon onih “drugih”.

751. Progon je jedan od najstrašnijih zločina protiv čovječnosti. Njegovi su korijeni u negaciji principa jednakosti ljudskih bića. Progon se temelji na diskriminaciji. Zasniva se na ideji da se ljude koji dijele etničke, rasne ili vjerske veze koje se razlikuju od onih

dominantne grupe treba smatrati njoj inferiornima. U krivičnom djelu progona, ta je diskriminatorna namjera postignuta na agresivan način, grubim i sistematskim gaženjem temeljnih ljudskih prava grupe koja je u ovom slučaju žrtva. Progon je tek jedan korak od genocida – najgnjusnijeg zločina protiv čovječnosti – jer je kod genocida namjera progona dovedena do krajnje granice nastojanjem da se fizički zatre grupa ili pripadnici te grupe. Kod krivičnog djela genocida, zločinačka namjera je uništenje grupe ili njenih pripadnika. Kod krivičnog djela progona, zločinačka je namjera pak nasilna diskriminacija jedne grupe ili njenih pripadnika koja se provodi grubim i sistematskim kršenjem njihovih temeljnih ljudskih prava. U ovom predmetu optužba tvrdi, a Pretresno vijeće se sa tom tvrdnjom slaže, da je cilj ubijanja Muslimana – civila prije svega bio da se ta etnička grupa protjera iz sela, a ne da se kao takva uništi. Dakle, pred nama je slučaj progona, a ne genocida.

752. Činjenicu da je u ovom dijelu Bosne i Hercegovine oružani sukob često poprimao obličje progona živo opisuju riječi Muslimanke koju je citirao jedan od svjedoka na sudenju. “Ne bojim se granata i bombi koje mi mogu pasti na kuću,” rekla je ona. “One ne pitaju kako se zovem. Bojim se običnih vojnika koji mi provale u kuću, ubijaju i ranjavaju na veoma ličan način i počinjavaju zvjerstva pred djecom.” Glavna meta tih napada bio je upravo sam identitet – sama ljudskost – žrtve.

753. To “lično nasilje” kojeg se najviše boji ova Muslimanka jeste nasilje koje se provodi nad drugim ljudskim bićima isključivo zbog njihove etničke, vjerske ili političke pripadnosti. To je nasilje kojem je svrha progon.

754. Masakr izvršen 16. aprila 1993. u selu Ahmići predstavlja tek jednu užasnu epizodu u tom široko rasprostranjenom obrascu nasilja persekutornog tipa. Tragedija koja se odigrala tog dana ima sve odlike antičke tragedije. Kao prvo, odlikovala se jedinstvom vremena, prostora i radnje. Ubijanje, ranjavanje i palež dogodili su se na istom području, u razdoblju od nekoliko sati. Izvršile su ih relativno male grupe pripadnika vojnih snaga bosanskih Hrvata: HVO-a i specijalnih jedinica hrvatske vojne policije, takozvanih Džokera. U toku nekoliko mjeseci koliko je trajao ovaj sudski postupak pred nama se, kroz priče žrtava i preživjelih, pomaljalo velika tragedija. Baš kao i u antičkim tragedijama gdje se zlodjela nikad ne prikazuju, već ih prepričavaju glumci, brojni su

svjedoci Pretresnom vijeću opisali ljudske tragedije koje su snašle tolike obične stanovnike tog malog sela.

755. Bez ikakve sumnje, događaji u Ahmićima 16. aprila 1993. ušli su u povijest kao jedan od najstrašnijih primjera nečovječnosti čovjeka prema čovjeku. Danas se ime tog malog sela mora dodati dugom spisku nekad nepoznatih gradova i sela koji nas danas podsjećaju na gnjusna nedjela, na čiji spomen zadrhtimo od užasa i srama: Dachau, Oradour sur Glâne, Katyn, Mazabotto, Soweto, My Lai, Sabra i Shatila, i tolika druga.

756. Naravno, primarni zadatak Pretresnog vijeća nije da zabilježi za povijest zapis o ljudskim strahotama današnjice u Bosni i Hercegovini. Glavna dužnost Pretresnog vijeća bila je jednostavno da odluči da li su šestorica optuženih kojima se sudi krivi što su učestvovali u ovom nasilju kojem je svrha bila progon ili pak sa njim nisu imali nikakve veze, te su stoga nevini.

757. Na kraju suđenja došli smo do zaključka da, uz moguću iznimku jednog od optuženih, ovo Pretresno vijeće nije sudilo glavnim krivcima, onima koji su najodgovorniji za masakr 16. aprila 1993.: onima koji su ga naredili i planirali, kao i onima koji su izvršili najgora zvjerstva nad nevinim civilima.

758. Tako smo se morali ograničiti na šest osoba koje je tužilac optužio pred ovim Pretresnim vijećem, te utvrditi da li su i u kojoj mjeri one učestvovale u zločinima počinjenim u Ahmićima. Naš zadatak nije bio lak. Više od šest godina nakon samih događaja – događaja koji su se zbili daleko od Haga – morali smo ponijeti teško breme utvrđivanja nevjerojatnih činjenica pomoću vjerodostojnih dokaza.

759. Izvršili smo svoj težak zadatak i na temelju dokaza koji su pred nama, došli smo do sljedećih zaključaka.

B. Postojanje oružanog sukoba

760. Napad na Ahmiće izveden je u okviru početka hrvatsko-muslimanskog rata, te je stoga dovoljno blisko povezan s oružanim sukobom. Napad nije bio tek pojedinačni incident ili incident do kojeg je došlo bez odobrenja i koji je izvršila neposlušna frakcija

HVO-a ili vojne policije. Radilo se dijelu opšte kampanje u dolini rijeke Lašve, čija je namjera bila da se kroz sistematski i rasprostranjeni napad postigne “etničko čišćenje”, što je bio preduslov za neograničenu dominaciju Hrvata na tom području, koju su poticali ili bar odobravali HVO i vojna policija, te, još uopštenije, vodstvo Hrvatske.

Razlog za to nasilno protjerivanje bio je postizanje teritorijalne homogenosti Hrvata. Muslimani su identificirani kao grupa koju treba protjerati.

C. Persekutorni karakter hrvatskog napada na Ahmiće 16. aprila 1993. i da li su Ahmići bili “nebranjeno selo”

761. Sveukupni dokazi izvedeni pred Pretresnim vijećem pokazuju da je napad Hrvata bio planirana i dobro organizirana operacija. Korištenje raznih vrsta teškog naoružanja kao što su raketni bacači i protivavionski topovi dokazuje da se nije radilo tek o operaciji jedinice specijalne namjene kao što su Džokeri, koji nisu raspolagali takvim arsenalom, već da je HVO kao profesionalna vojska i sam aktivno učestvovao u napadu. Pretresno se vijeće uvjerilo da na području sela u vrijeme napada nije bilo značajnih vojnih jedinica ili objekata Armije BiH, već da su HVO i vojna policija u stvari iskoristili odsutstvo Armije BiH kako bi izveli iznenadni napad na selo.

762. Pretresno vijeće je takođe van svake razumne sumnje utvrdilo da taj napad nije bio vojna borbena operacija tipa defenzivnog udara kojem je cilj da se preduhitri prijetnja oružane agresije Muslimana. Upravo suprotno, cilj napada bilo je nasilno protjerivanje muslimanskog stanovništva iz tog područja, kao i iz cijele doline rijeke Lašve. Napad je izvršen na neizrecivo okrutan način, pri čemu nisu pošteđeni životi ni žena ni djece. Mnogobrojni leševi civila nađeni u selu nakon napada, posebno leševi male djece, masovno razaranje muslimanskih – isključivo muslimanskih – kuća, te čak i ubijanje stoke u vlasništvu muslimanskih porodica, ne uklapaju se u sliku koju je pokušala dati odbrana, sliku vojne bitke između dviju vojski. U tom bi slučaju bilo vrlo malo vjerovatno da bi ubijeni bili gotovo isključivo Muslimani, a razorene gotovo isključivo muslimanske kuće. U klasičnoj bici između dvije vojske, takozvane usputna šteta na obje strane bila bi ravnomjernije raspoređena. A ni koncept borbenog djelovanja ne uklapa se u činjenicu da je u kuće civila – Muslimana provaljeno i da su vojno sposobni muškarci

izvučeni napolje i pogubljeni. Iznad svega se hotimično ubijanje djece, od kojih je jedno bilo staro samo tri mjeseca, ne može uskladiti sa stavom da se radilo o akciji koju su nalagale i vodile strateške ili taktičke potrebe. Sve u svemu, šteta i zlo koje su Hrvati nanijeli muslimanskom civilnom stanovništvu nisu bili usputni; to je bila primarna svrha napada.

763. Činjenica da su Muslimani koji su preživjeli ubijanje i pucnjavu za vrijeme i nakon napada prikupljeni te zatim zatočeni u mjestima kao što je škola u Dubravici naglašava hrvatski cilj: obezbijediti da u selu više ne bude Muslimana koji bi u njemu slobodno živjeli. Sistematsko paljenje muslimanskih kuća dokaz je da su Hrvati provodili politiku “spaljene zemlje”, kako bi potpomogli ostvarenje cilja da, kako je to rekao jedan od svjedoka, “ovim tlom više nikad ne gazi muslimanska noga”.

764. Tvrdnja odbrane da Ahmići nisu bili nebranjeno selo stoga mora biti odbačena kao posve neutemeljena.

D. Irelevantnost sličnog ponašanja Muslimana prema Hrvatima u drugim selima

765. Kao što je već ukazano u tekstu o mjerodavnom pravu, u međunarodnom pravu ne postoji opravdanje za napade na civile koji su izvedeni ili po principu *tu quoque* (tj. argument po kojem činjenica da neprijatelj vrši slične zločine predstavlja validnu odbranu za zločine koje vrši zaraćena strana) ili po principu odmazde. Stoga se optuženi ne mogu pozivati na činjenicu da su navodno i Muslimani činili zvjerstva nad hrvatskim civilima.

E. Optuženi

1. Dragan Papić

766. Dragan Papić se u tački 1 tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

767. Optuženi Dragan Papić je u jednom dijelu inkriminiranog perioda bio mobiliziran u HVO, iako nije jasna njegova tačna uloga. U selu je nosio uniformu i pušku. Što se tiče oružanog sukoba 20. oktobra 1992., Tužilaštvo se oslanja na jednog ključnog svjedoka,

Mehmeda Ahmića, koji je rekao da je optuženi pucao na njegovu kuću rano tog jutra i da je poslije podne pucao iz protivavionskog mitraljeza. Pretresno vijeće ne prihvata svjedočenje tog svjedoka. Nije dokazano da je optuženi učestvovao u oružanom sukobu tog dana.

768. Što se tiče oružanog sukoba 16. aprila 1993., Pretresno vijeće ne nalazi da se može osloniti na svjedočenje svjedoka G. Svjedok G svjedočio je pošteno. On je 16. aprila prošao kroz strahovite patnje. No, nalazio se najstresnijim mogućim okolnostima, pa mora postojati određena sumnja u tačnost njegove identifikacije Dragana Papića. Preostali dokazi optužbe nisu dovoljni da bi se utvrdilo da je Dragan Papić aktivno učestvovao u sukobu.

769. Stoga Pretresno vijeće utvrđuje da postoji razumna sumnja je li ili nije Dragan Papić učestvovao u sukobu tog dana, te stoga proglašava da optuženi **nije kriv po tački 1 optužnice.**

2. Zoran Kupreškić

(a) Tačka 1

770. Optuženi je zajedno sa svojim bratom Mirjanom Kupreškićem optužen za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta u tački 1 optužnice.

771. Pretresno vijeće je definiralo *actus reus* za progon po članu 5(h) Statuta kao grubo ili flagrantno uskraćivanje, na diskriminatornim osnovama, nekog temeljnog prava koje je propisano međunarodnim običajnim pravom ili konvencionim pravom, a koje uskraćivanje doseže jednaku težinu kao i druga djela zabranjena članom 5 Statuta. Za to djelo kao za zločin protiv čovječnosti takode vrijede zajednički preduslovi: povezanost s oružanim sukobom, rasprostranjen ili sistematski napad na civilno stanovništvo kojim se provodi sistematska politika, te ozbiljnost krivičnog djela. Potrebna *mens rea* jest namjera da se izvrši diskriminacija, da se napadnu osobe zbog njihovih rasnih ili vjerskih karakteristika ili političke pripadnosti, kao i spoznaja o rasprostranjenoj i sistematskoj prirodi napada na civile.

772. Modus učestvovanja u širem smislu po članu 7(1) Statuta, za koje se tereti u optužnici, jest ili to da je optuženi bio direktni izvršilac, kao jedini izvršilac ili saizvršilac, ili da je bio pomagač i podržavalac. Nedavno je Žalbeno vijeće u svojoj presudi u predmetu *Tadić* od 15. jula 1999.⁹⁸¹ dalo definiciju obje kategorije. Za saizvršilaštvo su potrebni veći broj osoba, postojanje zajedničkog plana, zamisli ili cilja koji predstavlja ili uključuje izvršenje krivičnog djela predviđenog Statutom i učešće optuženog u tom zajedničkom planu. Što se tiče *mens rea*, potrebna je namjera da se izvrši određeno krivično djelo kao namjera koju dijele svi saizvršiooci. Pomagač i podržavalac, za razliku od glavnog izvršioca, izvršava djela kojima je cilj upravo da pomognu, ohrabre ili daju moralnu podršku izvršenju određenog krivičnog djela; ta podrška mora bitno uticati na izvršenje krivičnog djela. Potrebni mentalni element jest saznanje da su djela koja je počinio pomagalac i podržavalac pripomogla izvršenju konkretnog zločina od strane glavnog izvršioca.

773. Pretresno vijeće se uvjerilo da je optuženi bio aktivni pripadnik HVO-a. Zoran Kupreškić bio je lokalni komandant HVO-a i njegove aktivnosti nisu bile ograničene samo na raspoređivanje dužnosti u seoskoj straži. Zoran Kupreškić učestvovao je u svečanom polaganju zakletve, te je bio na dužnosti na liniji fronte, kao što je navela svjedokinja JJ u svom svjedočenju. Pretresno vijeće prihvata svjedočenje svjedoka B i Abdulaha Ahmića o pregovorima o povratku Muslimana nakon sukoba 20. oktobra, te nalazi da je Zoran Kupreškić u tim pregovorima igrao aktivniju ulogu nego što je to sam priznao. Konačno, Pretresno vijeće konstatira da je Zoran Kupreškić, kao rezervni oficir i osoba koja je rukovodila odjelom za održavanje na svom radnom mjestu, imao iskustva u vršenju vlasti. Optuženi je znao za planirani napad na selo sljedećeg jutra, za koji su pripreme već bile u toku, i bio je spreman da u njemu učestvuje.

774. Što se tiče navodnog učestvovanja optuženog u ubistvu kod kuće svjedoka KL i paleža iste 16. aprila 1993., Pretresno vijeće već je analiziralo svjedočenje tog svjedoka i utvrdilo da mu nedostaje vjerodostojnosti. Stoga nema pouzdanih dokaza da je optuženi zajedno sa svojim bratom Mirjanom učestvovao u krivičnim djelima u kući svjedoka KL. Pretresno vijeće saslušalo je svjedočenje Jozе Alilovića i nije se uvjerilo da je svjedok C

⁹⁸¹ *Tadić*, Presuda Žalbenog vijeća, 15. juli 1999., para. 227-228.

tačno prepoznao optuženog, u svjetlu stresnih okolnosti u kojima je do te identifikacije došlo i užasnih patnji kojima je bio podvrgnut mladi svjedok C.

775. Što se tiče ubistva kod kuće Šuhreta Ahmića i paleža iste, Pretresno vijeće već je analiziralo svjedočenje svjedokinje H i nema nikakvih sumnji da je ona istinito i tačno svjedočila o zbivanjima 16. aprila. Pretresno vijeće ne daje nikakvu težinu izjavama svjedokinje SA.

776. Zoran Kupreškić je zajedno sa svojim bratom Mirjanom Kupreškićem bio u kući Šuhreta Ahmića neposredno nakon što su Ahmić i Meho Hrstanović ustrijeljeni, te neposredno prije nego što je kuća zapaljena, u grupi vojnika koji su izvršili taj napad.

777. Pretresno vijeće prihvata da je Zoran Kupreškić priznao svjedokinji JJ da su Džokeri pucali na civile koji su bježali, a da je on, kad su mu zaprijetili, i sam zapucao u zrak.

778. Pretresno vijeće odbacuje svjedočenje optuženog i njegovih svjedoka u kojem tvrde da on uopće nije učestvovao u krivičnim djelima za koje se tereti i da je bio na drugom mjestu kad su ona izvršena.

779. Pretresno vijeće *suma summarum* zaključuje da je Zoran Kupreškić zajedno sa svojim bratom Mirjanom učestvovao u napadu na Ahmiće 16. aprila 1993. kao vojnik HVO-a. Zoran Kupreškić je zajedno sa svojim bratom Mirjanom Kupreškićem bio prisutan tog dana u svojstvu napadača i aktivno je učestvovao u zbivanjima. Može se slobodno zaključiti da je on pružio informacije o lokalnim prilikama pripadnicima HVO-a i vojne policije koji nisu dobro poznavali situaciju u selu, te da je ušao u kuću Šuhreta Ahmića i istjerao njegovu porodicu. Uloga Zorana Kupreškića kao lokalnog zapovjednika HVO-a bila je u većoj mjeri vodeća.

780. Na osnovu učešća optuženog u događajima od oktobra 1992. do 16. aprila 1993., kao što je izneseno u gornjem tekstu, Pretresno vijeće utvrđuje da je on napao svoje komšije Muslimane isključivo zbog njihove etničke pripadnosti i sa ciljem čišćenja sela od svih njegovih stanovnika Muslimana.

781. Optuženi je zajedno sa svojim bratom Mirjanom na grub i flagrantan način uskratio svojim muslimanskim sugradanima njihova temeljna prava na život, slobodu kretanja i slobodu uživanja porodičnog života i imovine, a sve to u kontekstu brojnih ubistava, ranjavanja itd. koja su počinili pripadnici HVO-a i vojne policije. Njegova djela i posljedice istih tako su gnjusne prirode da nema mjesta sumnji da su svojom težinom izjednačena s ostalim krivičnim djelima koja su obično obuhvaćena članom 5 Statuta. Civilni karakter žrtava ne može se ozbiljno dovesti u pitanje.

782. Optuženi je djelovao kao saizvršilac, zajedno sa svojim bratom Mirjanom Kupreškićem, u smislu člana 7(1) Statuta jer se držao zajedničkog plana za provođenje kampanje čišćenja u selu koja je morala biti veoma dobro koordinirana i zahtijevala je upoznatost u cjelini sa planiranim aktivnostima prije njihovog izvršenja i povinovanje zajedničkom planu djelovanja.

783. Na osnovi dokazanih okolnosti nema mjesta sumnji da je optuženi bio svjestan gorepomenutog šireg konteksta napada, posebno što se tiče veze sa započinjanjem oružanog sukoba velikih razmjera protiv BiH /sic/, te da je glavni, ako ne i jedini motiv za njegovo učešće bilo prisilno istjerivanje Muslimana iz regije Lašvanske doline, čime je pokazao jasnu namjeru diskriminacije. Iz ovog slijedi da je optuženi bio svjestan da neće učestvovati u bici koju vode vojne jedinice, već da će napadati bespomoćne i nepripremljene civile.

784. Pretresno vijeće stoga proglašava Zorana Kupreškića **krivim** za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta, i po **tački** 1 optužnice.

(b) Tačke 2 – 11

785. Optuženi se zajedno sa svojim bratom Mirjanom Kupreškićem u tačkama 2 – 11 optužnice tereti za ubistvo, nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti po članu 5(a), (i), te okrutno postupanje po članu 3 Statuta u vezi sa zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

786. Što se tiče ovih tačaka koje se odnose na napad na porodicu svjedoka KL, Pretresno vijeće nalazi da se na osnovi dokaza koji su mu predočeni, kao što je izneseno

u gornjem tekstu, nije uvjerilo van svake razumne sumnje da je optuženi bio prisutan na mjestu zločina, te tako ne može izvući nikakav zaključak o njegovom mogućem učešću u tim zbivanjima.

787. Pretresno vijeće stoga proglašava da optuženi Zoran Kupreškić **nije kriv po tačkama 2 – 11 optužnice.**

3. Mirjan Kupreškić

(a) Tačka 1

788. Optuženi se zajedno sa svojim bratom Zoranom Kupreškićem u tački 1 optužnice tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

789. Mirjan Kupreškić bio je aktivni pripadnik HVO-a. Taj zaključak zasnovan je na registru HVO-a, a isti se zaključak može izvući i iz njegovih aktivnosti 16. aprila 1993. koje su opisane u poglavlju posvećenom njegovom bratu Zoranu.

790. Što se tiče njegovog učestvovanja u aktivnostima od oktobra 1992. do 16. aprila 1993., Pretresno vijeće upućuje na činjenice koje su iznesene u gornjem tekstu, a koje se odnose na njegovog brata Zorana Kupreškića. Sve su one počinjene zajedno s optuženim Mirjanom Kupreškićem, te se *mutatis mutandis* odnose i na njega. Isto vrijedi i za potrebnu *mens rea* optuženog.

791. Pretresno vijeće stoga proglašava Mirjana Kupreškića **krivim** za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta, a po **tački 1** optužnice.

(b) Tačke 2 – 11

792. Optuženi se zajedno sa svojim bratom Zoranom tereti za ubistvo, nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti po članu 5(a), (i), te u tačkama 2 – 11 optužnice za okrutno postupanje po članu 3 Statuta u vezi sa zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

793. Što se tiče tih tačaka koje se odnose na napad na porodicu svjedoka KL, Pretresno vijeće se na osnovi dokaza koji su mu predloženi, kao što je izneseno u gornjem tekstu,

nije uvjerilo van svake razumne sumnje da je optuženi bio prisutan na mjestu zločina, te tako ne može izvući nikakav zaključak o njegovom mogućem učešću u tim zbivanjima.

794. Pretresno vijeće stoga proglašava da optuženi Mirjan Kupreškić **nije kriv po tačkama 2 – 11 optužnice.**

4. Vlatko Kupreškić

(a) Tačka 1

795. U tački 1 se optuženi tereti za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

796. Prije sukoba ovaj je optuženi bio u dobrim odnosima sa Muslimanima i nije pokazivao nikakve znake predrasuda na nacionalnoj ili etničkoj osnovi. U periodu 1992. – 1993. Vlatko Kupreškić bio je u policiji. Bio “operativni djelatnik za suzbijanje kriminaliteta od posebnog državnog interesa” sa činom inspektora 1. klase. Optuženi se nije tek bavio izradom inventure zaliha policije, kao što to on tvrdi. On je u oktobru 1992. i aprilu 1993. istovarivao naoružanje iz jednog vozila ispred svoje kuće, gdje je ponovno viđen poslije podne 15. aprila 1993.

797. Što se tiče svjedočenja optuženog da se u Ahmiće vratio tek 15. aprila uveče po povratku sa puta u Split, Pretresno vijeće prihvata dokaze optužbe da je viđen u Ahmićima ujutro 15. aprila, u hotelu “Vitez”, te poslije podne i rano uveče u blizini vojnika koji su bili u njegovoj kući.

798. Pretresno vijeće prihvata i svjedočenje svjedoka optužbe vezano za kretanje vojske u kući optuženog i oko nje uveče 15. aprila, što potvrđuje i bilješka u dnevniku svjedoka V u kojoj stoji da je te večeri saznao da se Hrvati okupljaju oko kuća Kupreškića.

799. Vlatko Kupreškić učestvovao je u pripremama za napad na Ahmiće u svojstvu operativnog djelatnika policije i kao stanovnik sela. Omogućio je da se njegova kuća koristi u svrhu napada i kao mjesto gdje se vojska noć ranije okupljala.

800. Što se tiče ubistva porodice Pezer iz vatrenog oružja, za to je krivično djelo odgovorna grupa vojnika koja je stajala ispred kuće Vlatka Kupreškića. No, pretresno vijeće nije se uvjerilo da je Vlatko Kupreškić bio među njima. Samo je jedan svjedok, svjedok Q, identificirao optuženog, i to na udaljenosti od preko 50 metara. Na toj udaljenosti je jednako tako vjerovatno da se svjedok prevario kao i da se nije prevario. Pošto nema potvrde tačnosti te identifikacije, Pretresno vijeće ne može biti sigurno da je ona tačna. Stoga nije dokazano da je Vlatko Kupreškić bio prisutan kad su počinjeni ti zločini.

801. Ostali dokazi koji se odnose na prisustvo optuženog za vrijeme oružanog sukoba sastoje se od svjedočenja svjedokinje H da je optuženi bio u blizini kuće Šuhreta Ahmića oko 5:45 sati ujutro, ubrzo nakon što je ovaj ubijen. Pretresno vijeće nalazi da je ta identifikacija tačna i da je Vlatko Kupreškić bio u blizini ubrzo nakon napada na kuću Šuhreta Ahmića. Nema svjedočanstava o tome šta je optuženi ondje radio, ali on jeste bio prisutan, spreman pomoći na svaki način snagama koje su izvršile napad, primjerice davanjem informacija o lokalnim prilikama.

802. Svjedočenje optuženog i njegovih svjedoka da nije učestvovao u sukobu nije vjerodostojno.

803. Vlatko Kupreškić pružio je pomoć u pripremi napada koji su izvršili drugi optuženi, HVO i vojna policija, te podržao taj napad, time što je u svojoj prodavnici istovarivao naoružanje i što je pristao da se njegova kuća koristi kao strateška tačka i okupljalište za snage koje su učestvovala u napadu. Njegova uloga stoga nije toliko istaknuta kao uloga drugih optuženih, zbog čega Pretresno vijeće zaključuje da je on samo pružao podršku djelima drugih. Takvi postupci moraju se podvesti pod pomaganje i podržavanje, a ne pod saizvršilaštvo. Optuženi je imao potrebnu *mens rea*, pošto je bio svjestan da će njegovi postupci bitno i efektivno pripomoći napadačima u njihovim aktivnostima, da će im pomoći u izvršenju njihove misije čišćenja Ahmića od muslimanskog stanovništva. Takođe je znao da taj napad neće biti bitka u kojoj će se međusobno boriti vojnici, već da će meta biti Muslimani civili iz njegovog sela.

804. Stoga Pretresno vijeće proglašava optuženog **krivim** po **tački 1** optužnice za pomaganje i podržavanje progona kao zločina protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

(b) Tačke 12 – 15

805. Po tačkama 12 – 15 optuženi se tereti za ubistvo i nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti po članu 5(a) i (i) Statuta, te za ubistvo i okrutno postupanje kao kršenje ratnog prava i običaja po članu 3 Statuta u vezi sa zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

806. Što se tiče tih tačaka, Pretresno vijeće nalazi da se nije moglo van svake razumne sumnje uvjeriti da je optuženi bio prisutan na mjestu zločina i ne može izvući nikakve zaključke o njegovom učešću u zbivanjima.

807. Pretresno vijeće stoga proglašava da optuženi **nije kriv po tačkama 12 do 15 optužnice.**

5. Drago Josipović

(a) Tačka 1

808. Optuženi se zajedno sa Vladimirom Šantićem tereti u tački 1 za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

809. Drago Josipović bio je pripadnik HVO-a prije 16. aprila 1993.; bio je pripadnik seoske straže i viden je u selu u uniformi i sa puškom.

810. Što se tiče direktnog učešća optuženog u sukobu 16. aprila 1993., Pretresno vijeće prihvata svjedočenje svjedokinje EE, koja ga je prepoznala, zajedno s optuženim Vladimirom Šantićem, kao učesnika u napadu na njenu kuću kojom prilikom je ubijen njen muž. Pretresno vijeće nalazi da je Drago Josipović učestvovao u napadu na Pušćulovu kuću: bio je u grupi vojnika koji su napali i zapalili kuću, te ubili Musafera Pušćula.

811. Drago Josipović je takođe učestvovao u napadu na kuću Nazifa Ahmića u kojem su ubijeni Nazif i njegov 14-ogodišnji sin. Time se ne tereti u zasebnoj tački u optužnici,

niti je tužilac nakon početka suđenja zatražio dozvolu da izmijeni optužnicu kako bi omogućio odbrani da ospori tu optužbu. Shodno tome, a u svjetlu principa iznesenog u dijelu koji se odnosi na mjerodavno pravo, Pretresno vijeće ne može uzeti u obzir te činjenice kao osnovu za zasebnu i konkretnu optužbu. One međutim predstavljaju relevantan dokaz za terećenje progonom. Pretresno vijeće se uvjerilo da je svjedokinja DD tačno identificirala optuženog, da je tačno opisala ulogu koju je optuženi imao u napadu, te da je on u stvari imao zapovjedni položaj u odnosu na vojsku koja je u tom napadu učestvovala.

812. Međutim, saslušavši svjedoka CB, Pretresno se vijeće nije uvjerilo da je Drago Josipović učestvovao u napadu na kuću Fahrana Ahmića. Pretresno vijeće prihvata svjedočenje svjedoka Z o tome da se optuženi nalazio u blizini pogona Ogrijev poslije podne 16. aprila i da je vodio vojnike.

813. Pretresno vijeće odbacuje svjedočenje Drage Josipovića da je taj dan proveo krećući se mjestom bez neke očite svrhe. Istina je ta da je on bio naoružan i aktivan, da je u cijelosti izvršio svoju ulogu u napadima na svoje komšije, a ponekad je i zapovijedao grupom vojnika.

814. Pretresno vijeće stoga zaključuje da je Drago Josipović učestvovao u ubistvu Musafere Puščula, u napadu na kuću Nazifa Ahmića i da je aktivno učestvovao u paležu privatne imovine. Na osnovi toga Pretresno vijeće utvrđuje da je optuženi zajedno sa Vladimirom Šantićem bio prisutan na mjestu zločina u grupi koja se zaputila do te kuće sa namjerom da ubije i/ili istjera njene stanovnike i da je zapali. To je učinio isključivo zato što su žrtve bile Muslimani, iz istih onih razloga koji su izneseni u gornjem tekstu za Mirjana i Zorana Kupreškića. Optuženi je bio svjestan da će napadati nenaoružane i bespomoćne civile, te da je taj napad dio početka velike kampanje “etničkog čišćenja” Muslimana iz doline rijeke Lašve.

815. Te radnje ispunjavaju uslove za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

816. Pretresno vijeće stoga optuženog proglašava **krivim** za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta, a po **tački 1** optužnice.

(b) Tačke 16 – 19

817. Optuženi se u tačkama 16 do 19 tereti za ubistvo i druga nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti po članu 5(a) i (i) Statuta, te za ubistvo i okrutno postupanje kao kršenja ratnog prava i običaja po članu 3 Statuta u vezi sa zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

818. Ubistvo po članu 5(a) Statuta obuhvata smrt žrtve koja je rezultat činjenja ili nečinjenja optuženog. Nadalje, postupak optuženog mora biti bitan uzrok smrti žrtve. Ovo krivično djelo zahtijeva postojanje namjere da se ubije ili namjere da se nanese teška tjelesna povreda uz bezobzirnu nebrigu za ljudski život. Nečovječna djela po članu 5(i) Statuta jesu namjerno činjenje ili nečinjenje kojima se krše temeljna ljudskih prava i nanose teške duševne ili tjelesne patnje ili povrede, čija je težina usporediva sa težinom drugih krivičnih djela obuhvaćenih članom 5.

819. Iako možda nije lično ubio Musafera Puščula, optuženi svojom aktivnom prisutnošću u grupi, zajedno sa Vladimirom Šantićem, ispunjava *actus reus* za ubistvo kao saizvršilac. Isto vrijedi i za patnje koje su nanesene porodici time što su morali gledati ubistvo Musafera Puščula, što su istjerani iz svojeg doma i što im je kuća uništena. Ta djela jasno predstavljaju *actus reus* za druga nečovječna djela.

820. Drago Josipović je, kako se može slobodno zaključiti na temelju njegovih postupaka, imao potrebnu namjeru, kako za ubistvo, tako i za nečovječna djela. Znao je da će stanovnici te kuće biti pobijeni, a ako ne pobijeni, ono barem istjerani, a njihova kuća spaljena. Činjenica da će gledanje ubistva voljene osobe i gubitak doma prouzročiti tešku duševnu patnju bila je jednako tako jasna optuženom kad je krenuo vršiti svoje zločine. Takođe je djelovao u cilju izvršenja zajedničkog plana, zajedno s optuženim Vladimirom Šantićem. To se vidi iz njegovih postupaka opisanih u tački 1. Optuženi je takođe imao potrebnu *mens rea*.

821. Kao što je rečeno u gornjem tekstu u vezi sa višestrukim terećenjem u dijelu o mjerodavnom pravu, članovi 5(a) i (i), kao zločini protiv čovječnosti, štite različite vrijednosti i interese i za njih se može teretiti kumulativno. To isto vrijedi i za terećenje za ta djela po članu 5(h) kao za progon.

822. Pretresno vijeće stoga proglašava optuženog **krivim** za ubistvo i druga nečovječna djela kao za zločine protiv čovječnosti po članu 5(a) i (i) Statuta, a po **tačkama 16 i 18** optužnice.

823. Sa druge strane, Pretresno vijeće nalazi da je optuženi u tačkama 17 i 19 optužnice neispravno kumulativno terećen za teža krivična djela po članu 5 Statuta. Kao što je istaknuto u gornjem tekstu u dijelu o mjerodavnom pravu, član 3 Statuta, što se tiče ubistva i okrutnog postupanja, štiti iste interese kao i član 5(a) i (i) Statuta. No, dok ubistvo kao zločin protiv čovječnosti zahtijeva da se dokažu elementi koje nije potrebno dokazati za ubistvo kao ratni zločin (krivično djelo mora biti dio sistematskog ili rasprostranjenog napada na civilno stanovništvo), recipročan odnos ne postoji. Kao rezultat toga, ova dva krivična djela nisu u odnosu recipročnog specijaliteta. Zabrana ubistva kao zločina protiv čovječnosti jeste *lex specialis* u odnosu na zabranu ubistva kao ratnog zločina, te stoga mora odnijeti prevagu.

824. Iz pravnih razloga Pretresno vijeće stoga proglašava da optuženi **nije kriv** po **tačkama 17 i 19** optužnice.

6. Vladimir Šantić

825. Optuženi se zajedno sa Dragom Josipovićem tereti u tački 1 za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta.

826. Vladimir Šantić je u aprilu 1993. bio komandant 1. satnije 4. bojne Vojne policije. Takođe je bio i komandant u Džokerima.

827. Kao što je opisano u dijelu koji se odnosi na optuženog Dragu Josipovića, Vladimir Šantić je zajedno sa njim učestvovao u ubistvu Musafera Puščul i paležu njegove kuće. Osim toga, na temelju toga što je bio na položaju komandanta satnije Vojne policije i komandanta u Džokerima može se slobodno zaključiti da je prenosio svojim ljudima naređenja svojih nadređenih, a njegovo prisustvo na mjestu napada takođe je dalo dodatno ohrabrenje njegovim podređenima da poštuju naređenja koja su primili.

828. Pretresno vijeće upućuje na činjenice i pravo iznesene u gornjem tekstu za optuženog Dragu Josipovića. Oni *mutatis mutandis* vrijede i za optuženog Vladimira Šantića.

829. Pretresno vijeće stoga optuženog proglašava **krivim** za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta, a po **tački 1** optužnice.

(a) Tačke 16 – 19

830. U tačkama 16 i 19, optuženi se zajedno sa Dragom Josipovićem tereti za ubistvo i druga nečovječna djela kao za zločine protiv čovječnosti po članu 5(a) i (i) Statutu, kao i ubistvo i okrutno postupanje kao kršenja ratnog prava i običaja po članu 3 Statuta u vezi sa zajedničkim članom 3(1)(a) Ženevskih konvencija.

831. Pretresno vijeće upućuje na činjenice i pravo iznesene u gornjem tekstu za optuženog Dragu Josipovića. Oni *mutatis mutandis* vrijede i za optuženog Vladimira Šantića.

832. Pretresno vijeće stoga optuženog proglašava **krivim** za ubistvo i druga nečovječna djela kao zločine protiv čovječnosti po članu 5(a) i (i) Statuta, a po **tačkama 16 i 18** optužnice.

833. Iz pravnih razloga, Pretresno vijeće stoga proglašava da optuženi **nije kriv** po **tačkama 17 i 19** optužnice.

VII ODMJERAVANJE KAZNE

A. Uvod

834. Pretresno vijeće prelazi sada na odmjeravanje kazne za svakog od optuženih u skladu s proglašenim nalazima o krivici.

835. Optužba je iznijela svoje argumente u vezi s odmjeravanjem kazne u svom završnom podnesku koji je dostavljen 5. novembra 1999., kao i u završnoj riječi na raspravi 9. novembra 1999. Pismeni podnesci u vezi s odmjeravanjem kazne dostavljeni su u ime sljedećih optuženih: Zorana Kupreškića,⁹⁸² Dragana Papića,⁹⁸³ Mirjana Kupreškića,⁹⁸⁴ Vladimira Šantića⁹⁸⁵ i Drage Josipovića.⁹⁸⁶ U ime Vlatka Kupreškića nisu sastavljeni posebni pismeni podnesci u vezi s odmjeravanjem kazne.⁹⁸⁷ Nikakvi usmeni argumenti nisu podneseni u ime niti jednog od optuženih.⁹⁸⁸

B. Odredbe o odmjeravanju kazne

836. U Statutu i u Pravilniku sadržane su određene odredbe u vezi s odmjeravanjem kazne koje Pretresno vijeće mora uzeti u obzir.

837. Članom 23 (“Presuda”) Statuta predviđa se da “Pretresna vijeća donose presude i izriču kazne osobama koje su osuđene za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava”. Član 24 Statuta i pravilo 101 Pravilnika o postupku i dokazima bave se kaznama koje Pretresno vijeće može izreći.

838. Član 24 i pravilo 101 uzeti zajedno, nadopunjeni pravilom 85(A)(vi), dozvoljavaju da se prilikom određivanja odgovarajuće kazne koju valja izreći u obzir uzmu i drugi faktori osim onih koji su izričito spomenuti.

⁹⁸² Završna riječ branioca optuženog Zorana Kupreškića, dostavljena 5. novembra 1999.

⁹⁸³ Završni podnesak odbrane, dostavljen 5. novembra 1999.

⁹⁸⁴ *Idem.*

⁹⁸⁵ Konačni podnesak odbrane za optuženog Vladimira Šantića, dostavljen 5. novembra 1999., str. 65.

⁹⁸⁶ Završna riječ branioca optuženog Drage Josipovića, dostavljena 5. novembra 1999., str. 60.

⁹⁸⁷ Završni podnesak branioca za optuženog Vlatka Kupreškića, dostavljen 5. novembra 1999.

⁹⁸⁸ U predmetu Zorana Kupreškića izneseno je da nikakvi argumenti u prilog ublažavanja kazne nisu potrebni, budući da se pretpostavlja da je optuženi nevin: T. 12763.

C. Faktori koji se imaju uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne

1. Odredbe Krivičnog zakona SFRJ

839. U skladu sa članom 24(1) Statuta, Pretresno će vijeće “imati u vidu opštu praksu zatvorskih presuda na sudovima bivše Jugoslavije” prilikom utvrđivanja uslova zatvorske kazne. Pravilo 101(B) takode od Pretresnog vijeća zahtijeva da “u obzir uzme” takvu opštu praksu.

840. Iz tih odredbi jasno slijedi, a osobito iz izraza “imati u vidu” i “uzeti u obzir”, da Pretresno vijeće u odmjeravanju kazne nije obavezno slijediti praksu sudova bivše Jugoslavije. Na rečenu praksu u odmjeravanju kazne valja se osvrnuti u smislu pomoći prilikom određivanja kazni koje će izreći Pretresno vijeće.

841. U glavnim crtama, član 41 (“Opšta pravila o odmjeravanju kazne”) Krivičnog zakona Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (u daljem tekstu: Krivični zakon SFRJ) iznosi razne faktore koje valja uzeti u obzir prilikom odmjeravanja kazne.⁹⁸⁹ Ovaj član u svojoj je biti sličan odredbama o određivanju kazne koje se iznose u Statutu i Pravilniku Međunarodnog suda.

842. U obzir takode treba uzeti i članove 38, 48 i 142 Krivičnog zakona SFRJ. U članu 38 (“Zatvor”) između ostalog stoji i sljedeće:

- (1) Zatvor ne može biti kraći od petnaest dana ni duži od petnaest godina.
- (2) Za krivična djela za koja je propisana smrtna kazna sud može izreći i zatvor od dvadeset godina.
- (3) Za krivična djela učinjena s umišljajem za koja se prema statutu može izreći kazna od petnaest godina, a koja su počinjena pod osobito otežavajućim

⁹⁸⁹ Konkretno, član 41(1) Krivičnog zakon SFRJ predviđa sljedeće: “Sud će učiniocu krivičnog djela odmjeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to djelo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost učinioca”.

okolnostima ili su prouzročila izuzetno teške posljedice, može se propisati i zatvor od dvadeset godina ako je to predviđeno statutom.

[...]

- (6) Osudeni koji je izdržao polovinu kazne zatvora, a izuzetno i onaj koji je izdržao trećinu ove kazne, može se otpustiti s izdržavanja kazne pod uslovom da do isteka vremena za koje je izrečena kazna ne učini novo krivično djelo.

Smrtna kazna ustavnim je amandmanom ukinuta 1977. godine u nekima od republika SFRJ, no ne i u Bosni i Hercegovini. Od tog vremena najveća je kazna zatvorska kazna u visini od 20 godina.⁹⁹⁰ Zatvorska kazna u visini od 20 godina može se izreći samo za najteže oblike krivičnih djela.⁹⁹¹

843. Član 48 (“Sticaj krivičnih djela”) Krivičnog zakona SFRJ bavi se pitanjem kažnjavanja izvršioca krivičnih djela za koje je ustanovljeno da su krivi za više krivičnih djela.⁹⁹²

844. Šesnaesto poglavlje Krivičnog zakona SFRJ nosi naslov “Krivična djela protiv čovječnosti i međunarodnog prava”. Član 142(1) (“Ratni zločini protiv civilnog stanovništva”) Krivičnog zakona SFRJ nalazi se u spomenutom poglavlju i njime se predviđa sljedeće:

Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vrijeme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedina

⁹⁹⁰ Službeni list Savezne Republike Jugoslavije, br. 37 od 16. jula 1993., str. 817, *Delalić et al.*, Presuda, 16. novembar 1998., para. 1193; *Tadić*, Presuda o kazni, 14. juli 1997., para. 7.

⁹⁹¹ *Delalić et al.*, Presuda, 16. novembar 1998., para. 1206.

⁹⁹² Član 48 Krivičnog zakona SFRJ predviđa sljedeće: (1) Ako je učinilac jednom radnjom ili s više radnji učinio više krivičnih djela za koja mu se istovremeno sudi, sud će prethodno utvrditi kazne za svako od tih djela, pa će za sva ta djela izreći jedinstvenu kaznu.

(2) Jedinstvenu kaznu sud će izreći po sljedećim pravilima:

i) ako je za neko krivično djelo u sticaju utvrdio smrtnu kaznu, izreći će samo tu kaznu;

ii) ako je za neko krivično djelo u sticaju utvrdio kaznu zatvora od dvadeset godina, izreći će samo tu kaznu;

iii) ako je za krivična djela u sticaju utvrdio kazne zatvora, jedinstvena kazna mora biti veća od svake pojedine utvrdene kazne, ali ne smije dostići zbir utvrđenih kazni niti prijeći petnaest godina zatvora;

civilna lica ili lica onesposobljena za borbu, koji je imao za posljedicu smrt, tešku tjelesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja ljudi [... ili] nanošenje velikih patnji ili povreda tjelesnog integriteta ili zdravlja; raseljavanje ili preseljavanje [...]; prisiljavanje na prostituciju ili silovanja; primjenjivanje mjera zastrašivanja i terora, [...], kolektivno kažnjavanje, [...]; konfiskaciju imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protivzakonito i samovoljno uništavanje ili prisvajanje u velikim razmjerama imovine koje nije opravdano vojnim potrebama, [...] ili ko izvrši neko od navedenih djela, kaznit će se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.

845. Kao što stoji u Presudi o kazni u predmetu Tadić, u bivšoj Jugoslaviji ovaj je član činio pravno važećim odredbe Ženevske konvencije o zaštiti građanskih osoba u vrijeme rata od 12. augusta 1949. i njene Protokole. Ta Ženevska konvencija, kao i njeni Protokoli, potpadaju na osnovu člana 2 Statuta (“Teške povrede Ženevskih konvencija iz 1949.”) pod nadležnost Međunarodnog suda.⁹⁹³ Čini se da u Krivičnom zakonu SFRJ ne postoje odredbe koje bi one zločine protiv čovječnosti koji se navode u članu 5 Statuta (“Zločini protiv čovječnosti”), uspostavile kao posebnu kategoriju. Međutim genocidom, koji predstavlja posebnu kategoriju zločina protiv čovječnosti, bavi se član 141 Krivičnog zakona SFRJ.⁹⁹⁴ Član 141 uz to propisuje zatvorsku kaznu koja ne može biti manja od pet godina ili smrtnu kaznu. Nadalje, član 154 Krivičnog zakona SFRJ bavi se rasnim i drugim diskriminacijama, za koje bi se moglo reći da donekle stoje u vezi s tačkama o progonu kao zločinu protiv čovječnosti. U članu 154(1) stoji sljedeće:

Ko na osnovu razlike u rasi, boji kože, nacionalnosti ili etničkom porijeklu krši osnovna ljudska prava i slobode priznate od strane međunarodne zajednice, kazniće se zatvorom od šest mjeseci do pet godina.

846. Kao što je već razjašnjeno, odredbe Krivičnog zakona SFRJ služe kao smjernica. Pretresno vijeće naročito nije obavezno kao najveću kaznu izreći samo kaznu zatvora u

iv) ako su za sva krivična djela u sticaju propisane kazne zatvora do tri godine, jedinstvena kazna ne može biti veća od osam godina zatvora.

⁹⁹³ Tadić, Presuda o kazni, 14. juli 1997., para. 8.

⁹⁹⁴ *Idem.*

visini od 20 godina. Prema pravilu 101, Pretresno vijeće može izreći i kaznu doživotnog zatvora.

847. Član 33 Krivičnog zakona SFRJ predviđa tri razloga za izricanje kazni, i to:

- (1) sprečavanje učinioca da čini krivična djela i njegovo prevaspitavanje;
- (2) vaspitni uticaj na druge da ne čine krivična djela;
- (3) [...] uticaj na razvijanje društvene odgovornosti i discipline građana.

2. Opšta politika odmjeravanja kazni Medunarodnog suda

848. Pretresno vijeće smatra da, opšte uzevši, retribucija i odvraćanje predstavljaju glavnu svrhu koju treba razmotriti prilikom izricanja kazni u predmetima pred Medunarodnim sudom. Što se tiče retribucije, usprkos primitivnom prizvuku koji se katkada povezuje s tim terminom,⁹⁹⁵ kažnjavanje za počinjena kršenja međunarodnog humanitarnog prava s obzirom na ozbiljnu prirodu počinjenih krivičnih djela, opravdano je i važno razmotriti. Što se pak odvraćanja tiče, svrha je spriječiti kako određenog optuženog, tako i ostale - pri čemu se ne misli samo na građane Bosne i Hercegovine, nego i na ljude širom svijeta - da u sličnim okolnostima počine zločine protiv međunarodnog humanitarnog prava.⁹⁹⁶ Pretresno vijeće nadalje smatra da je druga važna svrha kažnjavanja da ljudima ne samo u bivšoj Jugoslaviji, nego u svijetu uopšte, pokaže da takva vrsta krivičnih djela ne može ne može proći nekažnjeno. To valja učiniti kako bi se ojačala odlučnost svih angažiranih strana da ne dozvole izvršenje zločina protiv međunarodnog humanitarnog prava, te da bi se omogućilo stvaranje povjerenja u sistem međunarodnog krivičnog pravosuđa u nastanku kao i poštivanje tog sistema.

849. Pretresno vijeće osim toga podržava svrhu rehabilitacije osuđenih osoba, s nadom da će one, ukoliko se u budućnosti nađu u sličnim okolnostima, podržati vladavinu prava.

⁹⁹⁵ *Delalić et al.*, Presuda, 16. novembar 1998., para. 1231.

⁹⁹⁶ *Ibid.*, para. 1234; *Furundžija*, Presuda, 10. decembar 1998., para. 288.

3. Faktori relevantni za odmjeravanje kazne svakom od optuženih

850. Pretresno će se vijeće sada pozabaviti raznim faktorima koji utiču na određivanje odgovarajućih kazni za svakog od osuđenih optuženih, u skladu s odredbama člana 24 Statuta i pravila 101 Pravilnika o postupku i dokazima.

(a) Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić

851. Ustanovljena je krivica Zorana Kupreškića i Mirjana Kupreškića po tački 1 optužnice (progon kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(h) Statuta).

852. Kazne koje valja izreći moraju odražavati inherentnu težinu kriminalnog ponašanja optuženih. Utvrđivanje težine zločina zahtijeva razmatranje osobitih okolnosti predmeta, kao i oblik i stepen sudjelovanja optuženih u zločinu. Ustanovljeno je da su Zoran i Mirjan Kupreškić krivi za progon u smislu protjerivanja civila Muslimana, uključujući i žene i djecu, iz Ahmića - Šantića i okolice, za razaranje domova i imovine bosanskih Muslimana i za aktivnu prisutnost na tom području dok su bili pod oružjem. Konkretnije, ušli su u kuću i protjerali porodicu Šuhreta Ahmića. To su učinili usprkos činjenici da su još u martu 1993. obojica bili prisutni na proslavama muslimanskog praznika. Od te dvojice optuženih, Zoran Kupreškić je kao lokalni komandant odigrao važniju ulogu.

853. Činjenica da su se 6. oktobra 1997. godine Zoran Kupreškić i Mirjan Kupreškić dobrovoljno predali Međunarodnom sudu predstavlja olakšavajući faktor za njihovu kaznu.

(b) Vlatko Kupreškić

854. Utvrđeno je da je Vlatko Kupreškić kriv po tački 1 optužnice (progon kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(h) Statuta).

855. Ustanovljeno je da je Vlatko Kupreškić kriv za progon u smislu pomaganja i podržavanja i to tako što je pomagao u pripremama za napad na Ahmiće, na primjer istovarujući oružje u svojoj prodavnici i dozvolivši da se njegova kuća koristi u napadu.

Nalazio se u blizini kuće Šuhreta Ahmića ubrzo nakon što je na tu kuću izvršen napad. Iz toga jasno slijedi da je toj akciji pružio podršku.

856. Konstatira se da je optuženi prije sukoba bio u dobrim odnosima s Muslimanima i da nije pokazivao nikakve nacionalističke ili etničke predrasude.

857. Za razliku od drugih optuženih, Vlatko Kupreškić se nije predao Međunarodnom sudu. Uhapšen je 18. decembra 1997. godine. Tokom akcije hapšenja došlo je do razmjene vatre sa snagama koje su sprovodile hapšenje.

(c) Drago Josipović

858. Utvrđeno je da je Drago Josipović kriv po tački 1 optužnice (progon kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(h) Statuta); po tački 16 (ubistvo kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(a) Statuta); i po tački 18 (drugi nečovječni postupci kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(i) Statuta).

859. Što se tiče progona, Drago Josipović je odigrao aktivnu ulogu u ubijanju civila bosanskih Muslimana u Ahmićima, razaranju njihovih domova i imovine, te njihovom protjerivanju iz područja Ahmića - Šantića. Konkretnije, Drago Josipović je sudjelovao u napadu na kuću Puščulovih. Tokom napada kuća je spaljena, Musafir Puščul ubijen, a porodica je istjerana iz svog doma nakon što je bila prisiljena promatrati ubistvo Musafira Puščula. Drago Josipović je isto tako sudjelovao i u napadu na kuću Nazifa Ahmića, kojom prilikom su ubijeni Nazif i njegov četrnaestogodišnji sin. Osim toga, aktivno je sudjelovao u spaljivanju privatne imovine. Napad je započeo u ranim jutarnjim satima, pa žrtvama nije dana nikakva mogućnost da pobjegnu.

860. Kad je riječ o olakšavajućim okolnostima, na osnovu svjedočenja ustanovljeno je da je Drago Josipović gosp. Osmanoviću, Muslimanu, posudio vojnički prsluk HVO-a kako bi mu pomogao da pobjegne. Tokom napada 16. aprila spriječio je druge vojnike da ubiju svjedokinju DD. Olakšavajućom okolnosti može se smatrati i činjenica da se Drago Josipović 6. oktobra 1997. godine dobrovoljno predao Međunarodnom sudu.

(d) Vladimir Šantić

861. Utvrđeno je da je Vladimir Šantić kriv po tački 1 optužnice (progon kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(h) Statuta); po tački 16 (ubistvo kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(a) Statuta); i po tački 18 (drugi nečovječni postupci kao zločin protiv čovječnosti prema članu 5(i) Statuta).

862. Kada je riječ o proglašenju krivim po tački koja se tiče progona, uloga Vladimira Šantića bila je vrlo ozbiljna, budući da je on bio zapovjednik koji je pomagao u strateškom planiranju cijelog napada. Osim toga, svojim je podređenima prosljeđivao naređenja svojih nadređenih, što je zapravo značilo da je ponovo izdavao naređenja koja su u datim okolnostima bila protivzakonita. Takva uloga njegovo učestvovanje u počinjenim krivičnim djelima čini osobito teškim. Nadalje, on je odigrao aktivnu ulogu u ubijanju civila bosanskih Muslimana u Ahmićima, razaranju njihovih domova i imovine i u njihovom protjerivanju s područja Ahmića - Šantića. Konkretnije, Vladimir Šantić sudjelovao je u napadu na kuću Puščulovih. Tokom napada kuća je spaljena, a Musaferski Puščul ubijen. Porodica je istjerana iz njihovog doma nakon što je bila prisiljena da promatra ubistvo Musaferski Puščula. Napad je započeo u ranim jutarnjim satima pa žrtvama nije dana nikakva mogućnost da pobjegnu.

863. Vladimir Šantić se 6. oktobra 1997. godine dobrovoljno predao Međunarodnom sudu, što Pretresno vijeće smatra olakšavajućom okolnošću.

D. Kazna koju treba izreći prilikom višestrukog proglašavanja krivim

864. Drago Josipović i Vladimir Šantić proglašeni su krivima po više od jedne tačke optužnice.

865. Pretresno je vijeće već razmotrilo probleme u vezi s višestrukim proglašavanjem krivice. Ovdje će biti dovoljno reći sljedeće: s jedne strane, član 48 Krivičnog zakona SFRJ predviđa izricanje jedne ili jedinstvene kazne u slučaju kada je optuženi osuđen za više od jednog krivičnog djela koje se temelji na počinjenju jedne ili više radnji. Taj član takođe predviđa da sud prethodno utvrdi kazne za svako od krivičnih djela prije izricanja jedinstvene kazne.

866. S druge pak strane, kada je optuženi proglašen krivim po više tačaka optužnice na temelju počinjenja jedne ili više radnji, praksa je Međunarodnog suda da izrekne kazne po svakoj tački, koje se potom služe usporedo.⁹⁹⁷

867. U praksi ne postoji stvarna razlika između izricanja usporednih kazni za višestruke kazne i jedne jedinstvene kazne za višestruka krivična djela. U slabo vjerojatnom slučaju da dođe do nejasnoće o dužini služenja usporednih ili konsekutivnih kazni, država u kojoj se služi kazna može se Međunarodnom sudu obratiti za razjašnjenje. Isto tako, ukoliko osuđena osoba udovoljava uslovima za pomilovanje ili za smanjenje kazne u skladu sa zakonom države u kojoj kaznu služi, dotična država o tome mora obavijestiti predsjednika Međunarodnog suda, koji će ustanoviti da li se pomilovanje ili smanjenje može odobriti. Osim toga, ukoliko dođe do pozitivnog rješenja žalbe po bilo kojoj tački, neće doći do problema u vezi s kaznama.

868. Pretresno će vijeće stoga slijediti praksu Međunarodnog suda u vezi s odmjeravanjem kazne.

⁹⁹⁷ *Delalić et al.*, Presuda, 16. novembar 1998., para. 1286; *Tadić*, Presuda o kazni, 14. juli 1997., para. 75; *Tužilac protiv Tadića*, (IT-94-1-Tbis-R117), Presuda o kazni, Pretresno vijeće, 11. novembar 1999., (u daljem tekstu: *Tadić*, Presuda o kazni II, 11. novembar 1999.), str. 17; *Furundžija*, Presuda, 10. decembar 1998., para. 292-296 i str. 112 (Dispozitiv).

VIII DISPOZITIV

A. Kazne

IZ GORE NAVEDENIH RAZLOGA, razmotrivši cjelokupni dokazni materijal i argumente strana, kao i Statut i Pravilnik, Pretresno vijeće utvrđuje i izriče kazne kako slijedi.

1. Dragan Papić

Optuženi Dragan Papić:

Tačka 1: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (progon).

2. Zoran Kupreškić

Optuženi Zorana Kupreškić:

Tačka 1: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (progon).

Za progon kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Zorana Kupreškića na **10** godina zatvora.

Tačka 2: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 3: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 4: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 5: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 6: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 7: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo)

Tačka 8: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 9: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 10: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (druga nečovječna djela).

Tačka 11: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (okrutno postupanje).

3. Mirjan Kupreškić

Optuženi Mirjan Kupreškić:

Tačka 1: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (progon).

Za progon kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Mirjana Kupreškića na **8** godina zatvora.

Tačka 2: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 3: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 4: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 5: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 6: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 7: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo)

Tačka 8: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 9: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 10: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (druga nečovječna djela).

Tačka 11: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (okrutno postupanje).

4. Vlatko Kupreškić

Optuženi Vlatko Kupreškić:

Tačka 1: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (progon).

Za progon kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Vlatka Kupreškića na **6** godina zatvora.

Tačka 12: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Tačka 13: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 14: NIJE KRIV za zločin protiv čovječnosti (druga nečovječna djela).

Tačka 15: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (okrutno postupanje).

5. Drago Josipović

Optuženi Drago Josipović:

Tačka 1: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (progon).

Za progon kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Dragu Josipovića na **10** godina zatvora.

Tačka 16: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Dragu Josipovića na **15** godina zatvora.

Tačka 17: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 18: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (druga nečovječna djela).

Za nečovječne postupke kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Dragu Josipovića na **10** godina zatvora.

Tačka 19: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (okrutno postupanje).

6. Vladimir Šantić

Optuženi Vladimir Šantić:

Tačka 1: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (progon).

Za progon kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Vladimira Šantića na **25** godina zatvora.

Tačka 16: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (ubistvo).

Za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Vladimira Šantića na **15** godina zatvora.

Tačka 17: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (ubistvo).

Tačka 18: KRIV je za zločin protiv čovječnosti (druga nečovječna djela).

Za nečovječne postupke kao zločin protiv čovječnosti Pretresno vijeće osuđuje Vladimira Šantića na **10** godina zatvora.

Tačka 19: NIJE KRIV za kršenje ratnog prava i običaja (okrutno postupanje).

B. Istovremenost kazni

Kazne Drage Josipovića i Vladimira Šantića izdržavaće se usporedo, *inter se*.

C. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

U skladu s pravilom 101(D) Pravilnika, osuđeniku će se uračunati eventualno vrijeme koje je proveo u pritvoru čekajući na predaju Medunarodnom sudu ili čekajući na suđenje ili žalbeni postupak.

1. Zoran Kupreškić

Zoran Kupreškić predao se Medunarodnom sudu 6. oktobra 1997. godine. Dakle, od kazne izrečene Zoranu Kupreškiću oduzeće se 27 mjeseci i 8 dana, čemu će se pridodati vrijeme koje će osuđenik eventualno provesti u pritvoru čekajući presudu u žalbenom postupku. U skladu s pravilom 102 Pravilnika, kazna Zorana Kupreškića, uz gore spomenute odbitke, počinje teći od danas.

2. Mirjan Kupreškić

Mirjan Kupreškić predao se Međunarodnom sudu 6. oktobra 1997. godine. Dakle, od kazne izrečene Mirjanu Kupreškiću oduzeće se 27 mjeseci i 8 dana, čemu će se pridodati vrijeme koje će osuđenik eventualno provesti u pritvoru čekajući presudu u žalbenom postupku. U skladu s pravilom 102 Pravilnika, kazna Mirjana Kupreškića, uz gore spomenute odbitke, počinje teći od danas.

3. Vlatko Kupreškić

Vlatko Kupreškić uhapšen je 18. decembra 1997. godine. Dakle, od kazne izrečene Vlatku Kupreškiću oduzeće se 24 mjeseca i 28 dana, čemu će se pridodati vrijeme koje će osuđenik eventualno provesti u pritvoru čekajući presudu u žalbenom postupku. U skladu s pravilom 102 Pravilnika, kazna Vlatka Kupreškića, uz gore spomenute odbitke, počinje teći od danas.

4. Drago Josipović

Drago Josipović predao se Međunarodnom sudu 6. oktobra 1997. godine. Dakle, od kazne izrečene Dragi Josipoviću oduzeće se 27 mjeseci i 8 dana, čemu će se pridodati vrijeme koje će osuđenik eventualno provesti u pritvoru čekajući presudu u žalbenom postupku. U skladu s pravilom 102 Pravilnika, kazna Drage Josipovića, uz gore spomenute odbitke, počinje teći od danas.

5. Vladimir Šantić

Vladimir Šantić predao se Međunarodnom sudu 6. oktobra 1997. godine. Dakle, od kazne izrečene Vladimiru Šantiću oduzeće se 27 mjeseci i 8 dana, čemu će se pridodati vrijeme koje će osuđenik eventualno provesti u pritvoru čekajući presudu u žalbenom postupku. U skladu s pravilom 102 Pravilnika, kazna Vladimira Šantića, uz gore spomenute odbitke, počinje teći od danas.

D. Izdržavanje kazni

U skladu sa članom 27 Statuta i pravilom 103 Zoran Kupreškić, Mirjan Kupreškić, Vlatko Kupreškić, Drago Josipović i Vladimir Šantić izdržavaće svoje kazne u državi ili

državama koje odredi predsjednik Međunarodnog suda. Transfer Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića provest će se što je moguće prije nakon isteka roka za žalbu. U slučaju da je predana obavijest o pokretanju žalbenog postupka, transfer optuženih Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića provešće se - ukoliko nakon završenog žalbenog postupka transfer još uvijek bude potreban - što je moguće brže nakon što Žalbeno vijeće bude donijelo presudu u žalbenom postupku. Sve dok ne dođe do izvršenja transfera, Zoran Kupreškić, Mirjan Kupreškić, Vlatko Kupreškić, Drago Josipović i Vladimir Šantić ostaće u pritvoru Međunarodnog suda, u skladu s pravilom 102.

E. Puštanje na slobodu Dragana Papića

U skladu s pravilom 99(A), Pretresno vijeće nalaže da se Dragana Papića odmah pusti na slobodu iz Pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija. Ovaj nalog ni na koji način ne prejudicira niti jedan drugi takav nalog koji bi Pretresno vijeće eventualno moglo donijeti u skladu s pravilom 99(B).

Sastavljeno na engleskom i francuskom, pri čemu se engleski tekst smatra mjerodavnim.

/potpis na originalu/
Antonio Cassese
Predsjedavajući

/potpis na originalu/
Richard May

/potpis na originalu/
Florence Ndepele Mwachande Mumba

Dana 14. januara 2000.
U Hagu
Holandija

[pečat Međunarodnog suda]

DODATAK A – Izmijenjena i dopunjena optužnica**MEĐUNARODNI KRIVIČNI SUD ZA BIVŠU JUGOSLAVIJU****Predmet br. IT-95-16-T****PRED PRETRESNIM VLJEĆEM**

U sastavu: sudija Antonio Cassese, predsjedavajući
sudija Richard May
sudija Florence Mumba

Sekretar: gđa de Sampayo Garrido-Nijgh

Datum podnošenja: 9. februar 1998.

TUŽILAC**protiv**

**ZORANA KUPREŠKIĆA
MIRJANA KUPREŠKIĆA
VLATKA KUPREŠKIĆA
DRAGE JOSIPOVIĆA
DRAGANA PAPIĆA
VLADIMIRA ŠANTIĆA
poznatog i kao "VLADO"**

IZMIJENJENA I DOPUNJENA OPTUŽNICA

Tužilac Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, na osnovu svoje ovlasti iz člana 18 Statuta Međunarodnog suda, optužuje:

ZORANA KUPREŠKIĆA, MIRJANA KUPREŠKIĆA, VLATKA
KUPREŠKIĆA, DRAGU JOSIPOVIĆA, DRAGANA PAPIĆA I
VLADIMIRA ŠANTIĆA

za **ZLOČINE PROTIV ČOVJEČNOSTI i KRŠENJA RATNOG PRAVA I
OBIČAJA**, kako slijedi u nastavku:

Kontekst

1. Na dan 3. marta 1992. Bosna i Hercegovina je proglasila nezavisnost; Evropsko vijeće priznalo ju je kao nezavisnu državu 6. aprila 1992.
2. Od najmanje 3. jula 1992., Hrvatska zajednica Herceg-Bosna ("HZ-HB") smatrala je sebe nezavisnom političkom cjelinom unutar Bosne i Hercegovine.
3. Od najmanje oktobra 1992. pa najmanje do kraja maja 1993. oružane snage HZ-HB, poznate kao Hrvatsko vijeće obrane ("HVO") bile su u oružanom sukobu s oružanim snagama vlade Bosne i Hercegovine.
4. Od početka neprijateljstva u januaru 1993., HVO je sistematski napadao sela pretežno nastanjena bosanskim Muslimanima u području Lašvanske doline u središnjem dijelu Bosne i Hercegovine. Napadi su rezultirali smrću i ranjavanjem brojnih civila.
5. Progoni bosanskih Muslima civila učestali su početkom 1993., a kulminirali su istovremenim napadima širom Lašvanske doline 16. aprila 1993.
6. Dana 16. aprila 1993., oko 05:30 sati, snage HVO-a napale su grad Vitez i susjedna sela Donja Večeriska, Sivrino Selo, Šantići, Ahmići, Nadioci, Stara Bila, Gačice, Pirići i Preočica. Sva sela nalaze se u krugu od 10 km od sela Ahmići.

7. Za vrijeme napada, grupe vojnika HVO-a išle su od kuće do kuće ubijajući i ranjavajući civile bosanske Muslimane i paleći kuće, hambare i stoku. Ova ofenziva, koja je trajala nekoliko dana, bila je visoko koordinirana vojna operacija u kojoj su sudjelovale stotine vojnika HVO-a.
8. Kad su snage HVO-a 16. aprila 1993. napale sela i gradove u Lašvanskoj dolini, selo Ahmići pretrpjelo je ubijanja i razaranja velikih razmjera. Ahmići se nalaze otprilike 5 kilometara istočno od Viteza i prije napada u selu je živjelo otprilike 466 stanovnika, od toga otprilike 356 bosanskih Muslimana i 87 bosanskih Hrvata. Nakon napada u Ahmićima nije ostao živjeti niti jedan bosanski Musliman.
9. ZORAN KUPREŠKIĆ, MIRJAN KUPREŠKIĆ, VLATKO KUPREŠKIĆ, DRAGO JOSIPOVIĆ, DRAGAN PAPIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ pomogli su u pripremanju aprilskog napada na civile Ahmića-Šantića time što su: sudjelovali u vojnoj obuci i naoružali se; evakuirali civile bosanske Hrvate noć prije napada; organizirali vojnike HVO-a, oružje i municiju u i oko sela Ahmići-Šantići; pripremali svoje domove i domove svojih rođaka kao polazna mjesta i lokacije s kojih je pucano za vrijeme napada; i krili od drugih stanovnika da predstoji napad.
10. Napad HVO-a na Ahmiće-Šantiće bio je usmjeren na kuće, štale, suše i stoku civila bosanskih Muslimana. HVO je prvo iz daljine granatirao Ahmiće-Šantiće, a zatim su grupe vojnika išle od kuće do kuće napadajući civile i njihovu imovinu i koristeći zapaljive svjetleće metke i eksploziv. Vojnici HVO-a su namjerno i sistematski pucali na civile bosanske Muslimane. Vojnici HVO-a zapalili su gotovo svaku kuću bosanskih Muslimana u Ahmićima-Šantićima.
11. U i oko Ahmića-Šantića ubijeno je otprilike 103 civila bosanskih Muslimana. Od 103 ubijenih, otprilike 33 su bili žene i djeca. Vojnici HVO-a razorili su otprilike 176 kuća bosanskih Muslimana u Ahmićima-Šantićima, kao i dvije džamije.

Optuženi

12. ZORAN KUPREŠKIĆ, sin Ante i brat Mirjana, rođen je 23. septembra 1958. u selu Pirići. Bio je vojnik HVO-a na području Ahmića. Prije rata je, zajedno s bratićem VLATKOM KUPREŠKIĆEM, imao privatnu firmu u Ahmićima.
11. MIRJAN KUPREŠKIĆ, sin Ante i brat Zorana, rođen je 21. oktobra 1963. u gradu Vitezu. Bio je vojnik HVO-a u području Ahmića, kao i njegov brat ZORAN KUPREŠKIĆ i bratić VLATKO KUPREŠKIĆ.
14. VLATKO KUPREŠKIĆ, sin Franje, rođen je 1. januara 1958. u selu Pirići. Prije rata živio je i radio u Ahmićima, gdje je imao privatnu firmu sa svojim bratićem ZORANOM KUPREŠKIĆEM. Bio je vojnik HVO-a u tom području kao i njegovi bratići, MIRJAN i ZORAN KUPREŠKIĆ.
15. DRAGO JOSIPOVIĆ, sin Nike, rođen je 14. februara 1955. u Šantićima. Prije rata bio je kemijski tehničar. Bio je vojnik HVO-a u Šantićima.
16. DRAGAN PAPIĆ rođen je u selu Šantići 15. jula 1967. Živio je u Ahmićima kod Viteza i bio vojnik HVO-a.
17. VLADIMIR ŠANTIĆ, poznat i kao "VLADO", rođen je 1. aprila 1958. u Donjoj Večeriskoj. Prije rata živio je u Vitezu, a po zanimanju je bio policajac. Bio je vojnik HVO-a u Vitezu.

Opće postavke

18. Svo vrijeme na koje se odnosi ova optužnica, optuženi su bili dužni pridržavati se zakona i običaja o vođenju rata.
19. Svaki optuženi pojedinačno je odgovoran za zločine navedene protiv njega u ovoj optužnici prema članu 7(1) Statuta Suda. Pojedinačna krivična odgovornost obuhvaća izvršavanje, planiranje, poticanje, naređivanje ili pomaganje i

sudjelovanje na drugi način u planiranju, pripremi ili izvršenju bilo kojeg od zločina navedenih u članovima 2, 3 i 5 Statuta Suda.

Optužbe

TAČKA 1 **(progoni)**

20. Od oktobra 1992. do aprila 1993. ZORAN KUPREŠKIĆ, MIRJAN KUPREŠKIĆ, VLATKO KUPREŠKIĆ, DRAGO JOSIPOVIĆ, DRAGAN PAPIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ progonili su bosanske Muslimane stanovnike Ahmića-Šantića i okolice na političkim, rasnim ili vjerskim osnovama planirajući, organizirajući i provodeći napad smišljen da odstrani ili "očisti" sve bosanske Muslimane iz tog sela i okolnih područja.
21. U okviru tog progona ZORAN KUPREŠKIĆ, MIRJAN KUPREŠKIĆ, VLATKO KUPREŠKIĆ, DRAGO JOSIPOVIĆ, DRAGAN PAPIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ sudjelovali su u ili pomagali i na drugi način podržavali:
 - (a) namjerno i sistematsko ubijanje civila bosanskih Muslimana;
 - (b) sveobuhvatno razaranje domova i imovine bosanskih Muslimana; i
 - (c) organizirano lišavanje slobode i protjerivanje bosanskih Muslimana iz Ahmića-Šantića i okolice.
22. Svojim sudjelovanjem u djelima opisanim u paragrafima 9, 10, 20 i 21 ZORAN KUPREŠKIĆ, MIRJAN KUPREŠKIĆ, VLATKO KUPREŠKIĆ, DRAGO

JOSIPOVIĆ, DRAGAN PAPIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su sljedeće krivično djelo:

Tačka 1: **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI**, kažnjiv prema članu 5(h) (progoni na političkim, rasnim ili vjerskim osnovama) Statuta Međunarodnog suda.

TAČKE 2 - 9

(porodica Ahmić)

(ubistvo, nečovječna djela i okrutno postupanje)

23. Kada je rano ujutro 16. aprila 1993. počeo napad na Ahmiće-Šantiće, Sakib Ahmić stanovao je sa sinom Naserom Ahmićem, Naserovom suprugom Zehrudinom, i njihovo dvoje djece Elvisom (star 4 godine) i Sejadam (star tri mjeseca).
24. Naoružan automatskom puškom, ZORAN KUPREŠKIĆ ušao je u kuću Ahmića, pucao u Nasera Ahmića i ubio ga. ZORAN KUPREŠKIĆ je zatim pucao i ranio Zehrudinu.
25. Nakon toga je MIRJAN KUPREŠKIĆ ušao u kuću Ahmića i polio zapaljivu tekućinu po namještaju da bi zapalio kuću. Zatim su MIRJAN KUPREŠKIĆ i ZORAN KUPREŠKIĆ, pomažući i na drugi način podržavajući jedan drugoga, usmjerili paljbu na dvoje djece, Elvisa i Sejada Ahmića. Kada je Sakib Ahmić pobjegao iz zapaljene kuće, ranjena Zahrudina bila je još živa, ali je na kraju nastradala u požaru.
26. Naser Ahmić, Zehrudina Ahmić, Elvis Ahmić i Sejad Ahmić su svi umrli, a Sakib Ahmić je zadobio opekotine po glavi, licu i rukama.

27. Gore navedenim djelima ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ, pomažući i na drugi način podržavajući jedan drugoga, počinili su sljedeća krivična djela:

Tačke 2 i 3

(ubistvo Nasera Ahmića)

Tačka 2: Ubivši Nasera Ahmića ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 3: Ubivši Nasera Ahmića ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 4 i 5

(ubistvo Zehrudine Ahmić)

Tačka 4: Ubivši Zehrudinu Ahmić, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 5: Ubivši Zehrudinu Ahmić, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 6 i 7

(ubistvo Elvisa Ahmića)

Tačka 6: Ubivši Elvise Ahmića, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 7: Ubivši Elvise Ahmića, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 8 i 9

(ubistvo Sejada Ahmića)

Tačka 8: Ubivši Sejada Ahmića, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 9: Ubivši Sejada Ahmića, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 10 i 11

(nečovječna djela i okrutno postupanje prema Sakibu Ahmiću)

Tačka 10: Ubivši porodicu Sakiba Ahmića pred njegovim očima i nanijevši mu teške opekotine time što su spalili njegovu kuću dok je on još bio u njoj, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(i) (nečovječna djela) Statuta Suda.

Tačka 11: Ubivši porodicu Sakiba Ahmića pred njegovim očima i nanijevši mu teše opekotine time što su spalili njegovu kuću dok je on još bio u njoj, ZORAN KUPREŠKIĆ i MIRJAN KUPREŠKIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (okrutno postupanje) Ženevskih konvencija.

Tačke 12 - 15

(porodica Pezer)

(ubistvo, nečovječna djela i okrutno postupanje)

28. Prije napada 16. aprila 1993. vojnici HVO naoružani automatskim puškama skupili su se u kući VLATKA KUPREŠKIĆA u Ahmićima. Kad je započeo napad, nekoliko jedinica HVO iskoristilo je kuću VLATKA KUPREŠKIĆA kao polazno mjesto. Drugi vojnici HVO pucali su na civile bosanske Muslimane iz kuće VLATKA KUPREŠKIĆA za vrijeme cijelog napada.
29. Dok je trajala pucnjava članovi porodice Pezer, bosanski Muslimani, okupili su se u svom skloništu kako bi se sakrili pred vojnicima HVO. Ubrzo nakon toga porodica Pezer je zajedno s drugim bosanskim Muslimanima koji su potražili utočište u skloništu odlučila pobjeći kroz šumu.
30. Dok je porodica Pezer, zajedno s drugim bosanskim Muslimanima, trčala pokraj kuće VLATKA KUPREŠKIĆA prema šumi, VLATKO KUPREŠKIĆ i drugi vojnici HVO-a ispred kuće VLATKA KUPREŠKIĆA vikali su na civile u bijegu. VLATKO KUPREŠKIĆ i vojnici HVO-a, pomažući i podržavajući jedni druge, pucali su na tu grupu s položaja ispred kuće VLATKA KUPREŠKIĆA. Dok je porodica Pezer bježala prema šumi, VLATKO KUPREŠKIĆ i drugi vojnici HVO-a, pomažući i podržavajući jedni druge, ranili su Dženanu Pezer, kćer Ismaila i Fate Pezer, i još jednu ženu. Dženana Pezer je pala na zemlju a Fata Pezer vratila se kako bi pomogla svojoj kćeri. VLATKO KUPREŠKIĆ i vojnici

HVO-a, pomažući i podržavajući jedni druge, zatim su pucali na Fatu Pezer i ubili je.

31. Gore navedenim djelima i propustima VLATKO KUPREŠKIĆ je počinio sljedeća krivična djela:

Tačke 12 i 13
(ubistvo Fate Pezer)

Tačka 12: Sudjelujući u ili pomažući i podržavajući ubistvo Fate Pezer, VLATKO KUPREŠKIĆ počinio je **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 13: Sudjelujući u ili pomažući i podržavajući ubistvo Fate Pezer, VLATKO KUPREŠKIĆ počinio je **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 14 i 15
(ranjavanje Dženane Pezer)

Tačka 14: Sudjelujući u ili pomažući i podržavajući pucanje na Dženanu Pezer, VLATKO KUPREŠKIĆ počinio je **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.

Tačka 15: Sudjelujući u ili pomažući i podržavajući pucanje na Dženanu Pezer, VLATKO KUPREŠKIĆ počinio je **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (okrutno postupanje) Ženevskih konvencija.

Tačke 16 - 19**(ubistvo MUSAFERA PUŠĆULA I SPALJIVANJE KUĆE PUŠĆULOVIH)**

32. Dana 16. aprila 1993. brojni vojnici HVO-a, među kojima su bili i DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ, napali su kuću MUSAFERA i ŠUHRETE PUŠĆUL dok je porodica, uključujući i dvije mlade kćeri, bila na spavanju.
33. Za vrijeme napada, DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ i drugi vojnici HVO-a, pomažući i podržavajući jedni druge, prisilno su odveli porodicu iz njihovog doma i zatim ubili MUSAFERA PUŠĆULA.
34. Kao dio tog napada, vojnici HVO-a, među kojima su bili i DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ, demolirali su kuću i zatim je spalili do temelja.
35. Gore navedenim djelima DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su sljedeća krivična djela:

Tačke 16 i 17**(ubistvo MUSAFERA PUŠĆULA)**

- Tačka 16:** Ubivši ili pomažući i podržavajući ubistvo MUSAFERA PUŠĆULA, DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(a) (ubistvo) Statuta Suda.
- Tačka 17:** Ubivši ili pomažući i podržavajući ubistvo MUSAFERA PUŠĆULA, DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (ubistvo) Ženevskih konvencija.

Tačke 18 i 19**(nečovječna djela i okrutno postupanje)**

- Tačka 18:** Prisilnim odvođenjem porodice Pušćul iz njihova doma i zadržavanjem članova porodice u blizini dok su ubijali Musafera Pušćula i spaljivali porodični dom, DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su **ZLOČIN PROTIV ČOVJEČNOSTI** kažnjiv prema članu 5(i) (nečovječna djela) Statuta Suda.
- Tačka 19:** Prisilnim odvođenjem porodice Pušćul iz njihova doma i zadržavanjem članova porodice u blizini dok su ubijali Musafera Pušćula i spaljivali porodični dom, DRAGO JOSIPOVIĆ i VLADIMIR ŠANTIĆ počinili su **KRŠENJE RATNOG PRAVA I OBIČAJA** kažnjivo prema članu 3 Statuta Suda i priznato članom 3(1)(a) (okrutno postupanje) Ženevskih konvencija.

Dana 9. veljače 1998.

Potpisao:
/potpis na originalu/
Graham T. Blewitt
Zamjenik tužitelja

DODATAK B – Karta područja Ahmića

**DODATAK C – Zračna fotografija Ahmića s označenim važnijim
mjestima**